KRÚDY GYULA

A has ezeregyéjszakája

TERICUM

A szöveget gondozta és válogatta:
Krúdy Zsuzsa

© Tericum Kiadó, 2003

A has ezeregyéjszakája

Póki, amikor már minden foglalkozásból kikopott, amelyet úriember űzhet a Felső-Tisza mentén: volt árbecslő és biztosítási szakértő, volt bolond úriemberek mellett felvigyázó, amely bolond úriemberek minden éjszaka fel akarták gyújtani az ágyukat, és volt házasságközvetítő, amikor minden kötél szakadt, csak olyan özvegyasszonyok maradtak meg a világon, akik az első urukat halálra verték - Póki étvágytalan, magaunt, semmire se jó úriemberek gyógyításával foglalkozott: így került Jómódba, Ulrik nevű ismerősünkhöz, akinek megmentéséről még nem mondottak le a rokonai. - Majd meglátják, hogy egy hét múlva avas szalonnát és fekete cselédkenyeret fogok véle etetni, s azt mondja, hogy annál jobbat sose evett életében. Van olyan párfőmje a szalonnának, amelyet késő öregségéig sem unhat meg az ember. Azok a legboldogabb emberek, akik bakon vagy nyeregben ülve falatoznak fehér, puha, kövér szalonnát a bicskájukkal, a jobb mellényzsebükben van a hagyma, amelyet előbb a bal mellényzsebükbe dugnak be sózás végett, aztán egyetlen harapásra kapják be a hagymafejet; közben jódarab kenyérszeleteket vagdalnak a kezükben tartott cipóból. Bezzeg, nem közönséges élmény, ha ilyenkor vendégfogadó vagy csárda mutatkozik az országút mentén, a kulacsot újra meglehet tölteni. De csak vékony, fehér, egyéves borral, mert utasembernek nem tanácsos másféle bort inni. Útközben könnyű verekedésbe kezdeni - így Póki. Császárszakállas, a pipafüsttől sárgult bajszú, igen nyugodt, szinte megjegyzés nélküli,

hatvanesztendős úriember volt, akit a flegmája miatt pénzért lehetett volna mutogatni, el is nevezték vidékünkön „Flegman"-nak, amikor a tiszaeszlári pör járta, és mindenkinek zsidós neveket volt szokás osztogatni. Száznegyven centiméter volt a katonamérték alatt a boszniai okkupációkor, de olyan nagy feje volt, mint Sivorszkinak Zemplén vármegyében, akivel egy kalapot viseltek, amíg nem akadt pénzmag, egy újabb kalap megrendelésére. Most Póki viselte a kalapot, mert Sivorszki Zemplénben egy öreg bárót őrzött, akinek „tériszonya" volt, és ugyanezért minden éjszaka ki akart ugrani az ablakon, mindaddig, amíg Sivorszki egy gyertyával kivilágított, rúdra helyezett üres koponyát nem kezdett emelgetni az ablak alatt. Ehhez pedig nem volt szüksége a kalapjára. „Flegman" ugyanezért éjjel-nappal kalapot viselt a fején - ki tudja, meddig tart a dicsőségből? -, minden mutatványhoz, bűvészkedéshez, előadáshoz felhasználta Sivorszki terjedelmes keménykalapját. Főtt tojásokat, galambokat, virágcsokrokat, bádogtallérokat, szerelmes leveleket, sürgönyöket, női arcképeket, selyem zsebkendőket, égő szivarokat, kártyacsomagokat, házinyulakat varázsolt elő a kalapjából, de máskor csak egyszerűen megemelte kalapját, s így szólt:

- Köszöntem Ferenc Józsefnek Ischlben, és ő azt kérdezte: mostanában hány „lakatosok" vannak Privigyén? ahol a felségnek egykor a vasúti stáción bemutattak. „Két lakatos van Privigyén" - feleltem. (Póki előadása közben kalapjával különböző mutatványokat végzett.) Mire őfelsége valamely olyan megjegyzést mondott a kíséretében lévő Paar grófnak, hogy a magyarok még mindig úgy hazudnak, mint harminc esztendő előtt, amikor utoljára Privigyén járt. És én bolond fejemmel (Póki kalapjával a fejére ütött), csak kétesztendei gondolkodás után jöttem rá, hogy őfelsége voltaképpen a privigyei lakosok száma iránt

érdeklődött. Azt hiszem, hogy ezért a másvilágon egyszer deresre húznak.

Ebből a kis történetkéből is megítélhetjük, hogy mily koncíliáns férfiú volt Póki, miért nem tiltakozott sohasem, ha „Flegman"-nak szólították, miért nézegetett az emberekre mindig szelíd megbocsátással, akik néhanapján megbántották, mint eltévelyedettekre, akik kénytelenek rövid időn belül megbánni igazságtalanságukat. Báránytekintettel nézett ugyanezért Csapó Gizellára, Ulrik úr gazdasszonyára, aki füle hallatára így szólott Ulrik úrhoz, jövendőbeli gazdájához:

- Tisztelt tekintetes úr. Én egy szegény leány vagyok, aki sokkal többet szenvedett a sorscsapásoktól, amelyeket megérdemelt. Hiszen ismeri élettörténetemet. Én voltam mindig a „szegény rokon" mindazoknál a házaknál, ahol megfordultam, ha az úr és úrnő veszekedésbe kezdtek, végül az én fejemen törték össze a teásfindzsákat; ha a harcsa nyers volt az ebédnél, én jártam sírni a kert végébe, ahol senki se látott; ha a kisasszony a gyógyszerésztől szerelmes leveleket kapott, én voltam az oka; az úrnak gyomorégése volt a mértéktelen borivástól, ugyancsak én szenvedtem... De ha ez az ingyenélő, mosdatlan, zsíros Póki úr, aki már eddig is körülnézett a padláson, a pincében, a kamrában, a veremben, a ruhásszekrényben, a házipatikában, felhajtogatta a szobában a szőnyegeket, hogy nincs-e valami elrejtve alattuk, megkóstolt minden üveget, amelyben folyadékot látott, még a valódi tormánktól, a legerősebb pálinkánktól, a lélegzetölő paprikánktól, a holt embert riasztó, házi recept szerint készült tubákunktól se volt túlságosan elragadtatva; aki egy ültő helyében fogyasztott el egy malacsódart; aki az ujjával keverte meg a forró paradicsomlevest, hogy a rizskása elég puhára főtt-e már benne; aki már hajnalban olyan pálinka után sóhajtozik, amely

pálinkát utoljára Boszniában ivott, amikor a bosnyák nők meg akarták mérgezni a magyar katonákat; aki éjfélkor, a kísértetek órájában is felmegy a padlásra, mert napközben megütötte a kobakját egy felvágatlan disznósajtban; aki már hajnalban válogatja az eleven és döglött rákokat a csalán között a kasban, a veremben; aki nem nyugszik addig, amíg egy bedugaszolt hordót lát a pincében; éjszaka, ha rájön az éhség: az egérfogóból kieszi a szalonnadarabkát; aki a múltkor egy árjegyzéket evett meg, mert arra csokoládészeletek voltak festve; aki 1848/49-iki újságokat visz magával olvasmány céljából arra a helyre, ahová a király is gyalog jár; aki a csillagjárást, a hold keltét, a nap nyugvását tanulmányozza ki előbb a kalendáriumból, amíg előáll indítványával, hogy mit kellene ebédre enni; aki a napraforgómagokat ropogtatja, amely magokat télen a madaraknak szórtam; aki a kövér szolgálókat megemelgeti, megméregeti, megtapogatja abból a szempontból, vajon milyen pecsenye lenne belőlük, ha az ő receptje szerint megsütnék őket...

Mondom, tisztelt tekintetes úr, ha ez a Póki úr, akit most a házához vett: megnézeget a jövőben is minden sarokba dobott női alsószoknyát, vajon nincs-e benne egy darab füstölt hús elrejtve, amelyet a házból ki akarnak lopni? Aki egyéb teendő híján megtapogatja a tyúkokat a tojások irányában? Aki hitetlenkedve csóválja azon a fejét, hogy a beteg disznót az állatorvos parancsára ástuk el, és a helyek iránt érdeklődik, ahol a disznókat elföldeltük. Mert szappanfőzéshez a döglött sertés is jó. Aki egy deci tejfelt is sokall a paszulyleveshez, mert véleménye szerint az igazában borecettel jó. Aki reggel számon kéri azt a heringmaradékot, amit este meghagyott magának a borivás utánra. Aki a vak koldustól is ellopná a rézkrajcárt, hogy titokban az uborkásüvegbe eressze. Aki a fejét rázza, amikor a patikaorvosságokat látja az igen tisztelt tekintetes úr

éjjeliszekrényén. És nyomban kijelenti, hogy ezeket az orvosságokat ő is használni fogja, hogy ne vesszenek kárba. Az elhasznált piócákat a maguk befőttesüvegében máris a szobájába vitte. Aki csodálkozik, ha este lámpát gyújtunk, mert az ember a sötétben is megtalálja a száját. Aki megeszegeti az ebéd végén a kenyérmorzsákat az abroszról, aki összeöntögeti a maradék bort a poharakból, hogy ebéd után lerészegedhessen, fagyottan eszi meg a töltött káposztát a szobájában, mert véleménye szerint ilyen csekélységért nem érdemes tüzet gyújtani, aki nyomban sírva fakad minden asztali köszöntőnél, mert jól tudja, hogy ilyenkor a bornemisszák is meghúzzák a poharakat, aki minden használt fehérneműt abból a szempontból bírál, vajon nem árt-e a vászonnak a gyakori mosás, aki a hurkavégben alkalmazott gyufaszálból farag magának fogpiszkálót, mert azért már amúgy se kár... Aki azt mondogatja a cselédasszonyoknak, hogyan motozta meg a cigány menyecskéket, amíg az elveszett ötforintosát egy már mezítelenre vetkeztetett nőnél megtalálta. Aki körömjeleket tesz a különböző flaskókra, hogy azokból csak ő ihasson. Aki az elhasznált papír szivarszipkákat is mindennap megolvassa a maguk dobozában, aki egy elgurult inggombért csendőrt hozatott a házhoz...

- Kínai ezüstből volt az inggomb - mond most Ulrik úr, a homlokára emelvén a szemöldökét.

- Hát akkor én a legnagyobb sajnálatomra nem maradhatok meg ennél a háznál, ahol hitem szerint, tisztelt tekintetes úr ápolásával foglalkozva, beteg éjszakáin virrasztva, esténként a fájós lábait dörzsölgetve, reggelenként teáját kavargatva, a készpénzével takarékoskodva, együtt sajnálkozván az eliramlott életen, együtt olvasgatván a beteg szív dobbanásait, együtt leskelődvén a gyomra elváltozásaira a nap különböző

óráiban, a belek alattomos működésére, a kedvek elszontyolodására, a hangulatok megsavanyodására, a gyomorszáj irtózatos fájdalmaira, az éjszakai verejtékezésekre, a gonosz indulatú álmokra (mert ha igen tisztelt tekintetes úr rosszat álmodott: ugyancsak rosszat álmodtam én is a szomszéd szobában), a hajnalcsillag, az első szellő, a pitymallati derengés jöttével tapasztalható javulásokra, az első madárhangra, amely rendszerint valamely változást hoz, az első tavaszi sóskára, amely örömére szolgál a legelkeseredettebb gyomornak is, a friss tormás virslire, amelyet szalvétába burkolva hozatunk a nagyvendéglőből, mégpedig sóspereccel, amikor a nagyvendéglőben először csapolnak tavaszi vasárnapon, az első cseresznye ízére és ősz felé a cseresznyepálinkára; mondom, azt hittem, mikor ebbe a házba beléptem, hogy itt érem meg az első paradicsom és az első káposztafej ízét, amihez gyenge malacpecsenyét lehet sütni, mégpedig olyanformán, hogy különböző eljárással elvesszük a malac szopós, nyálkás mellékízét és bőrének aranyszínét zsíröntéssel növeljük, és olyan vigyázattal sütjük, hogy gyenge bordáit még a rossz zápfogak is örömmel ropogtatják, a combocskák csontjával sokáig lehet elmulathatni, a hozzáértő kéz megtalálja a csontok mellett azokat a részecskéket, amelyekért érdemes volt egy hosszú életet, egy hosszú betegséget, még hosszabb gyötrődéseket elviselni, mert az ember a szakácskönyvből amúgy sem tanul meg semmit, mindent magának kell megtapasztalnia, amíg rájön az igazi ízekre.

- Eleget mondtál, Gizella lányom, „Flegman"-nak menni kell innen, nem kerestethetjük a csendőrrel az elveszett étvágyat, mint az elgurult inggombot - felelt Ulrik úr, mint valamely szultán.

De estefelé... Megérkezett „Flegman", aki rendszerint azokat a késő délutáni, a vecsernye utáni órákat választotta Ulrik úr gyógyítására, amikor egy úriembernek amúgy sincs más teendője, mint az élete örömtelenségén szincerizálgatni. Vecsernye után, amikor az ördög kimerészkedik a bokorból, és ajánlatokat kezd tenni az esti órák eltöltése irányában.

- No, volt-e valami bélgörcs vagy efféle vendég a nap folyamán? - kérdezte kedélyeskedve, mint valamely öreg háziorvos, de kezében csontfejű pálca helyett szalámidarab (mégpedig a vége, amelyen ólompecsét hintázott), a penecilusával igen választékos szeleteket vagdalt a szalámiból, de talán kívánatosabbak voltak azok a kenyérdarabkák, amelyeket ugyancsak késével vagdosott. Mogyoró nagyságú vöröshagymákat roppantott az eledelhez, mint közönségesen szokta.

Ulrik gyűlölködve nézte a kistermetű úriembert, aki a legtermészetesebb dolognak tartotta, hogy pontos az uzsonnaidejével és vecsernye után befalatozik, mégpedig csámcsogva és a világon semmire se gondolva, mint az étel változatos ízeire.

- Hm, volt bélgörcs? - Egy nagyobbra nőtt hagymát vetett a zápfogára. - Vagy nem volt bélgörcs?

Ulrik, aki a karosszékben ült egy vastag bottal játszadozva, hirtelen a térdére csapott „Flegman"-nak.

- Te disznó - mondta neki egész röviden. „Flegman" bohócos grimaszt vágott az arcával, mintha a szaláminak volna baja. (A minap is azt híresztelte, hogy a kamrában lógó szalámirúdban egy emberi kisujj körmét fedezte fel, mert a szalámiba tudvalevőleg mindent belevágnak, ami a szalámitolvajokat megriasztja.) De mindenesetre hátrább húzódott, és bothossznyi távolságból kérdezte:

- Talán megint arra gondol, hogy bármennyi jót tesz embertársaival: végeredményben egyedül kell meghalnia, senki se megy magával a túlvilágra? Hát már megnyugtattam erről, hogy nem fog egyedül meghalni, mert abban a másodpercben én is véget vetek az életemnek, nincs már nekem keresnivalóm Magyarországon, ha Ulrik urat nem tudom megmenteni a haláltól, nem tudom megszabadítani a betegségeitől. Érzem, hogy az utolsó kliensem Ulrik úr, akivel együtt élek, vagy együtt halok.

- Nem akad még egy ilyen bolond? - kérdezte gyanakodó fészkelődéssel Ulrik úr.

- Őszintén megvallva: nem hiszem. Mert nem törődnek többé az egészségükkel Magyarországon az emberek, valamiképpen csökken az élet értéke. Eh, minek tovább fizetni a doktorokat, a patikáriusokat, amikor úgyse tudnak segíteni a bajainkon? Minek fizetni az ügyvédeket, amikor az igazság sohasem derül ki? Minek új ruhát varratni a szabóval, amikor az ember lemondott arról, hogy újra megházasodjon? Minek borbélyt hívatni a szakállnyeséshez, amikor elvégzem én is? Minek kell általában kibújni a házból, amikor úgyis mérgelődés az élet? Ulrik úr, becsületszavamra meghalok magával, ha nem sikerül meggyógyítanom.

- És ha meggyógyít? - kérdezte Ulrik az ámbituson.

„Flegman" becsattantotta a bicskáját, körülhordozta tekintetét az alkonyati láthatáron, mintha máris azon gondolkozna, hogy mikor sötétedik be kellően, mit eszik vacsorára, mivel tölti az időt vacsora után.

- Ha meggyógyítom: körülutazzuk Magyarországot.

„Flegman" okosan felelt, mert valamiképpen kiszimatolta, hogy ez volna Ulriknak a legfőbb ambíciója, mielőtt beadná a kulcsot.

- ...Tudniillik nem lehet mindent egy helyben megtanulni - monda most „Flegman", mintha valami régen megkezdett gondolatot folytatna. - Bármilyen okos az ember, nem lehet egy karosszékből körültekinteni a világot.

- Te disznó. Amikor idevettelek kenyérpusztítónak, mást mondtál. Azt állítottad, hogy az a legbolondabb ember, aki vasútra vagy gőzhajóra ül, hogy akkor is halálra van szánva, ha nem leskelődnék rá a laposguta.

- Most is ugyanezt mondom - felelt „Flegman" olyan gyanús engedékenységgel, mint ahogy a gyermekekkel és a bolondokkal szokás beszélni -, ki a fene ülne gőzvasútra, amikor az ember a saját szobájában körülutazhatja a világot, de csak akkor, ha egy megfelelő, tudós, tapasztalt férfiú a vezetője! Ki a csoda rázatná magát éjszaka a Felső-Tisza vidéki országutakon, hogy valamely kis állomást elérjen, ahol állítólag éjfélkor megáll a személyvonat? Példának okáért Miskolcra akarna menni innen, Jómódból a tekintetes úr kiáltott fel az útimarsall, akinek igazi neve Póki volt -, mit csinálna akkor, ha én nem adnék tanácsot?

- Te disznó - felelt a beteg emberek fájdalmasságával, türelmetlenségével Ulrik úr. - A londoni csillagvizsgálóknak a tagja vagyok - fellow-ja, amit te nem értesz, amilyen fellow csak kétszáz van az egész földkerekségen, mert ez a rang se pénzzel, se protekcióval meg nem szerezhető, csak tudományos munkálkodással -, és te azt kérdezed tőlem, hogyan kellene nekem Miskolcra utaznom?

- Fogadjunk a kupa borba, hogy nem tudja - felelte azoknak az embereknek a vakmerőségével „Flegman", aki tudja, hogy nincs vesztenivalója.

Ulrik úr eltolta magától alkalmazottja kezét. „Flegman" érezte, hogy most áll legközelebb ahhoz a helyzethez, hogy egyetlen kézmozdulattal kiparancsoltatik a házból. De idejében zsebébe nyúlt, előrántott egy kis zsíros, piszkos, gyűrött könyvecskét, bizonyos vasúti menetrendet, amelyet állításai igazolása céljából mindig magával hordott.

- Tessék megnézni - szólt, és egy helyre mutatott a könyvecskében. - Itt egyes állomási nevek mellett pohár vagy keresztbe tett villa és kés látható. Nem tudom, hogy a londoni csillagászegyletben mire magyarázzák ezeket a jelvényeket, van-e valami közük a bolygók járásához, a holdváltozásokhoz, de mi egyszerű magyarok tudjuk, hogy ezek a jelvények csak éppen korcsmákat jelentenek, amelyek az állomásokon találhatók. A pohárral jegyzettnél csak ital kapható, azért tanácsos tarisznyával indulni e táj felé. A villa és a kés jegyez friss pörköltet, de néha a kényelmesen elfogyasztható ebédet is.

(A kupa bort harmatozó edényben már régen felhúzták a pincéből, odaállították az ámbitusra, a hideg kőre, „Flegman" nagy csemcsegéssel, nyelvcsettintéssel, előzetes köhécseléssel, de még ásványvíz nélkül is megkóstolta, félig lenyelvén egy pohárka tartalmát, amelyet előbb a hunyó napsugárnál megnézett, oldalvást is, gyanakodva, hogy az előzetesen fogyasztott szalámi íze - a bor minőségére nézve - meg ne csalja, miután ítéletet kell mondani a borról.)

- Most pedig ereszkedjen le a tekintetes úr a karosszékéből, üljön erre a kis négylábú bársonyzsámolyra, amelyen királynők is tartogatják a lábukat, amikor a mesemondásokat hallgatják, mert a nők, még ha a legmagasabb rangúak is, nem tudhatják előre, hogy a következő percben mit csinálnak a lábukkal. A nők sokkal indulatosabbak, mint a férfiak, van olyan nő, aki rúgni szeret, van olyan, aki térdre, lábcsókra kényszeríti

a férfiakat. A beteg férfi, amikor alig győzi a szenvedéseit: elnőiesedik. Siránkozó, nyöszörgő rongy lesz a legerősebb férfiból. Nagyon ritka az olyan férfi, aki káromkodni tudjon halála percében. Azért csak guggoljon le a tekintetes úr a „sámerlira", mert innen nem eshetik nagyot.

- Meg akarsz ölni, te gazember? - kiáltott fel Ulrik úr.

- Nem akarom megölni, hanem a mai nap folyamán éppen elegendőt ült már a karosszékben. A gyomra, veséje, tüdeje, mája, bele és az epéje úgy megszokhatta a mozdulatlanságot, mint egy sóbánya.

- Igaz, keserű íz jön fel a szájamba, mintha az egész világot meggyűlöltem volna, ha csak egyetlen mozdulatot teszek. Szeretnék visszavonni minden jó szót, amit életemben kijelentettem - felelt a beteg ember. – Szeretnék visszavonni minden jócselekedetet, baráti poharat, még csak minden „jónapot"-ot is, amit valaha a doktoraimnak mondtam, amikor meglátogattak. Hiszen rendben volt, hogy a falusi körorvos néha éjszaka is meglátogatott. De hát kitől kaptam én honoráriumot azért, mert beteg voltam?

- Tapasztalatokban gazdagodott a tekintetes úr - felelt olyan bölcsen „Flegman", mint egy fürdőszolga. - És esetleg epekövekben, amelyek drágábbak, mint a gyémántok. És esetleg karbunkulusokban, amelyek miatt majd nemigen fog tudni üldögélni se, habár ezekről a mai napig még nem értesültem - azért csak csücsüljünk le a „sámerlira", bár a változás folytán nagyot kiált a tekintetes úrban a rekeszizom, és megkérdi, hogy nem volt-e elég a mozgásból délben, amikor Vízvári Mariska receptje szerint készült húslevest evett?...

- Megállj! - ordított fájdalmában a zsámolyra települő úriember, mert nyomban észrevette, hogy a ravasz zsámolynak kerekei vannak, amelyek nyomban fordulni kezdtek testének súlya alatt. - Megállj, a Ponciusát!

De „Flegman" nem állott meg, hanem a zsebéből cukorspárgát vett elő, amelyet ügyesen a zsámolyra akasztott, mint egy vadászkutya örvére, és húzni kezdte az ámbitus kövein a rejtélyes szerkezetet. Közben hátra-hátrafordult, és így beszélt Ulrik úrhoz:

- Királytelek, Rakamaz, Kótaj, Mátészalka, Nagykálló, Szerencs, Miskolc, Kassa, Poprádfelka, Oderberg, Moszkva, Szentpéter, beszállni. Beszállni, tekintetes úr, mert nyomban indít a vonat. Hogy el ne felejtsem: Kótajban lakik egy bizonyos Svarc, akit már különböző dolgok miatt többször elítélt a bíróság, mert ellenségei feljelentették. De ő az egyetlen ember, aki olyan pálinkát tud szerezni a Tiszántúl, amelytől a legbetegebb embereknek is meg kell gyógyulni. A csodarabbik receptje szerint készült ez a pálinka, még a Bolygó zsidó idejéből maradt itt, három kérdésre kell felelni annak, akinek ad Svarc a pálinkájából.

- Gyerünk tovább. Én egyetlen kérdésre sem felelek, mert beteg vagyok. De az ikertestvérem, Ubul tud héberül, mert ő szegényember, és ezen a nyelven beszéli meg üzleteit a máramarosi zsidókkal. De ő parasztpálinkát is iszik reggel. Azért csak gyerünk tovább Kótajból, mert máris mozdulni érzem a gyomorsavaimat, mintha vitriolt ittam volna - szólt a zsámoly utazása közben Ulrik úr, és olyan pillantást vetett elhagyott karosszéke felé, mintha örökre búcsúzkodna tőle.

- Hát mit szól tekintetes úr Pátrohához? - kérdezte tapogatózva „Flegman", mintha a távolban Pátroha kékült volna.

- Sohasem voltam Pátrohán, de néhány cselédet fiatal koromban, amikor még magam vezettem a háztartásomat, onnan fogadtam. Jó, dolgos, nagy tenyerű, derék leányzók voltak. Senki nem tudta úgy dörzsölgetni a lábomat, mint Detkár Juliánna, aki görögkeleti születésű volt, és a bácsikája kántor volt, ugyanezért orosz egyházi énekeket

zengedezett az ágyam mellett éjszakánként, amikor aludni nem tudtam. Igen szép, fehér bőrű, rétszagú leányzó volt, egészséges volt minden mozdulata. Egy csizmadia volt a kérője, de az esküvője előtt való napon meglátogatott, és bejelentette, hogy engem szeretett egész életében és bocsássak meg neki. De sajnos, én már akkor tehetetlen, beteg ember voltam, csak a pincekulcsot tudtam a kezébe adni a fejem alól, megkértem, hozzon fel az öreg Mezőssy hegyaljai borából egy flaskóval, amelyre az van írva tintával: 1838, és úgy el van rejtve a pincében, mint a szerelem. Az apám kapta még az öreg Mezőssytől azzal az utasítással, hogy akkor igya meg, amikor halálát érzi közeledni. A lány elment a pincekulccsal, visszajött az üveggel, a zsebkésemben lévő finom, karcsú dugóhúzóval nyúlt hozzá, és két pohárkával töltött az üveg tartalmából. Megittuk a bort, és Detkár egész éjszaka titkolt könnyekkel, visszafojtott sírással, szent szerelemmel ült az ágyam szélén, százszor megfogadta, hogy minden körülmények között halála napjáig engem fog szeretni, minden besötétedéskor imádkozni fog értem, tudakozódik csodatevő orvosságok után, amelyekkel meggyógyíthatna, ha találkozik egy megfelelő javasasszonnyal, aki megint egészséget tudna nekem adni, azt féltékenység nélkül ideküldi, még ha olyan szép is, mint a pócsi Mária...

- Jó, jó - felelt most „Flegman", mintha valamely vonatot késne el, amelyhez igyekezett -, mit evett Detkár Juliánna azon a búcsúéjszakán?

A kiskocsiban ülő Ulrik úr elgondolkozott, mintha a saját gyomrába tekintene:

- Mit is evett? Egy üveg sombefőttet talált a szekrényben, és azt csendesen, meseszerű csendességgel megeszegette, hogy még a kanál koppanását se hallottam, a magok eltűnését félálomban dehogyis figyelhetem! Úgy majszolt, mint egy drága kis szellem, és minden órában

megígérte, hogy amint az urától, a csizmadiától szabadságot kap, minden hónapban visszatér a házamhoz, hogy itt egy-két napig rendet csináljon. - Nagyon sajnálom itthagyni, szegény, beteg ember - mondta reggel -, de nekem is van kötelességem. - Kértem, halassza el az esküvőt, hisz a csizmadiának mindegy már az az egy-két nap. - De nem mindegy nekem, mert én rendszerető leány vagyok - mondta Juliánna.

Egy-két évig még havonta eljött, hogy körülnézzen a házamban, aztán otthon maradt a gyerekeinél.

- Tehát továbbutazhatunk - mondta most „Flegman", és kicsinykét meglódította a kocsit.

Ulrik azonban váratlanul tiltakozott.

- Ha szeretsz, barátom, maradjunk még egy darabig Pátrohán, hiszen amúgy is esteledik.

...Csapó Gizella, akiről már hallottunk ebben a történetben, a konyhaajtóban álldogálva, keresztet hányva, ég felé fordított arccal, az ördögűzés ellen imádkozva, szinte halálra váltan hallgatta „Flegman" és gazdája beszélgetését: parancsot kapott, hogy adja elő vacsorára az 1838-iki jelzéssel ellátott butéliákat, valamint a sombefőtteket. A gazdasszony egy félórai keresgélés után halotthalványan jelentette Ulrik úrnak, hogy az említett borok és befőttek már évek előtt elfogytak.

Ulrik úr embertelen arccal hallgatta hűséges gazdasszonya szavait, s így felelt:

- Látom, hogy magamnak kell utánanézni a háztartásomnak - s egy üres, csorba poharat, amelyet már régebben gyűlölködve nézett, a vacsorázóasztalról a földre dobott.

(1929)

A jó étvágy titkai

(A gyomorkalandokból)

I.

Útközben jön meg az étvágy, hosszú vasúti utazás alatt már láttam olyan urat is fokhagymás szalonnát enni, aki a császár asztalánál szokott étkezni - mond a társaságnak egyik hallgatag tagja (kapa után ültetett oldalszakállával és alattomban félig lehunyt szemmel), amikor az étvágyak különböző jövéséről-menéséről tanácskoztunk. Sajtosinak hívták, valamikor a vasútnál szolgált, sohase szidalmazta a vasútigazgatókat, mint az állásuktól megvált emberek szokták.

Már mindnyájan elmondtuk addig a magunkét az evésről, ivásról, csak Sajtosi hallgatott, tehát érdeklődéssel fordultunk felé.

- A magam részéről néha egy ökröt is megettem volna, ha például olyan vonaton volt szolgálatom, amely este indult el valamely állomásról, és csak késő reggel, mondjuk nyolc vagy fél kilenc órakor érkezett a végállomásra. Ahol az ember aztán azon veszi magát észre, hogy nincs többé étvágya, bár a masiniszta úgy hajtott az utolsó kilométereken, hogy az már szabályzat ellen való volt. Táncoltak a kerekek, táncoltak a kocsik, a mozdony ugyancsak úgy érezte, hogy elfogyott minden elemózsiája, akár az utasoknak, ezért minden megmaradott erejét összeszedte, hogy a maga vendéglőjébe érjen a legrövidebb idő alatt. Oly gyorsan forogtak kerekei, hogy csak a nótából lehetett tudni, hogy a mozdonynak hat kereke van. De mégis rendszerint elkéstünk, a szemet

szikráztató, borzalmas étvágy elmúlott, amikor az állomáson leszállottunk volna.

...Részvéttel néztünk Sajtosira, mert a társaság véleménye szerint hosszú utazás után az ember legalábbis megérdemel annyit, hogy utána jól egyen-igyon.

De Sajtosi nem engedte, hogy sokáig sajnáljuk.

- No, de hál'istennek, nem mindig vagyunk étvágytalanok az utazások alatt - folytatta Sajtosi, szemét még inkább lehunyta, mintha egészen önmagába, a belsejébe akarna nézni, hogy mindent pontosan elmondhasson úti kalandjaiból.

- A vonaton rendszerint elemózsiáskosárral utaznak, szolgálati éveim alatt alig láttam olyan utast, akinek ne lett volna egy és más a kezében arra az időre, amíg a vonat megállás nélkül szalad a bakterházak között, a fokhagymás falusi csárdákat csak nagy messziségből lehet látni, és az utas a vonat ablakán kitekintve irigyli azokat a szekereket, szekeres-gazdákat, akik az országúti csárda előtt hosszadalmas stációt tartanak, miközben a lovak zabolnak... Ilyen látványosságra bomladoznak fel azok a papirosba burkolt kis csomagok, amelyeket a legtöbb utas feje fölé helyez a pakktartóra. Nem minden csomagocskával érdemes foglalkozni a mellényzsebből előkerült bicskának, se a megfigyelőnek.

II.

Azt az elemózsiáskosarat, amely örökké emlékezetes marad előttem, Budapest és Sátoraljaújhely között láttam, csakhogy Debrecenen át számítva az utazást, mint majd később el is mondom, hogy miért.

- Talán nem is kosár volt, ha jól meggondoljuk - mondta Sajtosi végigsimítva homlokát. - Ha jól emlékszem, amolyan bársonyból vagy

ilyenféléből készült táska lehetett, amelynek egyik oldalán kézimunka volt, amelyet még valamely öreg asszonyság hímzett, amikor ez a táska a vonat helyett a postakocsin utazott. Miután a táska jó anyagból volt: száz esztendő múlva is megmaradt, mint a régi vadásztarisznyák, és tovább folytatják életüket, ha kellő mesterember készítette. A mindenre gondoló egykori asszonyság a bársonytáska másik oldalára ötágú koronás monogramot is hímzett, ölelkező P. B. betűket.

És íme, P. B. megint utazik száz esztendő múltán is a régi táskával, postakocsi helyett vegyesvonaton, amilyennel én szerettem szolgálati útjaimat megtenni. A táska megtömöttnek látszik most is, mint Biasini gyorskocsiján, amelyen először tanult meg utazni.

- Egy borjú is elférne benne - mond egy útitársunk, aki ugyancsak megszemlélte a táskát.

- Egy borjú talán nem, de egy hat hónapos malac mindenesetre - felelt P. B., és hátraszegve nyakát, felnézett a feje fölé helyezett táskára.

Az útitárs Mária-Besnyőnél leszállott, valami nyaraló lehetett (krém nadrágban az istenadta), azután hármasban maradtunk, a bársonytáska, P. B. és jómagam.

III.

Ha nem említettem volna, most pótolom, hogy a bársonytáska már Gödöllőnél lekerült a poggyásztartóból, miután ott egy alulról jövő vonat mellett állottunk meg éppen, mégpedig az étkezőkocsi szomszédságában. Kocsinkból kényelmesen benézhettünk az abroszokkal fedett asztalokra, amelyek mellett utasok ültek. Egy gallérgombját kinyitott úr (akinek szakálla ollóval volt rövidre nyírva) éppen akkor hajtott fel egy nagy pohár sört; csak egyet mozdult a gégéje, mégpedig a söröspohár

tartalmának a végén. Egy másik úr egyik kezében szalvéta volt és vele homlokát, feje búbját törölgette, míg másik kezével kettesével tömte magába a vékonyra vágott szalámiszeleteket. Többet nem kellett P. B.-nek látni, hogy maga mellé készítse a bársonytáskát az ülésre.

A táska és gazdája tökéletesen hasonlítottak egymáshoz. Testvéreknek látszottak, akik sohase hagyják el egymást. A táska tömött volt, oldalán mindenféle dudorodások voltak láthatók. P. B.-n is voltak dudorok, hátul a nyakán, a mellénye alatt és a tenyerén, amelyet a táskára helyezett és várni látszott valami jeladásra, amely talán majd a táskából hangzik, vagy máshonnan.

Újszászhoz közeledtünk, amikor P. B. megkapta a jelt, és a bársonytáska szíját kibontotta, majd a zár felnyitásához látott.

- No-no - dörmögte, amikor a zár nem engedett nyomban, mint efféle régi zárak szoktak.

De aztán kétfelé nyílott a táska, és a vasúti kocsit olyan illat töltötte meg, amilyent téli időben vidéki élelmiszeres kamrákban érezni, ahol a közfelfogás szerint minden van, a rudakon száradó kolbászoktól a téli almáig: de még sárga homokba dugott, frissen tartott hagyma, fejeskáposzta és karalábé is. Igen, mintha egy kamraajtót nyitott volna ki P. B., vagy egy száradó gyümölccsel teli padlást vagy pincét, ahol a káposztáshordó áll, vagy vermet, amelyben ugyancsak télire való élelmiszereket ásnak el. Csodálatos egy táska volt, jól megcsinálta, aki kigondolta.

IV.

Hogyan kezdett P. B. a táska tartalmával foglalkozni? Amint a táskába az első pillantást vetette: megcsóválta a fejét, mintha valaki valahol nem egészen kedve szerint pakolta volna el a dolgokat. Igaz, hogy vannak

emberek, akiknek soha sincs elég jól bepakolva. Tízszer is keresnek valamit, ami az orruk előtt fekszik.

P. B. a sótartót kereste, amely a táskában ugyan felül feküdt, de a sótartót az asztalon szoktuk meg. Egyébként világosbarna fából, srófrajáró sótartó volt. P. B. megrázta, nem volt tartalomnélküli. Most egy vörös szegélyes szakajtókendőbe csavart fél kenyeret kotort elő. Inkább barna, mint fehér. Aki ezt dagasztotta, annak külön receptje van a kenyérsütéshez. Véleményem szerint krumpli is volt a kenyérbe dagasztva. Talán éppen ezen a tájon termett az a búza, rozs, amelyből a kenyér készült, gondolhatta magában P. B., amikor a vonat ablakán kipillantott és messzire bujdosott tanyaházakat látott a síkságon, ősz felé járt az idő, bizonyosan van már új kenyér is, de P. B. láthatólag meg volt elégedve a régivel, amikor mellényzsebéből előcsattintott bicskájával (mintha már a zsebben csattintott volna) keresztet húzott a kenyérhéjára, majd egy hatalmas darab levágásához fogott. Ebből kis szeletkét metszett, amelyre sót hintett. Akkor vette észre, hogy nincs a kezeügyében a paprika. Persze, az utasembernek le kell mondania sok mindenféle kényelemről!

De fogai még nem is végeztek a kenyérszeletkével, már (egy bakterháznál) tyúkok kotkodácsolását lehetett inkább érezni, mint hallani a vonat zúgásán át, mire P. B. benyúlt a táskába és egy keményre főtt tojást vett elő, mégpedig oly figyelemmel, mintha ez volna az egyetlen tojás a világon, amelyet éppen a bakter tyúkja tojt. Olyan ügyesen metszette ketté derekán a héjában lévő tojást, hogy az kézügyességre vallott. A tojást természetesen megszagolta, mielőtt rápazarolta volna a drága sót, aztán egyetlen késművelettel kiemelte a fél tojást héjából, de ugyanekkor a mellényzsebéhez nyúlt, és onnan egy kis termetű, már

némileg fonnyatag zöldpaprikát vett elő, amely hasonlított azokhoz az őszi asszonyokhoz, akik egy veteményeskertből a vonat után néztek. (Az alföldi asszonyok hamar hervadnak.) Azt hitték, hogy P. B. valami sok kunsztot csinált a zöldpaprikával? Dehogyis. Bicskájával csak a hegyét metszé le, aztán sót szórt a nyílásba, majd harapott belőle. A paprika reccsent, megadta magát. Mire a tojás másik fele is az előbbi után vándorolt, a paprikából nem maradt más, mint barna, hervadt szára. (Kenyérdarabok persze mentek bőséggel a mérgesnek látszó gyümölccsel együtt.)

Az utas a csípős paprika elfogyasztása után időszerűnek látta, hogy egy darabig az ablakra függessze tekintetét.

A vegyesvonatok vezetői nagyon sokszor igénybe veszik a gőzsípot, mintha így akarnák kárpótolni pasasérjaikat a lassú utazásért. Most is megszólalt a gőzsíp, és erre a hangra, mintha az valamire figyelmeztetné, hirtelen a nyitott táskába nyúlt P. B.

- Majd elfelejtettem, hogy mielőtt a vonatra felszálltam, Blaunál parizert vettem. Igaz, hogy engem ismernek ott és csak aznapi töltésből adnak, de a parizer mégis csak romlandó jószág, ha nem tartják a jégkaszniban - mondta, mintha valaki előtt (talán előttem?) igazolni akarná magát.

Szép darab parizer volt. A csücske, mégpedig egy darabban vágva, hogy felaprózásával a fogyasztónak legyen mulatsága.

P. B. megforgatta kezében, nyilván tetszett neki a rózsaszínű, könnyű, fokhagymaszagot árasztó hús, mert beszédet intézett a parizerhez (vagy hozzám).

- Blaunál az üzletvezető, akit én ismerek, azt mesélte, hogy olyan hűtőkészülékük van, amelyben hat hónapig is frissen tudnak tartani

bármely húst. Lehetséges volna ez? - szólt, és egy kedvére való darabot vágott a parizerből, amíg a többit visszacsomagolta a papirosába.

P. B. Blau nevét állandóan Bló-nak mondta, és az első falat parizer elfogyasztása után borecetre és olajra és hagymára gondolt. A három rekvizitum közül csak a hagyma volt jelen, mégpedig egy szép fő vöröshagyma a táskában.

Hej, mekkorát reccsent P. B. foga alatt az a karikára vágott hagyma! Leveses, de azért érett, könnyfakasztó hagyma volt. P. B. a késével a kupé ablaka felé bökött:

- Nem hiszem, hogy ezen a tájon teremne ilyen hagyma. A maradék hagyma ugyancsak visszavándorolt a táskába, de jött helyette újabb mulatság.

Ez pedig úgy történt, hogy a vegyesvonat megint fütyült, és az út mentén egy disznókonda tűnt fel. Amolyan híznivaló, őszi disznók, amelyekről a nóta azt tartja, hogy: „Túr a disznó - túr a mocsár szélén." P. B. szemügyre vette a disznókat, tán meg is becsülte őket (mit lehet tudni ilyen embernél?), aztán hirtelen felkiáltott:

- Ó, én vén marha! Parizert ettem, amikor kolbászom is van!

Miután emígy felvilágosította magát, úgy megrázta a fejét, mintha valami rossz emléket akarna eltávolítani a gondolataiból. Egy hibát, amelyet elkövetett, amelyen most már nem lehet segíteni. De jó, hogy nem tudja „kisanyám", hogy az ő kolbászát mellőztem, megszakadna a szíve bánatában - mond, miután otthonába röppentek a gondolatai és ezért lelkiismeret-furdalást érzett. - Pedig ezt a kolbászt még az első vágásból tette el „kisanyám", mert az sikerült legjobban. Hiába, csak Kornyitczky tud disznót nevelni. Sajnos, a többi levágásravalót nem Kornyitczkytől vettem. Mondja is mindig „kisanyám", hogy olyan

embernek kellene lennem, mint Kornyitczky. Hogyan lehetnék én olyan ember, mint ő?

E magánbeszélgetés közben előkerült az említett szárazkolbász - egy rőfnyi -, de én nem vettem észre rajta valamely különösebb dolgot (pedig szerettem volna már csak Kornyitczky miatt is), csak annyit, hogy avasabb volt a közforgalomban levő kolbászoknál.

Ámde P. B. erről nem vett tudomást, mert ha egy közönséges utasembernek misét lehetne mondani egy darab kiszáradt, fél esztendeig kamrarúdon lógó és megráncosodott bőrű kolbász felett: P. B. elmondta volna a misét Nem hámozta meg a kolbászt már csak az otthoniakért való tiszteletből se. Őnáluk nem fogdossák mindenféle piszkos kezek a kolbászokat, mint a hentesüzletben. Tisztaságtól ragyog a kamra, a kolbászhoz nem nyúl senki, míg annak ideje elkövetkezett.

- Ámbátor sok van ennek a Kornyitczkynek a füle mellett különösen az asszonynép nyelvén tud - mond P. B. elgondolkozva, amikor egy kistermetű, de pohos, hártyapapirossal jól lekötött üveget készített a táskából a kezeügyébe. Savanyított zöld és igen piros paprikácskák voltak az üvegbe rejtve, egyelőre arra jók, hogy az utazó az üvegen át gyönyörködjön kínálkozó üdvükben, mert P. B. még mindig a kolbászt falatozta, legalábbis olyan eréllyel, mintha embert evett volna...

- Mondom, mondják, hogy ez a Kornyitczky jól kereskedő, de asszonyféle nem maradhat tőle nyugton. A fene tudja, hogy miért kell nekem is mindig Sátoraljaújhelybe utazni! (Igaz, ha Kornyitczky meg nem ver, ma is otthon ülnék!)

Bizonyos mérgesség volt a szavakban, de ez a mérgesség még inkább tüzelte P. B. étvágyát. Mind nagyobb darabokat vágott le a kolbászból, mintha végezni akart volna az egész dologgal.

- Mégpedig Debrecenen át, hogy hosszabb legyen az út! - röffent rá a kolbászra.

Mondtam már, hogy mióta a befőttesüveget előkészítette, nem vette le róla szemét, mintha őrizné, mint valami asszonyt? Lefejtette a zsinórt az üveg nyakáról, és a nyitott üvegből valóban olyan illat áramlott, amilyent télen érezni csak, disznótornál vagy névnapnál, mert tormagyökér és babérlevél is volt az üvegben.

P. B. egy harapásra vette a paprikákat.

Miután még mérges volt, előbb a tűzvöröseket. Nem vagyok gyenge ember, különösen vasutas koromban nem voltam az: de ez a paprikafogyasztás megrendített. Parazsat is harapdálhatna az ember ennyi elszántsággal.

A paprika mérgesebb volt P. B.-nél, ezért annak mérge természetszerűleg csillapodott. Mire megint kolbász következett. Ezután a zöldpaprikákra került sor, amelyek ugyancsak egy harapásra tűntek el, de már inkább enyhületként szolgáltak. A kolbász végén meg is jegyezte P. B.:

- Nálunk mindig van savanyított paprika. Nélkülözhetetlen az ételhez.

- Ez már dicséretnek számított.

... Ezután evett még P. B. egy hideg kacsacombot („a feleségem híres kacsákat nevel"), egy darab rántott húst („ez nem maradhat el az útról"), egy másik üvegből céklát (ugyancsak ropogósát), túrót és pogácsát.

Bármilyen lassan halad a vegyesvonat, egyszer csak mégis elérkezett Ladányba, minden vegyesvonattal utazó álomstációjára. Bor. Sör. Pörkölt. Így is lehetne ezt az állomást nevezni. Kíváncsi voltam, hogy milyen mennyiségű italt fogyaszt el P. B. a tekintélyes ételneműekre. Kiszálláshoz készülődtem, mert Ladányban amúgy is mindenki kiszáll.

De P. B. ismét csak a bársonytáskához nyúlt, és meglehetősen fonnyadt almákat keresett elő, amelyeket fáradt tekintettel hámozni kezdett.

- Én nem iszom soha semmi italt, mert hamar a fejembe száll. Akkor pedig garázda vagyok.

Egyedül hagytam tehát, hogy magam a vasúti tisztek asztalánál megebédeljek. Májgombócleves volt, s amíg a gombócot kanalammal aprítgattam, elgondolkoztam útitársamon. Fogadni mertem volna a tiszti asztalnál, hogy ha megnéznénk P. B. bársonytáskáját, egy kis üveg mézet is találnánk benne, amelyet majd később fogyaszt el.

A történethez annyit kell hozzáfűznöm, hogy egyetlen kérdést sem tettem fel P. B.-nek. Amit elmondott, mindent magától mondott.

Töltött káposzta Bécsben

Egy nagyképű osztrák hírlapíró e héten szemlét tartott Bécsben, és lapjában megírta tapasztalatait. A „hírhajhász" tudósítása szerint „a magyarok most, a háború idején meghódították Bécset". „És a nagy hírű töltött káposztával is kibővült a vendéglők étlapja."

Rendes ember általában nem mozdul ki otthonából" - mondta egy régi szabolcsi táblabíró, bizonyos Jósa, vagy talán Recsky. „Csak a kereskedők sietnek" - tette hozzá jelentőségteljesen, mert ez idő tájt nyugodalmas, hosszú életkorok, meggondolt, étkes, pihenős élet folyt Magyarországon. Még tán a búza is lassabban érett, és a borokat szokás volt pincékbe zárni és az unokáknak eltenni. Bár a szigetvári gróf vitézsége feszítette a szívek izmait, ha a históriás könyvekből vagy a kalendáriumból hazánk dicső múltjáról olvasának a téli estéken; vagy a lantos énekelt az ablak alatt; poéta könyvét hozta a szomszéd pesti vásárról; eleink csodálatossággal jöttek felénk a mondákból, mint a csodaszarvas megáll az erdőszélen, s széttekint a tájon: Magyarországon nemigen mozdultak meg az emberek, ha ez nem volt szükséges. Történelmi csend lebegett a rónák és hegyek felett. Zömök, vállas, derekas lett a magyar fajta. Csak a sarkantyús csizmák fürgéskedtek farsangban, egyébkor pihent, várt, hallgatott a nemzet.

Utazni csak Füredre volt szokás - vagy Parádra, a gyomrot megjavítani a férfiaknak, a kisasszonyoknak kettőt-hármat fordulni az Anna-bálon. Bécsbe leginkább csak az ment, aki hivatalt keresett vagy pörösködött. Aki Párizsban járt, azt a fél ország ismerte. Csokonai vagy Klimius

Miklós legyen az, aki ok nélkül utazik ismeretlen országokban, idegen vármegyékben, barát és atyafi nélküli falvakban.

És a rendes magyar ember a saját kocsiján utazott - néha egész udvartartással, háznéppel. Egy Csáky nevű régebbi úriember élete végéig törte a fejét egy olyan utazókocsi megszerkesztésén, amelyben minden otthonvaló kényelmét megtalálhatná. Bivalyok, előfogatok várták az állomásokon a magyart, ha nyár felé Füredre indult. Bécsbe való utazás előtt végrendeletet csináltunk. És a városhoz közeledvén, a nagyralátó magyar kidugta a fejét a kocsiból, és kereste a helyeket, ahol előtte már Ocskay járt.

A bécsi újság még azt is tudja, hogy a magyar mágnások, földbirtokosok, akik azelőtt Párizsban, Nizzában vagy távoli tengeren költötték el a jövedelmüket, most Bécsben vannak, és hódítják a várost. A hotelek magyar grófokkal vannak telve, és a nyilvános éttermekben mindjárt megismerni a magyarokat feltűnő viselkedésükről, cigánnyal való muzsikáltatásról, lármázásukról... talán bőkezű borravalójukról is.

Ez bizony elképesztő, amint fajtánkat ismerjük. Bár előkelő, vérbeli magyar mágnásainkat nemigen láthatta a reportőr duhajkodni a nyilvános éttermekben. Részben, mert saját palotájuk van Bécsben, nemegyszer Párizsban is, ahol állandó szolgaszemélyzetük vagyon, huszár, portás itthonról való, legfeljebb a gazdasszony tanul meg néhány szót németül vagy franciául a piaci bevásárlásnál, részben, mert előkelő klubokban töltik az estéiket, miután éjfél után Bécsben bezárják a nyilvánosságnak szánt helyiségeket. Aztán már Szemere Miklós sem muzsikáltat magának a Magyarországból felhozatott cigánybandával, a fiatal, mulatságra alkalmas arisztokraták a harctéren vannak, nemigen lehetséges, hogy egy öreg magyar gróf csárdást táncoljon a szállodai étteremben.

Akiket a bécsi újságíró feltűnően viselkedni látott, azok Pesten is ugyanazt csinálják. Bécsben talán bátrabbak, mert a szomszéd asztalnál nem üldögél az ismerős pesti ember, aki krajcárról krajcárra tudja, hogy honnan ered a feltűnő gavallér pénze, vagyona... talán még a jókedvét is ösmeri.

Ha a bécsi újságíró körülnézne Pesten, a feltűnő, Bécset hódító magyarokat ugyanolyan pozícióban meglelné a helybeli éttermekben, színházakban, mulatóhelyeken. E neveletlen, kínos, külföldön alig elkerülhető magyarok régi ismerősei már mindenkinek, akinek valaha az utazási irodában váltott jegyfüzet volt a zsebében. Ezek azok a szegény, hangos emberek, akik fennhangon tárgyalják családi ügyeiket a Tiberis partján vagy a Rigi-vasúton. E szittya vitézek a régebbi humoristák szelíd karcolataiban, tárcaleveleiben már a koronázás óta szerepelnek. Róluk zengett Porzó és a többiek; újabban „Old reporter" emlékezett meg „külföldön élő honfitársainkról" e hírlap hasábjain is megjelent elmés cikkeiben.

A régi újságokban, a füredi tudósításokban a falusi urak és kisasszonyok félszeg magaviseletén bebizonyította megfigyelőképességét az újságlevelező; a falusi kislány Pesten viselt dolgai évtizedekig mulattatták eleinket; az új nemzedék a tengeri fürdőhelyekről és svájci hotelekből küldött tudósításokból ítélte meg honfitársaink viselkedését... Mindenütt ott voltak, ahol csak lehetett ott lenniök. Pesti „jassz-nyelv" ütötte meg füled dobhártyáját a monte-carlói kaszinóban, egy tekintélyes, beretvált arcú, esőköpenyeges sportsman magyarul káromkodta el magát a liverpooli díj lefuttatásánál, Párizsban magyar zsebmetsző bontotta ki a zsebed az Opera előtt, Szalonikiben magyar hölgy szívta cigarettáját az

éjjeli mulatóhelyen, és Ohióban a legnehezebb bányászmunkát magyarok végezték.

Vajon miért volna csodálatos jelenség, hogy e hazájától eltávolodó, idegenkedő, más kultúrákért rajongó fajta a háború alatt itthon végezné tennivalóit a nemzeti mentés körül, miután a katonai szolgálat nem kötelezi? Az a magyar mágnás és földbirtokos, akit a bécsi tollas látott az étteremben henteregni, nekünk oly idegen fajta, mintha egy másik csillagtesten született volna. Vajon igazán magyarok vagy csak pestiek?

Csakugyan rajonganak a töltött káposztáért Bécsben, midőn idehaza lazacot, osztrigát, „delikáteszt" szeretnek enni, mint a baptista pap, Feinsilber tisztelendő úr mondta péntek esti prédikációjában, midőn negyven szegény vagy öreg hívő és fiatal nő előtt felsorolta Budapest bűneit a Wesselényi utcai templomban? (Érdemes feljegyezni az 1916. esztendőről, hogy a város bűneit, élvhajhász asszonyait, csaló férfiak, élelmezési szomorúságait egy kis házban prédikálja egy szakállas, héberül imádkozó, fantasztikusan naiv hitszónok, mint a római katakombákban egykor az apostolok. A bejárás mellett hirdetőtábla: Rob. Feinsilber ma este 8-tól 9-ig zsidó vallásúak részére [„für"] mond beszédet. És a gyülekezetben világot elhagyott öregemberek, világot nem tudó fiatal nők, romlott kíváncsiak, egy zürichi cukorgyáros, egy hírneves pesti orvosdoktor, egy ismert jó és szép pesti asszony üldögélnek; hátul egy szemüveges sekrestyés köhög a megható mondatoknál.)

A bécsi hírlapíró téved az ő „feltűnő viselkedésű" magyarjaival. Azok nem a töltött káposzta kedvéért mennek Bécsbe.

Még ha egész héten töltött káposztát főznének a bécsi szakácsok, akkor sem menne már több magyar Bécsbe, mint aki mostanában ott tanyázik.

Úgy látszik, a honvédek mégiscsak értek el valamely eredményt e világháborúban, ha Bécsben a mellüket verik, és magyarságukra hivatkoznak azok az emberek, akik egyébként sohasem szoktak büszkék lenni arra, hogy magyarok!

Bécs „meghódításáról" beszélni: annyi, mint Salamon híres fanyar mosolygása.

Eleink talán meg akarták hódítani Bécset, persze nem „feltűnő magaviselettel", hanem egyéb eszközökkel. Mostanában azonban szükség van itthon minden magyarra. Zord időket élünk, a magyar anyák már régen hazahívták a fiaikat az idegen országokból, mikor szükség van minden magyar karra. Legfeljebb arra a kalandor söpredékre nincs szükség, amely már a háború előtt is feltűnően viselkedett a bécsi kávéházak sarkaiban, a mulatóhelyeken és a Freudenauban. E gavallérokat és hölgyeket előbb-utóbb összefogdossa a bécsi policáj, és hazatoloncolja.

Magyarok mostanában nemigen mennek Bécsbe mulatozni a saját kocsijukon, háznépükkel, udvartartásukkal - még a bécsi kocsmárosok parasztfogdosó töltött káposztájáért sem. Álmagyarkák azok, akikről az újságíró azt hitte, hogy magyar zászlósurak és földesuraságok.

Vajon mért nem tűnt fel a bécsi hírlapírónak az a sok tarisznyás, bánatos öreg magyar ember, kendőjét homlokába húzott magyar asszony, aki a katonai spitálok körül sebesült véréről, katonájáról várja naphosszat a híreket? Ők még többen vannak.

(1916)

Fogadó a régi világhoz

1914-ben még kocsmaillat volt Magyarországon. Származott a kocsmaillat a különböző borjú- és marhapörköltöktől, amelyek paprikától pirosan, hagymától szagosán, frissen csapolt, aranyhajú, csipkefodros ser társaságában várták gábelfrüstökre az utazókat, a legkisebb vendégfogadóban is.

Az önmagába révült nászutasok; a boldogtalanság elől futó tétova utazók; az életet, nőt és játékot meguntak; a szórakozottak; a hangulatosak; a nők után csavargó kalandosok; a szilajok és a melankolikusok; valamint az ínyesek, akik azért utaztak, mert tudtak egy kocsmát a Felvidéken vagy dél felé, ahol valamely ételt valamely különösséggel készítettek - de a mesterségből, pénzkeresés céljából utazók is nyugodtan szállottak meg a magyarországi fogadókban: enni, inni mindig lehetett e helyeken, amelyek a „Magyar Koroná"-hoz, az „Arany Biká"-hoz, a „Zöldfá"-hoz, a „Bárány"-hoz, a „Hungária"-hoz, a „Tiszá"-hoz és egyéb „ser- és virsliillatú, kedvderítő nevekhez" voltak címezve. Az utazás nemcsak annak ígért változatosságot, aki Sir John Falstaff módjára papírdarabokra jegyezte fel a kocsmárosnék és szobalányok nevét az északi kerületekben, hanem elmulattatta akár a nagyevő Pickvvick úr társaságát, akár pedig azt a méla fiatalembert, aki női ideálokat keres a vidéki fotográfus kirakatában, a fogadó előtti térség hetivásárjában, a Nepomuki szobra körül a felvidéki hidakon és az esti korzó ismeretlen hölgyei között.

A messzi történelmi időkben, a háború előtt, vidékre utazni még akkor is szívringató cselekedet volt, ha nem várta az embert a gólyafészkes ház

és a lugasban pipázó atyafi (a régi Vasárnapi Újság címlapjáról). Az elmúlt vidéki vendégeskedésről majd írunk egyszer, ha élünk, most csak a fogadóknál maradjunk, amelyeknek cégére, setétes folyosója, döngő kapualja, bolthajtásos ebédlője, kipirult arcú fogadósnéja, vendégsége olyan messze van tőlünk, mint egy emlékkönyv megfakult sorai. A régi utazó, aki a magyarországi vendégfogadókban oly ismerős volt, hogy setét éjszaka is név szerint köszöntötték a pályaudvaron a nyalka hotel-portások, az omnibuszok aranysapkás hivatalnokai; a tekintélyes derekú, fehér mellényes „főurak" a kávéházban felszólítás nélkül átnyújtották a frakkjuk zsebéből a házi cigarettacsomagot; az ezüstfejű, tiszta fehérneműs, borukat nyelvükön szürcsölgető, konyhájukra hiú, üzleti becsületességükre féltékeny fogadósok kis selyemsapkájukat a kezükbe vették, és örvendeztek a parolának. A bérszolgát többnyire Antonnak nevezték, és az ablak ódon templomra nyílott, ahol vasárnapi reggelen oly tiszta áhítattal szólaltak meg a harangok, hogy az ember feloldozva érezte magát régebbi bűnei alól, és a városbeli elbolondított nők helyett inkább szent életű lelkész ismerőseire gondolt - a régi utazó, ha manapság megszáll a „Biká"-ban, „Bárány"-okban, „Koronák"-ban, éjfél táján bízvást úgy érezheti magát, mint Boz félszemű vigécének a nagybátyja az edinburgh-i kimustrált postakocsik között. Itt is életre kelnek a kísértetek órájában a fehérre terített asztalokon a hatalmas sültek a hízott ökör húsából, sárga zsírral bőven öntözött kappanok szaladgálnak a tévelygő lábai alatt, a virágkosárral ékesített porcelán levesestál párologva száll át a levegőn, és a kék szegélyű tányér hátán megfeni az evőkést a kiéhezett utas, miután a szalvétát gallérjához dugta. Egyszerre megnépesedik a terem a jókedvű ebédlőkkel. Különböző asztaltársaságok gyülekeznek össze a város szétszórt részeiből. A

sarokasztaloknál tiszta arcú, színes nyakkendőjű agglegények ülnek immár húsz esztendeje, akik a pecsétgyűrűt a kisujjukon viselik. Mindig ugyanazzal a tréfás megszólítással köszöntik egymást, és a malacfejjel, szárnyassal díszített étlapot nyelvcsettintve veszik a kezükbe, míg a régi pincér előhozza a fogvájóval megjelölt savanyúvizes üveget, az ebéd előtt vagy ebéd után beveendő orvosságot, a megszokott mustárt és a törzsvendég többféle szertartásos eszközét, mint a betűvel ellátott poharat, a karikával átfűzött asztalkendőt, a három deci borok csillogva elfoglalják helyüket, míg a megyei és városi urak hosszú asztalánál a ser járja, amelynek szőkesége ilyenkor szebb bármely asszonyi hajnál. A „ringlik", hagymás halak, félvirslik zaftban, perecek, sóskiflik és császárzsemlyék vidám tréfák, gondtalan évődések között fogyasztatnak. Föllebbvaló és alantas: szívbéli jó barát; polgármester és felesketett írnok tegeződnek; az alispán nemcsak bírája tisztviselőinek, de atyja is. A déli sernél elsimulnak a hivatalbéli súrlódások; barátok, testvérek ők valamennyien. Amott jön zöld kalapjában, macskanadrágjában, agarával a falusi földbirtokos, akit hangos örömmel fogadnak mindenfelé. Szívélyesen nyúlnak elébe a kezek, a fogadós személyesen hozza a frissen csapolt sert. Ő elmondja, hogy milyen lesz a termés - sohase elég jó -, majd meghallgatja a városbeli újságokat. Amott egyéb asztaltársaságok helyezkednek el. Van „Dugó"-asztal, színészek, hírlapírók, széplelkű polgárok asztala. A tanárok külön ülnek. És a katonatisztek ünnepélyesen és feszesen köszöntik egymást. Vidám ebédlőkedv, gondtalan, elsimult arcok, jókedvű kupecek, elméskedő vigécek, megelégedett kereskedők: mindenfelé.

És egyre szól a fogadó harangja. Még mindig jönnek új vendégek a Biasini gyorskocsijával, az omnibusszal, a falusi kocsival, a levonattal;

jönnek a vidám törzsvendégek vissza a messzi csataterekről, a nedves sírokból, volhiniai nádasokból; szomjasok és éhesek, tehát nyomban jó illatú kenyeret sóznak és paprikáznak, amíg a májgombóclevest az asztalra hozzák a megszokott, kedves pincérek.

Midőn pedig egyet üt az óra, a régi utazó felnyitja szemét a régi fogadóban. Ehetetlen kenyérbe ütközik a keze, idegen katonák ülnek a régi törzsasztalnál, sovány, zsírtalan a konyha, és a szél süvölt, mint a temetőben. A fogadói szobában fényes délben kukorékol a kakas, mert már ő sem tudja, hány óra van.

(1917)

Magyar hasak

Az étkezés kultusza nem egyszer felülmúlja a nő és a szerelem jelentőségét: csak a fiatal hátgerincnek való a nők körül való forgolódás, míg a nemzet törzsei, a férfiak, elszélesednek, mint a tölgyfák, és a csontrendszer és a test alkata leginkább üldögéléshez idomul, amint a régi magyarok csontvázán ez pontosan észlelhető. Ama tekintélyes, hosszú szárnyas kabát, amelyet Magyarországon a megállapodott férfiak közönségesen viselnek (amelyet ferencjózsef-kabát-nak is neveznek, míg ha magyaros cifrák díszítik: hívják Deáknak vagy kántorkabátnak), a szabónak előrelátható találmánya a növekedő emésztési helyek és részek befödésére. Nem is lehetett egy fecskefarkos, úrikabátos úriemberből alispán. Has nélkül akár a világra se jött volna a közéleti magyar. A keszeg emberek még a nőknek sem tetszenek. Szép, kövér emberekre várnak a stallumok és gazdag özvegyek. Ki hitt volna a sovány bírónak, kecsege papnak, agárhátú fiskálisnak? A férfiak bizottsága már karakterbeli szükségesség volt. Csak a sóványokat akasztották fel. Rendes emberről külön vett mértéket az asztalos, amikor kiterítették.

Ez a heptikás írói nemzedék, a bánatos tintanyalók és az Otthon korbeli gavallérok honnan is tudták, hogy Magyarországon hasat illik ereszteni még a költőnek is? Petőfi, ha életben marad, bizonyosan olyan széles derekú ember lett volna, mint Arany vagy Vörösmarty. Amint a jó alispánnak testi terjedelmével alaposan be kellett tölteni vala a széket, a koszorús költőhöz is illett némi férfias korpulencia. Hiába erőlködik vala Virág Benedek vagy Tompa Mihály a nemzetbeli osztatlan

népszerűségre. Aki fogyóhold-szerű arcképüket látta, bizony kiábrándul a versek írójából. Csak a vagabundok halnak meg soványan Magyarországon, a mihasznák, a betegek, az elvetemült lumpok. Nem is volt hitele egy hastalan embernek. Hogyan lehetne tisztességes, megbízható, szavahihető férfi, aki egy országban soványan marad. Milyen szép hasak voltak!

A főtisztelendő klérus körében a kerek cipóhasak voltak föltalálhatók, míg a bíráknak, ügyvédeknek, hatósági embereknek hegyes hasuk volt, mint a dárda, amellyel megdöfték az igazságot vagy a gonosztevőt. Mint a tömlők lógtak a mamelukok hasai, míg a szélsőbaloldalon oly kemény dombok emelkedtek, amelyek a régi világban verekedésnél is hasznosak voltak; a hassal való lökdösést ismerték a perzekutorok, mikor a rabvallatás folyt. Milyen szép hasakat neveltek a házasemberek! Hogy elgömbölyödtek az arcok és a fejek, midőn a férfiú megfelelő hivatalhoz jutott! Mily megható volt a testi pihenés és nyugalom végig a hosszú életen, - mintha senki sem lett volna beteg Magyarországon. Mindenkinek megvolt az ennivalója, bora és kényelmes ágya. A regények boldogtalan szerelmeseiről a méhes ebéd utáni döngicsélésében vagy a régi divatlapokkal, élces újságokkal, *Vasárnapi Újság*-ban képekkel teleragasztott kamrában egy megsárgult újság tárcarovatából értesült a jóravaló ember; a lugasban savanyúvíz meg kerti bor hűlt, amíg a gazda fejcsóválva forgatta az újító költők bolondos füzeteit.

A régi magyarországbeli élet nem a változatosságra, hanem a jóságos hosszadalmasságra volt berendezve. A gondtól senkinek sem hullott ki a haja, mert a gondon könnyen lehetett segíteni. Teli gyomorral senki se ment a folyónak, ebéd után szundikált az ember, nem gondolt az öngyilkosságra. A kerekre hízott asszonyok egy hosszú életen át egyébre

se gondoltak, mint arra, hogy mit főzzenek ebédre - ez a gondolatvilág nem alkalmas a női léhaság és könnyelműség ébredezésére. A spájzok, kamarák, konyhák, rendesen megfoltozott fehérneműek megnyugtatták a férfiakat az asszonyok hűségéről. Csak ott volt szemetes az udvar, ahol a nőknek gondolata messze csavargott a háztól, mint éjjel a macska. Egy derék asszony nem is ügyelhetett egyébre, mint a háztartásra - hisz annyi gondja, vesződsége volt szegénynek, hogy társaságba jutván, nem is tudott egyébről beszélgetni -, így hallotta, látta ezt már az anyjától, nagyanyjától. Az asszonyok összeültek, és megtárgyalták a háztartásbeli bajokat, eseményeket. Míg a férfiak nyugodtan szívták a pipákat. Kinek jutna eszébe a féltékenység, amikor az asszony cselédeiről panaszkodik?

A háború előtt mintha nem is lett volna szegény ember Magyarországon. Minden kémény füstölt, és harangszóra mindenütt ebédet tálaltak. Az volt a legszerencsétlenebb ember, akinek sehol sem terítettek. A testi megelégedettség érmetszője, az elhibázott magyar politika egészségi szempontból is szükséges volt. Hiszen, ha a politika sem lett volna, mindenkit megütött volna a guta a jóléttől. A nemzeti energia és a vér lecsapódott. A vérmes indulatok kitombolódtak. Senkinek sem rontotta el az étvágyát a politikai szenvedély.

Tejjel-mézzel folyó Kánaán, hová lettél?

Vajon következnek-e még századok Magyarországon, amikor csendesen emésztett a nemzet, erejét gyűjtögette, hosszan pihent, lassan, meggondolva élt, erős fiúkat nevelt, szép lányokat hoztak a gólyák, és mindenki jóllakott étellel, igével, csöndes politizálással?

Úgy nézem, hogy a tunya, üldögélő, nagyokat evő magyar élet a történelem könyvébe kerül. A férfigerincek elszoktak a hosszú háború

alatt a tölgyfás megállapodottságtól. Ruganyos, zenebonás, nyugtalan életmód következik. A szép, kövér embereknek befellegzett.

(1919)

Szüreti dal

Miért piros az őszi reggel? Szüretelnek Magyarországon, veresbort és habos vért. Az egyiknek öt-hat korona az ára literenkint, a másikat úgy adják, mint hajdan a bort, ingyen, jó szívvel, papnak, csősznek, vándorlegénynek. Ez a véres szüret eltart már negyedik esztendeje. Harmadszor szedik meg a szőlőt a gazdák, mióta ömleni kezdett az emberi must. Azóta a tőke is kedvet kapott. Az idén termett ugyanannyi bor az országban, mint amennyi vér kiömlött. De tudja-e pótolni a bor a vért, a bor megnövekedett értéke a vér drágaságát? Van-e annyi vidámság, mámor, nótázó habzás a legjobb borunkban is, amely el tudná felejtetni a testvér szenvedéseit, a magyar vér felhőszakadását? Ha minden gyűszűnyi vérért gönci hordókkal hálálkodnának a megvédelmezett hegyeink és lugasaink: akkor sem volna meg az arányosság a két érték között. Ha egy aranyba kerülne egy búzaszem, ha egy ökörért adnának egy ital bort, ha egy paripáért egy falat ételt: nem térülne vissza egy percentnyi érték sem a veszteségből. Azért nem kell irigyelni a gazdákat, hogy búzájuk, boruk jól fizet. Nincsen annak a bankónak a régi erőssége, megbízható kedve és szilárd alapja. Hiányzik belőle a kifolyt vér. Sápadt, átlátszó lett a papír, még a legnagyobb bankó sem tud táncolni. Sok víz lefolyik a Dunán, amíg annyira megizmosodik ismét a vérevesztett bankó, hogy a régi örömből valamit visszahozzon, a régi erővel támassza az ország falát. Most a vér volna az erőnk. De már nagyon sokat elhullajtottunk. Azért csak halkan szüreteljünk.

Harmadszor piroslik az ősz Magyarország felett, midőn nem lehet megkülönböztetni az erdők lehullott sárga levelén a vérfoltot a rozsdától.

A szentimentális évszak, amelynek gyermekéül szívesen vallotta magát az érzelgős ember, lejárta magát, mint egy ritkult fürtű, bajuszpedrős lírai költő. Mint általában az évszakok valamennyien megbuktak három esztendő alatt, gyermekkoriasan andalgó örömeiket elfelejtették magukkal hozni a kalendáriumba, csupán gondjaikat az ősz is egy kopott kiállhatatlan öreg rokon lett a háznál, aki már nem tud egyébről beszélni, mint a régi gazdagságról, dicső ismeretségeiről és hazug sikereiről, közben pipabűzös, remegő kezével felszedi a papírhulladékot hogy legyen miből fidibuszt csinálni.

Visszanézve innen, e reménytelen űrből az elmúlt szeptemberekre, ködfoszlányként elröpült októberekre, csaknem szégyenpír borítja el magányos arcunkat, hogy mennyire hazudtunk, képzelődtünk, ábrándoztunk a világról, ismerőseinkről és önmagunkról.

Jött egy szél, amely elfújt minden gyertyalángot. Tömlöcbe jutottunk, amelynek nedves, kietlen falai között van elég időnk gondolkozni az igazságról. Ábrándozásaink közepette farkasverembe zuhantunk, hiába ordítunk torkunkszakadtából, nincs menekvés. Úr és paraszt egyformán árdrágítással foglalkozik a környéken. Van eszébe egy rendzavaró vándorlegényt a napvilágra vonni.

Itt maradtunk magunkra, egyedül, mint az ujjam, mint a haldokló, mint az akasztott ember a szélben. Mindenki a maga szakállára lop és rabol, suttyomban, a kabát alatt viszi az élelmiszert, mint a csempész, lefüggönyözött szobában olvasgatja pénzét, csillapítja éhségét, és suba alatt készen tartja a kését, hogy a szomszédját ledöfje. A titkolózók, a bujkálók, a susogva csalók városa ez. Éjfélkor elsötétedik a város, mintha

Hentzi ágyúi volnának szegezve Pestre. A hűvösödő őszi éjszakában az utcasarkon összesúg két alak. Csalók vagy betörők. Már senkin sem lehet csodálkozni, ha reggelre letartóztatják valamely görbe munka miatt, mert jóformán nem érdemes dolgozni a munkabérért. Már összezavarodik a bűn és ártatlanság. A legbecsületesebb emberek sem riadnak vissza a törvénytelen úttól, hogy maguknak élelmiszert, fűtőanyagot, ruhát szerezzenek. A feltalálók zsenije arra szorítkozik, hogyan lehet mindennap jóllakni. A tanultság, műveltség, ötlet abban merül ki, hogyan lehet a kamrát télire ellátni. A bölcs bíró azon töri fejét, hogyan szerezzen cipőt. Az orvostudományok tudósa búsul, hogy nem tanulta meg a szabóságot. A repkedő fantáziájú költő maholnap az utcasarokra áll, hogy verseit árusítsa. A nők, szegények, végleg két táborra szakadtak, inkább, mint valaha. Az egyik táborban a gondtalan ledérek seprik az utcát, kihívóan és szemérmetlenül, holott nem mindegyiknek van meg a rendőri engedélye. A másik oldalon... A másik oldalt nem is látni már. Csak sejteni lehet, hogy elfehéredett arcú anyák, letört feleségek és fáradt munkáslányok rejtőznek a homályban.

Hej, hogy dühöngtünk egyszer a posztócsalókra. Pedig ők nem tettek egyebet, mint megelőzték korukat. Alig fordult egyet az esztendő: annyi csaló nőtt ki a földből, hogy a rendőrségnek nincs annyi keze, hogy utolérje őket. Falra hányt borsó a börtönbüntetés, amelytől úgy rettegtek még nemrég az emberek, mint a megsemmisüléstől. Közössé vált szégyent könnyű elviselni. Csak Budapesten minden második
embert bezárnak, ha még soká tart a háború. Mily arcátlan tévedéseket hozott ez az időszak. Majdnem a szószékről prédikálták, hogy nem kell búsulni a háború viszontagságai miatt, mert a kiállott szenvedésekből fakad az emberiség megváltása. Az első télen Krisztus-szakállt viselt

minden katona, és a templomok tele voltak hívekkel. Az egyház szervezkedett, hogy összetereli háború utánra a juhokat, mikor mindenki megtört és Istenhez menekül. Erre következett még két esztendő, amely alatt végképp elmorzsolódott az erkölcs. A háború olyan fertőt zúdított az emberiség nyakába, hogy nagyon sokáig kell tanítani az iskolákban a mosakodást. Posvánnyá változott a világ, rablók, hamispénzverők országa lett a föld. A csaták mögött erőteljesebben fosztogat a békés lakosság, mint az oláhok Erdélyben.

Ez volt az a világ, amelyben éltünk?

Bizony mindig ilyen volt, csak nem láttuk őt ily világosan. Mindenféle hókuszpókuszok, társadalmi szokások, illemkönyvek és főként az egykor félelmetes büntetőtörvények tartottak rendet itt a szenvedélyeken. De elkezdett korogni a has.

Elrémülve nézek széjjel ismerőseimen. Miért gazdagodott meg az egyik, miért lett nyomorult szegény a másik? Végzet volt ez, amely előre meg volt írva?

Magamra nézek. És nem ismerem meg többé magamat sem a régi fotográfiáról.

Csak halkan szüreteljünk, akármilyen bő a termés.

Tengernyi vér és elveszített becsület az ára a hatkoronás bornak. A sorsnak olyan országába jutottunk, ahol az öröm többé nem öröm, hanem minden csak bánat. Ha a sürgönypóznákról is dús szőlőfürtök csüngenének, akkor sem lehetne többé jókedve senkinek Magyarországon.

(1919)

Magyaros vendégszeretet

Egyik kalendárium a másik után kivénült, ezt a kifejezést kezdtük lassan elfelejteni; amíg ez idén, midőn farsangot írnak a báli levelezők, valamint a szabónők és a muzsikus cigányok: újra felbukkan itt-ott a régi fogalom. Itt házibál volt, amely reggel végződött, amott lakoma, amelyet az első harangszónál káposztaleves fejezett be, néhol megtartogatják a névnapokat, amint ezt az ősapák elrendelték, máshol egy ezüstmenyegző alkalmából mutatják be a legújabb tourtáncokat. A tudósító nem felejti el megemlíteni a házigazda magyaros vendégszeretetét.

Mit jelent ez? Talán gazdagabbak lettünk? Kiment az ajtón a drágaság, és belépett helyette a vidám megelégedettség? Egyiket sem jelenti. Éppen csak az a jelentősége, hogy a módosabb, tehetősebb emberek kezdenek ráeszmélni, hogy a megunt sopánkodás, nyakig érő panaszkodás helyett vidám meghívásokkal is illik felkeresni barátaikat, ismerőseiket. Kezdenek rájönni, hogy a vagyonnal bizonyos társadalmi kötelezettségek is járnak, adakozások, felülfizetések, gavalléros tempók, terített asztal, nyájas arc, amelynek akkor sem szabad elkomorulni, ha egyik-másik szívesen látott és egyébként jó magaviseletű vendég bizalmas eszmecserére hívja a házigazdát pillanatnyi pénzügyei rendezéséhez. A gazdag ember egészsége is megkívánja, hogy ne lássa mindig azokat az egyforma, szomorú, életvesztett vagy dühös, karikában forgó szemeket, amelyekkel manapság lépten-nyomon találkozik: a nyugodt álmához, a lelkiismerete altatgatásához tartozik, hogy nyájas, boldognak tetsző arcokat, a hölgyekre az 1913-as csodálkozással és hódolattal tekingető

szemeket, lágyan udvarló szájakat, örök barátságra koccintó poharakat is lásson maga körül.

Jóleső hiúság simogatja a lelkeket, amikor az emberek egymás kedvéért kiöltözködnek, frakkot vagy szmokingot húznak, a hölgyek a legszebb ruháikban ülnek a vacsoraasztalhoz, múlt századbeli kiszólásokkal fogadják a leveseket, pecsenyéket, tésztákat, elismeréssel bólingatnak a borospohárnak, és belőle nagy kortyot nyelnek, tréfát mondanak a sajtra, csodálatos elragadtatással választanak a szivarosládikából, és mindig akad egy hatalmas étvágyú ember, aki általános ünneplés közepette harmadszor is vesz a töltött káposztából, amilyent „a nagyatyja sem evett".

Nem a legutolsó élvezet az evéstől és ivástól kipirult arcok között házigazdának lenni, kínálgatni a menyecskeképű almákat, párolgó feketéket, ügyelni a kiürített poharakra, eltalálni a vendég óhajtását, kellemetes, mindenkinek hízelgő témákat tartani felszínen, kártyát adni a kártyásoknak, a hervatag szépasszonyoknak választékos udvarlót, a tudó mellé buta embert ültetni, a vitatkozóhoz méltó ellenfelet, a férjhez kívánkozó leánykához örökös vőlegényt, a zenélőhöz partnert, vénasszonyhoz pletykás szomszédot, szomorú vendéghez híg hahotázót, gondoskodni bohókás pohárköszöntőről, mindig könnyű lábú táncosról, költőről, aki verseit elszavalja, muzsikásról, aki előveszi hangszerét. O, nem utolsó dolog baráti hangulatba ringatott férfiakkal és megelégedett nőkkel kezet fogni, midőn éjfélt kongatnak a toronyórák, és a vendégek hazafelé szállingóznak.

Magyaros vendégszeretet! Nem is olyan ritka vendég már a városban, amikor az emberek végre elhatározzák, hogy évek óta elkövetett mulasztásaikat végre helyrehozzák. (1922)

A pesti koszt

Szidták, talán még most is szidják őkelmét azok a vidéki és pesti háziasszonyok, akik maguk állnak oda a tűzhelyhöz, a kenyereskemencéhez, a kamara polcához, a zöldségesverem ajtajához és a pince gádorába. Azt mondják róla, hogy megrövidítője, elkeserítője az életnek, nem ismeri azt a bizonyos jó *családi ízt*, amelynek benne kell lenni minden étel zamatában, a gulyás fűszerében, az egyszerű pörkölt savában, a húsleves párolgásában, a házi kenyér omlósságában. Nem ismeri a szűz, tiszta zsírt, amelyet szellős, árnyas kamrákban tartanak a vidéki házaknál; nem tudja a barackfa parazsát, amely a legjobb bizonyos rostonsültek elkészítéséhez, sem az akácfa hevesen szeretkező lángját, amely nélkül frissensült nem képzelhető; de még csak a szőlővenyige magasra röppenő lángnyelvét sem, amely így szüret táján azért van, hogy felvidámosítsa a legzártabb szíveket, és megfőzze a feketekávét, amely nélkülözhetetlen a zsíros kosztok után.

De nem ismeri még a vásári lacikonyhák és egyéb duttyánok messziről jeladó, kék füstoszlopát sem, amely a vásárban irányítja azokat, akik jó vásárt csináltak, valamint azokat is, akik megégtek valamely rossz vásár következtében - hogyan ismerhetné hát azokat a szívderítő, jó kívánságokkal teli ízeket, amelyek ilyen helyeken feltalálhatók? Nem győzi már követni az úgynevezett háborús szakácskönyvet sem, amelyet a németek találtak ki, mikor szorulni kezdett a kapcájuk, amelyet mi is kénytelen-kelletlen követtünk, amikor nagyhangú emberek kiadták a

jelszót, hogy csak akkor nyerhető meg a háború, ha testileg lekoplaljuk, pedig az ország belsejében mindig akadt volna még ennivaló... Hogy a régi szakácskönyvek bőséges utasításairól, kincses feladatairól, két kézzel pazarló tudományairól ne is beszéljünk. A lelkek lassan csak megnyugodnak a háború elmúltával, beforrnak a sebek, de hajh, a konyhák tűzhelyein még mindig azok az elégedetlen, dühös kezek tologatják a karikákat, melyek itt görcsössé elkeseredtek.

A kacsák még mindig nem az elhízottságtól bicegnek a pesti konyhán, hanem azért, mert ilyen döcögő járással jöttek a világra. A kakasok már évek óta lemondtak arról a nobilis divatról, hogy a vicces embereket megkukorékoltassák, amikor levesestál fedele alatt az asztalra helyezik őket, hogy utoljára nézzenek majd körül ebben a szép világban. A Bécs felől érkező utasok már hírét hozzák, hogy az egykori császárváros fogadóiban ismét mindenféle különösebb ceremónia nélkül hozza a pincér azokat a világhírű marhahúsokat, amelyeket a magyar pusztákról hajtanak fel. De itt nálunk még *mindig ritka olvasmány* az *újságban az a békebeli* hirdetés, amely disznótoros vacsorára, libamájpástétomra s egyéb jókra invitálná meg a városban járatlan idegent.

Igaz, hogy még meleg napok járnak, a szőlőhegyeken szálladoznak azok a füstök, amelyek a vidám vendégsereget, valamint a szabadban főtt ételeket jelentik, pirosló levélzetű, külső kocsmai verandákon nézik pirosló borukat a szerelmesek, akik nagyon szeretnek ily messzi verandákon helyet foglalni. Igénytelen, a nyárból itt felejtkezett csárdákban hallgatja még napos időjárás esetén a telivér pesti ember is a légynek azt a különös, őszies dongását, amellyel búcsúdalát előadja, de már esténként előkívánkoznak a nők ékszerei, hogy másvilágias nyelvükkel megsegítsék a szépséget vagy a szellemet annak dicséretében;

szárnyuk nő az estélyi ruháknak, uralkodói rangra vágyakoznak a színházi köpenyegek. Ilyen körülmények között nem lehet csodálkozni azon sem, hogy a sok nélkülözésen átsanyargatott gyomor is jó jelt ád remeteségében, és beleszól a maga követelő hangján az éledező őszi szezonba:

- Hol kapni a legjobb kosztot Pesten? Hol felejtették el leghamarabb a háborút? Hol mérik azokat a gyönyöröket, amelyek bizonyos életkorban a szerelem mámoránál is üdvösebbek, célravezetőbbek? Hol szunnyasztja a konyha tündére a maga csodatevő kanalával a sebeket, amelyeket bőven osztogat az élet, bár azt mondják, hogy már elmúlt a háború? Hol üldögél békebeli harmóniában az a bizonyos pesti Pali, akiről azt szeretjük hinni, hogy a másik kabátjában van, holott őt mindnyájan magunkban hurcoljuk?... Hol lehet enni Pesten, amint a régi Pesten ettünk?

(1924)

A vendéglátás

Élt egy özvegyasszony M.-ben, akihez Szindbádot bizonyos régebbi ismeretség fűzte, úgyhogy amikor a végzet kiszámíthatatlanságából az asszony özvegy lett, Szindbád megjelent a városkában, hogy a megboldogult hátrahagyott ruháit felpróbálja. Talált is egy sárga felöltőt, amely kedvére látszott lenni.

- Ebben járt a megboldogult a vásárokra, és mindig sok bankót hozott haza a zsebében - mondta az özvegy, hogy kedvet csináljon Szindbádnak a kabáthoz.

Szindbád a kabátban elölről-hátulról nézegette magát, kipróbálta a szarvasagancsból való gombokat, a zsebekbe mélyesztette kezét, pár lépést tett a tükör előtt.

- Mintha csak szegény uramat látnám! - kiáltott fel Ibolyka. - Hát ha még a bajuszát is kipenderítené, mint ő szokta!

Ibolyka a sárga felöltőben a javában álló szüretre is meginvitálta Szindbádot.

- Helyes. Úgyis bánatot szüreteltem pár esztendőn át, nem árt egy kis édes must a sok fanyarság után - sóhajtott fel Szindbád.

A kocsi kerekei úgy pörögtek a szőlőshegy lábánál, mintha azokat a rakétákat utánoznák, amelyek majd estére kavarognak a magosba. A zöld kapu a szüret tiszteletére újonnan volt festve, hogy a vendég örömmel nyisson be. Kerek kő mélyedésében, barackfa tuskói alatt a venyige keserű füstje, életvidámító lángja repkedett, mintha ezzel örökre el volna felejtve minden bánat, amely a földön volt idáig. A szőlőszedő lányok

kövéren guggoltak a levéllombok alatt, mintha azokat a nőket példáznák, akiktől ezentúl csak jót és kellemeset várhatunk.

Ibolyka, bár romantikus nő volt, nyomban észrevette Szindbád lázas érdeklődését a szedőlányok iránt.

- Tolvajok ezek mind, lelkem. Kicsipegetnék a legszebb szemeket a fürtből, ha ki nem fognék rajtuk. Reggelenkint egy félóra hosszáig szabad nekik szőlőt enni. Addig úgy telerakják magukat, hogy elmegy az étvágyuk.

Szindbád búcsúpillantásokat vetett a szőlőillatú menyecskék felé, vége van annak, hogy velük együtt szedhesse a fürtöket. Egy karót vett tehát a kezébe, és a tüzet piszkálta, mintha ez volna a legfőbb gondja a világon. De egyszerre feleszmélt, mert lacipecsenye finom illata szálldosott feléje a szomszédos szőlőből. Csakhamar fel is fedezte azt a formás asszonyságot, aki a szomszédban a pecsenyét forgatta, és közben úgy hajolt a tűz fölé, mintha szerelmes volna bele.

Ibolyka figyelemmel kísérvén Szindbád kalandozó pillantását, így szólott a lovaghoz:

- Az idén nagyon döglik a disznó, azért sütnek mindenütt lacipecsenyét a szőlőkben. Mi majd roston csirkét sütünk.

Szindbád nem vetett többé epedő pillantásokat a pecsenyés asszonyság felé, mert most új látnivaló kötötte le a figyelmét. Fiatal kisasszonyok hemperegtek, bukfenceztek, pajkoskodtak egy közeli szénaboglyában. Mielőtt Ibolyka bármilyen megjegyzést is tehetett volna, Szindbád talpra állott, és a kisasszonyok közé keveredett Már javában hányta a bukfencet a boglyában, miközben valami alattomos módszenei jól megkacagtatta, megvisongatta a hancúrozó leányokat, amikor Ibolyka a helyszínre érkezett, és méltóságteljesen körülnézett:

- Valóban nem hittem volna, Szindbád, hogy arra tanítja húgaimat, hogy rongálják ruháikat, elveszítgessék hajfésűiket, elszaggassák kötényeiket. Azt hittem, hogy már benőtt a feje lágya vénember létére.

- A bácsi meghúzta a hajamat - jelentkezett egy kisasszony, aki kedvében szokott járni Ibolykának.

Szindbád védekezőleg mormogta:

- Szüret van, vagy mi a szösz.

De szégyenkezve lecsúszott a szénaboglyáról, és elkullogott abba az irányba, amelyet Ibolyka felemelt keze jelölt ki neki. Az irány pedig a présház felé vezetett, ahol már megterítve, felvirágozva, edényesen, mint valami kicsípett lakodalmi vendég várakozott az asztal. A poharakba szakértő kéz vegyítette a mustot az óborral. Az eresz alatt feltűnő apró legyek azt jósolták, hogy nemsokára beköszönt az esős időjárás, sietni kell tehát az élet örömeivel. Az evőkések fényesre súrolt lapjain utoljára csillan meg a hunyó napsugár. A közeli Bükk hegység őszi gyászruhában, elnémulva merengett a szüreti táj felett, mintha őt már ilyen csekélység nem érdekelné.

Ibolyka fehér kötényt kötött, és úgy sürgött-forgott a tűzrakás és a présház körül, mintha azt akarná elhitetni Szindbáddal, hogy most már így fog történni mindig az egész életen keresztül. Szindbádnak eszébe ötlött, hogy Ibolyka nagyapja fogadós volt a városkában, nyilván itt tanulta gyermekkorában az asszony a szíves vendéglátás különböző fogásait. A csirkecombokat oly gondosan forgatta a roston, mintha gyermekei lettek volna. Az olvadó zsírokat, szalonnákat olyan lágy cipóra csurgatta, amilyen cipót Szindbád még életében nem evett. A kasokból a legépebb fürtöket válogatta ki, mintha egy herceget várna vendégségbe. Szabó nénit, egy öreg asszonyságot úgy megfuttatta a

présház körül, mintha nem is egyszerű szüretről, hanem legalábbis eljegyzésről volna szó.

Szindbád csak nézte, nézte azt a repkedő fehér köténytt a tűz körül, amelynek környékén most mindenféle régi ízek, zamatok, szagok jutnak eszébe... Régi fogadók, amelyek előtt alkonyattal állott meg a postakocsi az utazókkal, és a konyhában már nagy piros láng emelkedett, mint a beteg ember előtt a jó egészség képe. Kövér asszony siet elő kövér konccal, amelynek fűszerein, ízén át újra virulni kezd a koplalásban hervadó gyomor. Piros bort tesznek piros abroszra, és piros ablakon át néz be az ebédlőbe a piros napsugár. Szentkép van a falon, amely áldólag tekint le a falatozó utazó felé, úgyhogy az utasnak kedve szottyan néma, de annál bensőségesebb felköszöntőt rebegni a fogadó patrónusa felé. Majd papucsaival jókedvű ütemeket verő szolgálóleány viszi előre a gyertyát a kanyargós grádicson, ahol kellemetes ágy várja a fáradt utazót, hogy abban szülőföldjéről álmodjon.

- Mily jó volna elutazni! - mormogta Szindbád félhangon, hogy Ibolyka darab időre abbahagyta a pecsenyeforgatást.

Elnémulva nézett Szindbádra:

- Hová az ördögbe menne? Nem jó tán itt a szüret, nem eresztett elég bőven a hegy, nem kísérte el idáig étvágya vagy szomjúsága?

Szindbád egykori utazásaira gondolt, száncsörgést hallott képzeletében, mikor is piros derekú tornyok felé nyargalt a Kárpátok között.

- Mit ér, ha nem enged megismerkedni idegen nőkkel, akiknek újra meg újra elmondhatnám azokat a bevált szép szavakat, amelyeket a nők állítólag életök végéig nem tudnak elfelejteni?...

Ibolyka villájára tűzött egy csirkecombot, és figyelmesen vizsgálta, hogy mennyi sütés szükséges még a jóízűségéhez. A villa két ága között

fürkésző pillantást vetett Szindbádra, és minden harag nélkül azt kérdezte:

- Hazudni szeretne nőknek?

Szindbád szótlanul bólintott.

Ibolyka felelet helyett elővette a kávédarálót, és két térde közé szorítva, letelepedett Szindbád szomszédságába:

- Ne mondja, hogy nem látom szívesen. Az én vendégszeretetem híres messzi vidéken. Nem akarom, hogy elégedetlen legyen nálam. Hazudjon tehát, Szindbád. Hazudjon, amíg a csirke megsül, és ezt a kávét megdarálom.

- Szerelem - kezdte Szindbád azon a régi szélhámos hangon, amelynek hallatára nyeregben száguldó svindlerek, feldühödött apák és férjek pisztolyai elől menekülő nőcsábítók jutnak az emberek eszébe, de nem a nőkébe, akik ezeket a hangokat meghallgatják.

- Szerelem - ismételte lágyan tremolázva, hogy a hallgató azt hihette volna, hogy az előadó öngyilkossági tervének végrehajtása végett jött éppen ebbe a városba, ahol majd egy sírkeresztre ráborulva megtalálják holttestét.

- Szerelem - búgott fel még egyszer Szindbád, miközben a kávédaráló halkan pörgött, dunizsolt, döngicsélt, mint a szép, nyugodalmas, hosszú élet hangja, amely a csendesen parázsló baracktuskók puffanásai mellett hangzik. „Mindig, mindig csendben élünk" - mondogatta a kávédaráló, amíg hirtelen elhallgatott, mintha Szindbád szavai állították volna meg.

Az asszony a tűzhöz lépett, és villájára tűzött egy csirkecombot.

- Majdnem odaégett a huncut! - monda, és vidáman nyújtotta Szindbád felé az ízletes falatot. - Maga is útonálló, mint az én szegény uram volt.

(1924)

Akik azért utaznak messze földre, hogy jól megebédeljenek

(Utazás Magyarországon 1924-ben)

Hát arra a kedves, kövérkés, piros képű úriemberre emlékszel-e, barátom, aki mindig feltalálható volt valahol a személyvonaton, és legfőbb olvasmánya a vasúti menetrend volt, amelyben nyelvcsettintve vagy elmélázva nézegette azokat az állomáshelyeket, amelyek mellett keresztbe tett villa és kés, vagy pedig talpas pohár volt? Ha éppen nem ez volt a tennivalója a személyvonat utasának, akkor csendesen malmozott ujjaival, és úgy elgondolkodott, hogy észre sem vette útitársait... Megmondom neked, barátom, hogy min gondolkozott szimpatikus pasasér. Semmi máson, mint különböző ebédeken, amelyeket itt-ott a vasúti stációkon elfogyasztott. Vajon van-e még abból a marhagulyásból ott a nyíregyházi állomáson, amelyet hajnalban szoktak ott főzni, mikor a kisvárdai vonat még téli sötétségben, befagyott ajtókkal, ablakokkal megérkezik, hogy csatlakozása legyen a pesti gyorshoz?

Ez az egészséges, meleg ruhával, térdig érő halinacsizmával és utazópokróccal is felszerelt utas nem félt akármilyen messzi útnak a megtételétől sem, mert hiszen a menetrendből teljes bizonyossággal előre megállapította, hogy merre és hol fog ebédelni vagy vacsorázni. A vonat sohasem rázta őt össze annyira, hogy étvágya is elmúlott volna, hanem inkább megnövekedett. A levegőváltozás felcsigázta a fantáziáját, így

például a távolban emelkedő füstoszlopról mindig azt hitte, hogy ott disznót pörkölnek; ha a Tiszán robogott át vele a vonat: odalent a folyóban meglátta a víz mélyén úszó kecsegéket, és mindjárt aszpikot is képzelt hozzájuk; ha törpe erdő mellett vitt el az útja, nyomban a fácánokra gondolt, amelyek szeretnek az alacsony, terebélyes fákon tanyázni, és gesztenyével szokták őket megtölteni, hogy finom ízhez jusson a pecsenyéjük; a kopár mezőkön, amelyeket már megjelölt jeges kezével a tél, a nyulakat látta futkározni, amelyeknek különösen a gerincük omlatag (gombóccal és megfelelő, savanykás szósszal), ha kellő számú napig fagyott odakünn a szabad levegőn.

Ha Miskolc nevét látta a konduktorban, dehogyis a pislogó kocsonyára gondolt, mint ez a vicces emberek szokása, hanem arra a savanyú malacbecsináltra, amelynek apró csontjaiból, fogaiból mindig tartogat egyet emlékben (és szerencsevarázs céljából) a pénzeserszényében. Az pedig csak a legtermészetesebb dolog, hogy ha Kassa nevét ejtették ki valahol, valamerre a füle hallatára, nem arra a dómra gondolt, amelyre a nagy lábú turisták szoktak, hanem a piros sódarra, amelyet kora reggelenkint itt az állomáson falatozni lehetett, amikor még Oderberg felé magyar vonat indult. Szeged sok tekintetben lehet nevezetes város, de a mi emberünk leginkább azért becsülte nagyra, mert ebben a városban van egy csárda a Tisza-parton, ahol legjobban főzik a halpaprikást. Ha pedig Bécs felé volt valami tennivalója, nem kellett görcsöt kötni a zsebkendőjére, hogy el ne felejtsen ott főtt marhahúst enni valamelyik jobb vendéglőben.

De ne higgyük, hogy a kisebb vasúti állomásokon nem tudta emberünk a restaurációkat, amelyeknek hajdanában mind volt valami specialitásuk. (Nem volt életrevaló ember, aki nem tudta, hogy Kunszentmiklóson az

állomással szemben van egy korcsma, amelyhez mindig adnak elegendő időt a vonatvezetők.)

A mi emberünk akkor volt a legboldogabb, ha elmondhatta, mit és milyen körülmények között ebédelt Kolozsvárott, ugyanaznap milyen volt a vacsora Debrecenben... nem is volt valami fontos dolog, hogy közben kanavászban utazott, vagy varrógépet adott el részletfizetésre.

...Utazásaimban mostanában hiába keresem ezt a megelégedett, nyugodt, derűs mosolygású úriembert. Mintha mindenki betéve tudná a menetrendet, nem studírozzák óraszámra (igaz, hogy regénykönyvet sem olvasnak, amely nélkül elképzelhetetlen volt a jóravaló utazó), legfeljebb arról tudják az állomások jelentőségét, hogy az alulról jövő vonatok hol és mikor kapják a legfrissebb délutáni újságot, Szolnokon vagy Hatvanban. Mintha többé senki sem ebédelne vagy vacsorázna a vasúti stációkon, megint divatba jött a batyu, a tarisznya, az élelmiszereskosárka, sőt a legkomolyabbnak látszó irattáskákból is váratlanul előkerül egy karéj kenyér a megfelelő szalonnadarabbal vagy szalámicsutkával...

Drága lett az élet.

(1924)

A vendéglők költője

Komócsy-vesepecsenyét kérek! - mondja egy fáradt képű, múlt századból való úriember a vendéglőben a pincérnek, persze anélkül, hogy az étlapot áttekintette volna.

...Körülnézek erre a Rip van Winkle-hangra. Nini, itt van valaki, aki még nem tudja, hogy a vendéglőkből már régen kiszorultak a költők, nem szolgálják ki őket, a mai étlapoknak nincs többé szükségük arra, hogy a lantosok dalba foglalják őket; egyetlen verset sem olvastam a mostanában divatos üres főzelékhez.

Elhozták-e a Kispipa-beli Komócsy-vesepecsenyét a későn érkező úriembernek? Ez a körülmény talán nem is feljegyzésre méltó mai levelünkben, csupán annak a hangnak a zengése érdemes a figyelemre, amely hang, mint valami varázslat: egyszerre tájképet mutogat előttünk, amely tájképek néha régi pesti, behavazott, piros szemű, keskeny utcákat, máskor bikahangú, nagybőgőmorajos vidéki fogadókat (ahol a fogfájást fokossal gyógyították) von elénk az emlékezet abroszára.

Minden valamirevaló vendéglőnek egykor költője is volt Magyarországon.

A könyvtár segítőkönyvei (ezek a memóriabakterok) a jelen ügyben nem sokat segíthetnek. Akinek jobb emlékezőtehetsége van, javítsa ki; a pesti vendéglők a régi világban mintha csak azért lettek volna nyitva, hogy ott a költők szokásos tápszereiket magukhoz vegyék, valamint disputáikat ott helyben elintézzék. Végig az egész városon, minden valamirevaló kocsmának volt saját poétája. Néha csak Ihásznak hívták és

a Vendéglősök Lapját szerkesztette, máskor Reviczky Gyula volt a neve (a Ferenczi kávéházban), és maradandó költeményeket írt a márványasztalon. Ritka esetben a Sebestyén tér felé, a Csigába kormányozta őt a süvöltő téli szél szőrgalléros köpönyegében, csókakalapjában, szívében mérhetetlen honfibánattal, és akkor Vörösmarty Mihály néven szólították. Gyakoribb dolog volt, hogy havas vállal és üres zsebéhez megfelelő körmönfontsággal valamely olyan kisebb vendéglőbe állított be, ahol a vándorköltők még nem öntöttek dalnoki mérget a gyanútlan csaplár poharába, és a kocsmárosnéval sem hitették el, hogy szemét Andalúziából hozta teveháton egy csempész. A Benedek Aladárok, a Gáspár Imrék, a Pongrátz Bélák - akik rendszerint az egész asztaltársaság nevében maradtak adósak a számlával - inkább kedvelték a kisebb józsefvárosi, ferencvárosi, budai csárdákat, különösen akkor, ha oda évek óta nem tette be lábát hazai poéta. Könnyű volt Pósának, az Orient basájának, még könnyebb Kiss Józsefnek Siófokon, amikor az állomáson virágbokrétás úrhölgyek várták. Külön, évek óta ugyanazon asztal várta Törs Kálmánt a Margitszigeten, valamint Szabó Endrét Iglófüreden.

Hol van a mai vendégfogadók költője? Az a szép, bánatos, fürtös hajú úriember, akit fogadós és pincérei udvarias választékossággal szolgálnak ki; akinek tiszteletére szakácsok ételneműeket keresztelnek; sőt még a mogorva bormérők és csaposok is megenyhülnek a söntésben, és Csetevájónak keresztelnek egy újfajta spriccert, pedig Csete Lajos egyebet sem tett életében, mint egy élclapba Pokróc Ádám kalandjait írta? Ma legfeljebb a kor legfontosabb táplálékát, az üres főzeléket nevezhetnék el a fogadósok valamely híres költőről.

(1924)

A piac illata

Azért is szeretek a piacokon járni, mert azok körülbelül minden hónapban változtatják a maguk jellemző szagait. A nagy természet ilyenformán beköszönt a kőházak közé, és birtokába veszi a tereket. A kertek lelke eljön vizitbe a városokban senyvedő fákhoz. Az emberek pedig újra elgyerekesednek, amikor a barackok, dinnyék, szőlők rájuk nevetnek; nincsen olyan mérges ember, aki komolyan haragudni tudna egy fürt szőlőre. Amíg télidőben a kolbászok, hurkák és sódarok olyan nagy tömegben lepik el a piacokat, hogy az ő szaguk mellett a halaknak, káposztáknak, téli almáknak alig van valami beleszólásuk a dolgokba, most nyáridőben a gyümölcsárus kofák nyomák el a húsvágókat és a halászokat. Nem lehet kitérni az ő dinnyetornyaik, őszibarack-kupoláik, szilvás kosaraik elől, még ha akarna is az ember. Ezek a gyümölcsök megtöltik illatukkal az egész várost, elringatnak a hétköznapi élet rossz szagaitól, bűzeitől. Valami új világba csalogatnak, ahol az életnek más ízei vannak. De nem sokáig grasszál már a dinnye, előrenyomakodik hóhéra, Lőrinc, aztán a piacnak ismét újabb illatai lesznek. Megjön csengővel, vidámsággal a szőlő, hogy a gyermekek kerekre nyitják a szemüket, a nők felsikkantanak a boldogságtól, a beteg emberek felragyognak, hisz itt van ideje az ő mindenkori szőlőkúrájuknak. Most aztán teljes illatárban áll a piac, nem tudja azt a dunai szél sem elhajtani. Ez a legszebb, legdicsőbb korszaka a piacnak, mint egy szépasszonynak a hervadás előtt lévő éve.

(1924)

A csarnok környékén

Talán az egyetlen helye Budapestnek, amelyet nem lehet megunni. így nyáridőben gyakran megfordulok a csarnok környékén, mert felébred bennem is, mint tán mindenkiben, a vidéki gazda. Érdekelni kezd, hogy mi az ára a baracknak, a körtének, a ribizlinek, holott máskor ez nem jutott eszembe. Elsétálgatok óraszámra a Duna-parti kofák között, a gyümölcstornyok mentén. Segítek nézni a bonyolult csirkevásárlásnál, sőt néha tanáccsal szolgálok a tapasztalatlan asszonykáknak a kacsavételnél... Honnan tudom ezeket a dolgokat? Csak onnan, ahonnan a legtöbb férfi, aki valamikor adott valamit a gyomrára is. Tudni kell mindennek az idejét, a libáét, a kacsáét, a halét, rákét... Tudni kell az árát a gyümölcsnek, a fekete reteknek, a vöröshagymának. Fel kell ismerni a szentendrei, a váci, a nagymarosi kofát, és megkérdezni tőle, hogy volt-e arrafelé eső. Tudni kell a húsvágó nyelvén, amikor a jégszekrény mélyébe dugja az ínyenceknek való tarját, a marhának a gerince mellől való finom húst, a malaclábat... Ide jöjjön az, akinek nincs étvágya, akit drága fürdőhelyekre irányítanak a doktorok; itt majd megtanul éhesnek lenni. Innen elkövetkezve szinte aranyosabb színe van a közeli kocsmában csapolt sörnek, gusztusosabb íze a gáblinak, a kispörköltnek, a friss zsemlyének... Ha már nem vásárolhatjuk meg az erszényünk lapossága miatt mindazt, amit szemünk-szánk a piacon megkíván, legalább vegyük meg azt, amit ingyen adnak, a jó délelőtti étvágyat.

(1924)

A csarnok hölgye

Valamikor ifjúkorában szubrett volt a rózsaszínű operettben, ma már nem hallani nótáját még a legfiatalabbaknak se közöttük. Pedig akadnak közöttük szemrevalók, akik csinosság, női báj dolgában felvehetnék a versenyt akármelyik pesti szobalánnyal. Messzi faluból jönnek azzal a hajnali gőzhajóval vagy kofavonattal, amelyben olyan zsúfoltan helyezkednek el, mint csirkéik a ketreceikben. Ilyen nagy testi fáradságra mindennap nemigen vállalkoznék pesti ember; vidéki származás, falusi elszántság kell ahhoz, hogy naponkint megtegyék a nehéz utat a főváros környékéről a piacokig. Nem csoda, hogy lenézik azt a pesti vevőt, aki alkudozni merészel az ő csirkéjükre, libájukra, amelyet a hátukon hoztak be. Bolyongásaimban elnézegetem furcsa, őskori életmódjukat, amelyen száz évek óta nem változtattak semmit. Vajon min gondolkoznak ezek az asszonyfélék? Mindig csak az árakon, a várható hasznokon, a portékákon törik a fejüket? Nincs valamelyiknek mézeskalácsból való szíve, amely néha felpirul a boldogságtól? Nincs-e valamely különösebb kívánságuk más tájak, más emberek, más hangulatok után? Nem jut valaha eszükbe, hogy a csirkevásáron kívül más tennivalók is vannak az életben? A csarnok hölgye, aki valaha operettben szolgált, manapság a legkedvetlenebb leány Pesten. Szinte egész nap dühöngve bánik vevőivel, káromkodik, átkozódik, pénzt szaggat, isten úgyse, sajnálni lehetne szegényt ebben a keserves időben, ha manapság egyáltalán még divatban volna a szánalom. Ó, régen elmúlt az az idő, amikor az

unatkozó férfiak piaci lebzselés közben valamelyik csarnoki hölgynél felejtették az érdeklődésüket. Nem szokás már a piacról házasodni.

(1924)

Csárda a Kiskunságban

Amint Dabasról a peszéradácsi pusztára szekerezve az ember az úttalan, vadvizes úton, körülbelül az út derekán tart, hátrafordul a szótalan kocsislegény:

- Ha megszomjazott volna a tekintetes úr a nagy melegben, itt a kastélyban akad egy pohár hideg ital.

Hát nézzük meg ezt a szép nevű csárdát. Azzal lep meg, amint a messziségben feltűnik, hogy emeletes ház, dupla francia tetője kiemelkedik a körülötte legelésző majorsági házak közül. Csak az ablakai pókhálósak, mint a remete szeme. Egyébként úri mivolta még mostani rongyosságában is látszik külsején, aminthogy a vérbeli úriember se tud igazán elparasztosodni. Csak a kis ablakai, keskeny ajtói juttatnak valami különös dolgot az utazó eszébe. A régi női zárdákat.

Vén juhászné méri a karcost a földszinti konyhában, olyan csorba poharakban, amelyekből tán még Petőfi Sándor hörpintett, mikor ezen a tájékon kalandozott. - Hát kié volt ez a ház? - kérdi az utazó, amikor már megnézte az elhagyott emeletet is, amelynek folyosójáról fűthető szobái, búbos kemencéi szép kényelemről beszélnek.

Valami régi Beleznay nagyságos úr rejtegette itt a szeretőit. Cigánybarnát, tiszaszőkét, vércsevöröset - minden fajtából egyet. Amire aztán jöttek a betyárgyerekek, és el csalogatták a vén úrtól a fehérnépeket. Azóta se lakik itt senki - mondja a vén juhászné, és megmutatja, hogy érti a módját, a pitvarba loccsantja a poharak fenekén maradt bort, mielőtt újra töltene. (1924)

Nyíri csárda

Csak egy szemével néz az országútra, s azzal is meglátni a közelgő utazót, vándorlegényt, akit az akácok között vadgalambbúgás kísér, a puszta táján vércsék üldögélnek le előtte a sürgönydrótokra. A csárda többi szeme inkább piros kakasos, tyúkszavas, lónyerítős, ökörbőgéses udvarra van irányozva, mert ezek a jószágok megérdemlik, hogy sűrűn pislogasson feléjük a gazda, sűrűbben, mint a hosszúnyakúakra. Az isten tudná, honnan akad vendég az ilyen elhagyott csárdába, amikor a hetivásáros nap elmúlik, annyi bizonyos, hogy az árendás már napok óta nem ér rá, hogy az arravaló közlönyben megnézze, kihúzták-e Pesten sorsjegyét - mindig rákopog valaki az asztalon az üveg fenekével, amint feltenné a pápaszemet. Hová, merre mennek az ilyen országúti csárda vendégei? Oda, ahová már száz esztendő előtt is mentek, mikor rájön az emberre a mehetnék.

Mostanában a kis csárdásleány gyakran locsolgatja a földből vert pádimentumot, mert beköszöntöttek a meleg napok, virágos ákáclombokat tör az út mentén, és azzal tűzdeli tele nagy ártatlanul a mestergerendát, ahová még nemrégen betyárok verdesték be a fokosaikat. Vasárnaponként még egy csokor mezei virág is kerül az extraszoba abroszos asztalára, amely egyébként az árendás család alvóhelye, napközben ivóemberek tartózkodási helye, akik néha csak egy szál riskával, máskor egész cigánybandával érkeznek. A nádtetős jégverem barátságosan int az udvar közepéről.

A szolgáló nagy kézzel kergeti a jércéket. A vén árendás végképp lemondott arról, hogy sorsjegyeinek utánanézzen, félrecsapja maga is a bársonysapkát, mint fiatal korában.

A készülő nyíregyházi kiállításnak egyik érdekessége lesz a valódi, hamisítatlan nyíri csárda, amely a maga ősiségében mutatja be a csárdavilágot.

(1924)

Inkább haskó fájjon, mint leveske maradjon

Ezt a mondást azon a felvidéken találták ki, ahol gyakori volt az éhínség, ahol nem volt szokás ételmaradékot hagyni a tál fenekén. A tót közmondás azóta némi vándorutat tett, leszállott a hegyek közül és hallani most már a Duna partjain is. Sok az éhes ember, aki kitörölgeti a tálat. Csak kocsmában, vendéglőben látni igazán, hogy leszállottak az étkezési igények Magyarországon. Milyen mohón esnek az emberek az üres főzeléknek, a dupla levesnek, a kelt tésztának! Milyen kiéhezett, farkasétvágyú embereket csalogat elő a déli harangszó! Milyen keletje van a kenyérnek, amellyel az utolsó cseppig kitörlik a tálat. Azelőtt csak ritka ember emelte fel a levesestányért, hogy kanalába öntse az utolsó csöppnyi leveskét is. Ma ez a furcsa ember nagyon gyakori vendég. Alig látni valakit, aki a tányérján felejtene valamit; még a kenyérdarab is ritkaság az ebéd utáni asztalon. Etel lett már a lencse, ízes a paszuly, csemege a káposzta. Messzi van még az új vetemény. Dehogyis mernénk észrevenni, hogy némelyik krumpli megfagyott a télen, és veremszaga van olyik főzeléknek.

(1924)

Valamely szívhez szóló történet

Amint a pulykapecsenye mellcsontjának a színe télidőben megmutatja a hideg időjárást; ugyanígy lehet olvasni a nők szájának, arcának, fejének alakjából is, anélkül, hogy megnéznéd kalendáriomjaikat, amelyekbe legbizalmasabb feljegyzéseiket teszik... Óvakodj a vízicsikófejű nőktől.

Így beszélt Szindbád egy reggel, miközben fagyos csirkepecsenyét falatozott - amelynek íze legszebb éveit juttatta eszébe, és mellé piros bort ivott, amely oly áttetsző volt a reggeli napsugárban, mint valamely kellemetes emlék egy nőről, aki sohasem csalt. Kihez beszélt Szindbád? Senki máshoz, mint a törvénytelen fiához, akit bizonyos véletlen körülmények folytán feltalált, és most utazásaiban mindenfelé magával cipelt. Kacsafarkhajú, akácfanövésű, az élet bámulatában kerek szemű ifjú volt ez a törvénytelen fiú, akit Szindbád öregségére felszedett. „Már nem tudnám egyedül kimenteni a nőket az égő házból! Engedd, hogy a fiam is segítségemre legyen" - monda Szindbád a fiatalember anyjának, aki nagy nélkülözések közepette nevelte fel gyermekét. „Félek, hogy rossz házakba cipeli el a fiamat, ahol majd a kiskakast nevezik el a fiamról, miután az öreg kakast levágták" - felelt az egyetlen támasztékáért aggódó anya. „Énrólam is sok kakast neveztek el valaha az országban, mégse történt semmi bajom. Sokkal jobb, ha én ismertetem meg a madárijesztőkkel és vándor cigánylányokkal, falvak végén kapargáló tyúkokkal és leselkedő rókákkal, mintha ő egyedül indulna neki az életnek. Hagyj fel, Johanna, a sok hiábavaló női fecsegessél, tudod, hogy ezt nem szeretem" - feleié Szindbád, és bár a jobb vállán

még elbírt volna egy búzászsákot, rigó módjára ugró fiát magával vitte, hogy az segítségére legyen az égő házakból a nők megmentésében.

Így érkezett el P.-be, ahol a fogadósné, egy kalendáriomi képecske módjára fakuló nő, Szindbád régi ismerősei közé tartozott. „Arcán az Égi Jegyekből a Halak képe van felírva. Jól főz őnagysága, mégpedig mindig libazsírral" - súgta Szindbád a fia fülébe. A fogadósné is végigmustrálta a fiatalembert:

- Nyilván olyan gazember lesz, mint maga! Már most is úgy kunkorodik a haja, mintha legalábbis valami nő pedergetné álmatlan éjszakáján - vélekedett a fogadósné.

Szindbád az utazásban elfáradva, ledőlt a fogadós pamlagjára, amelyen valaha annyit heverészett, míg sorsának jobbrafordulását várta.

- Menj a konyhára Vénusz után, és tudakozódj nála a hold járásairól. Tudományos fiatalembernek fog tartani - adá ki utasítását fiának Szindbád; ő maga pedig csakhamar kilépett a hátulsó ablakon, mert ott a csirkekaparásokon, kakassarkantyúk nyomain túl, a jégveremnél egy leányzót látott, aki nagyon hasonlított a kalendáriombeli Szűzhöz. „Legalább kikérdezem, hogy ki üt mostanában kilencet a kuglizóban!" - gondolta magában Szindbád, és úgy repült ki az ablakon, mint a vén vadlúd, amikor piros lábú társát a magasból megpillantja.

Vénusz serpenyőivel beszélgetett, zsírt sustorgatott, elgondolkozva tartott egy villát a kezében. Mérgesen felemelt meg visszacsapott egy fedelet a kis fazékra, amely olyan sokatmondólag pöfögött, mintha valami nagyon fontos közlendője volna.

- Tudom, tudom - felelt neki a fogadósné. - Tudom, hogy megjött a gazda.

Azután Szindbád fiához fordult, akit a konyha sarkában egy kőportól fehérlő székre ültetett le.

- Ez így tart reggel óta, mióta maguk megérkeztek. Megbolondultak a kutyáim; úgy szaladnak felém, mintha felborítani akarnának. A nagy kakasom, mely egyébként mindig körülöttem lábatlankodik, mint valamely féltékeny ember, most felrepült az istálló tetejére, és onnan kukorékol, mintha nem férne a bőrébe. A kerítésre ment sütkérezni az iromba kandúrom, pedig csak éjszaka szokott eljárni a háztól. Mondja, maga milyen égi jegy alatt született, hogy már az állatok is észreveszik megérkezését, akárcsak valamikor az apjáét?

- Október havában - felelte Szindbád fia.

- Persze, skorpióban, mint akár az apja, azért hasonlítanak úgy egymáshoz. Melyik asszonytól?

Szindbád fia kicsit zavartan monda:

- Anyámat Johannának hívták.

A fogadósné megint csak kénytelen volt lecsillapítani az örömében táncoló kis fazekat:

- Ez a legrégibb fazekam. Ez olyan régi, mint akár a poharam vagy a kávéscsészém. Még lánykoromból való. Ez részt vett életem minden bújában, örömében. Nem engedett szomorkodni, mert szomorkodni csak az unatkozó emberek szoktak. Hallottam arról a Johannáról. Ibolyaszínű szeme volt. Volt egy fácántollas kalapja, amelyet felülről fekete kendővel kötött be, amikor a téli vásárra ment. Van nekem is egy lányom, most a szövetkezeti boltban van bevásárlás végett... Az ilyesmit nem bízhatom a cselédre, mert a segéd azt ír be a könyvbe, amit akar. Annak is ibolyaszeme van. De ne merje ezt megmondani. Neki még nem szabad szóba állni a férfiakkal.

Szindbád fia erre mit sem válaszolt, mert apjától már annyit megtanult, hogy nem kell a nők minden szavára feleletet adni. (És talán ez a pillanatnyi hallgatás volt okozója a későbbi eseményeknek...)

Most valami kiáltozás hallatszott az udvarról, amelyhez segítenek a kutyák, tyúkok, kakasok. A tarka macska befutott a konyhára, mintha panaszt jött volna tenni.

- Mi az istennyila - kiáltott fel Vénusz. Kisietett az udvarra, ahonnan a zavarodottan nevetgélő Szindbáddal tért vissza.

- Hiszen már ismerhetné a természetemet! - hallatszott már kívülről Szindbád hangja. - Szeretek körülnézni a ház körül, ahol megszállok...

- Hogy tudjon tűzvész esetén merre menekülni - monda a kis fazéknak Vénusz, és kanalával rákoppintott.

- Szeretek megismerkedni az új borjakkal, a piros szemű kis csikókkal, lecsalogatom a gólyát a fészkéből, és barátságot kötök az eresz alatti fecskékkel. Látom, hogy már sok új hagyma, retek, miegymás van a kertben, hogy a salátabokrokról ne beszéljek. Sok ribizkéje lesz az idén, Vénusz.

Ezeknek a bókoknak hallatára valamiképpen megenyhült a fogadósné, de a kis fazékkal azért közölte csendes elhatározását:

- Azt a sáros lábú nőszemélyt nyomban kilököm a házból, ahogy más akad helyébe.

Szindbád úgy tett, mintha nem is hallaná; így folytatta:

- Hol vannak azok a zeneszerzők, akik mindenféle bolond dolgokat kottára szednek, csak a zöldségeskert szimfóniáját nem tudják muzsikába önteni? Milyen dalt lehetne írni a sárga lepkéről, amely legelsőnek bátorkodik ki a világba, és olyan bizonytalanul repdes el a kert felett, mint első bálján a leányka! Mily muzsikát lehetne komponálni az

emelkedő fagallyakról, amelyek téli időben feketén és olyan mélyen leereszkednek, hogy megütik a kertész csodálkozó kalapját; míg tavasz felé mindig feljebb emelkednek, mintha a kipattanó rügyek, az első falevelek láthatatlan karocskáikkal az ég felé emelnék az elbúsult fagallyakat. Amint az első szerelem emeli fel az embert a földről...

- Te lator - monda Vénusz a kis fazéknak. - Mit érdemel az az ember, aki mézeskalács szívekről való verseket mond a szolgálónak?

- És a tavasz füveiről milyen dalt lehetne írni! Bolondok a férfiak, amikor a tavasz első fűszálacskái helyett mindenféle női hajszálakat hordanak szívük fölött.

- Mutassa a bugyellárisát! - kiáltott fel hirtelen Vénusz, és lecsapta a főzőkanalat.

Szindbád hamiskodva csippentett a fia felé, mire Vénusz hirtelen jövő féltékenységgel karon fogta, és a szoba felé tuszkolta.

- Ne aggódj miattam, fiam - monda Szindbád a küszöbön megállva. - Mostohád a levéltárcámban már nem talál női hajból való koszorúcskát. Ajánlom, dobd a tűzre, ha ilyesmi volna nálad. Gyerünk, őrmester, és végezzünk a motozással.

A konyha tűzhelyén éppen az a nedves akácfatuskó kezdett pattogni, amelyet Szindbád fia már az előbb megfigyelt, hogy az késői téli vágás, tehát nem lesz kellő mulattatására a különböző fazekaknak és ibrikeknek. Egy nagy fazék máris csak párolgott, mint heves indulat után az ember. Odabent a szobában, ahol a birsalma és befőtt szaga volt, mint a fogadósnak legbelsőbb szobájában szokott lenni, a falról mindenféle olyan régi fotográfiák tekingettek alá, mintha a lakó valamely tönkrement vidéki fényképész egész raktárát megvásárolta volna; a szekrények csukva voltak, de véletlenül nem azért, hogy átutazó kupecek

holttetemeit őrizgessék, mint a legtöbb vidéki fogadóban, hanem csak azért, mert a fogadósnénak kulcskarikája volt, amelyen különböző neve volt minden egyes kulcsnak.

- Miért rontja a fiát, maga hétországra való gazember? - kérdezte fojtott hangon Vénusz.

- Azt akarom, hogy tanulja meg az életet - felelte ásítva Szindbád. - Én a szemléltető oktatásnak vagyok a híve, mert tudom, hogy fiatalembernek hiába beszél az ember, nem hiszi el úgysem.

- Mit akar neki megmutatni?

- A világot, a nőket... Magukat. Akiktől én valaha olyan nehéz leckéket kaptam, hogy csaknem ráment a fél lábam.

Vénusz elég bátor nő volt, hisz falusi fogadósné létére nem félt a betyároktól sem, ezért Szindbád szavaitól sem ijedt meg:

- Maga taníthatja azt a fiút, amire akarja, mégis azt teszi, ami majd jólesik neki. Egy atyának példát kell adni.

Szindbád felsóhajtott:

- Hisz éppen azt akarom tenni.

- A szolgálóval, a hajszálakkal, a beszédeivel?...

- Nem - felelt egyszerűen Szindbád. - Azért hoztam magammal, hogy átessen az első szerelmi csalódáson. Bizonyos, beleszeret majd a maga leányába, hiába keresztelte a szegény gyermeket Orsolya névre. Akkor azután megmondom neki, hogy Orsolyát nem szabad szeretnie, mert az ő testvére.

Vénusz oly elszántan nézett, mint egy késpenge:

- És ha a leányom is beleszeretne?

- Annál jobb. Orsolya is megismeri a csalódást.

De hát, amíg az „öregek" beszélgetnek a fiatalok sorsáról: ezalatt a sors elintézi a maga dolgait, anélkül, hogy akár a bölcs Szindbád, akár a mindentudó fogadósné tanácsaira hallgatna.

A faluból megérkezett Orsolya... Lisztesen (mert azt is vásárolt), mint egy molnárleány és kopogósan, pirosan, tavaszosan, mint egy fogadósné lányához dukál, akinek anyját valaha betyárok is felkeresték. Nem lépett rövidebbet, mint amilyen hosszúra a szarkaláb szára megnől, mégis olyanformán járt, mintha mindig táncolt volna. Virágozni látszott a haja, mint tavaszkor a Tisza. Az orrcimpája mozgékony volt, mint valami remegő kancacsikóé, amely még nem ismerkedett meg lovasával. A száján még a hívő mosoly, mellyel a falusi fonók, tollfosztókák mesemondásait hallgatta. A szemét talán az imént találta egy orgonafa alatt, ahol az első ibolya helyezkedett el trónusára. Szindbád fia, atyja tanításaira gondolva, mégis másféle jegyet keresett ezen a leányarcon. Az Ikrek ölelkező képét látta ezen az arcon: csakhogy az egyik ikertestvérnek (a balfelőlinek) szomorú mesemondás volt az arcában, mintha egész életében mindig csak a ház előtti nagy nyárfa panaszkodását hallgatta volna; - míg a másik ikertestvér (a jobbfelőli) olyan betyáros tűzzel kancsalított, mint egy mindenkinek nótázó csárdáslány, akit nőisége miatt úgyis mindenütt szabadon bocsátanak, ahol komisszáriusok és egyéb legények törölgetik a nadrágszárukhoz a kezüket. Ez a jobbfelőli arc volt az anyja, a Vénusz asszony arca... míg a balfelőli, a szomorkás, talán éppen Szindbádé.

- Maga mit árul? - kérdezte Orsolya Szindbád fiát a kancsalító szemével tetőtől talpig végigmustrálva.

- Lányoknak való pirosítót - felelt Szindbád fia, és elkapván a leányt, egy-egy csókot nyomott annak mindegyik arcára.

Orsolya birokra ment támadójával, ami nem járt minden székfelfordulás, topogás, dulakodás nélkül. Legurult a kis fazék a tűzhelyről, és mint egy hasznavehetetlen rokon, elbujdosott a sarokba. A gyúródeszka és a gyúrófa ingadozni kezdett a falon. Egy földre hullott pohár vészkiáltást hallatott, amire Vénusz félrecsapott konttyal a konyhába lépett. Az ajtót még olyan heveskedve vágta ki, mintha duhajkodó vendégek közé lépne be, rendcsinálás okából. Talán már a száján is volt az ilyenkor szokásos káromkodás... De, amint a két kipirult fiatalt meglátta egymás mellett, amint lángolva tekintettek egymás arcába, így kezdett beszélni:

- Ejnye, nézze, fiatalúr, el is felejtettem kérdezni, hogy mi a kedvenc étele? Mit szokott otthon az anyjától kapni?

Szindbád fia mondott valamit... Vénusz elfordult, hogy ne lássák könnybe borult szemét. Csak darab idő múlva tudta rendbe hozni a hangját, hogy az szigorú legyen, mint a tormareszelőé:

- Orsolya, takarodj ágyat húzni a vendégeknek!

- Én majd segítek - ajánlkozott Szindbád fia, olyan elszántsággal, mint azt bizonyos körülmények között atyjától tapasztalta.

A fiatalságra tehát a fogadósné vigyázott, hogy egymásban kárt ne tegyen: egy kis szerelem, az nem árt, hisz úgyis megtudják majd egyszer, hogy testvérek. Egy-két csókot, ölelést testvérek között nem lehet eltiltani. Meg aztán Vénusz szíve se volt más, mint női szív: jólesett látnia, hogy annak a férfinak (akit valaha legjobban szeretett az életben) a fia milyen mézeskalács-arccal fordulgat az ő lánya felé...

Nem is bánta már, ha úgy megszeretik egymást, hogy sohase válnak el az életben... mindegy az, hogy testvérek, csak szeressék egymást. A nők az ilyen dolgokban engedékenyek.

Ellenben az öreg Szindbádnak szolgálati ideje letelt úgy a fogadósné, mint a szolgálója körül. Vándor cigánylány nem akadt ezen a tájon. Nyugtalankodni kezdett, mehetnékje támadt, pedig Vénusz, a megenyhült, már akkor sem tett szemrehányást neki, amikor a padlásra éppen akkor ment fel körülnézni, amikor a piros lábú szolgáló is ott időzött. A fogadósné elbágyadt a fiatalok szerelmétől...

- Mehetnénk már - mondta Szindbád egy ebédnél, amikor kevés paprikát talált a pörköltben. - Kifelé áll a szekerünk rúdja.

Vénusz sírva fakadt, pedig ez nem volt szokása:

- Maga mindenkit boldogtalanná tett eddig a világon. Most a szegény fián folytatja. Azt akarja, hogy ő is kísértetté váljon ebben a házban, mint egykor maga volt itt kísértet. Hát nem látja, hogyan szereti egymást a két gyerek?

Szindbád legyintett:

- Még sokat fognak szeretni. Senki se halt meg szerelemből. A mi életünk, férfiaké, végre akkor a legnyugodtabb, amikor kísértetekké váltunk.

A fogadósné olyan elképedve nézett Szindbádra, mint az árván maradt rózsakaró. Eltorzult az arca a dühtől:

- Hát nincs magában egy csöpp érzés sem a gyermekei iránt?

- Nincs - felelt egykedvűen Szindbád.

- Akkor légy átkozott! - tört ki a fogadósnéból mind az a sok keserűség, amelyet évtizedek alatt magába fojtott. - Tudd meg, te cudar, hogy a

szolgáló holdfeljövetelkor felköti magát a kamrában. Szindbád a tenyerébe nézett:

- Nem hiszem, több nő már nem hal meg értem.

... Fiát maga mellé ültette a szekérbe, és egész úton úgy rázogatta a lábát, mint az őszi szél nem hagyja békében a faleveleket.

- Miért nem udvaroltál néha egy kicsit a vénasszonynak is? - kérdezte fiát, amikor már messze voltak a fogadótól.

(1925)

A sörfőző emlékkönyvébe

Mondják sernek is a sört, leginkább a vörös bajszú emberek, akiknek bajsza megfehéredik habjától. Nőnemű lényeket sohasem övezett elragadtatással beszélnek róla a vidéki kuglizóban, ahol még mindig divatban van egy lökésre kilencet ütni. Hordójának puffogtatásáról ábrándoznak mindazok az emberek, akik keresztelőről, lakodalomról, halotti torról vagy a mindennapi élet egyéb fölkínálkozó ünnepélyeiről jönnek, amidőn már annyira teleitták magukat borral, hogy a fejüket sem merik meghajtani, nehogy kiloccsanjon torkukon a bor. Vágyódnak utána a farsangjárók, amikor már túladtak minden bolond ötletükön, és az úgynevezett exkorhely, amilyen minden városban akad, a kabátjánál fogva húzza vissza a cimboráját: Még egy pohár sört megiszunk itt a sarkon! - mondván.

Hát azokra a kedves emberekre emlékszünk-e, akiknek az orvos úr eltiltotta a terjedelmes boritalozást, ugyanezért orvosságként sört hozatnak poharukba. „Nem szabad bort inni" - mondják bizonyos rezignációval, és a világ legnagyobb szomorúságával emlegetik bajszukhoz a söröskrigliket, amíg titokban egyet-kettőt engednek a mellénygombon. Hát a békeidők legendás hőseiről tud-e manapság még valaki, amely legendákban fogadás köttetett bizonyos számú virslipárok és kimondhatatlan számú söröspoharak tartalmának az elfogyasztására? Nem hallottam, hogy valaha elveszítette volna valaki a fogadást, sőt

inkább halála napjáig nevezett ember maradt a nyerő, akit kellő tisztelettel fogadtak mindenütt a vendéglősök és csaposok: hátha megint a becsületről van szó, amikor a söröskrigli kopogni kezdett az asztalon? Nézzétek meg azokat a trofeumokat, amelyek itt-ott még manapság is díszítik némely belvárosi vagy budai kocsmák sarokasztalai fölött a falat! Mit gondolunk: talán valamely háborús emlékek ezek? Dehogy, dehogy! A régi jó békevilágból maradott diadaljelvényei valamely asztaltársaságnak, amelynek tagjai azóta tán maguk is elmentek komlónak, hogy belőlük sört főzzenek. Vicclapszerkesztők éltek meg abból, hogy a polgárok a sört szerették, fejedelmek maguk állítottak föl sörfőzőket, hogy alattvalóik békességben legyenek. A sörfogyasztás mennyisége mindig pontosan megmutatta az idők állását, anélkül, hogy a történelem könyveihez kellene nyúlnunk. Akkor volt a legáldásosabb a béke, amikor a polgár a legtöbb sört fogyasztotta. És az a sör, amelyet Magyarországon főznek és benne öröme tellett már nagyapáinknak és egyúttal*mindig fokmérője volt annak, hogy mennyire lobog az országban a sovinizmus és nemzetbecsülés. A magyar földön termett komlónak sohasem kellett szégyenkezni a külföldi komló előtt.

(1925)

Az üveg lopó

Szindbád fiához intézett tanításait most már szorgalmatosan folytatja, mert minden éjszaka egyik-másik régi szeretőjével álmodik, amely álom a közfelfogás szerint, ha nem is minden esetben halált, de mindig hosszabb-rövidebb ideig tartó betegséget jelent... A régi szeretők eljöttek új ruhákban, sőt egyszer vőlegényt is hoztak magukkal, akit Szindbádnak bemutattak.

- Azok a nők, akik bizonyos mértékben megcsalva érzik magukat valamely régi szerelem elmúlásakor, tüntetni szoktak új szerelmükkel. De, kérlek, ne vedd komolyan ezeket a dolgokat - monda fiának Szindbád -, ezek a nők többnyire féltékenységet akarnak gerjeszteni abban a férfiúban, aki miatt valóban szenvednek. Ne légy féltékeny, még akkor se, ha látnád, hogy régi hölgyed egy kopasz ember feje búbjáról nyomkodná ki a pattanásokat.

Vajon megfogadta Szindbád fia atyja tanításait?... Nem félt-e, hogy atyja ilyen bevezetés után majd valamelyik régi szeretője elvételére akarja rábírni?

Nézzük magát a bölcs Szindbádot, hogyan viselkedett régi szeretőjével szemközt, akinek „Hortobágyi" név alatt valaha annyi posztresztant levelet küldött.

A Hortobágyinak nevezett hölgy a badacsonyi hegy közelében lakott, ahol már annyi asszonyság tette magát nevezetessé...

Nyilván azért, mert a férfiak nem tudják elfelejteni az idevaló borokat, valamint a kémény füstjeit, amelyek kövér halaktól zsírosak. A halzsír sokkal táplálóbb eledel, mint a sertészsír, mondják itt a Balaton környékén. (Persze, legjobbnak a liba zsírja mondatik.) Ez a bizonyos Hortobágyi nem nagy fontosságot látszik tulajdonítani a szerelemnek, ezért csak éppen annyi szalonnát tétet félre, amennyi szalonna a mindennapi, egyszerű koszthoz szükségeltetik. Híres volt még arról is, hogy a böjtnapokat megtartja, kedden és pénteken sohase nyúlt volna húsételhez, amit könnyen megtehetett, mer magányos hölgy volt, aki húszholdas szőlőjében egyedül gazdálkodott: mégpedig nem is éppen eredménytelenül. Hortobágyi kisasszonyról tehát nem lehetett föltenni, hogy valaha is helyet foglalhasson abban a gyűjteményben, amelyet Szindbádunk készített női ismeretségeiről. És íme, mégis úgy fordult az élet sora, hogy Hortobágyi kisasszony csaknem a legfontosabb szerepet vitte Szindbád életében: fontosabbat, mint az ápolónő, akinek bizony már külön karosszéket kell készíteni az ágy mellé, abban a korban, amelyhez Szindbád közeledett; jelentékenyebbet, mint a pletykahordó szomszédasszony, akinek révén Szindbád sánta gazdasszonya, akit ez a jeles férfiú abból a célból tartogatott, hogy az ne mehessen el sehová. Hortobágyi kisasszony ábránd lett Szindbádunk életében. Eljött minden hajnalban, abban az időben, amikor a verebek csiripelni kezdenek, és amikor Hortobágyi kisasszony valószínűleg felébredett badacsonyi szőlőjében, hogy a kapások között megfelelő rendet tartson.

- Valóban úgy osztogatja a pofonokat, mint ahogyan a hír mondja? - kérdezte magában egy reggelen Szindbád, amint megint csak elgondolkozott Hortobágyi felett. Elhatározta, hogy meglepi a kisasszonyt, akivel darab idő óta állandó levelezést tartott fenn. És egy

olyan kis állomásra érkezett, ahol a személyvonat sem állott meg hosszabb ideig, mint egy másodpercig.

Hortobágyi kisasszony, mint ezt Szindbád már a levelekből tudta, egy régi Esterházy-kastélyban lakott, aminthogy ezen a tájon az Esterházyakról sok mindent elneveztek. A legfontosabbnak látszott az egész építkezésen a pinceajtó, amely széles volt, mint egy várkapu. Az ablakok inkább kicsinyre voltak szabva, hogy azokon még egy kövérebb fajta kísértet sem tudott volna utat találni. Az alacsony szobák felett a nagy padlás rogyásig meg volt rakva rozzsal, mert abban az időben éppen háború volt az országban, és így igen keresett portéka lett a rozs. A kastély kertjében is inkább több volt a hasznos vetemény, így a káposzta, karalábé, a bokrok alatt meghúzódó dohány is, mint például a sok haszontalan virág. Szindbád komoly érzelmes-seggel bólintott egy ágakra akasztott vörös alsószoknya felé: igen, az ilyen barhentszoknyát szerette látni mindig azokon a nőkön, akiket valaha feleségül akart venni.

De még az alsószoknyánál is nagyobb örömet érzett, amikor a kastély mögött méhest pillantott meg. Ez a napkeletről való templom kupoláival azt jelenti, hogy ezen a darabka földön az emberek sokáig élnek. Mert milyen betegségekben szoktak meghalni a rendes férfiak Magyarországon? Rendszerint reumában vagy köszvényben, amely betegségeknek okozói a névnapokra való utazások téli időben, valamint a mértéktelen táplálkozások... És a falusi emberek már régen tudják, hogy úgy a fájdalmas reumanyavalya, valamint az átkozott köszvény ellen egyetlen segítség van a világon. Ez pedig nem más, mint a méhcsípés.

Ugyanezért mézzel szokták bedörzsölni a kezüket vagy a lábukat, ha az ördöngös betegség odaköltözött. A méhek rászállnak a mézre, most már csak a beteg ügyességétől függ: hogyan csípesse meg magát az orvossal.

Viszont az ilyen méhes arra is alkalmas, hogy az ember benne pipázgasson, emlékiratokat, naplókat írjon, amely dolgokba nem szívesen egyezik bele a legtöbb asszony.

- Igen, itt írom meg mindazon szenvedéseim történetét, amelyek miatt öreg és beteg ember lettem... Majd vakaródzik némely asszonyság, ha megtudja irataimból, hogy mennyi fájdalmat okozott nekem! - ezt mormogta Szindbád magában, amidőn Hortobágyi kisasszony a házból kilépett, és így szólt:

- Jó, hogy jött. Nekem ugyanis egész nap dolgom van odakünn a hegyen a szőlőmunkásaimmal. Van legalább valaki, aki vigyáz a házra. Itt van a pince és kamra kulcsa. Égő pipával ne járjon a padláson. Az üvegeimet össze ne törje, mert az mostanában drága portéka.

Hortobágyi kisasszony - olyan hatalmas, mint egy vadkörtefa - kezet fogott Szindbáddal, és a kapások után sietett.

Szindbád körülnézett a kamrában. Igen jól felszerelt helynek ítélte ezt a kamrát, amelyre nyugodtan lehet gondolni olyankor is, amikor a balatoni szél hófúvást idéz elő télidőben, és se kocsival, se vonattal nem lehet járni, legfeljebb szánnal. De az veszedelmes, mert általában lecsúszhatik róla az utazó... Mint ahogy már nagyon sok lábzsák csúszott le a szánkóról.

A kamrában igen sok száraz kolbászt, oldalas szalonnát, befőttet fedezett fel, amelyeket végigkóstolgatott. „Vajon mikor volt itt az utolsó disznóölés, hogy ennyi minden maradt még nyárra is?" - kérdezte magában. Gondolatai közben nem ügyelt eléggé a zöldpaprikára, amelyeket falatozott, és ugyanezért a zöldpaprikák közé betévedt egy mérges, hegyes tekintetű, boszorkánykedvben ültetett kis paprika is,

amely úgy megmarta Szindbádnak torkát, hogy káromkodni kezdett, pedig ez nem volt már szokása a kegyes életű zarándoknak.

Szaladni kezdett a fájdalomtól, és meg sem állott a pincéig, amelyet olyan hevességgel nyitott fel, mintha legalábbis tűz volna a háznál, és itt állnának a tűzoltószerek. Valóban meg is találta az üveglopót, amely Szindbád kedvére valóan szivárványos volt a régiségtől. Mármost nem volt egyéb tennivalója Szindbádnak, mint megkeresni azt a hordót, amelyen legrégibbnek látszott a dugóra alkalmazott rongydarab. Az ilyen sárgás rongydarab a hordódugón azt jelenti, hogy a bor, amely a hordóban van, legalábbis tavalyi eredetű. Szindbádunknak e várakozását is siker koronázta: talált egy olyan dugóra, amely Hortobágyinak egy régi harisnyájába volt bebugyolálva. A harisnya valaha fehér volt, de a dugó azóta nagyon sokszor táncolt benne.

Szindbád nem tartotta magát valamely nagy borszakértőnek, de a pókhálók állásáról, a hordók fekvéséről, a pincelyuk helyzetéről megállapította, hogy a borok meglehetősen régiek... Napközben unalmában többször is visszatéregetett a pincébe, mert felfedezett az udvaron egy ágast, amelyre különböző cserépfazekak, lábasok, ibrikek voltak akasztva, hogy ott a napon kellően kiszáradjanak. Kíváncsi volt, hogy nem lyukasak-e ezek a fazekak, azért többször is megtöltötte őket borral.

Hortobágyi kisasszony estefelé tért haza, amikor Szindbád éppen az eltörött üveglopó nyomait akarta eltávolítani, mert a lopót véletlenül a hordóhoz ütötte. A kisasszony bosszankodott, és bosszúságában így szólott:

- A tudomány legújabb állása szerint tudjuk, hogy a méhcsípés részegeskedés ellen is igen hasznos orvosság. Most már alusznak a

méhek, tehát az orvossággal reggelig kell várni. Amint feljött a nap, majd megkenem mézzel a fejének a kopasz búbját, és a méhesbe ültetem. Csak olyan férfihoz mehetek feleségül, akire nyugodtan rábízhatom az üveglopót.

... Szindbád még ezen az éjszakán megszökött a kastélyból, amelyet első pillanatban oly barátságosnak ítélt.

(1925)

Ferenc József bora

Öreg királyunk azért olyan egészséges, mert mindennap megiszik egy üveg tokaji bort - mondogatták Magyarországon abban az időben, amikor Ferenc József hosszú uralkodása folytán mindenféle legendákba, anekdotákba, mesemondásokba keveredett. (Magyarországon egy jól csattanó anekdota még mindig többet használ a hírnévnek, népszerűségnek, mint éveknek kitartó munkája.)

Hát nézzük, hogyan is voltunk azzal a „tokajival", amelyről cigányaink mellett évszázadokon ismerték Magyarországot szerte a világon!

Ferenc Józsefnek valóban volt pincéje a Hegyalján, mégpedig olyan pincéje, hogy két négyökrös szekér könnyen kitérhetett egymásnak a pince boltozata alatt. Voltak itt olyan nagyságú hordói is, amelyeket nem lehetett szállítani semmiféle alkalmatosságon, hanem a kádárok a dongákat a pincében rakták össze; viszont voltak kis hordócskái is, amilyeneket az utasember télidőben lábmelegítőnek használ a szánkában, mert nem lehet mindent a kulacstól kívánni. Persze hogy ezekben a hordókban volt bor is, mégpedig világhírű bor. Ám az igazi „tokaji" nem sokáig szeret hordóban lakni, mert itt nem kaphatja meg azt az elkényeztető ápolást, amelyhez ez a bor a századok folyamán hozzászokott. Szeret egy speciális üvegbe költözködni, amely nem is egészen félliteres, de nem is négydecis. Az üveg fiatal korában, amikor összeházasodik a tokajival, szűziesen fehér, de múlnak az évek, a bor hallgat a pecsét alatt, mint a szellem az ezeregyéjszakában, az üveg pedig barnul, sötétedik, öregedik, mint akár a fatörzs, amelyet itt felejtett a

favágó fejszéje, vagy az ember, aki valami módon kitért a halál útjából. A pókháló nagyon szereti az ilyen tokaji borosüveget, felfedezi a pince legrejtettebb sarkában, nyomába indul, hogy ő a maga hitványságában bizonyos nevezetességre tegyen szert, amikor az üveg oldalán telepedik meg. (Az öreg Mezőssy László, aki maga is tokaji bortermelő volt, nagyon irigykedett Ferenc József boraira, váltig azt hangoztatta, hogy a király pincéjében mesterségesen tenyésztik a pókokat.) Mikor aztán az ódonságnak, vénségnek, múlt időnek kellő patinájára tett szert, akkor elindult világ körüli útjára, mint valami furcsa öregember, aki nem akar otthon meghalni, hanem utazik a halál elől. Ferenc József bora elment Gödöllőre, Budára, Bécsbe - de mégiscsak legszebb utazásai voltak neki karácsony táján, amikor külföldi fejedelmi udvarokba ment krisztkindlinek. Ferenc József, akit nem ok nélkül neveznek Európa legelső gentlemanjének, számon tartotta azokat, akiknek valamely szívességgel tartozott. A kabinetirodában (talán csak a legenda szerint) volt egy borkorcsolyás arculatú titkár, akinek egész esztendőben nem volt más teendője, mint azoknak a megállapítása, akinek a Jézuska útján küldemény megy a magyar király borából. Ferenc József feltette a pápaszemet, amikor az a névsor úgy november tájékán elébe került. Ti. ritkán javítgatott a fontos állami okiraton, de ezen a listán mindig talált valamely változtatnivalót - többnyire betoldást, hiányzó neveket.

Mostanában, amikor a bécsi császári levéltárban kutató (és megrakodó) tudósok révén mind többször találkozhatunk Ferenc József saját kéziratával, szálkás, katonatiszti betűivel (amelyekről még csaknem egy századév elmúlása után is megmutatkozik az a császári kapitány, aki a Ferenc Józsefet írni tanította), a kéziratgyűjtő kezéhez eljutott egy ilyen karácsonyi ajándéklista, amely ama borvirágos titkár gömbölyű betűin

kívül Ferenc József jegyzéseit is megmutatja arról, hogy kikről nem szabad megfeledkezni a borküldemény elindításakor. Természetesen Viktória, a nagy angol öregasszony, a királynő foglalja el az első helyet azok között, akiknek Ferenc József borából küldeni kell. Meg kell hosszabbítani a „nagy öregasszony" életét, mert amíg ő él, addig biztonságos az élet Európában. (Habár a velszi hercegről, aki az imént dobálta pezsgőspalackjait Bécsben és Budapesten Esterházy gárdaezredes úr felügyelete alatt, fel sem tételezhető, hogy komoly háborúra hajlamos.) Bort kapott XIII. Leó, a római pápa, mert hiszen Szent István koronájáért el nem múlható hálával tartozik Őszentségének a mindenkori magyar király. A király fonott kosarai, amelyeket speciális kosárfonók készítettek a tokaji átalagoknak - szép fehér kosarakba belefonva színes vesszőkből a magyar címer -, az első diplomáciai küldeménnyel eljutottak a messzi Szentpétervárra, a mindenkori orosz cárhoz, mert a magyar orvosok már régen kitalálták, hogy a muszkanátha ellen nincs jobb orvosság a tokaji bornál. Hagyjuk a különböző királyokat, fejedelmeket, akik a titkár listája szerint évről évre megkapták a maguk borporcióját (amire ugyancsak az öreg Mezőssy László, aki borkereskedő is volt, azt mondta, hogy ez ajándékok, e reklámcsomagok miatt nem tud konkurálni Ferenc Józseffel), nézzük, hogy a magyarok közül kik részesültek a királyi figyelmességben. Ha nem találnák ki, akkor meg kell mondanom, hogy a magyarok névsorában báró Fejérváry Géza szerepel az első helyen, mert hiszen róla az a hír járta, hogy a király jelenlétében is le szabad ülnie, mint afféle öreg katonának, aki lábai rugalmasságát otthagyta a harctereken. Borküldemény járt a jegyzék szerint Vaszary Kolosnak, az esztergomi prímásnak, valamint a másik magyar bíborosnak, Schlauch Lőrincnek, a nagyváradi püspöknek.

(Bár a közhiedelem szerint a főtisztelendő papságnak a pincészetével nem vetélkedhetett a Ferenc Józsefé, mégis nagy örömet okoztak ezek a borküldemények a püspöki udvarokban.) Amíg az öreg Tisza Kálmán élt: a geszti portára karácsony előtt megérkezett a király fonott kosara, valamint Kismartonba Esterházy herceghez is, habár erről az úrról tudvalevő volt, hogy Badacsonyban a legnagyobb szőlőbirtokai vannak. (De mindegy: a pápa aranyrózsákat küldött ajándékba a királynéknak, bár azoknak több aranyuk volt, mint a Vatikánnak. Ferenc József borral kedveskedett a híveinek.) Az aranygyapjasok közül Zichy Nándor gróf kapta meg a karácsonyi borküldeményt, akárcsak a többi főhercegek.

Közelebb hozzuk magunkhoz Ferenc József mitologikussá vált alakját, amikor a király kézírásával megtaláljuk az ajándéklistán az erdélyi unitárius püspök nevét, akit véletlenül ugyancsak Ferenc Józsefnek hívtak. A borral kitüntetettek között rátalálunk egy női névre is, Ferenc József kézírásával: Frau Katherine v. Kiss-Schratt - ama híres mulattatóra, Schratt Katalinra.

Teljesen érthető tehát, hogy az öreg Mezőssy László (aki ugyancsak nem ment vizitbe sehová anélkül, hogy a bunda bélésébe néhány üveg saját termésű tokaji bort el ne helyezett volna) így panaszkodott Nyíregyházán:

- Hát most már mit csináljak én a boraimmal? Nem vagyok olyan gazdag ember, mint a szomszédom, Ferenc József, nem ajándékozhatok fűnek-fának a tokaji boromból. El kell adni a boraimat a kaftános lengyel zsidóknak, akik amúgy sem kapnak ajándékba bort a királytól. Ferenc József kényszerít erre...

(Igaz, hogy senki se féltette Mezőssy Lászlót, hogy valamely olyan végzetes bosszankodás lepné meg F. J. miatt, amilyen bosszankodástól

régente az egészséges magyar urak meghalni szoktak, amikor a halál már semmiképpen nem bírt velük. Öregebb, pirosabb, bazsarózsásabb, egészségesebb volt ő, mint Ferenc József, Kerzl helyett a szabolcsi Jósa Andris volt a doktora, ugyanezért még az influenzával sem volt baja, mint szőlőbirtokos szomszédjának, Ferenc Józsefnek. Hetvenöt éves korában házasodott meg, és legkisebb gyermeke, Mezőssy Béla, földmívelési minisztere volt Magyarországnak. Általában a régi magyar emberek, akik a nagy X-ek felé ballagtak: többnyire két emberéhez mérték a maguk életkorát. Az egyik volt a turini remete, a másik Ferenc József. Amíg Kossuth él a maga rengeteg életéveivel: nyugodtan lóbálhatják a lábukat a vele egykorúak. Ugyancsak Ferenc Józsefnek is voltak kortársai, akik az öreges sajátságuknál fogva mindig ahhoz igazodtak, hogy Ferenc József hogyan érzi magát. Fejérváry Gézáról beszélik, hogy nyomban ágynak esett ő is itt Pesten, az Andrássy úti villájában, amikor a *Pester Lloyd*-ban azt olvasta, hogy a tél korai beköszöntésével Ferenc József a bécsi Burgban megkapta szokásos hurutját. Hát még azok az emberek, azok a láthatatlanná vált magyarok, akik bár egykorúak voltak Ferenc Józseffel, mégis túlélik vala őt! Mennyi mondanivaló lehetne aggodalmasságaikról, panaszaikról, félelmeikről, amikor nevezetes kortársuk Schönbrunnban örökre lehunyta szemét!)

Jó időben egyetlen hegyet láthatni a Nyírségben. Ez a tokaji Kopasz, amely, mint egy jóságos teremtmény, elszökött a zordon hegyatyafiak közül, hogy kedvébe járjon az alföldi magyaroknak, akik egyébként sohasem látnak hegyet.

A Kopasz valóban kopasz, diákok, turisták, vidám kirándulók, akik meredek útján felkapaszkodnak, a köves hegytetőről látni vélik még a

debreceni kettős tornyokat is. Ámde Ferenc József idejében, amíg meg nem ismerkedtünk a filoxéra nevű szőlőféreggel, a Kopasz oldalai a legszebb zöld szoknyát viselték Magyarországon. Drágább öltözetet, mint a badacsonyi hegy, amelynek tetőjén kőkeresztjét elhelyezé ama veszprémi püspök, a háborgó Balatonon hánykódó halászok vigasztalására; magasztosabb, mint a Gellérthegy, amelynek sziklái között Kerékjártó egyetemi professzor úr termelte utoljára az utolsó gellérthegyi szemeltet, amelynek a nevét a m. kir. mintapince régi árjegyzékeiben ugyancsak aranybetűkkel nyomtatták. A magyar fantáziákban a Kopasz magasabbra emelkedett akár a lomnici, akár a gerlachfalvi csúcsoknál, mert Magyarország büszkeségét, a tokaji bort jelentette. Tokajban szőlőbirtokosnak lenni királyi passzió volt. Többe került ez minden másfajta passziónál, mert a szőlő évről évre fogyott, még az öreg Mezőssy László sem tudott e pusztulás ellen áfiumot kitalálni, pedig a valóságos szoknyákon kívül csupán a szőlőbokor szoknyája érdekelte a piros öregembert ezen a világon. Mondják, hogy Ferenc József is letette kezéből a hadgyakorlati jelentéseket, amikor valaki tudomására merte hozni, hogy tokaji szőlőjében kevesebb termés várható, mint az előző esztendőkben. Miből fog karácsonyra bort küldeni az angol királynőnek és India császárnőjének?

- Nem baj, a tokaji pincék oly gazdagok a régi évjáratok palackozott boraival, hogy évekre kibírják a filoxérát - monda valami okos ember, és nyomban megindult erre annak a nevezetes *Gothai Almanachnak* a szerkesztése, amelynek az volt a célja, hogy a hegyaljai borokat évjáratok szerint csoportosítsa, mint akár az emberekét. És ebben a bormátrikulában is Ferenc József vezetett a pincegazdák között, holott a karácsonyi ajándékozáson kívül nemigen törődött tokaji boraival.

- Illúzió, mondom, illúzió az egész - harsogta Mezőssy László, aki megint csak lemaradt Ferenc József mellett. - Miért volna jobb az 1820-as termés, mint az 1830-as? Talán üstököst jelentettek ezekre az évekre a Nemzeti Kalendáriumok?

De bele kellett nyugodnia a hivatalos borászok megállapításába. Ferenc Józsefnek voltak a legrégibb borai a Hegyalján. A kereskedők, akik tengelyen szállítják vala a boroshordókat a messze külországok felé (mert a vonaton esetleg megfúrják a tehetetlen hordót), elvitték a nagyvilágba a tokaji bormátrikula hírér. A régi évszámokat, bizonyos évjáratú borokat úgy emlegették, mint az aranytallérokat, amelyeket különös alkalmakkor, például királykoronázáskor Körmöcbányán vertek.

Nem tartozik ugyan pontosabban e történethez, de mégis meg kell említeni a magyar királynak azt a hűtelen hegyaljai kasznárját, aki talán az egyetlen volt Ferenc József összes házi hivatalnokai között, akit csalárdsága miatt becsukatott. Ez pedig akkor történt, amidőn Ferenc József kedvenc leányánál, Mária Valériánál megint családi esemény volt készülőben, és Mária Valéria megkérte felséges apját, hogy gyengesége idejére küldjön neki ama 1820-as tokaji borából, amelyből már előző gyengeségei idejében is kapott ajándékba, bár nem volt karácsony. Az ilyen kívánságot gyorsan szokta elintézni Ferenc József. Repült a kurír a hegyaljai pincébe, utóvégre mit meg nem tenne F. J. jövendőbeli unokája érdekében. A kurír azzal jött vissza a Hegyaljáról, hogy az 1820-as termésből nincs egyetlen üveggel sem, habár az anyakönyv szerint még nyolcvan üveggel kellene lenni. Ferenc József ekkor komolyan megharagudott.

- Azt nem bánom, hogy az én boraimat lopják, mert hiszen arra való - monda Hieronyminek -, de a lányom borából nem engedek lopni.

Ilyenformán megindult a vizsgálat, és Z. királyi kasznárnál akadt meg, akiről egyébként is kiderült, hogy Ferenc József vagyonából sok pénzt elferblizett a nyíregyházi meg a debreceni kaszinóban.

- Azzal nem törődöm - felelt F. J. a magyar belügyminiszternek. - Azt akarom tudni, hogy mit csinált a borokkal!

- Megitta!

- Be kell csukni a gazembert! - válaszolt F. J.

Hát ilyen történetek is fel vannak jegyezve a tokaji borok legendái között.

(1926)

Egy pohár borovicska és következményei

Sok sárgarépát kell enni, hogy szépen tudjál fütyülni - monda ama tagbaszakadt asszonyság, akibe Kalkuttai szerelmes volt.

Kalkuttai tehát kibontotta az asztalkendőt, mert megszokta, bizonyos dolgokban engedelmeskedni kell a nőnek. Az asztalkendőt körös-körül bedugta a gallérjába, mint ezt öreg papoktól látta, és hátul csokorra kötötte. Jó nagy, kiadós asztalkendő volt, egész családnak való uzsonna belefért a nyári kirándulás alkalmával, és piros pamuttal volt a sarkába ötágú korona és Zsanet név hímezve. Nem Jeanette, nem Zsanett, hanem egyszerűen Zsanet, mert ez családi nevet jelentett. Nevezzük tehát mi is családi nevén a szalvéta tulajdonosnéját, mert némely asszony nem szereti, ha keresztnevén vagy becéző nevén szólongatják. Kalkuttai asszonyát pláne Mancinak hívták keresztnevén, amitől az asszony mindig rosszul lett, mert szerinte Manci név nem pászol egy komoly, megállapodott hölgyhöz. Manci csak addig lehet valaki, amíg próbabálokra jár.

Emberünk tehát felkötötte a szalvétát, és szórakozott mozdulattal megtörölgette a tányérját a kendővel.

- Már megmondtam neked - szólott az asszony a kis ebédlőasztalnál előrehajolva (mert néhány osztályt végzett preparandiában) -, hogy ezt a szokásodat a püspökladányi vasúti stáció részére tedd el. Ott törülgetheted a tányért a zsíros bajuszú kupecek meg a házalók után, itt családi otthonban vagy, se kutya, se macska nincs a háznál, ami

bepiszkítaná a tányért. Kalkuttai kedélyesen eresztett egyet a mellénygombján:

- Jól van, kisanyám. Tudom, hogy a konyhád a legtisztább Magyarországon. Soha még olyan edényt nem tettél a tűzre, amelynek zománca lepattogott, mert jól tudod, hogy ez szokta okozni a vakbélgyulladást, amely betegségnek már annyi ember esett áldozatul. Tudom, hogy a kőport csak szobáid pádimentumának fehérítésére használod, nem pedig konyhai faedényeid tisztogatásához. Minden erényedet tudom. Engem nem lehet félrevezetni az én emberismeretemmel.

Zsanet figyelmesen nézegette a férfi kigöndörített tarkóját, amilyent valaha az osztrák katonatisztek viseltek Magyarországon, amikor még Ferenc József fiatalember volt. Szemügyre vette trombita alakú mandzsettáját, amelynek nyílásán át látni lehetett azt a vékony aranyláncocskát, amelyet a régebbi gavallérok valami emlékezet céljából a csuklójukon viseltek.

- Talán a sörházban voltál, hogy így kedélyeskedsz? - kérdezte hirtelen az asszony.

- Kisanyám, jól tudod, hogy mióta Zebrait, azt a vörös gazembert, aki bennünket titkos viszonnyal gyanúsított, agyonütöttem a sörházban, nem tettem be oda a lábamat.

Az asszony nyugodtan, mozdulatlan orcával hallgatta Kalkuttait, mint aki amúgy is el van tökélve arra, hogy semmiféle hazugságnak nem fog hitelt adni.

- Én még a férjemet sem kértem arra sohasem, hogy érettem verekedjék, mert a verekedést csúf dolognak tartom. A sörházat pedig csak azért kérdeztem, mert már többször figyelmeztettelek, hogy a délelőtti

serezést, az úgynevezett villásreggelizést azok az éhenkórászok találták ki, akiknek nincs ebédrevalójuk, vagy pedig nincsen olyan helyük, ahová érdemes volna jó étvággyal megérkezniök. Hidd el, hogy fele részében asszonytalan, elégedetlen ember az, aki ebéd előtt a korcsmában hánytorog. Egészen más megítélés alá esik azonban a vidéki ember, aki egész éjszaka utazott, rázta, törte magát, álmában sóhajtozott: annak valóban dukál a villásreggeli.

- Köszönöm - felelt Kalkuttai -, mióta a szakácsné hajszálát megtaláltam a savanyú tüdőben, lemondok a gábel-früstökről.

Eközben a leves az asztalra érkezett. Kimosakodott, mezítlábas szolgáló hozta, Kalkuttai rajta felejtette a szemét a szolgáló kövér bokáján.

- Teremtőm, hogyan fájhat ennek a leánynak a lába, amikor vasárnaponkint cipőt kell húznia! - kiáltott fel.

Az asszony nagy gonddal merte a levest. Közben válaszolt a férfi szavaira, mert nem szerette volna, ha az magában féltékenységgel gyanúsítja a szolgálójával.

- Mióta én asszony vagyok, a cselédnek az én szobámba csak mezítláb szabad belépni. Télen az ajtó előtt hagyhatja a papucsait. Különben is a cipővel olyanformán vagyunk, hogy mindenki olyan cipőt visel, amilyen a természete. Én belátom, hogy igazuk van azoknak a férfiaknak, akik még manapság is ragaszkodnak a cúgos cipőhöz. Sokkal könnyebb felrángatni a lábra, mint a fűzősét vagy a gombosat - monda az asszony, és a daragaluskából hat darabot mert a férfi tányérjába az aranyszínű levesbe.

A leves forró, mint minden étel, ami a konyhából kikerül. Ezért felhasználhatod az időt, hogy egy pohárka gyomorerősítőt végy

magadhoz a pohárszékből. De ne a szilvóriumból, mert az csak korán reggel hasznos, hanem abból a gyomorerősítő borovicskából, amelyet Gábriel főz Szepesbélán. A pálinkára egyél meg néhány karika Szent János-retket a piacról, mert most van itt a reteknek az ideje. Szerettem volna, hogyha te magad hozod a retket a piacról, mert retekvásárláshoz a férfiak értenek. Bizony én magam sem tudom, hogy miért.
Kalkuttai engedelmeskedett az asszonynak. A meglehetősen ódon pohárszékhez lépett, amelynek üvegtáblájába szőlőfürtök és poharak voltak edzve, bizonyára sok régi szem tévelygett e látnivalókon, mielőtt az üvegajtót kinyitotta volna, hogy az abban található dolgokkal megismerkedjék.
Gábriel bélai borovicskagyáros valóban fenyőillatot tudott préselni a pálinkájába. Kalkuttai felhajtotta a gyomorerősítőt, és egyszerre a poprádfelkai állomás jutott eszébe, ahol fiatal korában mindig havasigyopár-bokrétát vásárolt, amelyet a kalapjához tűzött. Valami diákos kedv suhant végig ugyanekkor az erein, mintha valami régen berozsdásodott lánc mozdult volna meg lelke kerekes kútján, amely lánc eleinte nehézkesen, később mind fürgébben forgott, mintha fiatal leánykar hajtotta volna...
- Kisanyám, ezt a borovicskát máskor is kultiválni fogom - monda Kalkuttai még mindig a régi hangon, de már valami megmozdult benne, mert észrevette, hogy az ebédlőszoba voltaképpen sötét, a griffmadaras csipkefüggönyök az ablakon sok világosságot vesznek el, a levesnek is bizonyára más illata volna, ha azt a szabadban tálalnák fel, mondjuk, valamely zöld kertben, amelyre fehér keblű, kék hegyek nézegetnének, és érezni lehetne hűs leheletüket, amelyet a messzi város felé fújdogálnak.

Zsanet még nem gyanakodott a férfi gondolataira, mert végeredményben nem hitte, hogy egy férfi ebédelés közben másra is tudjon gondolni, mint a potrohára, ezért tehát csak folytatta szavait, mint azt már minden délben megszokta, amikor Kalkuttai ebédelés céljából megjelent:
- Tudom, hogy némely doktorok, így például a tudor Kneip Sebastián is a sáfrányról azt mondják, hogy méreg, segíti a májat a különböző arckiütések előidézésében, mégse lehet egy valódi levest sáfrány nélkül elképzelni. Színt ád a levesnek, habár fűszerértéke egyenlő a nullával. Szép arcú a leves, mint azok a szép arcú nők, akikben semmi tartalom nincs. A béltartalmat a zöldségek, így különösen a tőről szakított, pirosodó paprikák, a megkomolyodott kelek, kiszélesedő krumplik, csontok, koncok, húsok adják. De hát hol jár magának az esze, Kalkuttai?
Kalkuttai látszólag éppen olyan tempóban ette a levest, mint ezt egykor a régi pesti fogadóban egy vidéki embertől látta, aki szemét kimeresztve, mint egy nagy hal bújt bele levesébe, és ügyet sem vetett arra, hogy a szomszédságban unatkozó vidéki hölgyek helyezkedtek el, akik valószínűleg kalandot jöttek keresni Pestre, mert azt vidéken nem tehetik meg. Igen, éppen úgy szortyogott, a galuskával csámcsogott, mint ismeretlen mesterétől látta, mintha e szájhangokkal akarná magát belelovalni az étvágyas étkezésbe. Sőt azt is megtette, amivel az asszonyoknak örömet szokott okozni, hogy a tányérját megemelte, és a levesmaradékot a kanalába csepegtette, mint ezt a vidéki gyógyszerészek szokták tenni, amikor Pestre jönnek - de azért voltaképpen nem itt járt az esze, hanem ifjúkorára gondolt, amikor egy kora nyári hajnalon a kassai stációra megérkezett volt, és ott két porció sódart megevett hosszú laskára vágott édes tormával. (A mérges pthrügyi tormát nem szerette.) Vajon ehetik-e még életében ilyen tormát és ilyen sódart, miután ennek

az asszonynak az ismeretségébe került, akit előbb-utóbb el kell venni feleségül? Szép tájak voltak azok az ifjúkori tájak, fehér pettyes vagy kék pettyes selyemöveket viseltek derekukon az urak, a nők fehér ruhájukat kék zsinórral szegélyezték, vaníliaszínű arcuk volt a fagylalttól, kezük ránctalan, fehér, izmos volt, mint a zongoraművésznőké, akik nagy súlyt helyeztek kezük tisztaságára.
Az asszony az asztal túlsó oldaláról látszólagosan érzéketlen szemekkel figyelhette Kalkuttait, bár ennek a szemnek éppen a sötét lángja volt szép, amely jó emésztés után fellobogni szokott, mint a lidércláng a megtermékenyített területeken.
Az asszony elvette a tányért Kalkuttai elől:
- Maga persze észre sem vette, hogy ez a tegnapi leves volt, mert a húsleves valójában csak másnap jó. Le kell neki ülepedni, magába kell szállani, mint annak az embernek, aki mindenféle ál és hamis dolgokért felforrott életében. Akkor jön meg a húslevesnek is az igazi zamata, amikor az első forráson már túl van. Valamint az ember is akkor kezd voltaképpen megkedvesedni, mikor már próbált valamit az életében, forgott jobbra és balra, volt étvágya és étvágytalansága, keserű és édes a szája...
Hm - gondolta magában Kalkuttai -, ez az asszony mindenáron öregíteni akar, pedig még a tanácsosságig sem vittem fel a hivatalomban.
- Ugyanezért mondjon le, uram, a főtt marhahúsról, bár tudom, hogy az kedvence. Utóvégre nem áll az egész élet csupa ökörcímerekből, néha megunja az ember az ökörnek a legjobb részeit is, habár a régi asszonyok a húslevesben egy darabka sertéshúst is kifőztek. Ezért volt az, hogy némely régi férfinak a fennmaradott arcképeken disznóorra és ökörfeje

van. Mit szól, uram, a vándormadarak rokonaihoz? A libákhoz, kacsákhoz?...
Zsanet kedveskedő szavait elvégezve, felemelkedett, hogy személyesen nézzen utána a konyhában a tálalásnak. Ez mindig nagy megtiszteltetésnek számított a hölgyek részéről, és a hölgyek fehér köténybe térhettek vissza az ebédlőbe. Amely kötényt aztán zavarodottan oldottak le a derekukról.
Kalkuttai egyedül maradt az asztalnál, ami jólesett neki, mert bohókás gondolatai voltak, amelyeket e komoly, ünnepélyes asszonnyal nem közölhetett.
Negyvenesztendős volt, mindig figyelemmel volt a tyúkszemeire, ezért tudott kakaslépteket venni, ha néha kivilágosodott egyhangú kedve. Voltaképpen azonban a komóció volt a legfontosabb életében, amely tulajdonságát a nagyatyjától örökölte, a sajtféléknek szeretetével együtt. Ha hivatalos dolgai vidékre szólították: rendszerint előre elgondolta, hogy hol és mit fog ebédelni. Egész programokat dolgozott ki jó előre arra nézve, mennyi bort fog inni, hányadik pohárnál veszi be a szódabikarbonátot, hol van az a kép vagy képecske - esetleg csak egy újságból kivágott rajz, amely például Miksa császár agyonlövetését ábrázolja Mexikóban - vagy egy divatképmelléklet a hatvanas évekből, amelyet a vidéki fogadóban a deszkafalra ragasztanak: amely képet könnybe borult, pislákoló szemmel lehet nézegetni, amíg az emésztés tart. Tudta, hol adnak kedvezményt a korcsmárosok az átutazó állami hivatalnokoknak, és jegyzékbe vette a harisnyáit, zsebkendőit az olyan fogadókban, ahol a szobaleány arca okvetlenül ki volt föstve. Az adónál volt, sokat kellett üldögélnie, ezért szeretett hivatalos kiküldetésekben részt venni, mert kedvére sörözgethetett az állomásokon, nem kellett a

gonosz hivatalfőnöktől vagy az irigy kollégáitól tartania, bizonyos mértékig úrnak érezte magát, csendesen kötekedett is az utazótársaival, különösen azokkal, akik rövidáruval kereskedtek, mert a kötekedési hajlandóságot ugyancsak a nagyapjától örökölte a sajtszeretettel együtt. De odáig sohase vitte, hogy a korcsmából kivetették volna, inkább méltatlankodva elment. Nem, senki se gondolhatott volna arra, amikor e mindennapi lényt látta, hogy titokban nőhódítási szenvedélyei vannak, amely tulajdonságát ugyancsak a nagyapjától örökölte, aki kilencvenkét éves korában, a halálos ágyán esküdött meg repedt sarkú gazdasszonyával.

Zsanet olyan hatalmas léptekkel tért vissza a szobába, mint egy udvarmester, aki egész menetet vezet, holott csak az a bizonyos szolgáló jött utána, aki nagy fatálcát hozott két kezén.

- Madár! Jómadár! - kiáltott fel Kalkuttai, pedig titokban bablevesre gondolt, amelyben gyenge oldalas és különösen jó kolbászféle úszkál, galuska is van a levesben, és akár kell, akár nem kell: az ember néhány csepp borecetet is kever közé. Ugyanakkor barna korcsmárosné is látható a háttérben, aki még nem szemelte ki, hogy melyik vendégével fog beszélgetni ebéd után.

Zsanet elfoglalta a helyét, és a szolgálótól átvette a tálakat, amelyeket nagy gonddal helyezett el az asztal közepén, hogy azok Kalkuttainak keze ügyében legyenek. Egy tojás alakú tálban libapecsenye volt bőséges zsírban. A combok csontjai felemelkedtek, mintha még mindig futamodni akarnának a zöld mezőben; a combok, bár fel voltak szeletelve, még mindig domborodtak, mint abban az időben, amikor a liba első repülését próbálgatja a tó felé. Zsanet beszélt, mint egy tanítónő:

- Nem mertem nagyon átsütni, mert félő, hogy összeesik a pecsenye. A nagy sütés csak bizonyos marhahúsoknak való. Ez a gyenge pecsenye inkább szopogatásra való. Külön-külön szájba kell venni minden csontocskát, amelyik alkalmatos rá, azt meg is lehet rágni, nem karcolja fel a beleket. Az én első férjem a főtt marhahús csontját is a szájába szokta venni, és körülrágta, mert rendszerint a csonton maradnak a legjobb falatok. Nincs kutya a háznál, nem kell spórolni. De hol jár a maga esze, Kalkuttai, hogy éppen a melle részét választja, holott van ott comb is? Még megérem, hogy már elfelejtett mártogatni is.

Nem, mártogatni nem felejtett el Kalkuttai, bár titkon egy Gavott nevű kasszírnőre gondolt, akit Körmenden látott egy kávéházban. Maga sem tudta, hogy miért jutott eszébe a kasszírnő, akire gyalogsági hadnagyok vigyáztak, és az állami kiküldöttet nem sok figyelemre méltatta. Valahogy úgy elnézett a feje felett a piac irányába, ahol éppen hagymát árultak, amelyre egy kaftános zsidó alkudozott. Ugyan mit nézhetett ezen a zsidón Gavott, hogy még a hajtűjét is kivonta szórakozottságában kontyából, és új helyre tűzte vissza? Kalkuttai pontosan emlékezett, hogy a zsidó nagy bugyellárisból fizetett, megvetéssel emelgetvén ki a bankókat a rekeszekből, mint aki tisztában van a pénz hitvány értékével - korántsem nyálazta őket, mint a keresztények szokták, akik ennek következtében mindenféle szájbetegséget kapnak. Gavott... Álom maradt az adóhivatalnok életében.

Mindazonáltal Kalkuttai szorgalmasan mártogatott, miután a kenyér héját nagy hozzáértéssel levágta. Elsőbben a kenyér belével bíbelődött, mielőtt villájára tűzte volna azt, és a forró zsírban meghempergette. Arca meglehetősen ünnepélyes kifejezést öltött, mint a kémikusoké, midőn valamely fontos vegyületet készítenek. Arcának komolysága csak akkor

engedett, amikor a kenyérdarab az áztatástól már megbarnult, és késznek mutatkozott a villa ív alakú lendületére a szájba vándorolni, igaz, hogy Kalkuttai többször korholó pillantást vetett a nyakában függő szalvétára, elégedetlenül csóválgatta a fejét, mintha valakit korholna a pazarlásért.
Mielőtt a libahús komoly elfogyasztásához fogott volna, villájára tűzködött kenyérhéjakat, amelyeket a zsíros tálban különböző helyekre rakosgatott, mint a horgot szokás kivetni. Elhelyezvén a jövendőbeli örömöket, trombita alakú mandzsettáját hátrahúzta két kezén, és mutató- és hüvelykujjai közé fogta a kiszemelt húsdarabokat.
- Csak úgy háziasan, kisanyám! - monda engesztelő hangon, mielőtt a fiatal liba mellének darabkájába beleharapott volna.
- Így szeretem én is - felelt az asztal másik oldaláról Zsanet, ugyancsak húst véve a kezébe, persze a legkisebb és legcsontosabb darabot, amely az asszonyt megilleti.
Igaz, hogy Kalkuttai csámcsogott, csettintett, fogat, szájszélet, bajuszt nyalogatott a zsíros hús fogyasztása közben, de Zsanet mégis beszélt, mintha belső nyugtalanságát akarná leplezni:
- Csak úgy viselkedjék, kérem, mintha otthon volna. Ha nem ülne elég kényelemben, változtasson a székén. Emelje fel az egyik lábát néha, mert a vérkeringésnek engedni kell, a gőzök, gázok, felpüffedések már sok embernek komoly bajt okoztak, amikor természetes ingereiktől visszatartották magukat. Szabadnak kell lenni a gyomorszájnak evés közben. Sajnos, mi, nők, a szoknyáink zsinórzatai miatt nem tehetünk eleget azoknak a követelményeknek, amelyek a jó emésztéshez szükségesek. De maguknál, férfiaknál ez másképpen van. Csak a nadrágszíjon kell egyet ereszteni, egy csatot kinyitni, egy gombot szabadra tenni, és a vérkeringés a szervezetben pompásan megindul.

Valóban élvezetes lett volna Zsanetet hallgatni, ha Kalkuttainak közben a cipője nem kezd fájni. Ugyanis tyúkszemei voltak, amelyek koronkint, még metélés után is égni kezdtek, és ilyenkor arcára bizonyos bánat telepedett. Zsanet, a mindentudó ezt nyomban észrevette.
- Csak tolja le a cipőjét nyugodtan az asztal alatt. Az én férjem is ezt szokta csinálni, mert komótos, cúgos cipőt viselt. Ebéd után mindig harisnyában kelt fel és ment a pamlagig. Úgy szép a férfi, ha természetes.
Kalkuttai restellte bevallani, hogy cipőjét estig nem oldhatja fel, mert reggel elszakadt a cipőzsinórja, amelyet nagy üggyel-bajjal tudott csak összefoldozni és használhatóvá tenni. Inkább szenvedett, amely szenvedésnek a sült krumpli adta meg az árát. Nem méltányolta eléggé. Zsanet panaszkodott:
- Én magamban azokat a férfiakat tartom legkedvesebbnek, akik hazaérve nyomban ingujjra vetkeznek, papucsot vesznek. Az ilyen férfitól nem kell tartani, hogy nyomban az első szóra, az első megjegyzésre veszi a kalapját, és megszökik a háztól valamely füstös kaszinóba vagy még bűzösebb korcsmába. Rendesen nekikészülődnek az otthoni tartózkodásnak, mert jól tudják, hogy az asszonynak is dukál valami. Itt van például ez a sült krumpli. Ebben a krumplikorban még nem mindenki merészeli őt megsütni. Azt mondják, hogy csak télire való, amikor amúgy is sokáig ég a konyhán a tűz a hosszú estéken. A másik vármegyéből hazajönne egy férj, ha megérezné, hogy felesége fiatal sült krumplival várja odahaza.
- Igen, igen - felelte Kalkuttai -, a sült krumpli kiváló családi étel, de mégiscsak leginkább a téli este szükséges hozzá, mint akár a rákhoz június vagy július, amikor délután az ember hűvös lábvizet vesz, és a

lavór mellé odakészít egy szakajtó apró, tiszai rákot is, amelyből százat is meg lehet enni, amúgy unalomból.
Zsanet összeráncolta homlokát, és még az sem elégítette ki, hogy Kalkuttai néhány krumplit megúsztatott a libapecsenye zaftjában. Más sikert várt ettől a krumplitól. Darab időre elhallgatott, midőn is, hogy a barátságtalan csend megtöressék, Kalkuttai úr kezdett beszélni:
- Nini, ugorka talán - mondta, mintha csak akkor vette volna észre, pedig már régebben fixírozta ezt a kedves csemegét.
Aztán újabb kenyérdarabokat készítvén elő a mártogatáshoz, elbeszélő hangon folytatta:
- Volt egy ismerősöm, természetesen férfi, aki legjobban értett minden saláta elkészítéséhez. Nem szakács volt, hanem kataszteri becslő. Állami kiküldetéseimben elég gyakran találkoztam vele különböző fogadókban, így például Vácott is. Vác arról nevezetes, hogy fegyintézete van, azonkívül azt is kell tudni róla, hogy a váci nők Pestre járnak találkákra, míg a pesti nők Vácra mennek a gavallérjaik után. Van ott egy Kúria nevű, régi szálloda, amely teljesen megbízható hely. Hát a kataszteri becslő itt mindig salátát kevert. Volt neki egy útitáskája, amelyben a legkülönbözőbb mustárok, szószok üvegekben voltak elhelyezve, mert például vidéken nem mindenhol lehetett kapni valódi hollandi vagy angol mustárokat. Igaz, hogy vannak magyar mustárok is, különösen, amelyeket házilag készítenek, amelyek felveszik a versenyt bármely külföldi mustárral, de a kataszteri becslő ragaszkodott a maga receptjeihez. A fejes salátához négyféle mustárt használt.
- És az ugorkasalátához? - kérdezte most minden gúnyolódás nélkül Zsanet, mintha egy hazudozáson csípett gyermeket a tanítónői székből faggatna.

Kalkuttai elszántan folytatta, miután az ugorkasalátát a maga nagy tányérjában kavargatta a villájával, a tányér szélére menekedett borsokat, paprikákat, apró hagymákat visszakergette a maguk helyére.
- Az ugorkasalátához nem használt mustárt, de volt annyi esze, hogy olyankor, midőn a váci fogadóban találkozója volt valamely pesti hölggyel, harmincegy krajcárt megreszkírozott, és sürgönyt küldött, hogy a megfelelő ugorkasalátáról már előzőleg gondoskodjanak. Ilyenformán sohase került elébe keserűen vagy éretlenül az ugorkasaláta, mert egy éjszakán át magába szívhatta mindazokat a kegyszereket, fűszereket, ízeket, amelyek a jó ugorkasaláta előállításához szükségesek. A valódi borecetet olyan helyen lehet kapni, ahol a valódi szilvóriumot. Például ortodox zsinagógák körül.
Zsanet most mosolyogni kezdett, holott ez nemigen jól állott neki, mint komolyságra teremtett asszonynak. Mosolygott bizonyos csalódottsággal, kevéske fájdalommal, de elhatározottsággal is.
- Én ezt az ugorkasalátát csak ma reggel áztattam be, lehet, hogy ezért nem ízlik Kalkuttai úrnak - monda mérsékelt hangon. - A kataszteri becslőtől mindenesetre sok jót lehet tanulni, mert nem lehet egészen ostoba ember az, aki a váci fogadóban is saját útitáskájában tartogatja a mustárokat. Mondja, Kalkuttai úr, nem volt maga soha kataszteri becslő?
Kalkuttaiban még mindig a bohókás kedv volt uralkodó elem, ezért meglehetősen tréfás hangon válaszolt:
- Szerettem volna, ha nem lépek állami szolgálatba.
...Az asszony ezután nem sokat beszélt, hanem leszedte az asztalt, egészségére kívánta az ebédet szerelmesének, jött-ment, eltűnt, megjelengetett mindaddig, amíg Kalkuttai kimeresztett szemmel nézegette a plafont, és ebéd utáni ábrándokat forgatott a fejében. Mi

nagyon jól tudjuk, hogy milyenek lehettek Kalkuttai úr ebéd utáni gondolatai, tudta Zsanet is, ezért nem csodálható, hogy Zsanet a következőképpen bosszulta meg magát szerelmesén.

Kalkuttai darab idő múlva egy kis szobába vonult vissza, amelynek sem ablaka, sem több kijárata nem volt, ott Miksa császár agyonlövetését vagy más régi divatképeket nézegetett, amelyek a falra voltak ragasztva. Zsanet ekkor észrevétlenül rázárta a kis szoba ajtaját az álmodozó Kalkuttai úrra, a szolgálót elküldte otthonról, maga pedig elment a szomszédba egy barátnője látogatására, akit már régen nem látott.

(1926)

Egy koplalóművész emlékkönyvébe

Ha egy kicsit adtál valamit a konyhádra: a disznóból a legízletesebb húst, az orját főzetted levesbe, a marhából bifszteknek való hús került az asztalodra, a bárányból a gerinc, a borjúból a comb, a pulykából és kappanból a mell, a libából a máj, a vizából az ikra, a szalonkából a kroton volt az a részlet, amelyért érdemes volt az asztalkendőt a gallérodba dugni.

Vajon megtartod manapság is e regulákat?

Józsefvárosi mészáros panaszolja, hogy két-három év előtt hetenkint nyolc-tíz marhát mért ki boltjában: manapság legfeljebb egy marha fogy el a hét folyamán. És azt a marhát sem meri leölni, amíg nem gondoskodott egy tartalék marháról.

A húsevés mindinkább kimegy a divatból. A korszak a vegetáriánusoknak ád igazat, akiknek a konyhájáról valaha annyi viccet faragtak az élclapok. Végre komolyan halljuk panaszkodni a véres kezű, késes embereket, akiket az utcáról egykor bálványoknak láttunk boltjaikban. A hentes, akinek soha nem volt álmatlan éjszakája, most elgondolkozva áll zsírja felett; a kotlósként nyugtalankodó kofa, aki a földkerekség legegyszerűbb, problémamentes foglalkozását űzte, ijedten kérdezgeti, hogy mi lesz. Nem látni többé azokat a vidám csarnoki árusokat - akikről valaha operetteket is írtak -, akik mindennap nevettek: ragyogó, mosolygó, kötekedő arccal állottak portékáik mellett. Vásár után leszakadt a kötényük a sok aprópénztől, a bugyelláris betegre dagadt

a keblük felett, a pénz annyi volt, mint a pelyva, de még a pénznél is több volt a portéka, amelyet szinte ráerőszakoltak azokra az élelmes háziasszonyokra, akik a piac utolsó fertályában mentek vásárolni.

Mily szívderítő volt egy-egy piaci séta a jókedvű alkudozásoktól, a kedvük a tollforgatástól. Nem lehet célja egy főváros vezetőségének, hogy növelje a tintanyalók számát, de talán végképpen mégse illik megfeledkezni róluk, akik a vérkeringésük motorját majd arra használják fel, hogy apró betűkben pallérozva véssék egy nagyváros bús vagy vidám történetét.

Régi íróink szokása szerint eszembe ötlött, hogy kinek - fejedelemnek vagy püspöknek - ajánljam ezen írásomat... A szép eszességű fejedelmek, valamint a dús tenyerű püspökök kimentek a divatból, keservesen nyelő polgárságból áll a világ, amely polgárság természetszerűleg irtózik mindenféle olyan kiadástól, amelyért nem a végrehajtó jön a küszöbére. Mégis megírtam céltalan folyamodványomat a régen hallgató közvéleményhez, hogy a főváros közelgő új tizenkét évében valamilyen formában gondoskodás történjen az írókról is, akik nem tartoznak se az autógarázshoz, se a telekszerzéshez.

(1926)

Isten veletek, ti boldog Vendelinek!

Isten veletek, ti boldog Vendelinek - monda Privát úr, amikor otthonában bezárta az ajtót maga mögött, amint talán a búvár búcsúzkodhatik a világtól, mielőtt a tenger mélyébe leereszkedne. - Isten veletek, Vendelinek! - ismételte az úriember, amikor a kulcsot kétszer megfordította a zárban.

Privát úr „boldog Vendelineknek" nevezte mindazokat, akik rajta kívül még ezen a földkerekségen éltek. Ugyanis az volt a véleménye a világ beosztásáról, hogy abban mindenki boldogabb, megelégedettebb, vidámabb, mint ő, mert gonoszabb, közönségesebb, jellemtelenebb, hazugabb... A boldog Vendelineknek csupa ocsmány tulajdonságaik vannak úgy lelkileg, mint testileg... Azért csak „Isten veletek, ti boldog Vendelinek!" - ismételte Privát úr, amint elhelyezkedett a kályha mellett, amelyben kivételesen égett a tűz.

...Nézzük csak, mi történt vele ma is, amikor otthonát darab időre elhagyta, hogy valamely vendéglői látogatása révén kisebb örömet okozzon magának.

Ködös novemberi nap volt Pesten, egyike azoknak a komor napoknak, amikor a hó nem tud leesni, pedig akkor mindjárt jobb volna, gondolják magukban a fenyegető égboltozat alatt járó emberek. Mi volna mindjárt „jobb"? Ezt ők maguk sem tudják. Talán a kocsisok a körutakon nem gondolnák többé, hogy ők Londonban vannak, előkelően és gyorsan kell hajtaniok, hogy majdnem eltaposssák az ügyetlen járókelőket. Inkább gondolnák magukban, hogy ők csak egyszerű falusi kocsisok (aminthogy

azok is Privát úr szerint), és a késő őszidőben trágyát fuvaroznak a nedves szántóföldekre, a kertek alatt, ahol legfeljebb a madárijesztőket lehet elgázolni. Vagy talán az volna mindjárt „jobb", hogy a hóban megláthatnák az emberek a lábnyomaikat, ami valóban nem utolsó mulatság, ha az embernek finom új cipő van a lábán. De Privát úrnak erről a cipődologról is megvolt a véleménye. Szerinte két-három grófnak meg grófnőnek van jó cipője Pesten, a többieké vagy olyan, mint az európai körúton levő négeré, vagy pedig egyszerűen toprongyos.
De mégis volna valami, ami jobbá tenné a helyzetet, ha a hó leesni tudna. Privát úr gyermek- és fiatalkorából emlékezett, hogy hóesés idején, különösen első havazáskor, mindig nevezetesebb étvágya volt. Mindenféle levesek jutottak eszébe, amelyekben disznógerincek főttek, és odakünn tartalmasan, hangtalanul szakadt a hó. Ezért hát megállott egy utcasarkon, és még egyszer a füstös, vigasztalan égboltozatra pillantott. Igen, ha leesne a hó, bizonyára jobb étvággyal menne most ebédje felé.
Bár megtehette volna azt is, hogy valamely előkelőbb szálloda éttermébe fordul be, mert pénz nélkül sohasem ment el hazulról, mégis csak inkább valamely szolid polgári vendéglő felé nézett. Véleménye szerint az előkelő éttermekben az emberek nem esznek természetesen; azt nézik, hogyan kell fogni a villát meg a kést, hogy a konfidens pincér ki ne gúnyolja őket a hátuk mögött; nem merik leszopogatni a csontokat, nem merik kitörölni a tányért, még kenyeret sem esznek annyit, mint amennyit szeretnének; a sótalan ételhez mustárt kérnek; nem mernek lármát csapni, ha hajszálat találnak az ételben; egyszóval, jóllaknak a kapusok sapkalebegtetésével, valamint a pincérek hajlongásával.
Nem könnyen ment az ilyen szolid polgári vendéglő feltalálása, mert Privát úr ismert minden vendéglőt a körúton, mindegyiknek tudta

valamely hibáját, és már előre káromkodott magában, hogy vajon mivel fogják lefőzni, felbosszantani a vendéglőben; sőt már előre tudott haragudni azért is, hogy a takarítóasszony majd négy órakor pár percre kinyitja az ajtót a seprés idején. Meg tudta volna ilyenkor gyilkolni a tudatlan asszonyszemélyt...

Bekandikált a vendéglői ablakon, hol találna kedvére való sarokasztalt, ahonnan ő az egész világot szemmel tarthatná, de őt nem látná senki. Ha itt-ott volt is ilyen félig-meddig kedvére való asztal, kellemetlen külsejű emberek ültek vele szemben vagy szomszédságában. Gyerekek ültek arrafelé, akik majd ostobaságokat fecsegnek, vagy pedig mindenféle nők, akik akkor is felhúzzák az orrukat, ha fixírozzák őket, akkor is megdühösödnek, ha egyetlen megvető pillantás sincs részükre.

Végre talált egy vendéglőt, ahol a sarokasztal nem volt körülvéve mindenféle fogasokon függő télikabátokkal, sem esernyőkkel, sem botokkal, sem kalapokkal; a pincérnek sem volt éppen más dolga, mint Privát úr kabátját lesegíteni, aztán elment, anélkül, hogy tolakodó kérdéseivel molesztálta volna. „Húsleves vagy paradicsomleves" - szokták mondani ezek a tolakodó fráterek már emberemlékezet óta, hogy a vendégnek (P. úrnak) leginkább ahhoz volna kedve, hogy nyomban távozzon.

Úgy látszik, hogy szerencsés napja van emberünknek... csupán a borfiú alkalmatlankodott kérdésével: sört vagy bort parancsol? - „Majd, ha ettem!" - válaszolt komoran a vendég. Most már volt ideje körülnézhetni is a teremben, hogy vajon kinek a látása fogja megkeseríteni az életét, amikor figyelme hirtelen másra terelődött. Nyílott az ajtó, és az ajtón „kedvére való ember" lépett be.

Milyen volt az új vendég, aki P. úrnak megtetszett?

Persze, a „boldog Vendelinek" fajtájához tartozott, meglehetősen kövér ember volt, de mégsem azok közül való, akik istencsapásaként boldogtalanul viselték testi terjedelmüket. Csak éppen annyira volt kövér, hogy állandóan azt bizonyítsa a világnak, hogy a jó falatok nem lehetnek ártalmasok az egészségre. Keze akkora volt, mint egy fürj aratás után. A mellényét kigombolta, hogy a konyhán gondolkodóba eshettek a fácánok, tyúkok és egyéb madarak: vajon nem volna jobb elrepülni? Az arca piros volt, mintha éppen most jött volna valamely körvadászatról, ahol bundás nyulakat puffantott le, amelyeket ajándékba küldött ismerőseinek, mellékelve mindjárt a receptet is, amely szerint a nyulat készíteni kell. A nyakának a tartásából, valamint rozsdavörös színéből könnyen megállapítható, hogy az új vendég életében a marhagerinceket sem vetette meg, mert bizonyára megfordult olyan vendéglőkben, ahol jó marhahúst mérnek. Most még a szemét vette szemügyre Privát úr a „kedvére" érkezett vendégnek. Kerek, bizalmas, gyanakodás nélküli szem volt az, amely korántsem ismeri a rosszindulatokat, mielőtt a kocsmában leülne ebédelni, bizalommal néz a közelgő esemény felé, még a halszálka sem jut az eszébe.

Az új vendég kezébe vette az asztalkendőt, leporozta maga előtt, sőt jobbra és balra is az asztalterítőt. Aztán figyelmesen kibontotta a szalvétát, mintha valamely varázslatot művelne; az asztalkendőt aztán a nyakába kötötte, jól elrendezvén azt elöl a mellén, hogy ráncot ne vessen, valamint hátul a gallérjánál, hogy az asztalkendő két csücske hasonlatos lett valamely pár malackörömhöz.

Ez után a művelet után új helyre tette az asztalon a sótartót, a paprikatartót, fogpiszkálótartót, mint valamely kis bálványokat, amelyeknek megengedtetik részt venni a közelgő ceremóniában. Látszott,

hogy nem először végzi ezt a fontos műveletet, minden kis bálványnak megvolt a maga helye, amelyre engedelmesen elvonult.
Most bal kezével közelebb vonta a vizespoharat, amíg jobbjával az evőkést emelte fel, és a kés fokával néhányszor koccantott a pohár oldalán... Privát úr csaknem felemelkedett a szemközt levő asztalnál, de nem a bosszúságtól, hanem az örömtől. Régen hallott hangok voltak ezek. Vidéki stációk jutottak eszébe, ahol a személyvonat tíz percre megáll, hogy mindenki ebédelhessen a restaurációban. Minden ilyen ebédelő-állomásnak megvolt a maga specialitása. Püspökladányban például a malacbecsinált volt a leghíresebb. Nyíregyházán a téli hetivásáros napokon disznótor van a vasúti vendéglőben, míg Sátoraljaújhelyen a határszél felé menő vonatokat olykor medvetalp is várja, ha a hajtás jól sikerült, de őzgerinc bizonyosan akad. Az állomások jelzőcsengettyűi halkan és állhatatosan csilingelnek, dübörgő kézikocsin viszik a postát, néha tolatnak és a vagonok messze hallható pendüléssel csapódnak egymáshoz. A pincérek, akik egész Magyarországot bekóborolják, miközben az ételt az utazó elébe teszik, biztatólag mondják: „Csak tessék nyugodtan enni, még öt percünk van Pest felé." Ilyenkor mindenféle étel és ital jólesik, mert a vasút gondoskodik arról, hogy az utazónak jó étvágya legyen. Kis üveg borok és pálinkák vándorolnak a bundazsebekbe, a bajuszok a legkülönbözőbb vidéki zsíroktól fénylenek, de a szívet már némi nyugtalanság háborgatja az esetleges lemaradás miatt. Egymást nézik az utazók, akik egy vonattal utaznak, és bizonyos, ha valamelyik hóbortosan szaladásba fog, a többi mind utána vetekedik. Ilyenkor aztán hiába jön kézicsengettyűjével az a télszagú, sapkás ember, aki egész életében a következő stációk neveit kiáltozza... Ilyen hangulatok lepték meg Privát urat, amikor az új vendéget kocogni hallotta a kés fokával a vizespoháron.

Ezután a kopasz és veres orrú pincér, aki már életében nyilván többször megitta a konyhán a szakácsnő jóvoltából azt a veresbort, amelyben a vadkanfőt kifőzték, a virágbokrétával, pecsenyéstálakkal és hosszú farkú fácánokkal illusztrált étlappal a kezében megjelent, és olyan tisztelettel nyújtotta át a szalvétája mögül pislogó vendégnek, mint valamely pápai bullát.
- Semmi sem fogyott még el a konyhán? - kérdezte gyanakodva a vendég, mielőtt az étlapra egyetlen pillantást vetett volna.
- Mindennel szolgálhatok, amihez uraságodnak kedve van - felelt a veres orrú pincér, aki egyébként olyan szőkére volt beretválva, mint az imént leforrázott malac.
A vendég most bal öklét az asztalra helyezte, kissé hátravetette magát a széken, hogy a pincérnek a szeme közé nézhessen, mint valamely bíró.
- Velős csont is van? - tette fel a fogas kérdést.
- Egy szép koncot az imént még láttam a konyhán.
- Hát siessen, barátom, hogy el ne vigyék, mert a húsleves után azt szeretnék enni - monda most eddigi méltóságához nem egészen illő nyugtalansággal a vendég, és rövid, vizsgálódó pillantást vetett maga körül az asztalokra: vajon nem fedezheti-e fel bánatára ama szép koncot valamely érdemtelen ember előtt. Nem, a koncnak sehol se volt nyoma.
- A húslevesbe mindenesetre habarjanak bele egy egészséges tojást, valamint némi zöldséget, így karalábét, karfiolt, sőt burgonyát is tehetnek bele - szólt a vendég a vele együtt bólongató pincérhez.
A vendég szabadon maradt bal kezét kinyújtotta egy régebben kiszemelt császárzsömle után, megropogtatta és tördelve majszolni kezdte, anélkül, hogy egy pillantást vetett volna rá.

Mert tekintetét fontosabb dolgok foglalkoztatták, a jobbjában tartott étlap tanulmányozása.
Az étlapok íróinak fogalmuk sem lehet arról, hogy milyen fontos dolgot művelnek, amikor mindennapi munkájukat végzendik. Privát úr például ismert egy úriembert - földszintes, kertes háza volt Budán -, aki csak azért járt Pestre ebédelni, hogy az étlapokat összegyűjtse. Természetesen csak olyan helyről vitte el magával emlékbe az étlapot, ahol jól sikerült az ebédje. Volt a gyűjteményében étlap olyan kocsmákból, amelyek már régen megszűntek, de a maguk idejében nevezetességek voltak. Ez az úriember külföldi utazásaiból is magával hozta az étlapokat, és így könnyedén visszaidézhette azoknak az ebédeknek az emlékét, amelyeket különböző vendéglőkben elfogyasztott. A gráci Elefántfogadó étlapját forgatta öregségére a legnagyobb deliciával. Szarvaspecsenye volt, mégpedig felejthetetlenül készítve. Az talán nem is említésre méltó, hogy ez a bizonyos szenvedélyes gyűjtő ugyanekkor tartotta a nászutazását.
Az új vendég valóban megbecsülte az étlapot, amelyet a kopasz pincér a kezébe adott. Előbb csak szabad szemmel kezdte olvasgatni azt a helyet, ahol a levesek és főzelékek szerepelnek, de érdeklődése percről percre növekedett - valószínűleg akkor, amikor a sültekhez érkezett -, mert oldalzsebébe nyúlva, kihúzott dugóéhoz hasonlatos puffantással nyitott fel egy szemüvegtokot, majd a szemüveget gondosan orrára helyezve olvasgatni kezdte elülről az étlapot, mint valamely érdekessé vált regényt, amelyben eleinte szórakozottan lapozgattunk. (Privát úrnak helyeslését az a körülmény is megnyerte, hogy a vendég nem afféle modern, csontkeretes amerikai svindlerszemüveget vett elő zsebéből, hanem amolyan régifajta, keskeny acélkeretű üveget, amelyen át valaha a Bibliát olvasgatták.) A szemüveg birtokában a vendég aztán alulról felfelé is olvasgatni kezdte az étlapot, mert nem lévén tisztában terveivel,

ilyenformán akart magának tájékozódást szerezni arról, hogy voltaképpen mit is kellene ebédelni. Tanulmányozás közben egyszer helyeslőleg, máskor rosszallólag intett a fejével - Privát úr a világért nem adta volna, ha megtudhatja eme lelki indulatok okát.
De már megjelent a veres orrú, szőke pincér a levesestállal, és olyan érdekesen mosolygott, mintha a legjobb híreket hallotta volna odakünn a konyhán.
- Tálban hoztam a levest! - jelentette, mintha engedelmet kért volna.
De a vendégnek nem volt ez ellen semmi kifogása. Levette szemüvegét, tokjába zárta azt, miközben ismét dugaszhangot hallatott; figyelmét most már kizárólag az elébe elhelyezett levesestálra fordította. Előbb az asztal közepéről vette szemügyre, majd közelebb húzta, és a merőkanalat csendesen beléeresztette. P. úr észrevette, hogy a vendég úgy fogja a kanalat, hogy kisujja a kezén ugyanekkor felemelkedik, mint valamely karmesteri pálca.
- Nincs valami leveserősítőjük? Maggi vagy ilyenféle? - kérdezte a vendég, amikor az első kanállal a tányérjába mért.
- Hogyne volna, uram! - felelt a pincér, és már hozta is a barnás folyadékkal az üvegecskét, amelyet szemügyre vétel után a vendég jól megrázott, mintha az erejét akarná felszínre hozni, és bőven csepegtetett a levesbe.
De a vendég még mindig nem nyúlt a leveshez, jobb kezével mellényzsebében keresgélt, ahonnan Privát úr legnagyobb örömére egy dió nagyságú, piros, száraz paprikát vett elő, amelynek felmetéléséhez ugyancsak egyik zsebéből penecilusát vette elő. A piros paprikaszeleteket, valamint apró magokat egy gyógyszerész gondosságával hintette a levesestányérba, amelynek tartalmát nem szűnt

meg kevergetni bal kezével. Hosszú tésztás leves volt, arasznyi hosszúságú laskák mutatkoztak a kanálon, miközben a vendég néhányszor felemelte a kanalat. (P. úrnak azok a levesek jutottak eszébe, amelyeket sáfránnyal színesített valaha az édesanyja.)
Majd hirtelen lebukott fejével, és a tányér széléről egy kanálnyi levest a szájába vett. Jól megforgatta a fogai között, megelégedéssel nyelt, szemét most már a legnagyobb bizalommal függesztette a levesre, és a kanalak sűrűn követték egymást, miközben a hosszú tészták elvegyültek a vendég csurgóra álló bajszával, majd a nyelv segítségével eltűntek. Azt azonban mégsem lehetne áperte kijelenteni, hogy a vendég szörpölte volna levesét, csak éppen kellő étvágyassággal fogyasztotta.
Egy pillanatig szünetet tartott, mert egy karalábédarabot kellett a kanál élével kétfelé vágnia. E szünetben megkérdezte a pincért:
- Hogy hívják magát, barátom?
- Vendelinnek, legalázatosabb szolgálatára.
- Van magának felesége?
- Volt, nagyságos uram.
- Talán meghalt?
- Más történt - felelt Vendelin, és közelebb tolta a levesestálat a vendéghez, mert annak fenekén még érdemleges tésztamennyiséget, valamint egy piros répát látott. A vendég bizonyos rezignációval bólintott.
- Habár nem túlságosan kedvelem a répát - monda.
- Hozhatom a velőskoncot, nagyságos uram?
- Valóban - monda a vendég, miután bajuszát előbb jobbról balra, majd balról jobbra, végre fölülről lefelé megtörülgette az asztalkendővel. - Csak arra akarom figyelmeztetni, Vendelin barátom, hogy

kenyérszeleteket pirítsanak hozzá, mert ilyesmihez a zsemlye nem egészen alkalmas. És forró legyen, mint a babám szíve.
Ez utóbbi kijelentésből bárki megállapíthatja, hogy a vendégnek eddig kedvére mentek a dolgok. Tagadhatatlanul megelégedett pillantással nézett az elsiető pincér után.
A velős csont megérkezéséig a vendég idejét azzal töltötte, hogy körülnézett a vendéglő falán, ahol, mint afféle szolid pesti vendéglőben, még emlékben maradtak azok a képek, amelyeket az ősök hoztak divatba: így felfűzött fácánok, disznófők, bámész halak feketedett rámák között; amott egy gyümölcsöskosár almával, körtével, szilvával, szőlővel, de a kép maga olyan poros és kopott volt, hogy nemigen csinált gusztust a gyümölcsevéshez. Miután a szőke kis borfiú, amilyenek ezek a Pestre vetődött svábgyerekek, éppen ott lábatlankodott, a vendég kegyes leereszkedéssel így szólt hozzá:
- Most már hozhatsz egy pohár sert, de füles pohárban és hanzli nélkül. A habot megtarthatja a csapos magának.
A borfiú történetesen fürge volt, nyomban ott termett a sörrel, amelyet a vendég a legnagyobb gyanakvással emelt a világosság felé. Aranyszínű sör volt, vándorlegény álmodik ilyennel a tikkadt országúton, madárcsiripeléstől hangos komlóföldek illata szálldosott ebben a frissen csapolt sörben, de a vendég mégis megcsóválta a fejét:
- Nagyon gazdag ember lehet a kocsmárosod.
- Miért, nagyságos úr? - kérdezte a gyerek.
- Mert bőven méri a habot - felelt a vendég, és a füles poharat jól keze ügyébe igazítva, rálöttyentette azt az imént elfogyasztott levesre. Az asztalkendőnek megint csak volt dolga, amíg a bajuszát megszabadította a sörhabtól.

De már érkezik is a nevezetes velős csont.
...Mit gondolhatott magában a vendég, amikor a hatalmas csontot meglátta: nem árulta el. De Privát úr ebben a percben megcsalva érezte magát az összes budapesti vendéglősöktől, íme, ő harminc esztendeje látogatja a kocsmákat, de még ilyen velős csonthoz nem volt szerencséje, míg ennek az igénytelen fráternek, aki nem is látszik budapestinek, nyomban a város legszebb koncát tálalják fel.
A vendég leoldozta a szalvétát a nyakáról, és bal kezére szorította azt.
- Hát, Vendelin barátom, hová lett hát az az asszony?
- Elment, nagyságos uram - felelt a pincér olyan bizalommal, mintha már nagyon régen ismerné a velős csontos urat.
- Elment? - kérdezte bizonyos meglepetéssel az úriember.
- Sszty! - szisszentett a pincér, mintha vonatot akarna utánozni, a levegőbe emelt kezével pattintott és az ajtóra mutatott.
- Sszty! - ismételte a vendég, és megcsóválta a fejét. De most már éppen itt volt az ideje a velős csonttal való foglalkozásnak, mert még kihűlne az a sok haszontalan beszédben. A vendég tehát bal kezére csavarta a szalvétát, ebben megmarkolta a csontot, majd felemelte jobb kezét és kétszer-háromszor egymás után a bal karjára csapott, mire a derék csont kiadta derék tartalmát.
Az ilyen napvilágra került velőt gyorsan szokás elfogyasztani. A vendég dolgozott is a pirított kenyérszeletekkel, a sótartóval, paprikatartóval, de bármilyen nagy darabokat is vett a szájába, szemét most már állandóan a kopasz kis pincérre függesztette. (Privát úr megállapította magában, hogy a velő meglehetősen nehéz étel, azért adják a kocsmárosok déli időben, hogy az embernek legyen ideje megemészteni. Aki esti étkezéshez fogyaszt velőt, annak múlhatatlanul boszorkánynyomása lesz; míg a velő élvezete délután csak múló bágyadtságot okoz.)

A kis pincér beszélt, amíg a vendég a kenyérszeleteket gyömöszölte magába.

- Kérem, én a Kaszinóban voltam pincér fiatalkoromban; ott tanultam meg, hogy a ruhámat mindennap vasaltatni kell, tiszta inget kell hordanom, borotválkozni kell. Igen, a Szemere, a Péchy, az Üchtritz voltak a vendégeim, és én mindig tudtam, hogy melyik lóval akarnak nyerni az urak. A zsokék odakünn várakoztak az előszobában, a trénerek a folyosón ültek. Ott folyt a tippelés néha éjfélig is, és mi, pincérek tegeződtünk a zsokékkal. A Carslake-nek suttyomban mindig whiskyt szódavízzel adtunk, mert idegent nem szabad kiszolgálni a Kaszinóban. Hyams a nagy öves szivarokat szerette, csak valódi havannát szívott mindig. Ritkán mehettem ki a lóversenyre, de azért ismertem minden lovat. A félszemű Horner bukméker, aki gyakran jött a Kaszinóba, hogy pénzt vigyen el az uraktól, vagy pénzt hozzon az uraknak, akárhányszor meglátott, mindig megszólított: „Nos, Vendelin - kérdezte németül -, melyik ló fog holnap nyerni?" És én megmondtam a félszemű Hornernek a nyerő lovakat, amint ott az urak beszélgetéséből kihallgattam; és Horner gyakran megajándékozott egy-két rózsaszínű cédulával, előrefogadásokkal. Ezek a cédulák mindig késő őszre, a St. Leger napjára voltak kiállítva, és én persze sohase nyertem...

- Milyen sültet lehetne enni? - kérdezte most a vendég, és a félretett étlapot kezébe vette. - Hm, látom, hogy kacsapecsenye van! De hát azt eleget eszem otthon...

- Igen, kacsa vöröskáposztával - ismételte szórakozottan a kis pincér.

A vendég egy pillantást vetett a fogpiszkálótartóra, aztán megvetéssel tolta el magától. Vékony, modern fogpiszkálók voltak abban. A mellénye felső zsebébe nyúlt, és onnan egy hatalmas, keményfából való

fogpiszkálót vont elő. És nagyszerű fogai közé döfte, amely fogak elegendők volnának egy szép címeres fehérökör elfogyasztásához. A vendég a fogpiszkálón át beszélt:
- Tudja, Vendelin fiam, amikor én Pestre jövök, rendszerint valami vadat szeretek ebédelni, mert otthon a mi falusi szakácsnőink nem tudják úgy elkészíteni a vadat, mint ezek a pesti férfi szakácsok. A régi Lippert-féle vendéglőben készítették legjobban a vadpecsenyét, az öreg Lippert maga is nagy vadász volt, főlovászmester volt a budai lövészegyletben. Én ezt tudtam, és odajártam nyulat enni.
A kis pincér tanakodva nézte a vendéggel együtt az étlapot. A vendég a mutatóujjával, mint az iskolásgyerekek, kísérte az étlap mondanivalóit.
- Látom, itt van fácán gesztenyével. Csak az a kérdés, hogy milyen gesztenyével van töltve: olasz gesztenyével vagy magyarral?
- Fácán gesztenyével - ismételte a kis pincér.
- Nohát, ha nincs valamely különösebb hibája annak a madárnak, akkor jöhet - döntött végre a vendég, és az étlapot félretette, mint egy kiolvasott könyvet.
Várakozás közben most már nem a falakat nézte, hanem az asztalterítőt, amelyen talált lefricskázni való kenyérmorzsákat. Majd fejcsóválva szemügyre vett egy paradicsomfoltot, amelyet valamely régebbi vendég hagyott hátra. Elővett egy kést és próbálta levakarni a foltot, de ez nem nagyon sikerült.
- Itt van a fácán - jelentette a kis pincér, amikor a párolgó tállal megjelent. - Hoztam mellé burgonyapirét és kovászos uborkát.
A vendég mindegyik kezébe evőeszközt vett, amint hátradőlve várta a fácán megjelenését:
- De nem addig van az, Vendelin barátom; hol maradnak a különböző mustárok? Én például nagyon szeretem a csípős házi mustárt, amelyet jó

gazdasszonyok otthon maguk készítenek, de nem vetem meg a francia mustárt sem. Az angol mustár pedig a kedvencem. Elő a mustárokkal, Vendelin barátom, de ne legyen beszáradva az üveg - tette hozzá nyomatékosan a vendég, és a fácánnak a mellét vette elő.
(Privát úr a szomszédos asztalnál most már bőven elgondolkozhatott azokról az erdőségekről, amelyekben fiatalkorában megfordult, ahol a fácán tanyázik. Milyen nagy lármát csap ez a madár, amikor fészkel, milyen lobogós, ügyetlen szárnyalással repül az ellenszélnek, mintha egy asszonyszemély szoknyái közé fújna a szél... Ezekben az erdőkben, ahol a fácán szeret lakni, a kidőlt fák tovább lombosodnak, mint a holt embernek nőnek a körmei; a kökénybokrok édesdeden kékülnek bele az őszi szemhatárba, és a völgyben, a vízben a szarvas büszkén számlálgatja szarvait. A vadászok csörtetnek át az erdőn, amikor a Nyilas hava komorrá teszi otthon ülésüket; a kutyák ostromolják az erdei tisztások csendjét, és a puskadurranásból meg lehet állapítani, hogy dolgoznak-e az orvvadászok a területen.)
Vendelin megérkezett az összes mustárokkal, amelyek a szolid, polgári vendéglőben feltalálhatók voltak. Aztán Vendelin így beszélt:
- Némelyek vadcsipkebogyóból készült ízzel is szeretik a fácánt, mint például Wiener-Waldau, akit ugyancsak én szolgáltam ki a Kaszinóban. Olyan piros ember, mint a tengeri rák, vagy őszidőben az urak frakkja. Sohasem küldött vissza semmiféle ételt, megette és másikat rendelt. A legjobb tipszter volt Bécstől Budapestig, és az urak szívesen barátkoztak vele. A jobb kezén a gyűrűsujja görbe volt, azt szokta mondani, hogy egy vadleány törte ki, mikor már másképpen nem szabadulhatott... Egyszer azt mondja nekem Wiener-Waldau: „Vendelinkém, én magát szerencsés emberré akarom tenni, fogadja meg Festetich hercegnek a lovát, a

Patience-ot minden alkalommal, amikor az futni fog." Én azt gondoltam magamban, hogy majd egyszer-kétszer megjátszom a herceg úr lovát, aztán agyő Patience, van még más versenyló is Pesten. Igen ám, de a csonka lovag nem hagyott békében. Mikor elébe tettem a menükártyát, amikor a szakácstól a legjobb falatokat veszekedtem ki részére, amikor megállottam a háta mögött, hogy a magam egyéni nézeteit is elmondjam a lóversenyről, amelyhez mindig nagy hallgatóságom volt a „Turf kávéházban, ahová hajnalonkint mi pincérek jártunk, a lovag csak intett a kacska ujjával: „Csak Patience! Ezen fognak tönkremenni a bukmékerek!" Kénytelen voltam tehát a lovagra hallgatni, és pénzecském napról napra szaporodott; már kölcsönöket is tudtam adni pincértársaimnak. Patience akárhányszor futott, mindig nyert.

...Úgy látszik azonban, hogy a vendég nem volt valami nagy barátja a lóversenyezésnek, mert a kis pincér előadása alatt egyszer sem vonta el szoros figyelmét sem a fácántól, sem a különböző mustároktól, de még a kovászos uborkától sem, amelyet olyan ropogtatva rágott, hogy a szemközt ülő Privát úrnak téli utazások jutottak eszébe, amikor a frissen esett havat elkapja az erős fagy, és a vasalt szán csikorogva repül tova az országúton, téli szőrű lovak lombos farkai mögött. A fácán szárnyát a fogai közé kapta és a csontocskáknak olyan odaadást szentelt, amilyent ez a szép vadon élő madár valóban megérdemelt, mielőtt az orvvadászok a pesti piacra hozták volna őt. Mindegyik csontocskának megvolt a maga külön zamata, mintha azok az erdők, tájak lehelték volna beléjük az illatukat, amerre a fácán valaha röpködött. Ah, büszke lehet ez a madár, hogy ilyen megértő fogyasztóra talált, nem pedig valamely kényes dáma, aki villával és késsel szedegeti le a csontokról a húsocskákat.

- Patience! - mondta csurgós szájjal a vendég. - Ismerős név.

- Hátha még ismerte volna, nagyságos uram - monda a kis pincér a különböző mustárokat rakosgatva a vendég előtt. - Mert nemcsak a lovat hívták így, hanem egy leányt is, a pályafelügyelő leányát, aki odakint lakott kis házikóban a régi lóversenytéren, és már tizenöt éves korában felügyelőnőjük volt azoknak az asszonyoknak, akik a pályáról a füveket kikapálják, valamint a pályát felseprik és azt egyengetik, hogy a lovacskák botlás nélkül futkározhassanak rajta. A pályafelügyelő leánya volt, és a csodakanca tiszteletére Patience-nak hívták őt az istállókban a lovászok. Képzelheti, nagyságos uram, hogy tudott valamit ez a leány, legalázatosabb szolgálatára.
- Hm - mondta most röviden a vendég. - Ezzel a fácánnal elkészültünk volna, Isten nyugosztalja: derék madár volt.
A vendég megint kezébe vette az étlapot, és hirtelen felkiáltott.
- A teremtésit, csaknem elfelejtettem, hogy tulajdonképpen miért is jöttem Pestre! Finom főtt marhahúst szeretnék enni, mert az nálunk faluhelyen nem kapható. Minden héten egyszer vág a mészáros, akkor is csak valami vén, kimustrált teremtést, amelynek húsa szívós, kemény, az ereje semmi, az ember megunja az életét, amíg megeszi. Mondja, Vendelin fiam, volna odakünn a konyhán egy kis darab csontos vagy csont nélküli marhahús? Nem bánom, ha bordás is, de a gerincet jobban szeretem. De legnagyobb örömömre volna az a színhús, amelyet Pesten táfelspitznek neveznek. Tudja, ezt enném én paradicsommártással, fiatal hagymával, amelyet minden jobb vendéglőben termesztenek a pincében. Ha a vendéglős ád magára valamit, van fiatal hagymája.
A kis pincér egy darabig tanakodva állott:
- A szárnyas után? - kérdezte.

- Eh, mit bánom én a maguk étkezési rendjét! Ki vagyok én, hogy nekem maguk előírják, hogy mit egyek? - kiáltott fel váratlan szilajsággal a vendég. - Azért jöttem Pestre, hogy jó marhahúst egyek, csak a sok haszontalan beszélgetésben elfelejtettem.
A kis pincér legyintett a szalvétájával, mintha valamely rossz gondolatot űzne el, valami szomorúságot, amely a szívére készült telepedni. De elsietett a konyha felé, ahonnan a szakács kiabálása hallatszott, amely mindig jó jel egy vendéglőben. Eközben a másállapotos konyhalány bejött, és a köténye alatt magas poharat hozott, amelyben bort vitt ki a szakács lecsillapítására. A vendég a mezítlábas konyhalány megtekintésével volt elfoglalva, amíg az újonnan rendelt porció megérkezett.
Szép darab csontos hús volt! A szélén bőségesen maradt zsiradék, amely téli időben legjobban melegíti az embert. Jó konc volt, amelynek igazában valamely messzi fogadóban örülne az ember a hosszú téli utazás után. Ez a konc egymagában elegendő lett volna ahhoz, hogy másnap köménymagos levest kívánjon reggelire a vendég.
- Úgy látom, bécsi hús! - monda a vendég, amikor késével egy darabot óvatosan lenyisszantott a húscsomagból, hogy fele a falatnak zsiradék, másik fele hús legyen. A villájára tűzött falatot behintette sóval, majd megcsónakáztatta paradicsommártásban. A falatot aztán komolyan szájába vette, utána egy késhegynyi krumplit, és nem vágta meg a száját, amikor a kést bevette. Ezután ama tányérhoz nyúlt, amelyen zöld szárú hagymák hófehéren virágoztak, és a hagymát, miután annak fejét a sótartóba beleütötte: metszőfogaival nyakon harapta. (Hej, most jutott csak eszébe Privát úrnak mindenféle emlék a régi étkezések történetéből! Így piros terítékes vidéki verandák, ahonnan látszik a hosszú kuglizó, amelynek dobja mellett mát ott áll a kugli-állogató mezítlábas gyerek, de

a kuglizók még maguk a verandán ülnek, vajat, túrót, szafaládét, hagymát esznek, és karcolva öntenek rá őszpiros-színű sillerborokat. Adóhivatalnokok és a vízszabályozó társulat tisztviselői feledik napközi bajaikat a régi Gondűzőben; nagy bajuszú vendéglős jár az asztalok között, és a szürke szakállas adóellenőrnek igyekszik kedvében járni. Ilyen dolgok jutottak Privát úr eszébe, amíg a hagyma roppant a vendég fogai alatt, és szemmel láthatólag verejtékezett a feje búbja, amely egyébként már kopaszodott.)

A kis pincér pedig szalvétáját hátul lelógatva két összekulcsolt kezével, mint valami farkot, így folytatta elbeszélését:

- Wiener-Waldau lovag, miután különösen kedvelt, egyszer megengedte, hogy délelőtt felüljek a fiákerének a bakjára, midőn a pályára ment, hogy a galopp-próbákat megszemlélje. Bizony ez a lovag már hajnalban is felkelt, ha valamely érdemes megszemlélni való volt a versenypályán! Néha azonban a Kaszinóból ment ki a pályára... És a lovag azt kérdezte tőlem, hogy nem volna-e kedvem Patience-ot, a pályafelügyelő lányát feleségül venni? Elmondta, hogy gond nélküli ember volnék egész életemben, mert mindig a legjobb információim volnának a pályán történt eseményekről, azonkívül ő maga is a legjobb tippekkel szolgálna. A leánynak férj kell, mert az urak megígérték neki, hogy férjhez adják. Mit csinál, kérem, nagyságos uram, egy ilyen szenvedélyes lóversenyjátékos, mint amilyen én vagyok? Felcsaptam és elvettem a pályafelvigyázó leányát, pedig Patience-nak nem a legjobb híre volt. Hallottuk azt mi eleget az uraktól a Kaszinóban.

A vendég most már figyelni kezdett, mert elérkezett ahhoz az időponthoz, amikor a csontról már csak annak többszöri megforgatása után lehetett egy-egy falatot leszedni.

- Elvettem Patience-ot - és ezzel felakasztottam magam. A feleségem nyomban úri dáma akart lenni, kávéházba járt, a grófok inasai lettek a barátai, és barátnői a grófok szobalányai. Harisnyákat loptak neki az úrinőktől és megtanították az arcfestésre. „Rongyos pincér!" - mondta nekem, amikor hazamentem hajnalban. És a pénzecském lassan elúszott. Nem kaptam én többé tippet senkitől, mióta Patience többé nem volt pályafelügyelőnő, hanem egy szegény alkalmazott felesége. És nagyon szerettem őt. Elveszítettem állásomat a Kaszinóban, mire a feleségem megszökött tőlem, elment kasszírnőnek Debrecenbe.
A vendég letette a kést és a villát.
- Most már meginnék egy fél liter jó bort - mondta, de már nem a régi jókedvvel. Hosszasan, borúsan nézett a pincér után, amíg az szolgálatkészen a megrendelt borért sietett. A vendég elgondolkozva öntött egy pohárral, és csettintett ugyan az ital után, de csak megszokásból.
- Hát ez a Pasziánsz kasszíroslány lett Debrecenben? - kérdezte hirtelen.
- Az kérem. Onnan indította meg a válópört, amikor egy bolond falusi megkérte a kezét.
A vendég a fogpiszkálót mint egy dárdát szegezte most a kis pincér felé, és rekedten így szólt:
- Az a bolond falusi úr én voltam!
A kis pincér megint legyintett a szalvétájával, mintha valami rossz álmot hajtana el.
- Igen, én voltam Pasziánsz második férje - ismételte a vendég, és most már csak a régi megszokásból sepergette az asztalt maga előtt.
- Nem tetszik tésztát? - kérdezte most a kis pincér, és a szeme olyan veres lett, mint a házinyúlé.

A vendég is erőt vett magán, elővette az étlapot, nézte, de nem látta, amíg zavarából a kis pincér kisegítette.
- Hozok túrós csuszát - mondta és gyorsan elment.
A vendég a levegőbe nézett, mintha még mindig ott állna a kis pincér előtte. Gyorsan felhajtott még egy pohár bort és krákogott utána.
- Ez a csusza nem valami nagyon sikerült - monda a vendég, amikor néhány falatot evett, anélkül, hogy annak ízét érezte volna.
A pincér most már közvetlen az asztal elé állott, és kezével gesztikulálva kérdezte:
- Magát is otthagyta Pasziánsz? Megint elszökött? Hol van? A vendég mentegetődzve felelt:
- Én úri dámát akartam belőle nevelni, mert az ilyen magam formájú falusi embernek szüksége van arra, hogy a sok szolgáló, parasztlány között legyen egy úriasszony is. De Pasziánsz csak addig volt úri dáma, amíg ott ült az ezüsttükrös trónuson, a Betyárkávéházban. Amikor falura mentünk, Pasziánsz utolsóbb lett bármelyik szolgálónál. Mindig a lóistálló körül ténfergett, a padlásra járt, amikor a kocsisok szénát hánytak, szolgalegényekkel adta össze magát, kitört belőle a jó hamisítatlan parasztvér. A fonóban szeretett ülni parasztasszonyokkal, mosni szeretett a kútnál, fejszét fogott rám, amikor megvertem... Szent Mihálykor elküldtem egyik béresemet, azzal ment el Pasziánsz is szolgálatot keresni. Azt mondta, becsületes asszony akar lenni.
A vendégnek meglehetős fáradságába került ez a hosszú beszéd, miután a túrós csusza amúgy sem ízlett neki.
- Hát béresné lett Patience? - kérdezte ismét a kis pincér, és a két kis jelentéktelen szeme fellobogott a régi emlékektől.

- Ne törődjön vele - csillapította a vendég. - Én is búsulok utána, de bizony az étvágyamat nem adom érte.
- Én elzüllöttem miatta - felelt a kis pincér. - Látja, hogy milyen ősz és kopasz vagyok. A fogaim csak úgy lógnak a szájamban. A falnak esek mindig, amikor hazamegyek, és az ágy alatt ébredek fel. Néha beverek a kezemmel egy ablakot, anélkül, hogy tudnám, hogy miért. Éjszaka munka után kóborolok az utcán, mert attól félek, hogy otthon felakasztom magam...
- Nono - felelt csillapítólag a vendég. - Én se merek otthon töltött fegyvert tartani. Fertelmesen hosszúak azok a falusi éjszakák.
A kis pincér most már a szék keresztfájára helyezte a lábát, amint beszélt:
- Elvesztettem miatta a pártfogóimat, a nagyurakat, akik megsegítettek a lóversenyen, nincs egy zsokéismerősöm, a bukméker tán szóba se állna velem, ha meglátna. Játszom most is, de sohase nyerek. Mindezt Patience okozta. Ó, az isten áldja meg, ahol van.
- Én is minden héten Pestre jövök, mert úriasszonyokat kell látnom, akik éppen olyan előkelőek, mint Pasziánsz volt ott a kávéházi trónusban.
A kis pincér az asztalt seperte a szalvétájával.
- Az anyámmal összevesztem Patience miatt. De a sógorommal is, aki vendéglős Budán. Budai vendéglős. Nem parancsol még bort?
- Hozzon még egy üveggel! - felelt a vendég, és borús elgondolkozással hátradőlt székén, mintha csalódott volna az ebédben.
...Privát úr, aki egész idő alatt szemben ült, mint egy ugrásra készülő vad, most már eleget látott és hallott, hogy megfelelő életundort szedjen fel magában. Emberfeletti boldogsággal felemelkedett, és így szólott a szomszéd asztalhoz, ahol a kis pincér éppen bort töltött a felesége második urának:

- Én tudnék csak Patience-ról beszélni maguknak, mert én még leánykorából ismertem! Isten veletek, ti boldog Vendelinek.
Persze nem volt igaz, amit Privát úr mondott, mert dehogy is ösmerte leány korában Patience-ot, de valamivel meg kellett keseríteni ezeket a férfiakat, akik még enni tudtak és örvendezni tudtak egy méltatlan nő emlékének.

(1926)

Az ember, aki mustármag volt

Sajnos, nem ajánlhatok egyet sem az orvosságaimból, mert meg vagyok győződve arról, hogy azok csak nekem használnak, mindenki másnak ártanak. Az említett keserűvizet azonban minden veszély nélkül megpróbálhatja, fiatal barátom.
- Tehát nem veszi meg a betegségemet, Tiroli úr? - kérdezte a fiatalember.
- Nem veszem meg, mert nem tudok vele mit csinálni. Éppen az orvosságaim miatt. Az én orvosságaim úgy tudják a rendet, mint akár a katonák. Elvégzik a testemben, az ő gyakorlóterükön, a maguk egzecírozását, de felesleges tennivalókat nem lehet tőlük követelni. Ilyen felesleges dolog volna a maga betegsége, Praktikovics úr. Adja el talán a cégvezető úrnak. Az öreg titokban nagy kuruzsló - felelt Tiroli úr, amíg a vasgyár irodájában a lehető legnagyobb gondossággal csavargatta bolyhos kendőkbe a nyakát, mert piszkos, ködös idő látszott odakint.
A fiatal gyakornok, aki ezen az estén leánytársaságba akart menni, még egy utolsó kísérletet tett.
- Nézze, Tiroler úr, én tudom, hogy maga a megrendelők között is jobban szereti azokat az embereket, akik a régi nevén szólítják. Tiroler úrnak fogom ezentúl én is nevezni, csak most az egyszer vegye meg a betegségemet, mint jóformán mindenkiét megvette a gyárban. Még az éjjeliőr göthösségét is.
- Hát mi is a maga betegsége, fiatal barátom?

- Vértódulás, szédülés, hányinger, melankólia... Tiroli úr még egy utolsót csavart kendőjén.
- Most megyek Szvoboda és Szeghez, hogy azt a régen esedékes rendelést lebonyolítsam. Délután azonban benézek az irodába, és valamelyiket megveszem a betegségei közül.

Így szólt a vasgyári ügynök, és a következő percben már az utcán látszott hajlott alakja, amiért a háta mögött teknősbékának csúfolták. Karácsony előtti idő volt, a cseppfolyós köd és kormos víz, amely az utcák felett lógott, arra akarta megtanítani az embereket, hogy otthonukban maradjanak, és a kandalló barátságos szomszédságában jó olvasmányokkal üdítgessék lelküket. De hát a köd, a füst, a víz beszélhetett Tiroli úrnak, amit akart; neki mindenáron le kellett bonyolítani ma Szvobodával és Szeggel az üzletet, mert ez a tétel már rég ott szerepelt a jegyzőkönyvecskéjében, és ilyen elintézetlen dolgok lelki nyugtalanságot okoznak, amitől már nem esik messzire más betegség sem. A teknősbéka külsejű vasgyári ügynök tehát vastag, téli kesztyűiben, amelyeket mindig szabályosan egymás mellé illesztett, amikor levette őket, mintha megmérni akarná növekedésüket, duplán talpalt, vízhatlan, cúgos cipőiben, amelyeknek az orra kissé felfelé kunkorodott, mintha a sok lépcsőfok, amelyet Tiroli úr az életben megjárt, mind hagyott volna valamely nyomot a cipőkön, gyapjúharisnyájában, gyapjúingében, amelyet minden esztendőben már nyár végén beszerzett a legszolidabb cégnél, asszonyos kendőbe burkolt nyakával és kopottas télikabátjában (amelyre mindig vigasztaló szavakat kellett kitalálni, amikor a tél elkövetkezett) a vasgyári ügynök ballagott Szvoboda és Szeg irodája felé. Ha valaki a még délelőtt is égő gázlángok alatt vagy a rikítóbb boltok kirakatlámpásainál ügyet vetett volna alakjára, bizonyára nem talált volna azon semmi feltűnőt. Se piros, se

halovány nem volt az arca, mintha már régen megállapodott volna tükrével, hogy arckifejezésén ebben az életben már nem fog változtatni. Nem mormolt a szájával, mint azoknak az ügynököknek a szokása, akik mindig sietnek, és ezért nem érnek rá otthon elvégezni számításaikat. Nem szipákolt az orrával sem, mint azok az emberek, akik jártukban-keltükben mindig keresni akarnak valamit, ha egyebet nem: különböző szagokat, amelyeket aztán magukban osztályoznak, elemeznek, elraktároznak. Sőt, emberünk még a szemével sem árult el semmi kíváncsiságot az emberi és az utcai élet iránt, mint a legtöbb ember, aki azt hiszi, hogy a szemének az a rendeltetése, hogy észrevegyen minden járókelőt, fénylő sárcipőt, sáros szoknyaaljat, sarkot szaglászó kiskutyát, nagy fejen kis kalapot. Tiroli látszólag miben sem különbözött az ötvenéves emberektől, akik bizonyos „polgári keretek" között élik az életüket, ha van is valami kis pénzük eldugva, arról csak csendes, bocsánatkérő mosollyal beszélgetnek.

- Megveszem a gyakornok melankóliáját, mert az éppen úgy purgálható, mint a gyomorrontás. Voltaképpen az egész melankólia nem egyéb, mint kedélyrontás. Bele egy-két pohár keserűvizet.

Ezt gondolta magában emberünk, amikor Szvoboda és Szeg irodája előtt a gyékényen letörölgette cipőjéről a sarat.

Az üzlet olyanformán bonyolódott le, mint az már emberemlékezet óta szokásos a vaskereskedők és vasgyári ügynökök között. Tiroli mint gyakorlott ügynök megengedte magának, hogy ügyletkötés közben gondolataival másfelé is elkalandozzék, ama melankóliához, amelyet a fiatalember megvételre kínált. Vajon valódi ez a melankólia, nem pedig valami ügyes hamisítvány, amelynek eladója majd a markába nevet? Vajon érdemes-e egyáltalán melankóliát venni, nem többet érne egy jó

tüdőhurut vagy egy kis szívtágulás, amelyet valódi passzióval lehet gyógyítani? Nem rossz az ilyen sáros, lompos időben egy kis térdfájás sem. De tán még a gyakran ismétlődő lábgörcs is többet ér a melankóliánál.
Tiroli az üzlet befejezése után azt vette észre, hogy valamit kifelejtett a kötlevélből. Szórakozott volt. No, de ilyen régi céggel nem lesz semmi baj, még ha nincs is teljesen rendben az írás. Az irodából lejövet elővette zsebóráját, és rendes emberhez méltóan másodpercnyire összeigazította azt a Műegyetem órájával, miután éppen ezen a tájon haladt át. Nyolc teljes perc választotta el még az egy órától, amikor rendszerint ebédelni szokott. Elhatározta, hogy ezt az időt egészségügyi sétára szenteli, habár nem tartotta szükségesnek, hogy nagyobb étvágya legyen, mint amelyet amúgy is érzett a mellénye negyedik gombjánál. Ez az étvágy talán még a műegyetemi óránál is jobban mutatta az idő állását, keserűvizek rohamozása, büntető koplalások, véget nem érő séták és kívánságoknak a lemondása tartotta őt szigorú dresszúra alatt. Az étvágy az emberben, Tiroli felfogása szerint, egy másik embert jelképez, aki mindig velünk jár, mindenhová elkísér, helyet foglal az asztalunknál, akár hívjuk, akár nem hívjuk. Örökös vendég ő, nem rosszindulatú, mert tulajdonképpen azért van, hogy a gazdájának, aki őt magában hordozza, gusztust csináljon az élethez. Csak betegeskedni ne kezdjen ez az étvágy!
„No, Étvágy úr", szólott magában a vasgyári ágens, amikor a megfelelően szabályozott lépések után a múzeumi kertnek olyan helyére érkezett, ahol nem zavarták sem szívfájós, sem elfásult járókelők. - No, Étvágy úr - duruzsolt Tiroli, mintha valakit kedveskedő duruzsolással élesztgetne. - Érez-e magában kedvet ahhoz, hogy Ibolyka asszony tekintete előtt megjelenjen, és ott, a befűtött szobában kabátot és cipőt lehányva, az asztalnál helyet foglaljon?

Az Étvágy nem felelt nyomban, mert nem volt semmi olyan körülmény a vasügynök szavain keresztül, amelyért érdemes lett volna szendergéséből felébredni. Az ügynök keresztbe tette a télikabátján két kötött kesztyűs kezét, mintha valakit vitt volna a kabátja alatt, és elindult az étvágyébresztő útra.

Először is, a vásárcsarnok közelében, egy korcsmaajtó kinyílása révén találkoztak egy emberrel, akit a korcsmából a gallérjánál fogva éppen kivetettek. Ez ugyan nem volt valamely étvágygerjesztő látvány, de ugyanakkor a kicsapó ajtón olyan korcsmaszag áramlott ki, amelyre az igazi, derék, jó étvágynak még az utazószekérről is le kellett volna szállnia. A vöröshagyma, ez a földi alma tud magából árasztani olyan illatot, mint bizonyos nők, amikor szerelmeseikkel találkoznak. A vöröshagyma szerelmese a forró pecsenyezsír, amely a tűzhelyen sisteregve kérdezgeti, hogy miért is kellett neki a világra jönni. A hagyma aztán mindent megmagyaráz. A korcsmából kicsapódó szagban a legkisebb fantáziával is látni kellett a frissen készült pörkölteket, amelyeket puhaságuk felől a szakácsné az imént villával kérdezgetett, amelyekre az utasembernek türelmetlenül várakoznak a megsózott és megpaprikázott kenyérszeletek majszolása mellett. Valóban, az ilyen pörköltnek olyannak kell lenni, hogy az ember elfelejtse fogyasztása közben a ködös éjszakában való utazást a léghuzamos vasúti kocsiban. De a korcsmaszag mutatta még virsliknek a képeit is, amely virslik bő, paradicsommal kevert levekben úszkáltak, és szaftos roppanással mennek az imént még bosszús fogak alá, amelyek az előbb az öregasszonyt akarták megenni, aki az ajtót mindig nyitva hagyta. És a vasügynök elgondolta magában, hogy mily jó volna megint paprikás ételeket enni,

de hát ettől egyelőre eltiltotta magát. Hogy miért? Azt is megtudjuk majd később.
A korcsmát elhagyva, egy vadkereskedés előtt sétáltatta meg étvágyát Tiroli. De a vadkereskedés nem mindenkinek hat az étvágyára, nem lehet ugyanis teljes bizonyossággal elképzelni a vaskampókon függő nyulakról, hogy milyenek lesznek pecsenye korukban, amikor gerincüket tejfeles, savanyú lében és kőkemény gombóccal tálalják, és sokaknak (fogyasztóknak és nézőknek egyaránt) komoly mulatságot okoz a vékony bordákról a húsnak a lekapargatása, valamint a csontoknak leszopogatása. A vadkereskedésben függő fácánokról, fajdokról, vadludakról is inkább asszonyféle tudja megmondani, hogy mit ér a pecsenyéjük, ha megfelelő recept szerint van elkészítve. A vadkanfőről, amely az egész vadkereskedést uralja, pláne férfi szakács tudna nyilatkozni. Nem, sehogy sem akart Tirolinak eszébe jutni a néhány év előtt fogyasztott vaddisznócombnak az íze, pedig nem is olyan szíjas a hús, mint ennek az állatnak a híre.
Más hiányában tehát a Duna-parti sátorok között sétáltatta meg étvágyát a vasügynök. Messziről integettek a zöld káposztadombok.
Káposztát vegyek vagy melankóliát a praktikánsunktól? - vetődött fel hirtelen a kérdés a vasügynökben. A káposzta ugyanis ingerlő jószág, amikor dombokban hever a piacon. Zöld, friss, ropogós levelei szűzieseknek látszanak, mintha az eső lágy ujjain kívül más kéz még nem érintette volna a leveleket. Azon földi gyümölcsök közé tartozik, amelyen nyomban meglátszik, hogy durva ember nyúlt hozzája, hiányzik egy-két levele.
Káposztát vegyek vagy melankóliát? - tűnődött magában Tiroli, amint étvágyát a káposztadombok körül sétáltatta, anélkül hogy Étvágy úr hajlandóságot mutatott volna a felébredésre. Vannak ilyen ködös,

lucskos, átkozott napok, amikor a legjobban fegyelmezett étvágy sem találja meg vizslaszaglását, elalszik, mint valami öreg hivatalnok. A vasgyári ágens hiába ígérgette étvágyának, hogy rövid időn belül megint visszatérhetnek a székelygulyások fogyasztásához, amelyek apró, csontos hússal valódiak, valamint a töltött káposztákhoz, amelyek igazában akkor a legjobbak, ha olyan kicsiny a töltelékük, hogy jó étvágyú ember egyetlen harapással elbánik velük; igaz, hogy kis fejű káposztákat kell hozzájuk keresni, amelyek a káposzták nagy családjában gyermeknek számítanak. Beszélt még étvágyának az ágens a hordós káposztákról, amelyek a nagy kövek alatt eresztgetik levüket csendes kádakban, hideg pincékben, és magasztalta a zsíros kacsacomb mellé való vöröskáposztát is, valamint a karéj alakban elrakott székelykáposztát.

De az étvágy tovább is csak betegesen szundikált, pedig már elmúlt egy óra az imént megigazított zsebórán.

Az ügynök mind szomorúbban ballagott az utcán, mintha nem sikerült volna Szvobodával és Szeggel az üzlet megkötése. Nem, ezt már régen nem tette vele étvágya, hogy alva maradjon, amikor a legcsábítóbb álomképeket mutogatta volna neki. Még egy próbát tett a csemegekereskedés előtt, amelynek kirakatában különböző füstölt és hagymás heringek mutatkoztak a szardíniásdobozok között. Sőt egy táblácska azt hirdette, hogy osztriga is kapható. Hát az osztrigát mindig kedvelte Tiroli és étvágya: felejthetetlen élményei voltak azok a percek, amikor a citromlevet az osztrigára facsarta, valamint mikor az osztrigát kis, háromágú villával kiemelte kagylójából. És most semmi izgalmat nem érzett a csemegésbolt előtt. Balsejtelmek vettek rajta erőt, és dupla talpas cipőjében elindult hazafelé.

A vasgyári ügynök agglegény volt, egy tagbaszakadt gazdasszony vigyázott arra, hogy senki olyan a lakásba ne tehesse a lábát, aki pénzt vagy egy karéj kenyeret akarna onnan elvinni. Az ügynöknek nemigen voltak látogatói, de a gazdasszony véleménye szerint a város hemzseg a rosszindulatú koldusoktól, vigyázni kell az ajtóra. Ibolyának hívták a gazdasszonyt, rácosan is tudott főzni, amíg a gazdája így kívánta.

Ibolya nagy csodálkozással nyitott ajtót a lehorgasztott fejű vasgyári ügynök előtt, a szája hangtalanul mondta el azokat a szemrehányásokat, amelyekre az ebéd elkésése miatt készülődött vala. Az ügynök a szokásos helyre akasztotta télikabátját és kalapját. Vidámságot erőltetve magára, kérdezte:

- Nos, hát megfőtt a pacal? - amint ezt évek óta kérdezni szokta, amikor csendes lakásába hazatért.

- Megfőtt annak, aki jó étvágyat hozott magával - felelte Ibolya ugyancsak esztendők megszokottságával, mire a vasgyári ügynök most ijedten nézett a háta mögé. Mintha ott keresné azt az embert, mint valami vásárcsarnoki hordárt, aki nagy szatyorban az étvágyat hozza utána. De csak a vizes télikabát himbálózott a háta mögött.

Az ügynök szobája nem mindennapi szoba volt. A szekrények teteje, az ablakok köze, a fal mellé húzott asztalok lapja telve volt mindenféle üvegekkel, mint valami gyógyszertár. Különböző befőttek és mustárok voltak ezekben az üvegekben, amelyeket Tiroli rendszerint maga készített. A paprikákból és az ugorkákból csak az igen aprókat rakta el télire, mert ezek jól magukba szívják a borecetet. Voltak olyan erős paprikái az ügynöknek, hogy csak lehunyt szemmel lehetett leharapni a fejüket, és utána körül kellett táncolni az asztalt kétszer vagy háromszor, amint a paprika azt előírta. Ugyanezért Tiroli csak ünnepnapokon nyúlt ezekhez a paprikákhoz, rendszerint azokat a ráncosabb, fonnyadtabb

külsejű és így kevésbé mérges paprikákat halászta ki az üvegből, amelyek inkább kellemes érzést okoztak, mint fájdalmat. Másképpen állott a dolog a mustárokkal, amelyeket az ügynök az ablaknál katonás rendben tartogatott. Voltak itt mustárok, amelyeket faluról hozott, miután meggyőződött a mustármag valódiságáról és a mustárcsináló asszony hozzáértéséről. Voltak barna, leveses mustárok és pépes, sárga mustárok, amelyeket kenyérre kenve éppen úgy lehetett enni, mint a mézet. Az ügynök sikeres üzleteiből ritkán tért haza anélkül, hogy valamely újonnan felfedezett kereskedésből mustárosüveget ne hozott volna a zsebében. Ilyenformán a város valamennyi kereskedőjének a mustárját végigpróbálgatta. Borzongva gondolt egy öreg belvárosi kereskedősegédre, aki már messziről üdvözölte, ha valami új francia vagy angol mustár futott be a céghez.

A gazdasszony belesett a kulcslyukon, vajon hozott-e gazdája új mustárosüveget a zsebében, mert ilyenkor bérére előleget kérhetett. Az ügynök szokatlan szomorúsággal állott a szoba közepén, nem nyúlt még a régebbi, megkedvelt mustárosüvegekhez sem. Nem, egyetlenszer sem kiáltotta el magát, mint szokta volt, amikor négy fal közé került kedvenc üvegjeivel:

- Velem nem lehet bírni, mert én erős vagyok, mint a mustármag - kiáltotta az ügynök, és kanálszámra ette a különböző mustárokat. (Nem is volt baja az emésztésével.)

De mostan csak állott a szoba közepén, hogy Ibolya felháborodva nyitott be:

- Mi van a csizmával, mi van a kabáttal, Tiroli úr? Úgy akar itthon ebédelni, mint a korcsmában?

Tiroli sóhajtott, és lerakta testéről az említett ruhadarabokat. A gazdasszony ezalatt abrosszal, tányérral, evőeszközzel perlekedve terített. A rozskenyeret szalvétába csavarta, és megfelelő szelőkéssel felszerelve készítette az ügynök bal oldalára. Jobb felől a sót, paprikát, borsot, cukorport helyezte el.

- Melyik mustárt akarja, Tiroli út? - kérdezte Ibolya gazdasszony ravaszkodással, hogy hangot hozzon ki gazdájából.

A vasgyári ügynök ekkor váratlan feleletet adott:

- Nem ebédelek, mert nincs étvágyam.

A gazdasszony megrökönyödött, aztán megvetőleg legyintett:

- Mindig ezt mondja, ha valami bosszúság éri a városban. Mintha bizony én tehetnék arról, hogy az ördögnek sem kell a Tiroli úr vasszöge. Csak ízlelje meg azt a paradicsomlevest, amelyet főztem, majd másképpen fog beszélni.

De az ügynök makacskodva állott papucsaiban, és bőszült tekintettel nézett maga elé:

- Nem ebédelek se ma, se holnap, amíg az étvágyam nem lesz a rendes. Majd megmutatom én, hogy énrajtam nem lehet kifogni. Majd megmutatom én, hogy nemhiába járom a várost reggeltől estig, hogy üzleteket szerezzek a cégemnek, ha még azt a kis rongyos étvágyamat is elveszik tőlem...

- De hát ki vette el? - kérdezte a gazdasszony a levesestállal megállva a küszöbön. - Talán megint engem gyanúsít, mint a múltkoriban, amikor nem találta meg a bajuszkeféjét? Talán én nem takarékoskodom eléggé, talán nem járom meg a három emeletet háromszor-négyszer, hogy mindent olcsón vehessek, ami a konyhára szükséges?

A vasgyári ügynök fogcsikorgatva legyintett:

- Már mondtam önnek egyszer, Ibolya, hogy ne tolakodjon be mindenáron a világmindenségbe, mert magára ott semmi szükség nincs. Én az étvágyamat eladtam - szólt Tiroli, és hirtelen lehorgasztotta a fejét.
A gazdasszony a levesestálat az asztal közepére helyezte. Ámulva nézett a gazdájára.
- Hiszen eddig csak arról volt híres uraságod, hogy mindenféle betegséget szokott megvenni az orvosok elől, amelyeket a maga receptjei szerint gyógyít. Vagy meghal a beteg, vagy meggyógyul a beteg. De orvoshoz nem szabad fordulnia, ezért kap fizetést Tiroli úrtól. Így van, vagy nem így van? - kiáltotta a gazdasszony, és merni kezdte a megcitromozott paradicsomlevest (apró, kis galuskával).
Az ágens keresztbe vetett lábbal ült a dívány közepén, és olyan merengő hangon beszélt, mintha egyedül volna a szobában:
- Igen, vettem betegségeket, mert kíváncsi voltam, hogyan kellene azokat gyógyítani, ha egyszer én is beléjük esnék. Vettem öreg emberektől göthösséget, fiatal emberektől mellfájást, korhelyektől szívtágulást, idegfájdalmat, keresztcsontfájást. Szóval minden olyan betegséget, amely fenyegetheti a magamfajta embert. A gyárban, az én kis világomban mindenkinek van valamely szenvedélye. A főpénztáros bélyeggyűjtő, lenyalja a bélyegeket. A cégvezető vasárnapi vadász, mindig hideg fogolypecsenyét hoz magával papirosban az uzsonnájára. A főkönyvelő kiszívott tajtékszipkákat hord a zsebében, pedig még egyetlen szivarra sem gyújtott életében. A praktikáns szerelmes leveleket gyűjt. Hát én se vonhattam ki magamat a gyűjtési szenvedély alól. Az emberek egészségét kezdtem gyűjtögetni, össze akartam szedni magamban a betegségek ellen való tudományokat, védekezéseket, gyógyításokat, hogy valóban olyan erős legyek, mint a mustármag.

- Még mindig nem értem, hogy miért nem eszi meg Tiroli úr a paradicsomlevest? - kérdezte konokul a gazdasszony.
- Azért nem tudok enni, mert a múlt héten nem volt pénzem, és egy ember a jól kifejlett gyomorhurutját kínálta megvételre. Olyan gyomorbeteg volt ez az ember, hogy a gyomra már semmiféle ételt nem vett be, legfeljebb a bort vagy pálinkát. Csoda volt, hogy még annyi erővel rendelkezett, hogy az utcán át tudott menni a pálinkásboltig. Pedig jó családból származott, és mindenféle finom ételnek az elkészítéséhez értett. Csak éppen megenni nem tudta őket. Leginkább kihányta az ételt, még ha nagy nehezen le is nyelte. Hát ennek az embernek a betegségét vettem meg a magam étvágyának az árán. Azt hittem, hogy nekem amúgy is akkora étvágyam van, hogy jut is, marad is belőle. Pénzem nem lévén, étvágyammal fizettem.
- Mindig tudtam, hogy valami betegséget hoz a házhoz - kiáltott föl a gazdasszony.
Az ügynök zavartalanul beszélt tovább.
- Megfogadtattam a beteg emberrel, hogy három napig se bort, se pálinkát nem iszik, mert háromnapi koplalást kibír mindenki. Az ember koplalt, én pedig mindenféle pecsenyékről beszéltem neki. Elmondtam, hogy mi az erő, a tudomány, a vér a mustármagban, miért kell naponta sok mustárt megenni. Az ember negyedik nap enni kezdett. Előbb csak két tojást. Aztán egy kis sódart. Majd főtt marhahúst. Végül nekivágott egy tányér lencsének is, és megette azt minden utálkozás nélkül.
- Kihűl a leves, Tiroli úr.
- Már megmondtam, hogy nem ebédelek. Az az ember ebédel most helyettem valahol. Én érzem most azokat a gyomorfájdalmakat, amelyekről ő panaszkodott, hogy a szemem majd kiugrott örömömben, én érzek most alattomos nyilallást a gyomorszájnál, mintha késszúrás érte

volna. Én hallgatom a beleim zavaros korgását, mint valami tompa fenyegetést, amely korai halállal ijesztget.
A gazdasszony párnát készített a díványra a sápadozó vasgyári ügynök feje alá. Már nem kínálta a levessel sem, pedig szent meggyőződése volt, hogy attól meggyógyulna a gazdája. Tehetetlenül állott a vergődő, verejtékező beteg ember felett.
Az ágens a szoba mennyezetére fordította a szemét, és valamin láthatólag elgondolkozott. A gazdasszony abban reménykedett, hogy bizonyosan amaz orvosságon gondolkozik, amelytől ismét visszatérne étvágya, így egészsége is. Mire a vasügynök csendesen megszólalt:
- Csak azt sajnálom, hogy annak a fiatalembernek a melankóliáját nem vehettem meg. Sohase tudhatom meg, hogy milyen is az a melankólia.
Így szólt Tiroli, és egy sohasem próbált mozdulattal (amelyet már nem a saját akaratából idézett elő) a fal felé vetette magát.

(1926)

A kidobott vendég

Régebbi beszélyíró módjára, tisztelettel figyelmeztetem olvasóimat, mielőtt valamely ildomosan kötelező megjegyzés kimondására ragadtatnák magukat az olvasmány címe miatt: nem valami hétországbeli korhelyről szól elbeszélésem - amely korhelyt öklendező hazugságai, fokhagymás tréfái, végül illetlen kötekedései miatt vettek üldözőbe mindazok a korcsmárosok és korcsmajáró vendégek, akik hajdanában Magyarországon a Kárpátoktól a tengerig napjában legalább egyszer minden széket elfoglaltak, amelyek a korcsmákban feltalálhatók voltak (mármint a vendégek); minden poharat megtöltöttek (mármint a korcsmárosok), amely poharak éppen úgy útba estek, mint azok a poharak, amelyek rendszerint mellékutcák falaiból nyúlnak ki kopott bádogtáblákra festve, de emberemlékezet óta bőségesen ömlik szájukból a friss csapolást jelentő fehér hab, hogy elgondolkozásra késztessenek minden szomjas embert, aki ezen a tájon elhalad, de megtöltenék olyan poharakat is néhanapján (vásárkor, ünnepkor), amely poharak látszólag megérdemelt nyugalmat élveznek valamely pókhálós vakablak búskomorságában, vagy pedig polcokon, amelyeket évei előrehaladtával mind kevesebbszer közelít meg az öreg korcsmáros, mert nem akar egészségrontó veszekedést kezdeni a ház népével azon dolgok (temetői homokok és kicsorbult edények) miatt, amelyek az ilyen polcokon a véletlenül jó állapotban maradt, de szivárványszínűvé vált poharak társaságában találhatók... (Milyen kiábrándító a szivárvány orgonahangú színeivel egy ócska pohár oldalán! Mintha valamely korhely ördög lopta

volna el az égről a szivárvány színeit, hogy gonosz bandukolásaiban a maga poharait tegye tetszetősebbé, mint ahogy kitanult női perszónák gyakran mázolják magukra ártatlan hajadonok kellemeit.) Nos, elbeszélésünk hősét még azokból a korcsmákból is kidobták, amelyekbe már hiába köszöntött be az üveges tót, új poharakat kínálván, a befalazott ablakok párkányain csupa olyan poharak álltak, amelyeknek vendégei régen a temetőbe költöztek. Vajon miért dobták ki hősünket a korcsmákból, holott az ivó görbe padlóját nem verekedési szándékkal méregette fel lépteivel; a konyhába se azért kukkantott be, hogy onnan darab pecsenyét vagy más ellophatót magával vigyen? Olyan régi töltött káposztáknak a szagát sem hozta magán a köpönyegével, amely szagra még az olyan ódon korcsmavendégek is szimatolni kezdenek az orrukkal, akik egész életükben nem szagoltak mást, mint dohos, régi boroshordókat, amikor a vén korcsmáros ezen szívességre őket felkérte: vajon használható-e még a hordó, érdemes-e őt a pintérhez küldeni, hogy rendbe hozza, mint az orvos próbálkozik néha a nagybeteg öreggel? Nem volt elbeszélésünk hőse köpönyegének semmiféle olyan szaga, amikor azt lekanyarította válláról, hogy néhány öreg vendégnek a 68-i kolerajárvány juthatott volna eszébe, amikor tudvalevőleg nem lehetett a házból kimozdulni a mindenfelé heverő holttestek miatt.

Lássuk tehát, miért dobták ki hősünket minden korcsmából, ahová betette vala a lábát. Az igaz, hogy Loncsosnak hívták, amely név esőben elázott, vízzé vált szőlőkre, szüretekre emlékezteti vala a legtöbb borivót, de akkoriban még nem volt szokásban, hogy az ember nyomban belépéskor a valódi nevén bemutatkozzon, akár a tiszteletre méltó korcsmáros úrnak is. A legtöbb vendég olyan könnyűszerrel lépdelt be a küszöbön, mint ahogy a madár száll fel a fára, anélkül, hogy jelentősebben köszöngetne.

Más vendégek mindenféle vidám üdvözleteket mondtak, akár harminc esztendőn át, amikor a korcsmába beléptek, és életük végéig nem vették észre, hogy már csak egyedül mulatnak bohó beköszöntőjükön. A legtöbb vendég, aki a korcsmába befordult, mondott valamit a bajsza alatt, amiről nem lehetett tudni, hogy jóestének, jónapotnak vagy káromkodásnak számít-e, de hát régen tudjuk, hogy az emberek nem köszöngetés szempontjából térnek be a korcsmába. Loncsos, akiről itt több szó lesz, mindig olyan időszerűen és hangosan köszönt, mint egy iskolás fiú, aki fejében hordja a toronyórát. Sohase mondta volna például ebédidő elmúltával, hogy: jó étvágyat kívánok! Az emberek megbecsüléséhez tartozik, hogy feltesszük róluk, mindenki idejében megebédelt. Aki ezt nem tette, azt sajnálni lehet, és részvétes fejbólingatással meghallgatni történetét arra nézve, hogy miféle dolog, váratlan esemény gátolá meg abban, hogy déli harangszókor a nyakára kösse az asztalkendőt. Loncsos szerette, ha az ebédidőt mulasztó emberek az adóhivatal lassúságára panaszkodtak, miközben a késedelemért szinte bocsánatkérően törölgették tányérjukat. Loncsos ugyanis még életében nem volt az adóhivatalban, és ilyen panaszok hallatán igazat adott magában.

Loncsos például abban az időben, amikor az ebéd íze még a szájában volt, szeretett betéregetni józsefvárosi korcsmákba, ahol leginkább olyan vendégek jártak enni, akik a hónap elején vagy a hónap közepén előre kifizették kosztjukat, vagy pedig kis könyvecskét váltottak, amelyből különböző levélbélyeg formájú jegyecskékkel fizettek. Igaz, hogy kisebb porciót hoztak az ilyen vendégnek például a Matyi-ban (mi azt jelentette, hogy a vendéglő Mátyás királyhoz volt címezve), de annál nagyobb ételadag járt az ilyen bélyeges vendégnek például özvegy Teneriné vendéglőjében (a Szilvafánál), aki asszony létére minden vendégét élete végéig megtartani szerette volna, miután Teneri urat rossz bánásmódjával

sokkal korábban a másvilágra üldözte, mint ezt a vendégek gondolhatták volna; most tehát minden szeretetét vendégeire pazarolta, özvegyemberekre, nőtlenekre, elváltakra s egyéb bajbajutott férfiakra, akik csöndes rezignációval megnyugodtak abban, hogy ebédelni immár egész hátralevő életükben korcsmába járnak. Ebből a fogadósnészeretetből jutott még Loncsos úrnak is, holott a bölcs asszonyság előre tudta, hogy L. urat előbb-utóbb ki kell vetni az étkezdéből.

- Ma paradicsommártás volt a húshoz - kezdte Loncsos igen csendesen, amikor valamely asztal mellett valamely ismerősét felfedezte, és ahhoz letelepedett. - Ne is tessék kérdezni, honnan tudom, habár gazdasszonyos ember létemre ma is otthon ebédeltem, mint közönségesen. A paradicsommártás valamely olyan étel, amely még annak a ruháján is foltot hagy, aki a korcsma előtt elmegy. Nem lehet elbújni előle senkinek sem, ha egyszer kinyitották az üveget, amelybe nyáron bezárták, mint valami szellemet. Csalogat a színével, különösen, ha bőven adják, mint például ebben a korcsmában. Némely némber annyira bolondja a paradicsommártásnak, hogy megfürödni szeretne benne, amikor a villára tűzött húsdarabot úszkáltatja a mártásban. Azt mondják, hogy van ennek a körülménynek valamely tudományos magyarázata is, de én mint egyszerű ember csak annyit tapasztaltam, hogy ez a legolcsóbban előállítható mártások közül való, különösen akkor, ha a vendégeknek nem jut eszébe külön cukrot kérni a mártáshoz. A mártás, bár olcsó, megteszi minden kötelességét, amit egy mártástól várhat a vendég: bepirosítja a főtt marhahúsnak ama hulladékos részeit, amelyeket egyébként levagdalna a vendég, mint olyan részeket, amelyeknek megmaradása a húsdarabon csupán a mészáros vagy a szakácsné

hanyagságán múlott. Hiszen kedves dolog a marhahús karéján ama keskeny faggyúréteg, amely úgy csillog, mint a hold udvara, de amikor ehhez az álomképbeli jelenséghez mindenféle bőrfoszlányok, gyanús húscafatok is járulnak, amelyeknek helyük voltaképpen a vágóhidak körül nyalakodó kutyák bendőjébe illenék, akkor gondolkozóba kell esni az embernek, hogy vajon a pacalos, romlásnak leginkább kiszolgáltatott lágy hulladékokkal egyetemben fürössze meg az ember húsdarabját a paradicsommártásban, vagy pedig előbb lemetélgesse ezeket a függvényeket, amelyek voltaképpen a húsnak az erejét adják, amelytől a mészároslegények és mészároskutyák növekednek.

Valamely paradicsomfoltos szalvéta megöl felelt az ismerős:

- Igazi marhahús nem képzelhető úgynevezett zilás, bőrös, hulladékos, csontos részek nélkül.

- A csontos részekről nem beszélek, mert ahol csontot mernek adni a marhahúsra: ott valóban jó a hús. A csont mellett érezni meg a hús romlottságát voltaképpen, hiába adja a fogadós ibrikben vagy akár tálkában a paradicsommártást. Még a gombamártáson is átérzik a hús ódonsága, pedig a gombamártás talán az egyetlen, amely kellő szakértelemmel készítve versenyez a paradicsommártás fiatalos, télen is fiatalos hatásával. Igaz, hogy a gombában mindig érezni némi élemedettséget - az ő íze a férfi és a nő íze, aki már túlesett az első fiatalságon. A gomba az a növény, amely minden körülmények között öregen jön a világra, mert akár a pince, akár az üvegház, akár az erdő földjében világrajövetele előtt van ideje gondolkozni a dolgokon. Ő már egy kis öreg akkor is, amikor az erdészlányok nevetve rátalálnak az esős éjszaka után. Friss gomba! Pedig mennyit gondolkozott ő már a föld alatt, mielőtt rászánná magát, hogy az emberekkel megismerkedjék! Egyébként a paradicsomos gombamártások között az is nagy különbséget jelent,

hogy az előbbi, mármint a paradicsommártás élvezetéhez voltaképpen mindig szükséges egy darab hús, kenyér, rizs, hogy illúziót keltsen, míg a gombamártás egymagában is elegendő ahhoz, hogy az ember kikanalazza a maradékot, miközben múlt idejét kezdené közelebbről és közelebbről látni. Maholnap elfogy az utolsó kanállal a bőven szolgáltatott gombamártásból, és legfeljebb kenyérhéj marad a kezünk ügyében, amellyel a tálat kitörölgethetjük, ha egy és más ízeket vissza akarunk idézni.

- Az életfilozófiának vajmi kevés köze van az ételek ízeihez. Éppen azok az emberek esznek a legpompásabb étvággyal, akik oda sem gondolnak az életre, az ételre.

A paradicsomfoltos asztalkendő nem fejezhette be szavait (pedig bizonyára lett volna még némi mondanivalója), amikor Loncsos úr egy levéljegyre mutatott, amelyet éppen akkor tett el harmonikás, sokatmondó bőrtárcájába a szomszéd asztalnál a pincér.

- Lajos, mutassa csak azt a jegyet! - kiáltott fel csendbiztosi hangon Loncsos úr, mintha valamely nagy pénzhamisítás ügyében nyomozna. - Íme, itt van egy ételjegy, amelyet nyilván valamely kisebb, dologtalan nyomdában nyomtatott kínjában a nyomdász - a nyomda valamely mellékutca pincéjében van, patkány- és festékszaga van. És íme a nyomtatványon, mióta özvegy Teneriné ráütötte vendéglői pecsétnyomóját: világosan érezhető a paradicsommártás szaga. Mert ez a jegy már tudja, hogy őt paradicsommártásért tépte ki füzetéből tulajdonosa. Amint a sírkoszorúkról is messziről megérezhető, hogy öreg vagy fiatal ember koporsóján szolgáltak darab ideig. Tessék megszagolni a paradicsommártás sírkoszorúját, és nyomban érezni fogja rajta a

kamara felső polcának a szagát, ahol a paradicsomosüvegek állanak glédában.
- Kérem - felelt az attakírozott vendég, még mindig asztalkendője mögé rejtőzötten -, azt már hallottam én is, hogy földünkön minden tárgynak, embernek, lénynek megvan a maga speciális szaga, amely mással össze nem téveszthető; de hogy éppen ennek a hitvány papírdarabkának legyen paradicsommártás-szaga: nem érthetem, uram.
Loncsos, ama egy deci bor mellett, amelyet az ebéd utáni szájvíz kedvéért fogyasztott (amelyre annyiféle nevet tudott kitalálni, hogy a csaposlegényt mindennap bámulatba ejtette és fejtörésre késztette - nevezvén azt füttynek, tréfának, hosszúlépésnek, macskaugrásnak, bakterháznak, puffancsnak egyaránt), egy deci borocskája mellett olyan mozdulatot tett, mint aki most véglegesen leszámol ellenségével - a poharat kellő távolságnyira tolta kezétől, valamely étvágyas passzióval gombolta ki a mellénye alsó három gombját, csemegés krákogással fordult el az asztaltól, amellyel az ilyen kisebbfajta vendéglőkben szokás bizonyos műveletek elvégzésekor: nem viselkedett volna különben akkor sem, ha a másodszori megebédelésre gondolt volna, de némelyek szerint az sem volt néha egészen bizonyos, hogy Loncsos egyszer is megebédelt. Mondókáját esküvéssel kezdte:
- Nyomban viszontlássam ama kispörköltet, amelyet ma délelőtt, hivatali körutam alkalmával élveztem Hintenreiter barátomnál, a Koszorú utcában. Pedig ilyen pörköltet csak akkor főznek, amikor a *Vendéglősök Lapjában* hetenkint előre közölt program szerint a csütörtöki gábelfrüstököt a vendéglősök Jó Barátok Köre Hintenreiternél rendezi. Persze, ilyenkor nemcsak a vendéglősök jönnek elő a város különböző részeiből, piaci bevásárlásaik után (miután az egyfogatú kocsit vagy az érdekes kosarú szakácsnét hazaküldték előre a bevásárolt holmikkal,

amelyek tetején rendszerint karfiol, sóska, újhagyma, friss spárga foglal helyet, kóstolóban a család részére), hanem előkerülnek más jó barátok is, akik Pesten adnak valamit a gyomrukra, és minden héten kijegyzik az újságból, hol tartják meg a szokásos vendéglősreggelit. Én, aki hivatali állásomnál fogva amúgy is könnyen felmenthetem magam az íróasztal mellett való görnyedéstől (többet ennél sohase lehetett megtudni Loncsos úr hivatali állásáról), előveszem sétapálcámat a sarokból, és könnyed, vidám léptekkel megyek el a bizalmas összejövetelekre, amelyeknek dátumát noteszem mutatja. Természetesen mindig ott találom néhány vendéglős barátomat, akiknek az arca ilyenkor olyan pirosra van beretválva, mint a cékla, akik örülnek, ha öklükkel bizalmasan hátba vághatnak: Nos, amice, hogy ízlett a múlt heti reggeli Neuzidler Gézánál? - kérdezik. De ez a bizalmaskodás nem jelent egyben tiszteletlenséget is irányomban, mert hiszen akkor nem volnának kíváncsiak véleményemre. Én megdicsértem Géza reggelijét, megdicsérem most is, mert valóban olyan gombóccal sehol sem kedveskedhetnek a vendégnek, mint itt a savanyútüdővel. Megdicsértem még a két hét előtt rendezett vendéglősreggelit is a Svábnál, és pontosan emlékeztem azokra a kis alakú, de igen zamatos, egy harapásra való, de mégis kiadós töltött káposztácskákra, amelyeket ugyan egy fogra valónak mondanak, ámde őket ama káposztákból készítették, amelyek legelőször mutatkoznak a Duna-parti piacon. Podmaniczky Frigyesnek lehet beretvaélűre vasalva a nadrágja, de ilyen káposztát még ő sem evett, mint akkoriban mi ettünk a Svábnál. Valamiképpen még néha azt is elhitette magával az ember, hogy nem is annyira a töltelékek voltak fontosak, hanem azoknak a káposztáknak az ízei, amelyek még csak kis gyaluval vagy késsel felvágottan, torzsástól, erestől, csomóstól kerültek a fazékba.

A káposztának eme szívgyökerei fiatal korukban vetélkednek az első szerelem ízeivel. Érezni rajtuk a tavasz folyadékainak illatát, érezni rajtuk, hogy ezek a csomók, erek választják ki a kertek felett lógó friss esőkből azokat a nedveket, mint tudós kis gazdasszonykák, amely nedvek alkalmatosak a káposzták neveléséhez. Jól tanultak Géza reggelijének káposztái, amelyek a levelekbe enyhén pakolt töltelékeket körülvették, nem is annyira a késfokra vagy villára várakozván, mint inkább a kanálra, amellyel alaposan lehet dolgozni. Persze nem hiányzott a káposztából néhány faladék sódar, amolyan piros, otthon füstölt kis sódar, amelynek előnye éppen az, hogy kis termetűnek jött a világra, így könnyebben füstölhető. Az ilyen sonkának a csontjai is vékonyak, gyermekesek, az úgynevezett sípcsontot a kés végénél öregember is lerágicsálhatja. Ismétlem, hogy a Koszorú utcában, Hintenreiter barátunknál is volt bátorságom hangos szóval dicsérni Neuzidler Géza merész újítású, töltött káposztás reggelijét (amelynek elfogyasztása után Géza nagy örömére legtöbben így sóhajtottak fel, hogy „kampec az ebédnek", mire mindig akadt vigasztaló, aki felelte, hogy vendéglősreggeli után ez már így szokás), volt bátorságom megmondani az igazat - de a sörgyárat állandóan szidalmaztam, hiába küldtek extra hordókat a vendéglősreggelihez, mi, régi vendégek, tudjuk, hogy miféle ármány lappang az extra hordócskák mögött, még ha ugyanabból a sörből küldenének is, amely sört valamikor külön főzték az öreg Drehernek, valamint Ferenc Józsefnek. A sörgyár a vendéglősök piócája, szavaim tehát kellő hangolásra találtak, mert nem kell a vendéglősnek abszinttal kevert kínai cseppeket bevenni, hogy megjöjjön étvágya a káromkodáshoz, panaszhoz, mérgelődéshez, amikor a sörgyárról hall, bármily régi összeköttetés van is közöttük. A vendéglősreggelin tehát hiába hozta be két kezében a söröshordócskát a csaposlegény, mielőtt a

rézcsövet belenyomta volna. Az aranyos lé gárdatiszti gallérját borzongva nézegették a vendégek, igaz, hogy egyetlen hörpintésre mentek le az első poharak, mert mégiscsak passzió abból a sörből inni, amelyet Ferenc Józsefnek főztek, de az Öregúr nem iszik már többet, mint egyetlen pohos pohárral, amely pohár valamivel kisebb a kriglinél. Így aztán rövidesen rátértünk a borivásra, mert az igazi vizsgát a bornál teszi le a vendéglős. Sikerülhet vagy elromolhatik valamely étel, még a pulykanyakbecsinált is a szakácsné kedve szerint, de a bornál nem lehet tréfálni, amikor hozzáértő emberek ülnek együtt, akiknek némelyike nemcsak a záp-, de a metszőfogaival is megrágja a bort, mielőtt azt torkán leengedné. Nem beszélve azokról az igazi tudósokról, akiknek nyelvük forogni kezd, mint a motolla, a szájuk belseje ugyancsak szitává változik, amikor valamely ismeretlen bort kóstolnak. Van egy ismerősöm Budán, ahol félni kell a borhamisítóktól, aki az orrába is felszivattyúzza a bort, mielőtt megvenné. Ez a bor például sehogy se felelne meg budai barátom ízlésének - mondta Loncsos úr, és úgy tett, mintha orrával akarná felszippantani a *rüfkét,* ahogyan néha jókedvében a maga egy deci borát elnevezte. De szájával sem nyúlt hozzá, tovább beszélt az asztaltárshoz, aki ezalatt megfordította a nyakában függő asztalkendőt, olyanformán, hogy most a tegnapi vagy tegnapelőtti sóskamártás nyomai mutatkoznak vala rajta. Loncsos elámult:

- Itt sóskamártás volt? - kiáltott fel, mintha valamely váratlan dologról értesült volna. - Valódi sóskamártás, anélkül, hogy én tudtam volna róla, pedig csaknem naponta megfordulok itt, amikor hivatali állásom megengedi? Mondja, kegyed valóban evett a sóskamártásból? Nem vadsóskából, amitől a tehenek felpuffadnak, hanem valódi, jó, szelíd kerti sóskából, amilyent kis kertjeinkben várnak az asszonyok a földből

előbúvni a tavasszal együtt? A sóskamártás előtt aztán le a kalappal, ha az megfelelő módon van elkészítve. A sóskamártás jelenti az ételek, az életek, a kedvek és étvágyak ifjú ízességét. Egyetlen asszony tudott voltaképpen sóskamártást főzni, a boldogult Tenerinek az első felesége, aki után Teneri a másvilágra ment a második felesége elől.

- Nem érdekelnek engem a maga komplikált családi dolgai - felelt most a sóskamártású asztaltárs, mert észrevette, hogy a vendéglősné kígyóbűvölő szemekkel kezd figyelni. A vendég pedig még akkor is gyáva, ha ételjegyes füzet van a zsebében.

Loncsos azonban nem hallgatott:

- Minden ételnek és minden embernek más és más íze van bizonyos életkorban. Én például most kezdem szeretni a tejfeles sóskamártást, amikor annyi mindent tapasztaltam, részint hivatali állásomnál, részint tapasztalataimnál fogva. Az élet és az étel csak tavaszkor ér valamit, amikor az ember azt hiszi, hogy ő találta meg az első sóskát a kertben, amikor azt gondolja, hogy egyedül van a világon, akire rábízatott az élet végigélése. Amikor még senki se számít komolyan, mert az emberek jönnek-mennek, rosszak helyett jönnek a jók - amikor egy rosszul sikerült ebéd nem tragédia, mert még annyi sok ebéd lesz a világon, hogy az embernek bízvást van ideje elfelejteni az összes korcsmárosnékat, akik addigi életében szerepeltek. Ne legyen Loncsos a nevem, ha nem így gondolkoztam én is valamikor - oda se füttyentettem egy elmulasztott sóskamártásnak, mert bizonyosan tudtam, hogy még rengeteg sóska várakozik reám. Most már azonban fájni kezd minden elmulasztott ebéd, minden elmulasztott étel, mert azt hiszem, hogy ebben az életben azt többé pótolni nem tudom. Ki tudja, eszek-e még valaha sóskamártást?

...Ebben a borongós hangulatban Loncsos úr komolyan és végleges elhatározással kinyújtotta kezét érintetlen Kis Bánat iránt (ahogy borát néha nevezte), és szájához akarta emelni a szivárványszínű poharat.
A pincér hátulról megfogta a kezét:
- Loncsos úr, van pénze? Hitele itt már régen nincs.
Loncsos úr eleresztette a poharat, felállott, anélkül hogy a pincérnek felelt volna, csupán asztaltársát fenyegette meg:
- Legközelebb újra bejövök így ebéd után, és tovább diskurálunk az ételek különösségeiről. Például a kenyér jóságáról. A bor édességéről - szólt, és emelt fővel távozott.

(1927)

Kálnay László
Irodalmi kocsmák egykor és tegnap

Kálnay László vidéki tekintetes úr kocsmajárásai a pesti írók után

Kár, hogy nincs meg a gyűjteményemben ennek a remek, soha vissza nem térő magyar figurának a fotográfiája, pedig bizonyára sokat állogatott zöld posztóval lebontott fényképészgépek előtt, mert hiszen valaha minden valamirevaló magyar úriember lefotografáltatta magát a jelentősebb évfordulókon, leginkább az örömös napokon, amelyek közé tartozott a hivatalbani előléptetés, az ezüstlakodalom, a gyermekek boldogulásának a napja. Kálnay bácsi pedig volt nyíregyházai ügyvéd, volt rahói királyi közjegyző, volt örömapa, nagyapa és jó darabig ünnepelt pesti író is, amikor sarkig érő medvebőr bundájában, vidrasapkájában, pecsétgyűrűjével és Ferenc József-szakállával megjelent a pesti lapszerkesztőségekben, és még jómódú királyi közjegyzőnek nézte őt mindenki, nem pedig ama ágrólszakadt beszélyírónak, aki majd a művei honoráriumaiból akar megélni ebben a különös nagyvárosban. (Én, ha még egyszer vidéki gavallér lehetnék: soha nem tenném be a lábamat a pesti stációra, amikor a kávéházi asztaloknál kezdenek mutatkozni. Szépfalusi Örlősi Ferenc például sohasem jött Pestre Máramarosszigetről, Petelei Istvánt, a kolozsvári szerkesztőt is mindig valamely különös nimbusz vette körül levelei érkeztével, Tömörkény Istvánról már többet tudtak a Szegedről sűrűn feljárogató hírlapírók fecsegése révén, de Baksay Sándor legfeljebb a régi Vadászkürtben mutatkozott, amikor akadémiai megbízást küldtek a címére - nem is

veszített haláláig a nimbuszából. Az írók is csak emberek, és megfigyeléseik révén hamar kiismerik vidéki írótársaik emberi gyöngeségeit.) Kálnay László, az egykor ünnepelt beszélyíró, akinek műveit rendszerint ünnepnapi számaiban közölte Rákosi Jenő lapja, a *Béhá,* felváltva a Sipuluszéval, hamarosan levizsgázott itt, Pesten, amikor az abbáziai Eötvös-asztaltól kezdve a budai Mélypincéig meglátogatott minden olyan vendégfogadót, amelyről meghallotta, hogy ott írók is megfordulni szoktak. Éppen ebből a nagyon érdekes, klasszikus műveltségű, rutinírozott jó barátból ábrándultak ki leghamarább a pesti írók, amikor személyesen megismerhették. Pedig sohasem kért kölcsön még egy zöld hasú ötforintost sem. Nem szabad a szenteknek, remetéknek, dalnokoknak előjönniük a maguk titokzatos erdőségeiből.

Az egykori rahói jegyzőt kísérgetvén peleskei nótáriusához hasonlatos útjaiban: pesti kalandozásaiban, egyelőre kerüljük el azokat a vendégfogadókat, „restaurant"-okat, „dining room"-okat, „café"-kat, „mulató"-kat, „bár"-okat, ahol a legnagyobb lámpások világítottak a város területén, mintha a kocsmárosok bugyellárisuk egész tartalmát a villamosgyárnak vagy a gázgyárnak szánnák. Ráérünk még később is meglátogatni ezeket a tündéri palotákat, amelyek a lassacskán eszmélő Budapestből idő előtti, koravén nagyvilági várost óhajtottak nevelni. Talán valami csodagyermeknek nézték Pestet, amely már zsenge korában alkalmatos arra, hogy kiélt nagyurakat, unott kéjenceket és sokat tapasztalt külföldieket mulattasson. Talán komolyan elhitték a pesti vállalkozók a velszi hercegek, a száműzött királyok és mindenféle egzotikus utasok búcsúzó szavait, amelyek a fogadó bérszolgájához vagy az éppen jelen lévő polgármesterhez voltak intézve, és megelégedést fejeztek ki?

Menjünk inkább azokba a pesti mellékutcákba, ahol hatóságilag kimért, huszonöt lépésnyi távolságban álldogálnak a gázlámpák - a Gellérthegy oldalában még kőolajlámpások -, nem lehetett bizonyosan látni az utca nevét jelző táblákat, de nem tévedt el, aki idevalósi volt. Meg kell adni, hogy bizonyos vidékies jellegük volt ezeknek az utcáknak, fehér firhangjaik mögött éppen úgy obszerválni lehetett az egyelőre ebédlőasztalra fektetett holt embert, mint akár a suttyomban ölelkező párokat. Egy-egy füttyentés, köhintés vagy jól kifejlett koncolás nyári éjszakákon gondolkozóba hozta a sarki konstáblert, vajon ne avatkozzék-e a csendháborításba. A macskák falusi dalaikat adták elő, a házmester többnyire fehérben, mint egy juhász: gunnyasztott a kapufélfa mellett; az a bizonyos „sánta ördög", aki egyszer a tanulónak az éjszakai Madridot mutogatá: minden nagyobb bűvészkedés nélkül kileshette volna, hogy mit csinálnak éjnek idején a pestiek.

Vegyük például az „őskort", amely Reviczky Gyula hagyományait tartotta tiszteletben, már csak azért is, mert a költő a józsefvárosi klinikán halt meg, egy Mária utcára nyíló ablak mögött! Egyik legnevezetesebb „gyűlde" itt a József utcai Ivkoff-féle vendéglő volt, amely két szobából állott. A fekete szakállú, egyébként jóravaló bormérő vendégei az egyik szobában a környékbeli urasági cselédek és kocsisok voltak, akik szabad óráikat itt olyanféle beszélgetésekkel töltötték, mint az urasági cselédek szokták emberemlékezet óta. Megbeszélték szolgálati helyüket, és bizonyára nem egy Weller Sámuel akadt köztük a maga naturalista megjegyzéseivel, ha a vendégnek ideje lett volna a szegény rabszolgákra, akiknek szabad óráiban az volt az első dolguk, hogy libériájukat újra gyorsan levetették, mintha egész életüket feledni akarnák.

A bolgár cár külsejű bormérő állandó vendégei inkább az írókból toborzódtak össze, mégpedig azokból a félig-meddig elesett,

elszerencsétlenedett írókból, akik gúnyosan, megvetőleg, kézlegyintéssel gondoltak arra, hogy a városban irodalmi társaságok, irodalmi sikerek és írói megtiszteltetések is vannak, mint akár a *Hiúságok vásárában;* csupa plagizátorok, könyökölök, fertelmes tolakodók, mindazok az írók, akiknek neve az újságokban gyakorta megjelenik; mocsok, szenny, megalázkodás tapad minden valamirevaló sikerhez, mert íme, Cervantes börtönben írta regényét, és börtönéből aligha eresztették ki abból a célból, hogy a kritikusok kezét-lábát megcsókolja.
- Az írói sikernek magától kell teremni, mint az ibolyának - mondogatta Gáspár Imre, aki bár itt elnöknek látszott a nagy, kerek, veres terítékes asztalnál (már csak azért is, mert a házban volt a lakása), nagyon ritkán merészelt a maga neve alatt írni. Ő volt Gili Balázs, Gasparone, g. i. Valamely régi vétke volt e nagyon vastag szemüveget viselő, bagolyképű, potrohos, de biedermeieres, preciőz öregembernek, aki mindig francia vagy német szellemű verseket mondogatott magában, mint a zarándok az imádságait. Byron, Heine, Verlaine, Puskin voltak az ideáljai, akiknek verseit „betéve" tudta. És nevezetes volt még arról is, hogy a Marseillaise-t ő fordította le magyarra abban a formájában, ahogyan a munkásdalárdák manapság is éneklik. (Végül megtért a forradalmár, és a szomszédos jezsuita templomban, Tomcsányi páternél kikeresztelkedett a lutheránus hitről. A kolostor kertésze volt a keresztapja.)
Ám a borongós elnök mellett, bármily fojtogatóan szálldosott a pipafüst az alacsony szobácskában: fel-felhangzott egy dalárdista hang, amelyet a természet is arra látszott rendelni, hogy rímes sorokat adjon össze egész életében; voltak ilyen hangok a 19. században, amelyek valamely megfejthetetlen varázslatnál fogva, egymagukban egyesítették

mindazokat a deklamációkat, amelyektől rettegett a 19. század. Talán az a sok hazafias szavalat vagy a vándorszínészet elburjánzása okozta, hogy sok komoly, meggondolt férfiú, nem tudván kiküszöbölni hangjából a drámai hevülékenységet, minden alkalommal színészi eksztázissal vette a szót, amint arra alkalma kínálkozott. Egyébként a mellőzöttek keserű mosolyával hallgatta a körülötte levő embertársak mindennapos, hetivásáros beszélgetését.

A dalárdista pedig nem volt más, mint Benedek Aladár, a költő, akinek nevét pláne csak akkor lehetett nyomtatásban látni, ha emberfeletti erővel összegyűjtött annyi pénzecskét, hogy egy-egy verskötetét megjelentethette. Pedig valamikor, Petőfi után, Magyarország egyik legünnepeltebb poétája volt. Népszerűsége elhomályosította Lisznyai Kálmán csillagát, pedig hát a palóc dalok költőjéről senki se gondolhatta volna valaha Magyarországon, hogy lehet olyan lakodalom, névnap, ünnepély, a kor nyelvén szólva: dáridó, amelyből a cifraszűrös kimaradnék. Nem a Tisza, hanem a Lisznyai idejében írták be azt a sok Kálmánt a magyarországi anyakönyvekbe.

És most itt ült a hatalmas Benedek Aladár Ivkoff bolgár bormérőnél, az Üchtritz-ház alacsony bolthajtását csaknem elérte fejével, amelynek sörényében még hatvanadik évén túl is alig mutatkozott ősz hajszál. Oroszlánsörénye volt - színében és sűrűségében, talán festettségében valamely oly gavallérra emlékeztetett, aki a legúriasabb eszközt sem veti meg a nők meghódításához. Volt ugyan kerek szemüvege, mint a bibliaolvasóké, de azt mind ritkábban vette elő zsebéből, mert még a Báthory kávéház kasszahölgye előtt is szégyellte rövidlátóságát. Bajusza és szakálla őszmentes tájkép, ahol nem ismerik az időjárás viszontagságait. Csak arcán, a látszólagosan mindig egykedvű, sőt fényes arculaton, a bölcs, megvető és poétaprófétáknak szokványos mosolyát nem

ismerő arcon volt valamely különös jelvény arról, hogy ez az ember nem tartózkodott mindig a szabad levegőn. Victor Hugó, aki nézetem szerint leginkább tudta jellemezni az emberi arcvonások kifejezéseit, bizonyára néhány alkalmatos szóval megmondaná, hogy miért volt Benedek Aladárnak az „arcában" valamely titokteljesség. Talán a ráncok futamodtak, keringtek, csavarogtak, görbültek olyanformán az arcán, mint akár a homokdombok gyűrődései, amelyek felett minden éjszaka boszorkányok táncolnak a szelek szárnyain - míg a szomszédos dombokon édesdeden, csendességben, nyugalomban billegteti ujjait furulyáján a juhász. Ez az arc látott valamit, ami horog alakú, akasztófa formájú, szenvedéses nyomokat vésett rá letörölhetetlenül. Amíg a gömböc alakú Gáspár Imre bármikor elmehetett volna szentimentális kritikusnak, gitárpengetőnek, versmondónak, Hermannak vagy Dorottyának, néhány pohár frissen csapolt ser elfogyasztása után, amikor még a sótartóhoz is német verseket intézett - addig Benedek Aladár tekintélyes arculatán mind mélyebbek és titokzatosabbak lettek a ráncok, habár haját gyakran hátrasimította, és megkérdezte a kocsmában tartózkodó egyetlen nőszemélyt, a karalábé alakú Ivkoffnét, hogy még testvérek között sem ér-e ötven esztendőt. (Hatvan esztendejét csak olyankor vallotta be, amikor a Sándor téren hajnalonként elfoglalta helyét a korán nyitó, kóser zsidólányok pultja mellett, krákogás nélkül itta a legerősebb pálinkát, anélkül, hogy arcán a legkisebb változás mutatkozott volna. Az volt a meggyőződésem, hogy a Braun kisasszonyok csupán az ő kedvéért nyitják oly korán pálinkamérésüket, és talán nagyobb hódolattal viselkedett boglyas hölgyek irányában, mint Don Quijote a maga Dulcineájához.)

Jóformán estéről estére ültek Ivkoff vendéglőjében a letűnt magyar poéták, pedig a lehető legrosszabb véleménnyel voltak egymásról. A lakatszakállú vendéglős néha beleegyezett abba, hogy G. I. - aki a földszintes ház egyik udvari szobácskájában lakott - számlafizetés helyett némi irodalmi csevegéssel törlesszen a kontóból.

- Tudja, kedves Ivkoff úr - mondogatta, amíg Benedek Aladár valamerre késlekedett (nők után járt, mint később mondogatta) -, nekem voltaképpen Szász Károly mellett volna a helyem az Akadémián, mert ő volt ifjúkori barátom. Csak nem szeretek öltözködni, mert a külső emberi díszt feleslegesnek tartom.

- Igenis, főtisztelendő úr - felelt Ivkoff, aki G. L-t papos külseje miatt kezdettől fogva főtisztelendői címekkel illette. (Az iskolás gyermekek kezet csókoltak neki a Józsefvárosban.)

- De ülhetnék akár a Neuszídlernél Nagy Miklós társaságában is, mert valamikor a *Vasárnapi Újság* munkatársa is voltam, mint protestáns költőhöz illik. Ülhetnék az „István főherceg"-ben, ahol a Kisfaludy Társaság üléseinek programját szokták előkészíteni. Ülhetnék a Herzenben, ahová a modern zsidó költők járnak vacsorázni Molnár Géza elnöklete alatt - de én mégis inkább itt ülök a bankóhamisítóval, ezzel a rendőrspionnal, mert hol a cipőmmel, hol a kabátommal van valami baj. Mert a Teleki téren mégsem lehet elég divatosan öltözködni.

- És Kaposi József főtisztelendő úr, akit hetenként kétszer is meg szokott látogatni, főtisztelendő uram, nem ád elegendő pénzt az öltözködésre? - kérdezte a praktikus Ivkoff, aki igen jól tudta, hogy G. I. fizetési kötelezettségeinek többnyire hétfőn és szerdán este szokott eleget tenni, amikor nagy kéziratcsomókkal már kora délután eltávozik a házból.

- Ó, a *Magyar Szemle,* ó, „Kaczi" (Kaczvinszky Lajos, a *Magyar Szemle* kiadója, akit G. I. ily bizalmas becéző néven nevezett távollétében)

mindent megtesznek, hogy egy magyar költő fenntarthassa életstandardját, de Hrupkánénak (G. I. háziasszonyának) minden pénz kevés. Még a lyukas zsebben is megtalálja az odarejtett ötforintoskát, amelyet talán éppen egy himnuszért kapott a költő Kaczitól.

- Benedek úr sohasem marad adós! - vetette fel a kocsmáros.

- Könnyű a gazembernek. Hat hónapig ült a Fortunában bankóhamisításért. Egy ötforintost rajzolt le - mint ő mondta: csak tréfából. Végre addig írogatta verseit az ifjú Erzsébet királynéhoz, amíg kieresztették a börtönből. Most a rendőrség kémje, és rendes hópénzt húz St. Hermandad pénztárából. Különben nem is Benedek Aladárnak hívják, hanem Náray Ivánnak, egyik nevén sem szerepelhet a nyilvánosság előtt. Tömlöctöltelék.

...Megesett, hogy Benedek Aladár került hamarább a törzsasztal mellé (G. I. valószínűleg az Új utcai Kaczinál magasztalta valamely versét a honorárium miatt), a balkáni bormérő ekkor az oroszlánképűt vette faggatás alá Gáspár Imre múltja felől. A dalárdista hang ünnepélyesen felelt:

- Engem széltében-hosszában ünnepeltek Magyarországon, amikor lóháton bejártam a hont, hogy előfizetőket gyűjtsek új verseskönyvemre. De vajon ki tudja, hogy G. I. a világon van? Legfeljebb egypár józsefvárosi házmester, aki az utat szokta megmutatni, ha idegen kocsmából hazatér. G. I. meglehetősen tehetséges ifjú poétának indult, de akkor elkövette azt a romantikus szamárságot, hogy valahonnan Tótországból, a felvidéki hazából levelet írt a pesti szerkesztőségeknek, hogy Gáspár Imre, a jeles poéta öngyilkosságot követett el. Kíváncsi volt azokra a nekrológokra, amelyeket majd a pesti szerkesztőségekben írnak róla. Nos, kapott is néhány baráti sort, de az irodalomtörténet nem vett

tudomást se életéről, se haláláról. Nem, még küldöttség sem vitt koszorút állítólagos temetésére. Ebbe bukott bele Gáspár Imre, no meg az italozásba, amely a gonosz szenvedélyeket ébresztgeti fel benne.

Ennél az asztaltársaságnál kezdette először a magához való írók ismeretségét Kálnay László, a volt rahói jegyző, amikor bundagallérjával, összenőtt szakállával Pesten megjelent, és az úgynevezett irodalmi nexusokat ápolgatni kezdte. Falusiasan, dúdolgatva, kerek kedvet mutatva lépegetett le öreg fejével a három lépcsőn, amely Ivkoff csárdájába vezetett. Parolázott, barátkozott, mint akár a nyíregyházi fiskálisnál szokta, ahol mindenki ismerte egymást.

- Mely műveket költé, Gáspár öcsém? - kérdezte bizalmasan a megfelelő bormennyiség elfogyasztása után.

G. I. feltolta vastag szemüvegét apró vakondokszeméről, és csendesen dobolni kezdett a porcelán gyufatartó oldalán, ahol piros szívek, zöld makkok és sárga tökök jelképezték azt a helyet, ahol a szórakozott kéznek dobolgatnia kell.

Kálnay László, miután választ nem kapott a papos külsejű poétától, Benedek Aladárhoz fordult, aki mindig kis kefével törölgette a bort szakálláról, és így szólt hozzá:

- Öcsémuram ugyancsak poéta?

- Köszönöm, hogy öccsének nevezett, mert mind kevesebben vannak már ebben a gazembervárosban, akik elismernék ifjúságomat. Éppen itt van a télikabátom zsebében legújabb költeményeim gyűjteménye, az Örökzöldek. Egy pengő forint az ára. Ebből megtudhatja a tekintetes úr, hogy kivel volt szerencséje egy asztalnál ülhetni.

- Egy pengő? - mormogta a vidéki író magában. - Hiszem magam is könyvíró, versíró vagyok. Számos beszélyem jelent meg a pesti lapokban.

- Úgy - felelt Benedek Aladár -, hát mondja meg becses nevét, amelyet az ajándékkönyvbe írhassak.

- Kálnay László!

Benedek megcsóválta oroszlánfejét, mintha először hallaná a nevet. A ceruza sustorgottráncos ujjai között. Aztán ajándékozó mozdulattal átnyújtotta a versesfüzetet Kálnaynak.

Hanem darab időre, amíg a rahói jegyző meg nem unta az egyedülvalóságot Ivkoff kocsmájában: a két halálos ellenség: B. A. és G. I. más józsefvárosi kocsmaházakat látogattak. Persze karonfogva.

(1927)

Varjúleves

Ez a történet még abból az időből való, amikor a magyarok szerettek otthon üldögélni.
Az Angyalzugban például sohasem lehetett lépéseket hallani; legfeljebb éjfélkor, a kísértetek órájában, amikor mindenki aludt. Ámde az nem volt lehetséges, hogy napközben láthatta valaki a szomszédját, hacsak lyukat nem fúrt a kerítésbe. A kerítések pedig többnyire sárból voltak építve, a tetejükön mindenféle vad növények teremtek, amelyeknek magvait a madarak hordták egyik házból a másikba, mert másvalaki amúgy is hiába kopogtatott volna velük. De a stiglincet, amely az ördögszekerek magvait piros mellénykéjében fütyörészve hozta, nem lehetett felelősségre vonni. Ugyanígy nem a szarkát sem, amely mindig a kertek végében szeret csatangolni, beljebb sohasem merészkedik, mert fél az emberektől. A cinke is maghordó madárka, ő pedig nagyon szereti a néma kerteket, ahol egyedül mulatozhat. Ilyenformán történt, hogy a kerítéseken, a kerítések mellett rengeteg csalán nőtt az Angyalzugban. A csalán bozótokká, ligetekké, sűrűségekké növekedett, miután senkinek se jutott eszébe irtani e mérges, csípős, haragos növényt. Az Angyalzugban tán örvendeztek is magukban az emberek, hogy ez a gyűlölködő növényzet választja el őket egymástól.
De azért mindenki tudta, hogy például Andercs, aki nyáron táncmester volt, míg télen henteskedett: mivel foglalkozik igazában. Nagy hajú, ragyavert, hóbortos ember volt, aki nem való erre a világra, koldus és

rongyos - az igazság szerint régen a kertben kellene a madarakat ijesztgetnie, mégis tudott feltűnést kelteni az Angyalzugban, amikor csak egy vöröshagyma elfogyasztásához fogott is. A hagymával és a zsebkésével kiállott az udvar közepére, és onnan hangos szónoklatokat tartott:

- Bolond az egész világ, mert azt hiszik, hogy sonka vagy véres hurka nélkül nem lehet megélni - szónokolt Andercs, hogy az alvó házikókban olyan mozgolódás keletkezett, mintha a lakók leakasztanák magukat a szegekről, ahová régen felkötötték életüket. - Holott a hús voltaképpen csak a vadembereknek vagy a vadállatoknak való, nem pedig rendes polgárembereknek. Az igazi erő - a szellem, a fantázia, az eszprit, a nagy gondolat és a táperő a vöröshagymában van. Ez hosszabbítja meg az életet, ez mulasztja el a betegségeket. Ez teszi hűségesekké a nőket, hogy még bolhafogdosás közben sem gondolnak a hamiskodásra.

Andercs meghámozta a vöröshagymát, és nagy passzióval enni kezdte a levágott gerezdeket. Sustorgott, recsegett, harsogott fogazata alatt a hagyma, hogy kitüzesedett az arca, megizzadt a homloka. A szomszédság persze, amely a kerítések mögül vagy a padláslyukakból leste a bolond Andercset, nagy csodálkozással nézte Andercs táplálkozását. És a sánta szabó így szólott feleségéhez:

- Keríts nekem egy vöröshagymát, megéheztem.

Máskor, őszi vermelések idején Andercs megint csak kiállott az udvarára, és káposztafejet tartott a kezében. A káposztának kivágta a torzsáját, és ropogtatva ette a kemény gyökeret.

- Hm, milyen balga voltam eddig - morfondírozott magában, mintha valami nagy felfedezést tett volna. Mire a megritkult csalánbokrokban, de a száradozó bozótokban, a kerítéseknek állított nádcsomókban, de még a télire való kukoricaszárakban is, amelyek a házak elkülönítésére

szolgálnak, zörgés támadt, mintha szél kerekedett volna. Pedig csak a szomszédság figyelt fel Andercs szónoklatára.

- Balga voltam, mert azt hittem, hogy a káposzta csak savanyítva, főleg pedig töltve élvezhető - folytatta Andercs, amint a káposzták torzsáit vagdalta és ropogtatta fogaival —, pedig a káposztának a levele csak a kecskének való, nekünk, embereknek, a káposztagyökeret teremté az Isten. Ebben van az erő, mint akár a csontban. Ebben van a halál ellen való védekezés, mint akár a jámbor életben. Ebben van a jó, finom, nyugodt álom, ami csak kevés embernek az ajándéka. Bezzeg én gondtalanul alszom, mert a káposztának csak a torzsáját eszem.

- Hozzatok fel a veremből egy káposztafejet - szólt suttogva hozzátartozóihoz a gazdag tímármester, aki harmadik szomszédja volt Andercsnek, de egyébként még a köszönését sem szokta fogadni.

No de muladozott az idő, a fák és a bokrok mind távolabbra mentek az emberektől, mintha szégyellnék koldusságukat, késő ősz lett. Andercs tökmagot pirított, és olyan hangos szóval dicsérte a tökmag jóságát, egészségességét, tápláló erejét, hogy aznap még a háziurak is tökmagot ebédeltek az Angyalzugban. Különösen azok, akiknek valamely vétek nyomta a lelkét. És valamiképpen könnyebben érezték magukat a tökmag elfogyasztása után. Majd mindenféle aszott kökényekkel, a földben felejtett répákkal, karalábékkal állott ki Andercs az udvar közepére, és messzi hangzó szóval dicsérte azoknak a mezei növényeknek a jóságát, amelyek egész esztendőben érnek, és így olyan erőre tesznek szert, mint azok az idegemberek, akiket a halál se mer bántani. Nem, sehogy se lehet meghalni annak, aki a földben felejtett karalábéval táplálja magát, mert ez még a tormagyökérnél is erősebb.

- Főzzetek ebédre karalábét - intézkedett háznépével a gazdag boltos, aki már réges-régen semmit sem tudott enni, mindent kiadott a gyomra. És a karalábéból egy tállal evett.
Igazi ideje Andercsünknek azonban télen következett be. Disznóöléshez nem hívták, mert kiment a divatból. Otthon ült tehát, és mindenféle szerkezeteket állított fel a varjak fogdosására. Ezek a madarak ugyanis még Andercset is meglátogatták, mert még nem tudták, hogy milyen szegény ember őkelme. A mély hóba mindenféle csapóvasakat, hurkokat, csapdákat dugdosott, és az udvarát ellepő varjakra rádörrentette az ajtót, hogy azok ijedten elmenekültek a kopárságból. De néha egy-két varjú zsákmányul maradt a csapóvasakban.
A varjúlevessel - mert hiszen levesnek főzte meg Andercs a vadmadarakat - kiült a ház eresze alá, és ott fújta, hűtögette a forró levest. És így beszélt:
- Most már tudom, hogy miért hal meg annyi ember a világon, akinek módjában volna akár a legfinomabb pástétomokkal táplálkozni!
Andercs szavaira most nem rezzentek meg a csalánok, sem a bokrok, sem az örökösen reszkető, zirgő-zörgő kukoricaszárak, tél volt, kopár és üres minden az Angyalzugban is. Csak a padláson hallatszott valami dörömbölés, mintha unatkozó kandúr kergetné a száradó diókat.
- Most már tudom, hogy az emberek botorul élnek, nem azt eszik, amit enniök kellene, hanem mindenféle haszontalanságokkal töltik meg a gyomrukat. Ártatlan állatok húsával, amely állatokat maguk mellé szoktattak meg alattomban. Pedig abban az állatban, amely az ember közelében, az ő táplálékán növekedett fel, annyi erő sincs, mint magában az emberben. Csak a vadban, a szabad természet gyermekében van erő, mert ő távol él az emberektől, és magára van utalva élete fenntartásában. Ugyanezért egy tányér varjúlevest nem adnék oda egy tányér

legfinomabb tyúklevesért sem, mert a varjú a madarak igazi őse. Ő az a madár, aki mindent megeszik, amit a világ neki kínál. Ő az a madár, amely összeszedi magában a holtak és elevenek erejét, mert egyformán megeszi a holtat és az elevent. Ő az a madár, amely a legkisebb hulladékon is elél, mert abból is kiveszi a nagy természet erejét. Éljen a természet, amely a varjúban összpontosította a világ erejét.

A nagybeteg boltos, hallván Andercs szavait, félretolta a finom pecsenyéstálakat ágya mellől, felkelt, és mezítláb végigment az udvaron, hogy a varjúfogó csapóvasat felállítsa.

(1927)

Dudorászi

vagy egy haszontalan ember

Ej, ne mondjátok folyton, hogy ennyi meg amannyi boldogtalan ember jár a földön, akinek csak teher az élet és rogyadozva hurcolja szívét az örök pihenőhely felé! Vannak még olyan emberek is, akik az apró örömöket éppen úgy megbecsülik, mint a nagyokat. Utóvégre nem csinálhat mindenki ternót életében, meg kell elégedni kisebb eredményekkel - mond az öreg úriember, aki egykor X.-ben egy nagy fa alatt üldögélt és mesemondással foglalkozott, ha éppen nem volt dolga a sétapálcájának a körök, vonalak, rejtelmes ábrák homokba való rajzolgatásával. - Itt volt például az én szomszédom: Dudorászi. Bizonyára más neve is volt őkelmének, amely névre az adóintők és más hivatalos írások szoktak felfigyelni egy fiókban, ahová emberünk pedánsan elrakosgatta őket. De én már csak így neveztem őt egész életemben ama napsugaras kedvénél fogva, amely mindent derültté, szinte az élet kincsévé tett körülötte. Dudorászi, ez az öreg haszontalan volt a legízesebb ember, aki praxisomban előfordult, pedig mindig vidám embereket keresgéltem, nem pedig a kókadt szerencsétleneket.

Már ez is külön tanulmányt érdemelne, hogy X.-ben szomszédom hogyan szokott felébredni. Korántsem úgy, mint más ember, aki izzadtan, csapzottan ugrik ki az álombeli oroszlánok karmai közül, amelyek tollpelyhekkel hintették be fejét. Még csak nem is egy kiáltás ébresztette fel Dudorászit, amely úgy hangzik, mintha a háztetőről jönne. Dudorászi valamely dal emlékeiből ébredt fel. Mintha egy húsz-harminc év előtti dal, nóta vagy zene ötlött volna fel álmában, amelyet ébredéskor folytatni kell mindaddig, amíg annak befejező akkordjai felbugyborékolnak a kebelből. Igenis,

felbugyborékolnak ezek a régi nóták, amelyeket álmukban hallanak az emberek. Egy kis muzsikus húz a fülükbe, a szívükbe csodálatos dalokat, amelyektől egyszerre megszépül az élet, megkedvesedik a világ, a legnagyobb gazemberekről feltételezünk jóságot, és nem érzünk betegséget. A betegség ott marad a párna alatt, ahová az álom lenyomta. Csak a dalocska jön velünk. Ezek azok a felejthetetlen ébredések, amelyek a cseresznyés sárgarigó hangjaira emlékeztetnek. Mert Dudorászi nem szerette a búskomoly fülemilét, de még a hetivásáros verebet sem. Ő rikoltani szeretett volna, mint a sárgarigó. És amíg a dalt elhúzta magában a kis verklis, amellyel álmában találkozván, reggelre is magával szerette volna vinni: gyorsan öltözködött, hogy a kis zenészt mindvégig élvezhesse, amíg a nappali életre készülődik.

Dudorászi, ez a vén semmirekellő, akit amúgy is börtönbe zárattak a hitelezői, mert még eddig senkinek sem fizetett az életben, olyan élvezettel szedte magára kopott ruháit, mintha élete valamely nagy eseményére készülődne. Esküvőre, lakodalomra, borpiros szüretre, megszavazott kölcsön felvételére a nagytakarékba. Isten tudná megmondani, hogy mit gondolt magában Dudorászi a következő nap jelentőségéről, amikor például beleugrott kopott csizmáiba. Talán azt, hogy ezek a vásott lábtyűk, amelyek már a nyikorgást elfeledték, valamely olyan útra viszik őt, amely szerencsével végződik? Megfiatalodtak vele együtt a csizmák is?

De talán még az volt a legünnepélyesebb pillanat, amikor hamuszürke, piros posztóval kihányt hálóköntösébe belebújt és megkötötte derekán a bojtokat. Ez a „sláfrok" volt az igazi, kedvenc öltözete. Úriembernek látszott benne még X.-ben is, ahol mindenki tudta, hogy a tekintetes úrnak már egyetlen lövegje sincs. Ez a „sláfrok" jelentette a régi uraságot, amikor ispán vagy tiszttartó várta a folyosón rendelkezéseit. Ó, hányszor volt kegyes ez a köntös szegény emberekhez, akik persze visszaéltek a tekintetes úr könnyelműségével, és kicsalták volna a szemét is. De hát ez már elmúlt. Még az X.-beli öreg koldus

is szánakozva nézegetett be a kerítésen, ha erre veszi útját, és bizonytalankodva nyitja ki a kis kaput, majd határozottan bezárja azt, mielőtt belépne. Dudorászi nevet hangosan a lugasban. Egyszer ugyanis váltót íratott alá az öreg koldussal, a váltót „elsütötte", és a vén koldust mindenféle hatóságok elé idézték emiatt.

Mert Dudorászi amolyan lugasba való ember. Kőrisfa lugasa volt, abból a szomorú kőrisből, amely alatt olyan szívesen búsonganak némelyek. Jelképeznek ezek a kőrisek régimódi, földig érő szoknyákat is, amelyek miatt valaki sehogy se tud felejteni. Ám Dudorászi még ezt a szomorú fát is felvidította. A lugasasztal egyik felét ugyanis piros abrosszal terítette le. Piros abroszon nagyon szépen tud fehérleni a só. Pirulni a paprika. A retekcsomó is megtanul nevetni, és majdnem kiugrik a zöld levelek közül, pláne, ha egy kis napsugár lopózkodik a lugasba, és ott beleüti sarkantyús lábacskáját a látnivalókba. Dudorászi emlékezet óta mindig rántottát evett, mégpedig tíz tojásból, amelyet aznap tojtak a tyúkjai. A rántottát porcelánról ette, zöld paprikákat, hagymákat, fejes salátákat ropogtatott hozzá, utána piros bort ivott, amelynek színét a napsugár kedvesítette. Magasra emelte a poharat, és bár senki se hallotta, hangosan azt mondta: „A hazáért!" És utána olyan megelégedetten mosolygott, mintha valamely kedves kötelességet teljesített volna. Bizonyára meg volt győződve magában arról, hogy ezt a felköszöntőt várták tőle valahol, valamerre. Az étkezés befejezése után az úgynevezett délelőtti foglalkozásoknak szentelte magát Dudorászi. A háza, mint afféle régimódi udvarház, félig náddal, félig zsindellyel volt födve. A nádtetőben verébcsaládok laktak, a zsindelyen moha termett. Dudorászi mégis órák hosszáig talált nézegetnivalót ezen az ereszen anélkül, hogy ülőhelyzetéből elmozdult volna. Igen jól láthatta, hogy a nádtető itt-ott behorpadt, mert új kévével kellett volna pótolni már régen a hiányosságot. A zsindely pedig olyan természetű, hogy megunja magát darab idő elmúltával. Mi legyen egy öreg

zsindelyből, mi legyen az öreg zsindelyszegből, amikor sohase jönnek szomszédságába fehér, friss, újondad zsindelyek, amelyek mesemondásokat tudnának az ácsok új szokásairól? Az öreg zsindely hallgatni kezd az északnyugati szél dudájára, az erős, boszorkányos hangjaira, észre sem veszi magát, amikor egyszerre megszűnik állása a régi háztetőn, és elrepülhet onnan arrafelé, amerre akar. Dudorászi mintha még a régi háztető pusztulásának is örvendezett volna titokban. Nem öregedett egyedül.

Szeretettel nézegette például a góréját, amelyet napraforgószárakból és kukoricaszárakból épített valaha egy hozzáértő ember. Igaz, hogy szép az ilyen megfeketedett, vásott kis ház, amelyben törött kocsikereket, hordóabroncsokat, kivénült szerszámokat tartogatnak, amelyekre többé senkinek sem lesz szüksége, mert többe kerülne a megreparálásuk, mint amennyit új korukban megértek. Ám Dudorászi sohase gondolt a pénzre elmélázásaiban. Ragaszkodott ehhez a góréhoz, mint valami ifjúkori emlékhez. Ott kell lenni valahol egy szánkának is, amelyen valaha, valamikor erre meg amarra járt - persze haszontalan dologban, mint az ilyen vén bolondtól az másképp el nem képzelhető. Amíg a szánkát egy télen egyszer a górében felejtette, a csengőknek már nem volt olyan a hangjuk, hogy ezért érdemes lett volna szánkóba fogatni. Dudorászi azonban addig nézegette a górét és a benne tanyázó szánkót, amíg eszébe jutottak a csengők dalos hangjai. Hogy ugrottak némelyek valaha az ablakhoz, amikor ezeknek a csengőknek hangjait meghallották! Igen, de a csengőhangok továbbmennek, megállás nélkül.

Még a pinceajtónak is tudott örvendezni szemlélődéseiben. Fekete ajtók voltak ezek, mintha valami titkot őrizgetnének, pedig mindössze arról volt szó, hogy a pinceajtót minden rendes házban zárva tartják, akár kell nekik őrizni valamit, akár nem. A pincét nem nyitja ki az ember mindenféle haszontalanságért, mondjuk: valamely röpke gondolatért, mint egy szekrényt. A szekrényből

bosszúsan vissza lehet térni, miután az ember időközben amúgy is elfelejtette azt az ötletet, amelynek kedvéért a szekrényajtót felnyitotta. De mit csináljon az ember a pincében, ha hosszas keresgélés után megtalálta a hozzá való kulcsot, rendszerint olyan helyen, amelyre életében soha nem gondolt? Mit csináljon az útjába kerülő szitákkal, edényekkel, amelyekben pincehidegséget kívánó édességeket tartogattak valaha a lépcsőn? Mire magyarázza, hogy még mindig ott rothad a csalán, amelybe rákok voltak elbújtatva, amelyek igen jó leveseket adtak? Mit kezdjen a pince vége felé állongó nagy hordókkal, amelyek éles hangot adnak kopogtatására, a kedveskedő tompa hang helyett? És Dudorászi mégiscsak hálás szemmel nézegetett ezekre a tárgyakra, ha eszébe jutott pincéjét megtekinteni. Pókhálót hozott vissza a vállán. Szúnyog volt csak az ebadta, amely a hálóba került. Az igazi, nagy keresztes pókok már régen elköltöztek innen, Dudorászi azonban a szúnyog felett is mosolygott.

A régi, repedt, lyukas esőcsatornákat kevés ember szereti. Valaha vörösre voltak festve és a bádogosok ügyességéből kifolyólag mindenféle sárkányfejekkel voltak felpiperézve. Voltak esőcsatornák, amelyek különös kunsztokat tudtak, szinte megérthetően utánoztak emberi hangokat, amikor a komor őszidő elkövetkezett. A kiadós, jóságos, otthonültető őszi esőzések azonban még olyan dolgokra is megtanítják az esőcsatornákat, amelyeket nem tételezne fel róluk az ember. Ők veszik át a panaszait, gyötrődéseit, aggodalmait, amelyeket kieregetnek magukból, hogy a gazda maga nyugodtan nézhet ki ablakán csatornázási munkáját látván. Hál' istennek, holnap se kell elmenni hazulról, mert az eső hosszadalmasnak ígérkezik. Hát az a bizonyos Dudorászi nevű haszontalanság, ez a föld terhe még az esőcsatornák láttára is fütyülésre, nótázásra csucsorította a száját. Néki öröm volt az esőcsatorna hangja is, mert az is a házát, mint vakmerően mondotta: hazáját jelképezte. Most egy rövid időre eltesszük magunkat, pihenünk, és az unatkozás miatt a

derekunkat fájlaljuk. Most csak beszéljen az esőcsatorna, mondta, és megsimogatta szemével az esőcsatorna csövét.
Hát még az ablakainak, ajtóinak, bútorainak, ócskaságainak mennyire örvendezett a vén haszontalan! Az egyik ablakát, amely télen is zsalugátert viselt, mintha nem érdemelné meg, hogy többé látnivalókat mutogasson: elnevezte O. Gabriella ablakának, mert ezen az ablakon át látott valakit, aki után nem érdemes más hölgyet megnézni ezen a világon. Igaz, hogy O. Gabrielláról aztán rossz híreket kapott, pisztollyal kergette férjét az ágy alá, de Dudorászi ezen is csak mosolygott, miután megpróbálta, hogy ő sehogy se férne el az ágy alatt. De az ablakról mégse merte levenni a zsalugátert. Ki tudja, hogy O. Gabriellának nem volna kedve egyszer az ablakon kopogtatni? És őt is az ágy alá kergeti? Habár ez nevetni való!
Az ajtóját már hosszú idő óta „Bauer bácsinak" hívta, mert ez a fehér bajszú, jóságos öregúr volt az utolsó X.-ben és környékén, aki végrehajtói hivatalánál fogva utoljára kopogtatott Dudorászi ajtaján, hogy őt különböző adósságok megfizetésére atyailag rábírja. Dudorászi azt indítványozta, hogy mindenféle haszontalanságok helyett játsszanak inkább egy parti sakkot. Az egy partiból persze több parti lett. Bauer bácsi voltaképpen el is felejtette küldetését, Dudorászi figyelmeztette rá, hogy bizonyára egyéb hivatalos elfoglaltságai is lehetnek X.-ben. Bauer bácsi elment, az ajtó megőrizte emlékét, mert azóta senki sem lépett be Dudorászihoz. Éppen az örökös jókedve miatt, amellyel régi hitelezőkből új adósságokat csiklandozott ki a vén semmirevaló. - Az élet álom! - mondogatta a legvérmesebb hitelezőinek. És szelíd jókedvvel nézegetett hitelezője szemébe, mintha szívéből megbocsátott volna neki.
Volt egy karosszéke, amelyet „István úrnak" nevezett. Nem Pistának, sem Esványnak, sem Istinek, hanem komolyan: István úrnak, mert ebben szokott üldögélni az a bizonyos régi jó barát, aki gorombáskodási szándékokkal eltelten néha megjelent Dudorászinál. Kíváncsi voltam, hogy még nem

fordultál-e fel, ezért jöttem - mondta István úr, amikor helyét elfoglalta a megszokott karosszékben. És rábeszélte Dudorászit, hogy jobb helye volna már a föld alatt. Minek itt élni reménytelenségben, amikor már amúgy sem történhetik semmi jó az emberrel? Kihúzta a kártyáját, megbukott, csődbe ment, hát minek pusztítani a levegőt, más érdemesek elől? István úr orvos módjára megvizsgálta Dudorászit, mert ezek a jó barátok mindenhez értettek. - Rossz a szíved! - mondta a vizsgálat után. - Kihagy, kapkod, ugrál. A pulzusod nem emberbe való. Mit akarsz még itt a földön? Szép kis temető van itt X.-ben. Az apám is ott fekszik. Senkiből se lesz kísértet, aki ebbe a másvilági fogadóba beszáll.

István úr egy igen komoly ember így is, meg amúgy is, néha gorombábban is biztatgatta Dudorászit, hogy ne hozzon több szégyent a családjára... Dudorászi úgy vidult magában, mintha akkor ütötte volna meg a temesvári lutrit. Hát ő még érdemleges arra, hogy ennyi szót fecséreljenek rá? Ki ő, micsoda ő, hogy az elhalálozást ajánlgatják neki? Úgy látszik, mégiscsak számít valamit a világban.

Ilyenkor dudorászott aztán igazán, amikor István úr szemrehányásait hallgatta. Egeret lehetett volna fogatni vele. Nekifiatalodott ez a vén haszontalanság. Még a létrára is fel mert mászni, és házassági terveket csiholt.

István úrnak a térdére veregetett, megsimogatta a hátát, bajuszkefét adott neki, borért szaladt a pincébe, tojásokat követelt a gazdasszonyán, amely tojásokat még nem tojtak meg a tyúkok, bokázott, mintha egyéb dolga se volna, és az ünnepnapi pipaszárát vette elő, amely mindig a legtisztább volt. - Isten bizony megérdemlek egy jó pipát - mondogatta, és olyan nótákra gondolt, amelyek csak boros embernek jutnak eszébe. István úr megrökönyödve nézte. Ez az ember javíthatatlan. Falra hányja a borsót szavaival.

- Pedig nincs szebb temető, mint az idevalósi - mondta István úr komolyan.

- Igazad van, öreg - felelt a vén haszontalan. - Magam is vágyódom már arra a helyre, ahol békességem lesz. De mondd, mit csináljak addig ezekkel az írásokkal, járásbírósági végzésekkel, adóintésekkel, hitelezők meghagyásával, jegyzőkkel, bírákkal és más hatóságokkal, amelyek mindenféle dolgokkal zaklatnak?

István úr, ez a nagyon komoly atyafi észre sem vette, amikor a fiókból kiürítette a hivatalos írásokat Dudorászi és István úr ölében elhelyezte őket. A pecsétektől maga István úr is megrendült.

- Hm - mondta szemüvegén át nézegetve a különböző írásokat -, valóban nem lehet addig becsülettel meghalni, amíg ilyen inkorrekt dolgaid vannak. Magam is szégyellném, ha az öcsémre rosszakat mondogatnának.

Dudorászi felhevült:

- Némelyek tán még csalónak is neveznének.

- Ez nem lehet - felelt elkomolyodva István úr, és felöltője zsebébe gyömöszölte a különböző iratokat. - Majd én utánanézek mindenféle követelésnek. Majd én benézek a kártyákba. Légy szíves engem megvárni - nehogy eszedbe jusson valamely bolondság odáig. A becsület több, mint az élet.

És István úr is elment a karosszékből, felpakolva Dudorászi irataival, amelyeket pontosan rendbe hozott, mert hiszen többé nem dudorászhatott volna olyan jókedvűen Dudorászi, amikor északnyugati szél bontogatta a házát.

- Vajon merre jár István úr? - kérdezgette a karosszéktől, amikor pihenni tért. - Az írások megint gyarapodnak. Újabb terminusokra van szükségem.

Dudorászi bizonyosan rendületlenül él még mai napig is X.-ben. De ha elköltözött volna onnan, István úr mindenütt megtalálja őt a világon. A haszontalan embert a hasznos ember.

(1927)

Utolsó szivar az Arabs Szürkénél

Az ezredesnek aznap agyon kellett lőni egy embert, a Kaszinó megbízásából, miután a velszi herceg látogatásáról elnevezett Angol szobában így döntöttek az urak.

A párbajt délután tartják meg a kaszárnyában, annak az embernek, aki a Kaszinót megsértette, nem szabad élve eljönni a hely színéről. Az ezredes vállat vont. Jó, hát majd belelövök az újságíróba - mondta egykedvűen. De közben nagyon megéhezett. Éppen csak annyi volt izgalma, amely a halálos párbaj napján elfogta. Fertelmes, soha nem érzett éhség vett rajta erőt. Éhes volt a gyomra, éhes volt a szája, félálomban forgatta a nyelvét, szájában soha nem érzett, soha el nem ért ételek ízeivel. Azt mondták neki, hogy az az újságíró, akit a Kaszinó Angol szobájában halálra ítéltek, és az ítélet végrehajtását rábízták, az ország legjobb céllövője: az újságíró olyan koldusszegény, hogy tepertőt vacsorázik esténként, papirosból, tíz körmével, a sót mellénye zsebében tartogatja, és a retek, hagyma az íróasztala fiókjában várja, amíg a tepertőt elfogyasztja, jó borra persze nem telik neki, ezért messzi utakat tesz meg, amíg valamely olcsó korcsmát elér, ahol hideg bort löttyenthet égő gyomrába.

Az ezredes, aki legfeljebb annyit szokott gondolkozni az élet és halál dolgai felett, mint egy bástya a sakkjátékban, fertelmesen megéhezett, és olyan gusztusok vettek rajta erőt, mint az asszonyokon szokott bizonyos állapotokban. - Végül még meszet eszem! - morfondírozott magában az ezredes.

Civilben volt, bő esőköpönyeg volt rajta, kanárisárga cipője nyikorgott, boternyőt vitt a kezében, benézegetett a csukott fiákerekbe, mert azt hitte,

hogy álruhájában onnan nem ismeri fel őt senki, amint a párbaj előtt némi bolyongást tett az esős városban. Ezt az órát úgysem mondja el soha senkinek, azért bizonyos habozás után, körültekingetés, gyanakodások után végül csak elszánta magát, és beugrott egy külvárosi hentesüzletbe. Őszülő bajszának egykedvűen köszönt a hentesné - az a mindenkori hentesné, a maga zsiradékos ruhájában, fehér kötényében, könyökig felgyűrt ruhájú, pállott karjaival. Az ujján a karikagyűrű már elég mélyen be volt nőve, tehát régi háziasszonynak számított, mint ahogy a faderekakban is elmélyednek a tavaszok jegygyűrűi. A tepertő éppen frissiben párolgott, szagoskodott, ingerkedett a hentesné apró orra előtt, és az ezredes a tepertőstálra mutatott.

- Egy fél kilóval - mondja az ezredes.

- Az sok lesz, uram - szólalt meg most az asszony olyan intelligens hangon, hogy az ezredes meghökkent. - Ebből a tepertőből elegendő néhány dekával is, így, uzsonna idején. Különben nem állnék jót gyomra állapotáért. Nem könnyű étel.

- Adjon tehát húsz krajcár árút - felelte mogorván az ezredes, aki nem szerette maga körül az okoskodásokat. A hentesné verseskönyvet vett elő, amelyből kiszakított néhány lapot, hogy staniclit formáljon belőlük. Az ezredesnek eszébe jutott az ő újságírója. Azt mondják, hogy az is verseket ír.

- Miféle versek ezek? - kérdezte, mintha álruhájában álfoglalkozású embernek akarna feltűnni, itt, a hentesné előtt.

- Járt ide egy császárszakállas öregúr, aki verseskönyveket hordott nekem. Ismeri talán. Vajdának hívták... Vajda Jánosnak.

- Ismerem - felelte elpirulva az ezredes, most nem mondott igazat. De csak nem állhat sokáig diskurzusban egy Üllői úti hentesnével.

A hentesné még kiválogatott néhány húsos zöldpaprikát is egy kosárból, nagy darab barna kenyeret szelt le. - Csak tessék eltenni - monda jólelkűen, mialatt

a papirosba burkolt csomagokat átnyújtogatta az ezredesnek, hogy az eső-köpenyege belsejében elhelyezze azokat.
Az ezredes maga sem tudta, miért engedelmeskedik ennek a sohase látott asszonyszemélynek.
- Aztán miféle korcsmában lehetne ezt elfogyasztani? - kérdezte bizonyos leereszkedéssel.
- Itt van a közelben az Arabs Szürkéhez címzett korcsma. Egy simli meg egy cigány van a cégérébe festve. Csak tessék nyugodtan odamenni: ott adnak sót is, bort is - mondta a hentesné, és már elgondolkozva nézett ki a nyitott ajtón, mintha újabb vevőket várna.
Az ezredes vadászkalapjához emelte a két ujját, aztán boternyőjét lóbálva kiment a hentesboltból, s alig vette észre, hogy már odabent is ül az Arabs Szürkéhez címzett kiskorcsmában. Az embernek csak az első lépést kell megtenni a züllés útján, a második lépés már természetszerűleg következik. Az ezredes, a Kaszinó tagja, valóban még álmában sem gondolhatta, hogy valaha az Arabs Szürke vendége legyen. Hallotta ugyan néha a Kaszinó társalgójában, abban az ünnepélyes teremben, ahol még a bőrfotelek is bronzból látszottak öntve lenni, nemcsak a kandalló díszei, hallotta is, hogy a fiatal grófok milyen mulatozásokat csaptak némely reggel bérkocsisokkal a külvárosi korcsmákban, ahol verkliszó mellett megtáncoltatták a konyhai személyzetet, de ő a maga részéről sohase gondolt arra, hogy ebben az életben valaha egy ilyen külvárosi korcsma vendége lehessen. És íme, most itt ül, veres terítékű asztal mellett, fekete nyelű kést és villát, valamint porcelántányért tesz elébe egy felgyűrt ingujjú legény, aki voltaképpen csak azért él, hogy a söröshordót fél kézzel felemelje, ha majd megtelik a korcsma látogatókkal.
- Hogy hívják, fiam? - kérdezte az ezredes atyai hangon.
- Jánosnak hívnak - felelt a legény minden jelentőség nélkül.

- Nohát, János fiam, tudd meg, hogy én még ma agyonlövök egy embert, akit sohase láttam, akit nem ismerek, akit elembe állítanak, mint egy sajbát a katonaságnál.

A Jánosnak nevezett legény talán nem is értette meg az ezredes szavait, mert voltaképpen már hosszabb idő óta várakozott a friss csapolásra, csak a klinikai szolgák megérkezését várta. Ezeknek az egyenruhás embereknek a megérkeztével adatott meg arra nézve a jel, hogy érdemes a hordót a szokott ceremóniák közepette csapra verni. A lókereskedőknek, akik az egyik sarokasztalnál kártyáztak a termetes korcsmáros vezetése mellett, amúgy is inkább spriccer kellett, mert azt maguk mellé állíthatták a székre, és a szivar- vagy pipahamut akkor halászhatták ki belőle, amikor éppen akarták. Az a néhány „futó" vendég, bérkocsis, akinek erre volt fuvarja, hullaszállító, kocsis, hivatalos kézbesítő, postás, lóvasúti, akinek éppen erre volt dolga, amúgy sem szokott mást inni, mint bort, mert a borban több az érték, mint a sörben. Csak a klinikai szolgák jelentették a komoly söröző̈ket, akiknek volt elég idejük a sörök elfogyasztásához, és a sörök mellett a szokásos beszédek meghallgatásához - mert odaát amúgy is befejeződött a mindennapi boncolás, az életunt tanár véglegesen megmosta a kezét, megcédulázta a hullákat, amelyeket már végleg el lehetett temetni, míg másokéra talán holnap is szükség lehet, hogy az ördög vinné el a szokásukat. Mondom, a klinikai szolgák huzamosabb látogatóknak ígérkeztek, miután dolgaikat elvégezték. János tehát mit sem felelt az ezredesnek.

De talán az ezredes nem is várt feleletet, mert szótlanul kiteregette maga előtt a tepertőt tartalmazó papirosokat, a hűvös zöldpaprikákat, nagy élvezettel szelt a barna kenyérből, és azon a ponton volt már, hogy hozzákezdjen a falatozáshoz, amikor János megint előlépett a mérőasztal mellől:

- Sört vagy bort? - kérdezte vakmerően.

- Egy jó korsó sört - felelte az ezredes, pedig a szívbillentyűi miatt egy katonaorvos eltiltotta neki a sörivást. János bólintott, mert tudta, hogy még egy korsóval kell lenni a tegnap megcsapolt hordóban. Nem, mégsem adhatja oda az ezredesnek ezt a tegnapi sört, mert azt voltaképpen egy környékbeli házmesternek szánta, aki elcsapott a kezéről egy leányt, de azért minden este ideküldözgeti sörért a kisfiát.
- Tessék inkább bort inni - mondta János visszakiáltozva az ezredeshez.
Az ezredes felfortyant:
- Volt maga katona? így tanítják manapság a katonákat? Sört kértem, sörre van kedvem. Azt a ...
A hullaszállító kocsisok és más alkalmi vendégek az ezredes asztala felé pillongatnak, aminthogy a söntésben és szalonokban egyformán szórakozásuk az embereknek a hangos szót meghallani. Aki hangosan mer beszélni, az nem lehet mindennapi ember.
- Gib im, János - mond most a gazda, aki valamely bonyolult kártyapartiba volt elmélyedve. - Gib im - kiáltotta, és a kezében tartott kártyával nagyot ütött egy másik kártyára, amely véletlenül az asztalra, a kék abroszra került. Az ütés után fürkésző pillantást vetett az ezredesre, aki az ő korcsmájában hangosan mert beszélni. A gazda valaha fiákeresmester volt, elég jó emberismerete volt, de még az ő tekintete sem ismerte fel a Kaszinó tagját a sárga cipős zsentlemenben. János tehát a hordó többszöri megdöntésével kicsapolt még egy korsóval a tegnapi hordóból, aztán a csapot erőművészettel kirántotta a hordóból, és a csap alatti maradékot a lyukon át kiöntötte egy edénybe, amelyet majd talán mégiscsak megmenthet az ellenséges házmester részére, aztán elrúgta a hordót, mintha arra többé ebben az életben semmi szükség nem volna. Hiszen ott volt már az új hordó, a mérőasztal alatt, a klinikai szolgák bizonyosan megörvendeznek neki, és beváltják ígéretüket, amelyeket Jánosnak

tettek arra nézve, hogy falusi sógorasszonyát, aki egy régi pattanását akarja meggyógyítani, majd gondjaikba veszik.
Az ezredes pedig ezalatt a tíz ujjával eszegette a tepertőt. Egyik keményebbre volt sülve, a másik lágyan omlott el a szájában. Mint az élet - gondolta magában az ezredes, és eszébe jutottak mindenféle fiatalkori évek, amikor vidéki garnizonokban szolgált, és tisztiszolgájával a hónap vége felé titkon tepertőt hozatott a hentestől, otthon maradt, mintha már hadnagy korában is törzstiszti vizsgára készülődne, ahelyett hogy követte volna bajtársai példáját, akik a nem fizetett vacsorához a nagyvendéglőben azért ittak meg annyi pezsgőt, mert a puszta vacsorakontót szégyellték volna. Pezsgős számlával garnírozni a hitelt: ezen igazán nem lehetett megütődni senkinek. Még borotválkozni is megtanult, mint monda, csak azért, mert idegen kezet nem ereszt közel az arcához. A sámfákat maga verte be a csizmáiba, mert a legénye ügyetlen volt. A finom bajuszpedrőt pedig elzárta szekrényében, mert a tisztiszolga szemében egyszer alattomos pillantást vett észre a bajuszpedrős skatulya felé. Ó, ezek a régi tisztiszolgák még arra is hajlandók voltak, hogy az orvosságot bevegyék a gazdájuk helyett, de a bajuszpedrős skatulyának ellenállni nem tudtak.
Az ezredes evés közben megemelte a söröskancsót, és gyanakodva az ablak felé fordította:
Bizonyosan az a kófic is, akit ma a másvilágra küldök, ilyent iszik, mert jobbra nem telik neki! - gondolta magában az ezredes, behunyt szemmel hajtott fel a korsóból, mintha ama kófic lelki üdvösségéért inna.
S az ezredesnek ízlett a sör. Isten tudná megmondani, hogy mi az íz, amely az állott sörből fakad. Mintha a komló virágozna ki benne, mintha csillapítana, mérsékelne, jóllakatna ízével. Az állott sörnek éppen úgy vannak kedvelői, mint a frissen csapolt sörnek. Miért isszák némelyek vidéken „csizmából" a sört, miután azt felhajtani amúgy sem tudja egyszerre senki? És az igazi

sörivók, a rendes emberek miért nem kapnak mohón a frissen csapolt sör után, hanem kivárják megülepedését, miközben elgondolkozó szemmel nézik a kriglit? Van valami rejtély a sör körül, amely rejtélyre voltaképpen sohasem jő rá emberfia. Ilyenféléket gondolt magában az ezredes, miközben keserű sörét iszogatta, a tepertő apróságait felszedegette, a zöldpaprika szára körül még mindig felfedezett apró, kis húsos darabocskákat, amelyeket onnan kivagdalni nem volt utolsó élvezet. És a barna kenyér majdnem oly tüneményes volt, mint az egykori prófunt, amelyet valahol, valamerre egy hadgyakorlaton evett, és a prófunton megérződött a nyergek és lószerszámok szaga. Most már barátságosabban tekintett körül az Üllői úti kiskorcsmában, miután ama tintapocsékoló kivégzéséhez még éppen elegendő ideje volt.

Az élet furcsa - gondolta magában éppen a Kaszinó ezredese, amikor a korcsmárosnét pillantotta meg, aki bizonyosan most kelt fel délutáni szendergéséből, és töntörögve végighaladt az ivóban, hogy elsősorban megnézze férjét, vajon nem kaphatná-e rajta olyan bűncselekményen, amely miatt majd estére, a családi szobában komoly szemrehányásokat lehetne tenni?

- Borsócskám! - kiáltott fel a termetes korcsmáros, amikor nejének lopakodó közeledését ama hangtalan és örök életű posztópapucsokban észrevette. Lekapta a fejéről piros bojtos sapkáját, amelyet nem emelt meg senki előtt, és meglengette azt a levegőben. - Borsócskám! - kiáltotta még egyszer, aztán nagyot durrantott a kezében lévő kártyájával az asztal lapján, mint a nyerők szokták. Ezzel a durrantással bizonyára a felesége délutáni álmát akarta helyreigazítani, mert az asszonyok délutáni álmai lehetnek veszedelmesek is. Néha megálmodják az igazat, és akkor többé nem lehet beléjük visszacsókolgatni a régi lelket. Féltékenység szokta kínozni az ilyen délután alvó korcsmárosnékat, akik mindig azzal a gondolattal ugranak fel csak félig lehúzott éberlaszting cipőikben, hogy éppen most kapják rajta az urukat a szolgálóval való szerelmeskedésben. Lehet akármilyen tekintélyes, tiszteletre

méltó múltja egy korcsmárosnak, dicsekedhetik apjával, anyjával, akiktől családi erkölcsöt tanult: olyan korcsmáros még nem akadt a világon, akire méltán ne lett volna féltékeny a felesége. Pedig, ugyebár, nehéz dolog egy korcsmárosnak elszökni a maga otthonából, hogy méltatlan szenvedélyeknek éljen? Pedig, ugye, nehéz eltévedni a maga korcsmájából más idegen korcsmákba, ahol persze hitelben lehet dorbézolni mint szakmabelinek; hiába veszi el este a pénztárcát az asszony? Pedig, ugye, szinte a lehetetlenséggel határos, hogy egy ismert korcsmáros szerelmi kalandokba bonyolódhatnék a maga környékén, mert hiszen ez megakadályozná üzleti tevékenységében? És a korcsmárosnék a világ kezdete óta mindig aggodalommal hajtják fejüket délutáni álomra. Ezért durrantott kártyáival akkorát az Arabs Szürkéhez címzett vendéglő tulajdonosa, amikor cimborák között üldögélve, megpillantotta feleségét.

Az ezredes is szemügyre vette a korcsmárosnét.

Jelenség ő, akit joga van minden vendégnek megszemlélni, akár vérmes, akár jámbor gondolatok kíséretében. Az ezredes a következőket gondolta a korcsmárosnéról:

Nem egészen értéktelen asszony, habár persze Denise grófnőt vagy más ismerőseimet nemigen lehetne hozzá hasonlítani. Helyes volna, ha a nép és a polgárság asszonyai sok ilyenféle női lényt tartalmaznának...

Tudniillik az ezredesben még néha-néha felfortyant a gőg, amikor a maga hivatottságára gondolt. Voltaképpen ma délután egy embert kell kivégeznie, aki megsértette az újságjában a Kaszinót... A mellénygombja tájékán azonban megmozdult valami idegszál, amelyről idáig vajmi keveset tudott, és az idegszál megint fertelmes éhséget jelentett gazdájának. Ha babonás ember lett volna az ezredes, még tán valami különös intésre is gyanakodott volna. De nem volt babonás ember, ugyanezért hódolatteljes pillantásokkal kísérte a korcsmárosné mozdulatait, amelyek egyszerre rugalmasak lettek, amikor férjét

csak kártyás cinkosok, nem pedig konyhai szolgálók között találta. Nincs nagyobb szégyene egy asszonynak, mint ha a saját szolgálójával csalja meg őt ura. A korcsmárosné jó kedélyhangulatban tehát vállalta, hogy az ismeretlen vendég fejbólintásait, köszöngetését észrevegye.

- Mivel szolgálhatok? - kérdezte a korcsmárosné, amikor az ezredes körülbelül tizedszer is köszönt. Az ezredes, mintha álmában beszélne, itt, az Arabs Szürke bolthajtása alatt így szólott:

- Nem kell azt hinnie, asszonyom, hogy valóban az vagyok, aminek különös öltözetemben látszom. Igen rendes társadalmi állásom van, csak pillanatnyi körülmények kényszerítenek arra, hogy olyan ruhában mutatkozzam, mint bármilyen polgári egyén a városban. Ismétlem, asszonyom, csak annyi az egész, hogy idő előtt fel ne ismerjenek, mielőtt dolgomat bizonyos úrral, bizonyos helyen, ezen a környéken elintézem.

És az ezredes ekkor valamely irányba mutatott, amelyről a korcsmárosné aligha találhatta ki, hogy az irány az Üllői úti kaszárnyát jelenti. A fogadósné a köténye zsebébe nyúlt, és türelmetlenül megcsörgette a kulcscsomagját.

- Talán a férjemmel beszélne, ha valamely kívánsága van - felelt egészségesen az asszony, és már távozóban is volt posztópapucsaiban. De az ezredes felélénkült:

- Ez a dolog, az én ügyem pedig csak egyedül nagyságos asszonyra tartozik - mond az ezredes hirtelen elhatározással. - Szeretnék valamely olyan ételt enni, amely véleményem szerint egyedül az Arabs Szürkénél található.

- Mi legyen az?

- Kérem, hogy ne nevessen ki furcsa ötletemért. Én például most valamely pörköltmaradékot szeretnék enni, mely délről a fazék fenekén maradt, és jól összefőtt a maga levével. Nem baj, ha kissé megkozmásodott is. Én ugyanis azt hiszem, hogy minden ételnek a vége jó, amely legtovább főtt. És pénzem is van.

- A mi vendégeink korán reggel szeretik a perkeltet - mond a korcsmárosné.
- A pörköltet.
- A perkeltet - felelt a korcsmárosné. - Majd utánanézek, hogy van-e valami maradék a konyhán. Délben marhaperkelt volt.

Az ezredesnek villogni kezdett a szeme, pedig a szemöldökbozontok már régen nem voltak ehhez hozzászokva. A korcsmárosné darab idő múltával kiszólott a konyhaablakon:

- János, add oda ezt az úriembernek - szólt, és becsapta az ablakot.

Hát valóban pörköltmaradék volt az, amelyet János otromba ujjaival a tányéron hozott. Sűrű volt a leve, mint a kifőtt paradicsomé. Kozmás a húsa, és többnyire csak olyan csontos darabok voltak benne, amelyeket a korcsmárosné egyetlen vendégnek sem adott volna oda. Hiszen valószínű, hogy a különös úriembert amúgy sem látja többé az életben. Az ezredes nagy delíciával nézegette a húsdarabokat. Villájával megforgatta egyiket-másikat, különösen a kozmásabbakat, mintha ezeket kedvelné leginkább. A csaposlegény darab ideig bizonyos leereszkedéssel állott mellette. Olyan étel volt ez, amelyet még az erre tévedő konfertáblisok se vettek volna szívesen, mert ezek a kocsisok is a frisset szerették az ételben. Az ezredes, miután kiválasztott egy kedvére való darabot (a csontosak közül), szájában megforgatta a húsneműt, és a stílszerűség kedvéért ujjával piszkálta ki a csontot a fogai közül. Úgy látszik, mindenáron el akart zülleni...

- Tudja, János - mondta a pörköltcsont szopogatása közben -, én az osztrigát is szeretem, de ma ilyen fura gusztusom van, hogy olyan ételeket egyek, mint amilyen ételekkel valahol, valamerre, valaki táplálkozni szokott, hogy annak az embernek a helyébe képzeljem magamat. Igen, olyan akarok lenni, mint egy nyavalyás kófic, aki most valahol a végrendeletét írja, ha van hozzá való esze. Én ezt a „perkeltet" vezeklésből eszem. Előre bocsánatot kérek, előre bejelentem a szándékomat, mert nem akarok váratlanságokat előidézni. Egy

úriembernek, mielőtt valaki arcon ütne, illik előre figyelmeztetni azt a bizonyosat, aki a pofont előbb-utóbb megkapja. Csak a haramia üt orvul, hátulról. Én előre figyelmeztetem az úriembert, hogy rossz vége lesz a dolgainak. De most, halála küszöbén leereszkedem hozzá, megbékülök vele, vezeklek vele együtt, habár én igazán ártatlan vagyok...
A csaposlegény gyufaszállal piszkálta a fülét, mintha egy árva szót sem értett volna a vendég szavaiból.
- Nem tanácsos itt verekedni. A gazda nagyon erős ember.
Az ezredes mosolygott a bajsza alatt. Mintha csak azt akarta volna mondani, hogy álöltözete nagyon sikerült; senki se ismeri fel benne a Kaszinó tagját. A megmaradott kenyérből hintett a pörköltzaftba, és azt villájára tűzdelte:
- Látom, hogy itt értenek a pörköltalj elkészítéséhez, úgy érzem, hogy paradicsom is volt a lében, pedig az nem mindenütt szokásos. Az odasült zöldpaprika és krumpli is megteszi a magáét. De mégiscsak az a legérdekesebb, hogy az egész ételnek olyan íze van, mintha már nagyon régen készült volna azoknak a fiákereseknek és más vendégeknek a részére, akik valamely okból nem tudnak visszajönni. Várakozni kell nekik, eresz alatt kell álldogálniuk, bele kell bámulniok a járókelők arcába, és privát mulatságként ki kell számolniok, hogy ki állna be vendégnek a járókelők közül, ha a kocsi véletlenül nem volna elfoglalva. Szerencsére azonban el van foglalva a kocsi, a pasasér valamely szép hölgynek udvarol egy olyan emeleten, amelyet a kocsissal nem szokás közölni. Úgy látszik, mostanában nem jönnek ide a kocsisok? - tudakozódott az ezredes.
A csaposlegény jóformán maga sem tudta, hogy miért felel az idegennek, aki semmi körülmények között se állná meg helyét az idevaló vendégek között. Azt se lehetne rá mondani, hogy a rendőrségtől jött, hogy itt valami után nyomozzon, mert hiszen a rendőrségi emberek hamarosan felismerhetőkké teszik magukat, ha nem a szokásaikkal, hát a hangjukkal.

A csaposlegénynek tehát még jobban le kellett ereszkedni a vendéghez, amikor kérdésére felelt (miután az a házmester sörét megitta).
- Talán lovat akar eladni az úr? A fiákeres gazdák csak úgy hatra szoktak jönni a Ferenciek teréről, a Gizella térről meg azokról a helyekről, akinek merre van dolga.
Az ezredes csaknem megpukkadt nevettében. Valóban nem árt néhanapján álruhába öltözködni, hogy az ember megismerkedjen a „néppel". Rudolf királyfit sokszor kárhoztatták a Kaszinóban, hogy nem viselkedik mindig rangjához méltóan, de íme kiderül, hogy a királyfinak volt igaza, amikor álruhában elvegyült a „nép" között. No hiszen csak az kellene, hogy Luczianovics, Wampetics, Müller vagy valaki a Kaszinó fiákeresei közül itt találná az Arabs Szürkénél. Volna másnap heccelődés a Kaszinóban! Nevetett, de tisztára törölte a tányért a piros zaftoktól, még a kenyér héját is felhasználta erre a célra.
- Azt mondják, hogy a mágnások sokat esznek - fordult most szemhunyorgatva a csaposlegényhez. - Nem tudom, hogy kimehetnék-e a nagyságos asszonyhoz a konyhába, mert nem ismerem őnagysága természetét. De mindenesetre szeretném tudni, hogy nincs-e odakint valami kis disznóhúsmaradék? Persze, hideg disznópecsenyét gondolok, amelyből éppen csak a vége, a resztlije, a csonkja marad meg - az „abgesnitesz", mint mondják. Csak éppen egy falatnyit, amelyet már nem is lehet egy komplett porciónak eladni, de az ilyen magamfajta délutáni vendég ezt szívesen eszi. Bizonyosan az a halálra ítélt lurkó is ilyesmit szokott enni, amikor az éjszakai korhelykedés után felébred a tömeglakásban vagy a menedékhelyen, ahol az ilyenfajta emberek lakni szoktak. Meg vagyok győződve arról, hogy ég a gyomra, fáj a feje, kábult a halántéka, talán éppen a zálogházban van most a barátja kabátjáért.

Az Arabs Szürke vendégének tagadhatatlan szerencséje volt mindenben, amelyet fékezhetetlen gyomoridegei ezen a napon elképzeltek. Az ezredes gyomra, amelynek éppen olyan borlopó alakja volt, mint a legtöbb emberi gyomornak, valamiképpen nem érezte jól magát ezen a napon, ideges tünetek mutatkoztak benne, amelyek befolyásolták még az ezredes szigorú gondolkodását is. Miért kíván ez a gyomor mindenféle olyan ételeket, amelyeket az ezredes sohasem vehetett volna tudomásul, csak éppen a mai napon, akkor is szánalomból, szegény ellenfele iránt, akihez jószívűségében odáig akart leereszkedni, hogy pusztán gavallériából, szegényes életmódját akarta utánozni. Ne mondhassa, hogy egy életpáholyban ülő úr durrantott le, hanem egy olyan valaki, akinek volt érzéke a szegénység bajai iránt is. A csaposlegény valóban visszatért egy darab disznóhússal, mégpedig a karajnak azzal a végével, amely leginkább megsült volt, maradt rajta némi konyhakorom is, és csontok szerepeltek, mint jégtörők, amelyek próbára teszik a fogakat. Némelyek a karajnak a szép, sima, egyenletes részeit szeretik, de az ezredes mindenben hasonlatos akart lenni nyomorult ellenfeléhez, mert azt hitte, hogy annak a bizonyos újságírónak amúgy sem telik jobb falatra. Csak éppen retket és hagymát kért az ételhez, pedig ezektől a szagosítóktól egyébként tartózkodni szokott.

- Módomban lett volna a Kaszinóban reggelizni, talán éppen rákot, amely ezekben a hónapokban jónak mondható - magyarázott az ezredes a csaposlegénynek, akit furcsaságával lassan bűvkörébe vont. - Ismerem Finkelstein kisasszonyt is, aki a rákokat a kaszinó konyhájának szokta liferálni, és ebéd előtti sétáimban a piacon figyelmeztetni szokott, hogy miféle rákokat szállított ma a Kaszinónak. A múltkor megtudtam a kisasszonytól, hogy az apró, levesnek, tölteléknek való tiszai rákok mellett egy különösen nagy rákot küldtek a Kaszinónak. Ennek a ráknak csak egy ollója volt - mint egy kard. Valóságos buzogány a farka. Ezt a rákot kísérjem figyelemmel,

vajon mi történik vele a Kaszinóban. Nyomban a Kaszinóba siettem tehát, és bejelentettem igényemet a féllábú rákra. Valóban igen szép porció lett belőle, miután még három más rákkal garnírozták őkelmét. Ez a három kisebb rák is a családhoz tartozott, mert ritka példányok voltak. De az öreggel egyik sem vetélkedhetett. Az embernek szemesnek kell lennie, ha jó falatokhoz akar jutni. Igazam van, János?

Az ezredes szavaitól talán más, jelentékenyebb ember, mint az Arabs Szürke csaposa, is zavarba jöhetett volna. Az ezredes vagdalta, majd csontjairól rágicsálta a hideg disznóhúst, hogy minden tekintetben hasonlatos legyen ahhoz a nyavalyáshoz, aki talán ugyanígy eszik valamely korcsmában, ha ugyan van neki pénze ennivalóra. Az ezredes jó ember volt, és szívesen látta volna vendégül azt a nyomorultat, akit a Kaszinó határozatából kifolyólag ma délután hat órakor a másvilágra kell útbaigazítania; természetesen egy másik asztalnál kellene ülnie ennek a bizonyosnak, mert a legjobb szív sem szegheti meg a lovagi könyvek szabványait. Hányszor kénytelen egy fedél alatt ülni például halálos ellenségeivel a társadalmi úriember? Utóvégre nem lehet botrányt csinálni minden véletlen találkozásból. A sült hús vége valóban jól át volt sülve, az ezredes evés közben valamiféle ígéretet tett Jánosnak arra nézve is, hogy ha megint erre lesz dolga (és kezével hátrafelé mutatott), nem mulasztja el látogatását az Arabs Szürkénél.

- Sajnos, előre nem tudom megmondani a napot - mond az ezredes, amikor a keze ügyébe került retket felvágta, és figyelmesen szemügyre vette annak húsát. A retken látszott, hogy szakemberek látogatják az Arabs Szürkét, mert kifogástalannak bizonyult minden felvágott retek. Könnyed verejték mutatkozott hófehér hasukon, de nyoma sem például annak a barna hernyónak, mely féregútjában a retek szívéhez alattomosan közeledik, nyoma sem a fásult, rothadásos részeknek, amelyeknek a megpillantása úgy elszomorítja a retekszakértőket, mintha arra gondolnának, hogy már nincsenek a

világon sem tisztességes emberek, sem retkek, a külszín csal, és pudvás lehet belülről a legbecsületesebb gyümölcs is. Az ezredes retkei nem csaltak. Valóban azt adták belülről is, amit külsejükkel ígértek. Egészséget.

Az ezredes ropogtatott - retket, szegények ételét, amelynek fogyasztása sok mulatságos megjegyzésre adott alkalmat bizonyára az Arabs Szürkében és más előkelő fogadókban is.

- Az osztrigát is nagyon szeretem - szólalt meg az ezredes a retekevés ceremóniái közepette, mire János valóban gyanúsan nézegetett vendégére, hogy vajon nem akarja-e őt végleg falhoz állítani ez az idegen ember. - De ma csak ez a koszt járja, böjti koszt, a vezeklés kosztja, mert az embernek valahogy mégiscsak gondoskodnia kell a maga lelkiismeretéről is. Ha teli hassal, francia pezsgő hangulatában puffantom le azt a szegény ördögöt, akkor még utólag valamely szemrehányást tehetnék magamnak, hogy nem küzdöttünk egyenlő fegyverekkel. Én vidám és bátor voltam, tehát okvetlenül nyernem kellett, mert a bátraké a szerencse. Mondom, az osztrigát is nagyon szeretem, de sohasem ettem meg többet két tucatnál. Egy barátom ugyanis abba halt bele, hogy huszonnyolc osztrigát evett meg egy ültében. Huszonnyolc darabot, az igaz, hogy a kisebb fajtából. Más dolog a polip, tengeri pók, amelyet fejszével szoktak agyonütni a halászok. A tengeri pók lábai savanyú pácban, bőséges vöröshagymában, borssal, fűszerrel éppen olyan ártatlan eledelek, mint akár az angolna. Nincs itt maguknak valamely szalámicsutkájuk? - kérdezte hirtelen nyugtalankodva az ezredes, mintha szalámiszagot érzett volna. - Tudja, János, a szalámirúdnak a végét gondolom, amelyet már félretettek, mert a kicsinysége miatt nem alkalmas arra, hogy belőle vágjanak. A szalámirúdnak a végét, ahol a spárga van: nem mindenki tudja megrágni, de hál' istennek az én fogaim egészségesek, talán a rézkrajcárt is el tudnám harapni.

A csaposlegény immár teljesen az ezredes szolgálatában állott, mert volt valami varázslat az idegen szavaiban, amelyet napestig lehetett hallgatni. A jégszekrényben csak keresgélni kellett. A kiskorcsmák jégszekrényében gyakran akadnak ilyen szalámirudacskák, amelyek néha hetekig várnak a szakértőre, máskor pedig nyomban megtalálják a maguk gazdáját egy sietős bérkocsis alakjában, aki majd valahol várakozás közben előveszi őket a köpönyeg zsebéből.

Így jutott el az ezredes különös étvágyában a liptói túróig, amely csípős volt, átható szaga volt, vékony lemezekben helyezkedett el a sóskiflin, mert az igazi sajt kemény szokott lenni. Már éppen befejezni készült étkezését, amikor az Arabs Szürke előtt gyors perdüléssel állott meg egy fiáker, és a kocsiból egy halvány, magas termetű fiatalember szállott ki.

Ha az ezredesnek lett volna érzéke a civilek öltözködése iránt, észre kellett volna vennie azt a keresettséget, amelyet a fiatalember öltözékével elárult. Galléros köpönyege volt, feketéből, amilyenben a regényhősök vannak a múlt században. Kihajtós inggallérja volt és csipkés kézelője. Fehér pettyes, kék nyakkendő hanyagul volt a nyakán megkötve, és a mellénye teremtuccse hímzett, fehér mellény volt - mintha az összes ruhadarabokat valamely színházból kérte volna kölcsönbe. De az is lehet, hogy örökbe. Olyan vékony lábszárai voltak, mint egy komédiásnak. És lábszárai karcsúságát még fokozta a szűk fekete nadrággal is. Magas sarkú, nőies cipője volt.

A fiatalember nagyon halovány arccal lépett be az ajtón, mintha segítséget keresne itt. Dúlt vonásai bizonyos leküzdhetetlen félelmet mutattak, mintha menekvésében ért volna ide. Hosszú haja volt, amely homlokába, fülére hullott. Arca szőrtelen, szenvedélyes, epedő... No, ezért a pénzért lehetne valami muzsikus is - gondolta magában az ezredes, akinek figyelmét nyomban felköltötte a bérkocsiból kiugró fiatalember, pedig egyébként nem szokott embertársaival törődni. Valami vonzódást érzett ehhez a különös

fiatalemberhez, azt se bánta volna talán, ha az más hely hiányában az ő asztalához telepedik. Ám a fiatalember nem nézett se jobbra, se balra, hanem egyenesen a mérőasztalnak tartott, mint valami gyógyszertárban a sürgős esetekben. Vonagló ujjaival pénzdarabot vett elő, és alkoholista mohósággal kopogtatott a pénzdarabbal a mérőasztal bádogján. A csaposlegény féloldalt elfordult az ezredestől, hogy végigmérje a kopogtatót.

- Egy pohár erős szilvóriumot kérek - szólott a fiatalember, valamely másvilági hangon. - Szilvaszeszt - tette hozzá kesernyés nevetéssel. Mintha önmaga felett gúnyolódnék, hogy olyan helyzetbe került: szilvaszeszt kell innia.

Az ezredes, bár második „fröccsét" mérette ki (hogy talán ezzel is hasonlatos legyen ama részeges újságíróhoz), csendesen megcsóválta a fejét, és arra gondolt, hogy mi lesz az ilyen emberből, aki már kora fiatalságában korcsmák mérőasztalai előtt ácsorog.

A fiatalember azonban még mindig nem törődött az ezredes kötekedésével, amint az kihívólag nézegette őt. A csaposlegény arcába meresztette a szemét, mintha élete nagy bajában attól kérne kegyelmet. A csapos azonban érzéketlenül nyújtotta feléje a szeszes poharat. A fiatalember a poharat a szájához kapta, és már éppen felhajtani készült azt, amikor váratlanul az ezredes gunyoros, lenéző, dölyfös arcával került szembe a tekintete. Bár az ezredes ezt bizonyára nem akarta: igen sértő volt az arckifejezése, mint közönségesen lenni szokott. Hja, a nagyvilági életben szükségünk van olyan arckifejezésekre is, amelyek nem mások, mint álarcok. Némely embernek csak akkor látszik meg az igazi arca, amikor a halál csinálja azt.

A fiatalember, amint az ezredest megpillantá, oly rémületet fejezett ki a tekintetével, mintha az ördöggel vagy a halállal találkozott volna. A pohár kicsusszant ujjai közül, és sikoltva törött el a görbe padlón, pedig ezeket a

pohárkákat rendszerint vastag üvegből öntik. Aztán hirtelen felemelte a kezét a fiatalember, és eltakarta a két szemét, mintha nem bírná tovább látni a rémet, amely elébe állott. Vakon, imbolyogva fordult meg, és szellemlépéssel szökkent ki az ajtón. - Gyerünk a laktanyába - kiáltotta hörgő hangon a kocsis fülébe, aki olyan gyorsan vágott lovai közé, mint a halál. (Valóban, mint a későbbi megbeszéléseknél kitűnt, ezt a fiákerest nem ismeri vala senki ezen a környéken, pedig itt, az Arabsnál minden valamirevaló bérkocsi meg szokott fordulni. Még ha kerülőt kellett is evégből tennie.)

- Hát a fizetéssel mi lesz! - ordított János, a gazda is felugrott csendes kártyázásából, mert ilyen dolog már régen fordult elő korcsmájában, nem lehet ezt tűrni, még ha néhány fillérről van is szó. A gazda éppen azt akarta parancsolni Jánosnak, hogy futamodjon a bérkocsi után, ha kell, a laktanyáig is, amikor az ezredes, a másik idegen, most csendes, komor arccal intett:

- Azt a pohárkát majd én kifizetem.

Az ezredes szavai, bár azok meglehetősen csendes hangon mondattak ki: feltűnést keltettek a korcsmában. Vajon mi köze volt a fiatal idegennek az idősebb idegenhez? Vajon miféle titok rejtőzik itt? Végre egy bölcs fiákeresember (nyugalomban) oldotta meg a kérdést a maga természetes eszével. Így szólott a kártyázóasztalnál:

- Valószínűleg a bácsikája! - mondta hüvelykujjával az ezredes felé bökve. És tovább folyt a játék, mert a klinikai szolgák még mindig nem érkeztek meg. Némely napokon több a boncolás.

Az ezredes most nagyon elcsendesedve ült helyén, mintha valami búskomoly sejtelem szállotta volna meg a fiatalember korcsmai megjelenése óta. Bár nem volt mondható kalandos gondolkozású férfiúnak: még az a különös ötlet is felbuggyant benne, hogy ez a fiatalember volna az az újságíró, akivel neki a mai nap folyamán halálos párbajt kell vívnia. Hiszen az ezredes sohase látta az újságírót, ő a Kaszinó megbízásából teend mindent, amit

elégtételnek lehet nevezni, akár halállal is végződjön az. János, a csaposlegény az iménti jelenettől még felhevülten állott helyén, és az ezredesnek panaszkodott, miután a gazda megint elmélyedt a kártyázásban.
- Jól néznénk ki, ha csupa ilyen vendégünk volna, aki földhöz vágja a poharat, és azután fizetés nélkül megszökik!

Az ezredes csak bólongatott a legénynek, miközben többször elővonta zsebéből óráját. Még körülbelül negyedórája volt a párbaj előtt, amelyhez éppen kellő időre akart megérkezni. (Kétpercnyi séta innen a laktanya.) Tudniillik az ezredes egészen feleslegesnek tartotta, hogy a civilekkel, a párbajsegédekkel, orvossal hosszadalmasabban ismerkedjék a párbaj előtt, amit nem lehet amúgy sem elkerülni. Az ő szekundánsai, az ezredesek - orvosa, Kosztka Emil bizonyosan a helyükön lesznek. Ami pedig nincs jogában senkinek, feltételezni, hogy P. E. G. szolgálaton kívüli huszárezredes gyávaságból késlekedik. Csak éppen a felesleges beszédet akarja elkerülni. Vezényszóra lőni, aztán zsebre tett kézzel várni, hogy az ellenfél tud-e még visszalőni. De valószínűleg nem lő már vissza. Habár egy haldoklóról mondják, hogy végső erejével még elsütötte a pisztolyát, és talált. Bolondság, ez egy században egyszer fordul elő.

Ha valóban ezt a bolondos külsejű fiatalembert találná ott maga előtt a kaszárnya fedett lovaglójában, amint kihajtott, fehér gallérjával és hosszú, fehér mandzsettáival biztos célpontnak állana ki pisztolya elébe - ha valóban az a nyavalyás, beszámíthatatlan fiatalember volna az ellenfél: akkor igen kellemetlen volna a dolog, de a helyzeten ez mit sem változtatna. Utóvégre az ezredesnek semmi köze sincs az illető személyéhez, se rokonságához, se esetleges szeretőjéhez, se apjához, se anyjához: a Kaszinó döntött ebben az értelemben, a Kaszinó döntése ellen pedig nincs apelláta...

- Kérek abból a pálinkából én is - szólal meg most az ezredes, szinte akarata ellenére, mert most már némileg restelkedett, hogy ennyire azonosítja magát ellenfelével, aki valóban csak egy újságíró lehet hímzett, fehér mellényben, amint a pisztolypárbajhoz öltözködik.

János nem értette mindjárt a szót, mert hiszen nem volt beszélyíró, aki nyomon követhetné az ezredes gondolatait, de lassan észbe kapott, és pálinkát öntött egy pohárkába, talán éppen abba, amelyet az imént az ismeretlen fiatalúr elejtett. Az ezredes rövid szagolás után szilárd kézzel leöntötte a pálinkát gallérja mögé. Valóban különösen erős pálinka volt - nyilván azoknak a kocsisoknak a kedvence, akik téli hóförgetegből érkezek meg ide a város végére, miután egész napjukat mindenféle haszontalan pasasérokkal töltötték. Vagy pedig azok a kocsisok kedvelték ezt a pálinkát, akik egész életükben hullákat fuvaroznak a szomszédos bonctani intézetbe. Szó se róla - mindenki kedvelte az Arabs Szürke híres pálinkáját a környéken -, mért ne ízlene az ezredesnek is.

- No most már mehetünk - mond az ezredes, miután titokban krákogott egyet-kettőt, mert a világért sem akarta észrevétetni, hogy a kocsispálinka kissé elkábította. De hát megitta a nyavalyás tintafaló helyett.

A fizetéshez az asszony jött elő a konyhából, mégpedig palatáblával és krétával, ami nagy mulatságot szerzett az ezredesnek. Elgondolta magában, hogy milyen jó tréfa volna, ha egyszer Stettner, a Kaszinó főpincére is táblán számolna, és a visszajáró pénzt ezüsttálca helyett a szoknyazsebből adogatná elő. Az ezredes, hálából, hogy asszonnyal van dolga, a legropogósabb bankjegyet kereste elő a pénztárcájából, amely olyan keményre volt vasalódva, mintha még a múlt hónapi nyugdíjból maradt volna meg. Az asszony számolt, a pénz iránti tiszteletből mindig meghajlított nyakkal, jámboran, naivan, mintha a legfontosabb dolgot művelné, amelyre az élettől megbízást kapott.

- Remélem, minden jó volt? - kérdezte az aprópénz visszaadása után, miután a ropogós bankón még egyet roppantott, mielőtt azt férfias pénztárcájában elhelyezte volna. - Talán csak a perkelt...
- A pörkölt igen jó volt - felelt türelmetlenül az ezredes, mert gyanakodni kezdett, hogy ezt a szót az ő bosszantására találta ki az asszony.

Majd szivartárcájában keresgélt, miután ott egyenkint szemügyre vette kincseit, a különböző szivarokat, amelyeket néha hetekig tartogatott, hogy kellő, illendő alkalommal gyújthasson rájuk. A csaposlegénynek való rövid szivart hamar megtalálta, amelyet át is nyújtott a legénynek, mint valami érdemrendet, de a maga számára nem tudott hirtelenében szivart választani. Végre is egy bunkó formájú havannaszivarra esett a választása, amilyen szivarra az Arabs Szürke fennállása óta nem gyújtottak rá ebben a helyiségben.

Nem, most már semmi körülmények között se akart hasonlítani ahhoz a kófic emberhez, miután azt látni vélte. Miután megállapította róla, hogy azért ejtette el a pálinkáspoharat, mert az ezredest megpillantotta és felismerte, az ezredes feltette magáról, hogy őt az egész városban ismerik. Pláne ellenfelei.

Nem, sehogy se illett volna más arcra az az emberfeletti rémület, csak az ellenfele arcára.

Komolyan és ünnepélyesen gyújtotta meg kis bunkóját az ezredes, miután az aranypiros papírszalagot megvetéssel leszakította róla. Mily balga volt, hogy csak egy délutánra is el akarta felejteni rangját, társadalmi állását, baráti körét és megszokott életmódját, hogy „leereszkedjen" egy ismeretlen emberhez, annak feltételezendő szokásaihoz, mintegy kiengesztelésül azért, hogy estére agyonlövi - megszabadítván őt a földi élet gyötrelmeitől. - Az a legnagyobb szamár, aki valaha is bocsánatot kér valamiért, mert igazi megbocsátásról amúgy sem lehet szó - mondta az ezredes, kis, bunkós szivarja rágyújtása

közben. Hátrább az agarakkal annak, aki az életét félti: pöffentette az első füstgomoly, amelyet az ezredes szétfújt maga körül, mintha mindent el akarna egyszerre fújni, ami ezen a délutánon történt vele.

A havanna valóban ízletes volt, mint az utolsó szivarhoz illik.

Ezzel a szivargyújtási jelenettel körülbelül végeztünk is az Arabs Szürkével és mindazokkal az urakkal, akik oda a város különböző részeiből megérkezendők voltak, mert erre nézve belső ösztönzésük volt. Bizonyos, hogy a klinikai szolgák végtére megérkeztek, mert még a klinikán sem boncolnak éjjel-nappal. Megjöttek a város különböző részeiből a hullaszállító kocsisok, mert hiszen a hullaszállításban is bekövetkezik némi szünet. És estefelé a ház elé állottak a fiákeres urak, akiknek ezen a környéken volt valahol az istállójuk. Dolog lett a mérőasztal körül, és a nyíló konyhaajtón át új „perkelt"-szag áramlott ki. Jánosnak, a korcsmárosnénak és még másoknak is éppen elég idejük volt már elfelejteni az ezredest, aki itt félelmetesen forgatta délután kerek szemeit, de voltaképpen kedélyes ember volt, aki még a csaposlegénnyel is szívesen szóba állott. Amikor estefelé egy késői hullaszállító kocsis jelentkezett a mérőasztal előtt, és ott mogorván megállott, mint aki elégedetlen a foglalkozásával. A lábfejével általában megvakarta a másik lábszárát, és mindaddig egy szót sem szólt, amíg két pohárkával le nem eresztett az erős pálinkából.

- Valami civilbe öltözött ezredest kellett fuvaroznom - mondta, miután piszkos zsebkendővel megtörölte a bajuszát, és Jánosnak is volt ideje az odahallgatásra. - Ezek az urak egész életükben fényes egyenruhában járnak, soha semmi dolgunk nincs velük, mert azt a katonaság intézi el. Ha egyenruhában halnak meg. Az én fuvarom persze civil ruhába öltözött a halála előtt, hogy nekünk is legyen vele dolgunk. Azt mondták, hogy párbajban lelőtték őt a kaszárnyában. Mostanáig gondolkoztak azon, hogy hová

szállítsák. Végre is itt vagyunk mi, nekünk kell fuvarozni mindenkit. Ott van már a Szvetenay utcában.

A csaposlegény nem felelt a hullaszállító kocsisnak, mert éppen egy belvárosi fiákeres jött be, akinek itt sok ismerőse volt, és vigyázni kellett a rendelésre, mert hamar lármát csinált.

Éjjel felé, amikor csillapodott a vendégforgalom, János, a csaposlegény a hátát a szekrény sarkának vethette, és a délutáni vendég furcsaságain gondolkozott. Nem, sehogy se jutott eszébe, hogy ő volna az a bizonyos hulla, amelyet elfuvaroztak. Aki után a cifra szivarszalag maradt a sarokban.

(1928)

A rákleves

Ulrikról azt szokták mondani, hogy őkelme nagy „levesbarát".

Annak, aki némi fantáziával kezeli embertársait, ilyen hír hallatára nyomban egy középkorú, tekintélyes külsejű és nem könnyen mosolygó arculatú férfiú jutna az eszébe, aki ugyan a nyakszirtjén mindennap gondosan megköti az asztalkendő csücskét, de valamely balsors, vakeset, elkerülhetetlen végzet folytán a kabátja eleje mégis eltesz emlékbe egyet-mást azokból a levesekből, amelyeket elfogyasztás céljából babos tálban, kék karikával is megjelölt tányérban, valódi ezüstkanállal vagy hófehérre súrolt fakanállal elébe mertek.

(Persze, közelebb adván ilyenkor a sót, paprikát, a borsot; a fekete üvegben barnálló olasz levesízesítőt, amelyet már némely vidéki háznál is használnak, de azért gyanús az a vendég, akinek első kézmozdulata a levesízesítő üvegnek van szentelve.)

Ulrik nem keveredhetett semmiféle gyanúba, amíg társaságba járt és bozontos szakállú, csurgós bajuszú, a leveshez sós kenyérdarabkákat is fogyasztó vidéki papok, jegyzők és más honoráciorok között gyakorolta az evés szertartásait.

Mondom, Ulrik társaságos életében nem keveredhetett semmi gyanúba, mert a nyakában levő szalvéta vidám földrengést jelzett, amikor a levesízesítő cseppekkel kínálgatták. - Inkább még egy pohárkával abból a házi szilvóriumból, amíg a levesem teljesen megérik - mondta, és az asztalkendő alatt valamely zsebébe nyúlt, ahonnan az ismeretes, mogyoró nagyságú, nyerspiros vagy szárazpiros paprikácskákat szedte elő, amelyeket készen tartott penecilusával a levesbe metélt, eleinte gondos, kimért karikákban,

később csak úgy találomra, de mindig magostól és szárastól együtt, mert így keletkezett e levesnek olyan egyéni íze darab ideig tartó kavargatás után, amely levesnek egyébként is hosszú, vékonyra sodrott tésztával kellett felszerelve lenni.

Ulrik igazában egy levest szeretett, mint ahogy azokról a férfiakról mondják, akik voltaképpen egyetlen asszonyt szerettek, amely férfiak véges-végig szerelmeskedtek az életüket, minden szoknyaránc után megfordultak, mindegyikért elmentek volna a „kárhozat is", mint a maguk nyelvén mondogatták... Ez a leves a rákleves volt.

Mikor különböző betegségei az egy helyben való maradáshoz kényszerítették, mint akár egy káposztafejet, amelyet otthon a pincében vagy a kamrában érlelnek meg arra nézve, hogy valamikor élvezhetővé váljon; vagy akár a tengericsövet, amelyet pirosodni a padláslyukba akasztanak ki: mikor erre a sorsra jutott Ulrik, akkor persze megbánta mindazokat a kedveskedéseket, amelyeket valaha józansága, bölcsessége, biztos öntudata ellenére a különböző vendéglátó asszonyságoktól elfogadott, megbánta a „reparálásokat", a leves utáni „negyven cseppeket", a mindenféle közmondásokat, amelyeket bolond férfiak néhanapján elkövetnek egy hangulat vagy egy hölgy kedvéért. De a ráklevest állítólag mindvégig szerette Ulrik, és könyvvel a kezében állott az ámbituson, amikor az er-betűs hónapokban és hétköznapokon ráklevest főzetett, így beszélt gazdasszonyához, Csapó Gizellához:

- Most már mindegy, kedves, hogy mi történt a múlt időben...

Csapó Gizellának az er utáni hónapokban többnyire a piros téglával kirakott, frissen meszelt ámbituson volt dolga, mert rendes asszony módjára tudott beszélgetni a tulipánjaival, a pünkösdi rózsáival, a virágzó cseresznyefáival, mint akár a macskáival, galambjaival, sündisznóival.

- Most már mindegy, kedves, hogy mi történt a múlt időben - kezdte Ulrik. - Mindegy, hogy mennyit vétkeztem az egészségem ellen, a mellénygombjaimat mindig kinyitottam, ha csak egy mód is volt arra nézve, hogy tüdőgyulladást kaphassak, folyton szerelmes voltam bizonyos nótákba, amelyek éjszaka nem hagytak aludni... Most már mindegy...

Vesd rám szelíden szép szemed.
Most látsz utolszor engemet,
A sors elint karod közül,
De szívem csak éned hevül.

Csapó Gizella, az országos hírű gazdasszony és szegény rokon, bár ismerte Ulrik úrnak elérzékenykedéseit, mégiscsak abbahagyta a varrógép hajtását, és felfigyelt a régi versre, a régi dalra. Vajon mit akar Ulrik úr, hogy régen gyászfátyolba burkolt szívét környékezi meg; az ő szegény szívét, amely megszenvedte a magáét? Vajon mit akar Ulrik úr e szívvel, amely sokkal több mártíromságot állott ki, semhogy könnyelmű játékot űzhessenek vele ismét a férfiak? Vannak olyan női szívek, amelyekhez már becsületből sem szabad többé hozzányúlni; ilyen szívek a szegény rokonok szívei. Ó, nem nagy kunszt egy jómódú földesúrnak egy szegény leány szívét elbolondítani. Ulrik pedig így folytatta:

- Már többször nézegettem az ön szakácskönyvét, amelybe saját kezűleg jegyzett be bizonyos recepteket, amelyeket az országban jártában-keltében hallott, tanult. Nagyon helyes szokásuk ez azoknak a derék nőknek, akik - nem egy vacsorányi időre van berendezve az élet - más napokon is ebédelnek.

Csapó Gizella féltékenykedve nézte az Ulrik kezében levő háztartási könyvet, mintha titkait féltené a jó úr előtt. Nem is lehet hirtelenében tudni,

honnan vette Ulrik úr azt a vakmerőséget, hogy a háztartási könyvet elővegye. Utóvégre a nőknek titkaik is vannak...

- Kérem, Ulrik úr, adja ide a könyvemet - mond reszkető, méltatlanul szenvedő hangon Csapó Gizella.

- Nem addig, amíg a 67. lapon levő rákleves készítési módját ki nem igazítja, utóvégre éppen az ön szavajárása, hogy az élet nem egy napig tart. Gondolni kell mindig a jövőre is, hogy az ember megmenekülhessen a borzalmas meglepetésektől. Gondoljon arra, hogy én egyszer beadom a kulcsot, és maga, Gizella, itt marad árván, a ráklevest mindig úgy fogja főzni, ahogyan könyvecskéjébe bejegyezte: azaz zalai módon. Lehet, hogy ez a recept jó lehet Zalában, hol azok a kalapnagyságú, hizlalt rákok teremnek, amelyektől megijednek a fiatal szolgálóleányok, amikor a bajuszukat kezdik mozgatni. Többet most nem akarok a zalai rákról mondani, mert nem akarom senkinek se elvenni a gusztusát a hízott rákoktól. De mi itt a Felső-Tisza mentén vagyunk, hál'Istennek, ha már úgyse sikerült egyéb az életemben. Itt maradhattam a szűz folyónál, amely olyan ragyogó is, mint a napsugár. Főzzük tehát a ráklevest tiszai módon - szólt Ulrik úr, és átadta a könyvet Csapó Gizellának, hogy abban a kellő javításokat megtegye.

Másnap reggel ismét beszélni kezdett Ulrik úr, mert általában reggel még bírta a beszédet, mert hiszen akármennyit beszélt álmában, reggelre mindig maradt hangja; körülbelül déli harangszóig, mert azután már nemigen állott szóba emberfiával, legfeljebb a szódavízzel házaló zsidóval, akit természetesen nem mulasztott el jól megszidni az üvegek tisztátalansága miatt... Reggel így beszélt Ulrik úr:

- Májusban néha versek is eszembe jutnak éjszaka; így eszembe jutott annak a költeménynek a másik fele, amelyet tegnap elfelejtettem:

Nem földön nőtt szép rózsaszál!
Gyönyörűségem te valál,
Örök tavasz nyíljon neked...
Isten veled, Isten veled.

Szegény Csapó Gizella ott az ámbitusi varrógép mellett most már akarata ellenére elpirult, mert hiszen valamikor énekelte ő ezt a dalt, amikor annak divatja volt, és Gizella még tartotta magát a divatokhoz. Csak az tudná megmondani, aki a szívekbe lát, hogy mily fájdalmas emlékek ébredtek Gizella szívében a dal hallatára. A szempilláján egy gyémántcsepp reszketett - pedig Gizella nem szokott, nem tudott sírni.

Ulrik úr pedig úgy tett, mintha nem vett volna észre semmit. Vannak ilyen furcsa emberek, akik mindig csak a maguk baját látják.

- Valami történni fog velem, mert megint gyalázatosat álmodtam, hogy szinte megbénult tőle a bal oldalam. Ördög vigye, talán még én is meghalok - gondoltam, amikor fuldokolva kimásztam az álomból. Szinte kötőféket kellett vetni a fejemre, hogy kihúzzam magamat az álom vizéből. Ha még egy percig ebben a helyzetben maradok, bizonyosan meghalok. De kimásztam, és megint a ráklevesre gondoltam, amelynek receptjét az én hűséges Gizellámnak akarom hagyományozni.

- Halljuk hát a receptet - monda most gyöngéden Csapó Gizella, mert úgy érezte, hogy ezzel könnyít a beteg Ulrik úr állapotán.

- Köszönöm, leányom, hogy hajlandónak mutatkozik egy semmirevaló vénember mondanivalójának meghallgatására - felelt hálásan Ulrik úr. - Tudni kell a történethez, hogy a felső-tiszai rák apró, fürge, jókedvű rák, amely olyan hangot tud adni a farkával, mint a gyerek az ostorával. Azt a csalánt szereti, amely a legmérgesebb, és megtámadja a nőket, ha azok ügyetlenül veszik őket

kezükbe a takarítás, a kefélés idejében. Nem szereti, ha lesúrolják róla az iszapot, mert tudja, hogy ez halálát jelenti. Egyszer egy hím rák fülem hallatára azt mondta egy máriapócsi leánynak, ne ingerelje a súrolókefével, mert megharapja. Meg is csípte a kisujját, amelyet a vigyázatlan leány napokig bekötve hordott. És ez az apró rák, miután megfürdött a hidegben, a forróban, megpirult, a rizskásatölteléket szereti a héja alá. Az igen apró rizskását petrezselyemmel, tojással keverve, de csak annyit, hogy egy kanálnyi legyen. Nem szereti, ha farkát, ollóját meghámozzák, sőt lábát se engedi kitépni, mert éppen lábánál fogva kell őt megfogni, hogy a derekában levő ízekkel az ember megismerkedhessek. És rendkívüli módon kedveli a marhahúslevest, amelyet tyúkhúslevessel is lehet keverni. Ebben szeret igazán megfőni, vékony levesben, sáfrányos, petrezselymes levesben, amikor is akár százat meg lehet enni belőle, persze két kézzel, mert bolond ember volt az, aki a rákhoz először evőeszközt használt. A rák farka, ollója és dereka, de csak a fürge tiszai rákban telve van olyan ételízekkel, amelyek kedvesek a beteg embernek. Az apró, még szinte ártatlan felső-tiszai ráktól az ember nem kap kiütéseket. ígérje meg, Gizella, hogy ezentúl így főzi a ráklevest!

- Holnap - felelt megadón a szegény rokon.

- Nekem soha, mert a beteg gyomromnak nem szabad ilyen eledellel táplálkozni. Nyomban elvinne az ördög. De majd így főzze a ráklevest másoknak, akiket szeretni fog.

(1929)

Szépvadászné tabáni kocsmái

Volt nekünk egy ismerősünk a Tabánban, akinek a kedvéért valaha bejártunk minden kocsmát. „Szépvadászné"-nak hívták, és mindig más kocsmában lehetett megtalálni, mert ő maga is szerette a kocsmárosokat, akik a kedvéért néha jó bort is tartottak. Ha nyaranta (de néha télidőben is) titokban megtudni akartuk, hol mérik mostanában a jó bort a Tabánban: csak azt kellett kivizsgálni, mely kocsmát látogatja Szépvadászné. Egykor operaénekesnő volt, de nem tetszett neki a színházi élet: komoly háziasszonynak született, aki maga jár vásárolni a piacra, maga főzte meg Szépvadásznak, az urának az ebédjét, a vacsoraharang mindig otthon találta egy hegynek kanyarodó utcácska virágos ablakai mögött, és az ablakból legfeljebb Szépvadász nyújtogatta kifelé a csibukját, amíg a vacsora elkészült. S bizonyára a házikó csudálkozott legjobban, amikor önkéntes dalárdisták stációt tartottak a kanyargós utcácskában (azt hiszem: Aranykakas utcának hívták), hogy az éjféli órában elismerésüket fejezzék ki Szépvadásznénak, mert jó kocsmába, jó bormérőbe igazította őket.

Hát mikor járt ez a példás, erkölcsös, gondos háziasszony a tabáni kocsmákba, hogy borukat kóstolgassa, kocsmárosait új nótákra tanítgassa, borivóit a város minden részéből összegyűjtögesse? Mindig, amikor nem volt otthon Szépvadász. Mindig, amikor a „szolgálatnak", a „hivatalnak", a „háziasszonyi kötelességteljesítésnek" vége volt. Nyomban tabáni kocsmárosok voltak a barátai, büszke volt rájuk; a kocsmárosok mindig meghallgatták véleményét újonnan vásárolt boraikról, megkérdezték nézetét adósaikról, sőt még azon újonnan feltünedezett vendégekről is, akik a

kocsmák magános sarkait keresték eleinte, hogy estére a bormérés közepére ugorva, hetykén megkérdezzék: ki a legény a csárdában?

Szépvadászné, egyébként csinos, kellemes, jókedvű asszonyság, mindent tudott, határozottan, komolyan beszélt, nótákat énekelt délelőtt és délután, a legerősebb bor sem ártott meg neki, mindig tiszta, mindig kellemes volt, még ha a régi bécsi fiákeresek táncát mutatta be a pádimentumon, barátnői voltak a kocsmárosnék is, mert kitanította őket arra az eljárásra, mit kell a férjekkel csinálni, mielőtt otthonról eleresztenék őket borvásárlás címén ismeretlen falvakba vagy valamely régi kamerád meglátogatására a veszélyekkel teli pesti fővárosba. „Csak meg kell mérni az öreget, mielőtt eleresztenétek! - biztatta Szépvadászné a kocsmárosnékat. - Azért nincs baj soha az én házaséletemben."

A kocsmárosnék szívesen hallgattak Szépvadászné praktikus tanácsára, és bizony Krausz Poldinak a mérlegre kellett lépni, ha már a bajuszát kezdte pedregetni az ivó mellett, titokzatos nótákat dünnyögött, és ravaszkodva káromkodott, hogy már fogyatékán van a zsámbéki bora.

Természetesen mi hallgattunk Szépvadásznéra, amikor a különböző tabáni kocsmák előnyeit és hátrányait magyarázta délelőttönkint, a piacról jövet, kosarával megállván a divatos kocsma ivóasztala mellett.

- Nem kell komolyan venni az életet, csak a jó bort kell mindig keresni - mond Szépvadászné.

De amint a Görög utcai toronyban delet ütött az óra: már eltűnt Szépvadászné. Azt mondják, oly gyorsan főzött, mintha az összes tabáni kocsmárosnék segédkeztek volna a konyháján - vagy talán azért, mert a lábasainak, pecsenyéinek és a hazaérkező Szépvadász úrnak is olyan nótákat tudott énekelni, mint a tabáni kocsmák vendégeinek, már a kora délelőtti órákban.

...Hát jártuk is Szépvadászné után a Tabánt, néha már délelőtt is, ha az embernek (ifjúkorában) nem volt egyéb tennivalója, mint az elmúlt éjszaka holdvilágján merengeni, örömöket és csalódásokat összeadni s kivonni a kocsma homályos sarkában - de délután minden valamire való tabáni különcnek okvetlenül eszébe jutott Kálnay László mondása: „Akkor legjobb a kocsmába menni, amikor az ebéd íze még az embernek szájában van."

Ez a nevezetes Kálnay László mindig tudta, hogy délután mely kocsmában található meg Szépvadászné. Kálnay László volt az utolsó bölcs ember a Tabánban, hetvenesztendős volt, latinul is tudott, olyan nótákat énekelt, amilyeneket az alföldi betyárvilág elmúlása óta senki se merészelt, és amint a példa mutatja, a szeszélyes, kiszámíthatatlan Szépvadásznéval is tudott bánni.

- Már a szoknyaráncán láttam tagnap, hogy a menyecske ma délután nem jön be Mélypincébe - mondta a legbölcsebb férfiú, akit valaha ismertünk. És ebéd után vándorolni vitt a Tabánban, mert Szépvadászné nélkül már szinte nem is volt íze a bornak.

Kálnay László igen komolyan, császárszakállát simogatva mendegélt csoportunk élén, néha megállott, ha zongorát vagy énekhangot hallott, aztán egykedvűen legyintett:

- Nem a Szépvadászné hangja!

Néha úgy tűntünk fel a tabáni utcákon, mintha Szépvadászné lovagjai volnánk valamennyien, akik ismeretlen kocsmák ismeretlen veszedelmeiből akarnánk kimenteni a drágalátos hölgyet. Javíthatatlan ábrándozok, akik elhittük, hogy ott jobbnak kell lenni a bornak, a csárdásnak, de még a csárdásnénak is, ahol Szépvadászné érdemesnek tartotta délután megtelepedését.

A tabáni kocsmárosok mind kiálltak a bormérésük elé, amikor a Szépvadásznét egyszer Óbudáról csalogatták haza. A „Burgzsandár" a bajszát pedergette, a „Három 7-es"-beli bormérő talán még szótlanabb lett, mint

valaha, a „Szarvasiból is kipillongattak azok a tabániak, akik Szépvadászné távollétében már kávéházba kezdtek járogatni.

- Hozzák az asszonyt - mondták, és búcsút mondtak a Szarvas kávéház biliárdasztalainak. És a kocsmárosok kérdezgették:

- De hát miért ment ki a Tabánból?

- Azért, mert észrevettem, hogy manipulálni kezdenek a borokkal - felelt Szépvadászné. - Egyik-másik kocsmáros ismerősünk félórákat is töltött a pincéjében. Hiába vitte magával a frissiben fogadott szolgálóleányát, én bizony nem hittem az öregnek, megéreztem a borról, hogy valamely változás állott be a pincében.

Így magyarázgatta Szépvadászné különös eltűnését a tabáni kocsmákból, ahova azonban mindig visszacsalogattuk. Kálnay László ajánlkozott.

- No, majd megnézem magam is azt az új szolgálót a Fehér sas téren.

- Az újbort kóstolja meg, Laci bácsi, akkor majd belátja, hogy igazam volt - felelt Szépvadászné, és a derekára csapott.

... Ilyenformán mendegéltek az esztendők a Tabánban.

(1929)

Delikátesz

Ne bántsátok szegény Flegmant, őmiatta már nyugodtan kukorékolhat minden hitvány kakas a maga szemétdombján - mondogatta Ulrik úr, beteg, úri barátunk, aki szeretett magáról harmadik személyben beszélni, amikor rájött, hogy így érdekesebbek mondanivalói. - Flegmannak régen kampec, csak azért lázong még a napsugáron, hogy barátainak, jótevőinek hálásan megfizessen azokért az emberséges cselekedetekért, amelyekben őt betegségektől nyomorított életében részeltették (Sic!) - fűzte hozzá, mintha titkon ő maga is javítgatná szavait. - De azért változtatni kell a helyzeten...

Ugyanezért „Flegman" név alatt nyílttéri hirdetést küldött be a *Nyíri Vinkó* című hetilapnak, amely a Tiszántúl jelent meg, valamint Udvarhelyinek, a híres ágensnek, aki a világon mindennel ügynökösködött, és kis boltja volt az Angyalzugban; napközben lehetett őt látni a boltocskában, íróasztal mellett, és régimódi lúdtoll volt a füle mellett, nagy könyvbe nézett, de minden angyalzugi lépésre felemelte a szemét, amelynek balja üvegből volt - hogy a félősebb asszonyfélék ijedtükben keresztet vetettek a boltocska előtt. (Vajon hová teszi az üvegből való szemét Udvarhelyi, ha alszik? - kérdezték a bátrabbak. - Pohár vízbe, lelkecskéim, hogy másnap még jobban lássak vele.) Tehát Udvarhelyi boltocskájának kirakatába is kiragasztotta Ulrik úr a hirdetését, amely így hangzott:

„Magányos, független, de jelenleg betegeskedő, javakorbeli, gyermektelen, nem egészen szegény, de egyszerűséget szerető... de tisztaságot, kényelmet, nyájasságot, otthont, csendet, háziasságot, megbízhatóságot kedvelő, falusi úriember derék házvezetőnőt keres, akit nyugodt lélekkel a háziasszonyt megillető helyre ültethetne. Aki a politikai, a társadalmi vitákhoz is konyít."

Csapó Gizella, ez a „páratlan" gazdasszony, aki már esztendők óta szolgálta Ulrik urat ismeretes falusi udvarházában („abban a reményben, hogy egyszer mégiscsak elvisz az ördög, így vagy amúgy" - mondta Ulrik úr, és kezével különböző jeleket tett fején, szívén, gyomra tájékán), Csapó Gizella egy hetivásár alkalmával, amikor maga is Udvarhelyi boltjában nézelődött (mert egy szegény nőnek mindig szüksége van valamely reménységre, vőlegényre, jövendőre, ami szinte örökre befellegzett, amióta a *Képes Családi Lapokban* a Levelezés című zöld boríték megszűnt) - Csapó Gizella nyomban megtudta, hogy gazdája, Ulrik úr helyezte el a hirdetést, amelyet Udvarhelyi szemüvegén át csemcsegve olvasott fel az asszonyságnak.

- Delikatesz - mondta a hirdetés felolvasása után az ügynök, aki bár pocakos, zsírfoltos mellényű emberke volt, mindig szárnyas kabátot viselt, amellyel olyan kunsztokat tudott elkövetni, mintha maga is házasodni akarna. (Két felesége volt már.)

És ne felejtsük, hogy történetünk idején Magyarországon még szerették a ceremóniákat.

- Delikatesz? - kérdezte Csapó Gizella. - Az én időmben ezt patkányméregnek nevezték - mond, szótlanul hazaszekerezett a hetivásárból, jóformán semmit sem vásárolt, mert a kofákkal inkább az anyjuk kínjáról beszélt, mint az új sóskák, babok, káposzták áráról. (Amely terményeket már csak azért is kedvelt Ulrik úr, hogy elmondhassa a másvilágon, hogy még evett az 19**-iki szamócából. „Ki tudná, hol a fenében lesz szegény Flegman a jövő tavaszkor?") Csak egy nagy füstölt sódart vett, amely lehetett volna fából is, agyon lehetett volna vele ütni egy bivalyt. És egy száraz lóbőrt vett, amelyet „egy szegény zsidó" keservesen kínálgatott, amíg megesett a szíve Csapó Gizellának.

- Sóskánk, babunk, paradicsomunk, galambbegyünk, káposztánk, tengerink egy-két nap vagy egy-két hét múlva úgyis lesz bőségesen a kertünkben, kár érte pénzt kidobni. De lóbőrünk nincs, és nem is lesz otthon, ha én egyszer itt hagyom ezt a házat - mondta igen komolyan, amikor porköpenyében (amely olyan volt, mint a faluzó állatorvosoké), nyolcvan vagy nyolcvankettő kilós termetével olyan könnyedén ugrott le a magas „bricskáról", amelyet egy kőhajításnyira kezdődő Felvidék kedvéért nevezett így az udvarias Ulrik úr. Mondják, Csapó Gizella oly huszárosan ugrott, hogy nem kellett nyomban felpofoznia a „tigrist", aki hosszú szárnyú, rézpitykés kabátot kapott magára, ha kocsizörgés hallatszott a ház előtt, és Csapó Gizella alsószoknyáiról, ecetvirágszínű harisnyáiról, rövid szárú csizmáiról mindig egy hétig vigyorogva beszélt este a konyhán. Gizella leugrott, és a lóbőr felől úgy intézkedett, hogy azt nyomban a padlásra vigyék. - Minek? - kérdezte az igazi Flegman, Ulrik úr férfi betegápolója, aki a gazdasszony távollétében a betegeskedő házigazda körül őrködött, hogy „végrendelkezését elmondhassa valakinek".
- Minek? - ismételte a valódi Flegman. - Hiszen a Ténsasszony úgyse tud a létrán járni, mert elszédül.

Csapó Gizella, aki „Flegman szemtelenségeit" megszokta (ha ugyan meg lehet szokni az ilyen frátert), midőn darab időre kihúzta a lábát a házból - Csapó Gizella egy könyvecskét vett elő karon hordott kézitáskájából, amelyben a Felső-Tisza menti urak egész vagyona elfért volna, akár bankóban is. S így szólt:
- Mielőtt a tekintetes úr új gazdasszonyt fogadna, aki politizálni tud az ebédlőben, olvassa el ezt a könyvecskét. A városi könyvkereskedő ajánlotta, mert a patikaszerek már nem használnak a tekintetes úrnak.
- Sose használtak - legyintett az ámbitusi karosszékében üldögélő Ulrik úr.

(Ma azt képzelte, hogy a Tiszántúl valahol azért kalapácsolnak, hogy az ő életét emígy is megrövidítsék ellenségei. Ugyanezért „Flegman"-ját minden fertályórában kiküldte a Tisza-partra, hogy bömbölő hangján valamit visszaordítson ellenségeinek. Flegman tehát naphosszat ordított: „Túl a Tiszán faragnak az ácsok..." kezdéssel egy dalt, most, esteledvén: kissé fáradt volt, s a tekintetes úr helyett csupán egyetlen pillantást vetett a könyvecskére. „Illik? Nem illik?" Ez volt a könyvecske címe.)

- A könyvkereskedők az asszonyságoknak, ha arra valóknak látszanak: mindig csiklandós könyvecskéket ajánlanak - mondta Flegman bölcs férfi módjára.

- Szemtelen - felelt Csapó Gizella.

Mielőtt Flegman felelhetett volna, Ulrik úr csendet intett, s szokásos elérzékenyedésével így szólt:

- Csak hagyjátok a pörpatvart, ti ostoba cselédek. Én akkor voltam életemben a legboldogabb, amikor az édesanyám dorgált gyermekkoromban, és a Drága szív a megbántó szavak helyett mindig csak ezt az egy szót használta: „Szentelen". Mi, gyermekek, azt hittük, hogy Édesanyánk póri származása és rokonsága miatt nem használta a korrekt nyelvtani kifejezést... Istenem, azóta hányszor kellett megtudnom az életemben, hogy milyen különbség van a „szentelen" és a „szemtelen" szavak között!

Ulrik úrnak e váratlan közbelépésével erre a napra meglehetős nyugalom költözött az úriakba, bár mindnyájan otthon voltak, akik Ulrik úrral a másvilági csendet szokták megkívántatni. A „kutyahangú Flegman"-on és a hűségére büszke Csapó Gizellán kívül jelen volt az elcsípett „Nyílttér"; de az alig elviselhető vendégeken kívül is voltak itt olyan hascsikarások, amelyek Ulrik úrnak mindig azt a napot juttatták eszébe, amikor csaknem egy hétig tartó dorbézolás után (amikor már németül beszélt a szánkáját hajtó Kalimpa

nevű tót kocsisával, s az németül válaszolt neki a bakról) végre Hájfelhez, a sajtoshoz ért... Szokás volt ide betérni máskor is, különösen az olyan úriembereknek a szokása, akik hosszú életűek akartak maradni, hogy mindent elvégezhessenek, s ugyanezért már nem a patikárushoz jártak ebéd előtt pálinkát inni, hanem a „Hájfel"-hez, a sajtoshoz, „táplálkozni". Igaz, hogy pufogtak itt is a kis termetű sörösüvegek, azonban csak halkan, előkelősdien, „grófiasan", mert ezek az újmódi sörösüvegek testvérei voltak azoknak a sörösüvegeknek, amelyek az akkoriban divatba jött vasúti étkezőkocsikban „szolgáltattak". (Sic! - nyögött még betegségei közben is Ulrik úr, mert szerette önmaga kijavítani nyelvtani botlásait.) A külföldi étkezőkocsikat Püspökladánynál vagy Újhelyen érhette el legkönnyebben a tiszántúli pasasér, és egy bizonyos nyírségi úriember, K. Bandi egy teljes esztendeig utazott az étkezőkocsiban, hogy alaposan kiismerhesse annak minden csínját-bínját, mint valamely divatos új vendégfogadóét... - De minek annyi hiábavaló fáradság, amikor Hájfel ugyanazokat a sörösüvegeket bontogatja, aranyos papirossal, aranyos felírással? - kérdezte kocsisától Ulrik úr (most persze csak hascsikarásos álmában), mielőtt végérvényesen kiadta volna a parancsot Kalimpának a sajtbolt irányában. De Hájfii mégiscsak Hájfii, és nem Dolgoruczki hercegné, akivel K. Bandi nagyságos úr az étkezőkocsiban Püspökladánynál megismerkedett - felelt a bakról Kalimpa, aki a jóravaló urasági kocsisok módjára ismert minden valamirevaló úriembert a Tiszántúl. - De... ellenkezett Ulrik úr (most álomban, egykor valóságban) van a Hájfii boltjában egy pléhskatulya, az van ráírva, hogy valódi orosz kaviár, a dobozon van egy női arckép... Annál szebb nőt nem láttam életemben. Menjünk csak be a nagy lábú Hájfiihoz, igaz, hogy olyan büdös a boltja, hogy még Mátészalkán is érezni a heringszagot - mond Ulrik úr húsz és egynéhány esztendő előtt, amikor még megjegyezte magában azokat a hölgyeket, akiknek arcképei a datolyás- és delikateszskatulyákra vannak festve. Másnap (a nyílttéri hirdetés

nyomán) beállított Ulrik úr Tisza menti úrlakába a Hájfli boltjában látott hölgy...
- Itt a Delikatesz! - jelentette kárörömmel Csapó Gizella, amikor Ulrik úr az ágya szélén üldögélve Flegmannal, az ápolójával diskurált, és azzal fenyegette, hogy fog még bagóért táncolni, mint általában reggelenkint kezdeni szokta beszélgetéseit.
- Semmi szó sincs erről az Illemkönyvben - felelt Flegman, miután hajnalodás óta az „Illik? Nem illik?" című könyvecske tartalmával ismertette gazdáját. - Hajmeresztő dolgok ezek, nagy jó uram. Ha a magamfajta ember az összes paragrafusok megtartásával akarna ezentúl élni, akkor beállhatna gavallérnak a pesti Kerepesi úton, a ruhásbolt kirakatába, mert ott nem kell beszélni - mondta Flegman.
A gazdasszonyjelölt valóban a Hájfii-féle kereskedésből jött - mint Ulrik úr megállapította. A pénztárban ült, és hallgatta az úriembereket, akik délben és estefelé a kasszát körülállották, mikor ez így volt divat. Sajnos, a divatok változnak; a hölgy (különböző nevei voltak, mint az ételeknek, amelyeket a kipödrött gavallérok körülötte fogyasztottak), a hölgy így adta elő mondanivalóját:
- Hallottam Udvarhelyitől, hogy egy gyomorbeteg úriember gyógyításáról van szó, nyomban útra keltem tehát, hogy helyemet elfoglaljam, mert ha valaki tudja a dolgát ebben az országban, hogyan kell a gyomorrontást gyógyítani: én vagyok, Esztragon Lili.
- Esztragon? - kérdezte Ulrik úr az ágy szélén üldögélve, és látszólag csak arra figyelt, hogy mennyit dagadtak a lábai az elmúlt éjszaka. - Egy mártás volt, ha jól emlékszem.

- Volt ő minden, kérem szépen, mert az urak akkoriban kezdtek a gyaluforgácsos csárdák helyett a bodegába járni. Rózsakertiné lacipecsenyéi, frissen sült kolbászai mellől Esztragon Lili cassájához.
- Igen, a hetivásárban füst és por volt, nem mindenki hordott sót, paprikát a mellényzsebében, hogy a lacipecsenyét a vásárban élvezhesse. Az urak elkényesedtek.
A gazdasszonyjelölt nevetett:
- Nem is egészen kényelmi szempontból hagyták ott drága jó uraink a lacikonyhákat, hanem azért, mert így akarta a divat, s a gyomrok felkapták az új divatot, mint az elmék az új eszméket. Tisza Kálmán volt ennek az oka, amikor a Bihari pontokat kitalálta.
- Amiről azt hittük eleinte, hogy valami pikáns ennivaló - sóhajtott Ulrik úr.
- Valóban ennivaló volt - kiáltott fel Esztragon Lili kisasszony. - Delikateszüzletekben lehetett kapni bádogskatulyákban, olyan íze volt, mint talán manapság a „ringli"-nek.
- Aztán valami édességet is, valamely bonbont is neveznek így... Bihari pontok.
Esztragon kisasszony vállat vont:
- Cukrászatban nem voltam, mert abban az időben az urak édesség helyett halsalátát, tengeri heringet (mégpedig a „tejeséét), apró kis ruszlikat és rengeteg savanyított hagymát szerettek fogyasztani. Azt mondták, hogy ez bátrabbá, egészségesebbé teszi az embert. Karcosabbá, mint a töltött káposzta, mert akkor kezdett már szegényedni Magyarország...
- És nem tellett mindenkinek töltött káposztára! - kiáltott Ulrik úr, mintha valamely nagy felfedezést tett volna.
- Hát az igaz, hogy akkoriban jött környékünkre a járásbíróság, a törvényszék, a szabók rengeteg Kaiser-kabátot varrtak az új intelligenciának, és Hájfii delikateszei olcsóságuk miatt kapósak lettek. Be kellett rendezkedni arra

nézve, hogy „ebéd előtt" és „vacsora előtt" még a „zóna-pörkölt"-nél is olcsóbb, illetve intelligensebb ennivalóval szolgáljanak az úri közönségnek. Nyitott dobozban árulták a kaviárt, hogy a kisebb erszényűek is élvezhessék, mert ugyan kinek jutott volna egy dobozra való halikra? Kis zsemlécskékre kenegettünk vajacskákat, tojást, szardíniát; igaz, hogy a bodegában az úriemberek még mindig azon vitatkoztak, hogy melyik szardínia a jobbik, előkelőbb, az ízletesebb, a portugál vagy a francia; megbeszélték, hány deka és milyen minőségű halikra, mennyi vöröshagyma, vaj, angol mártás szükséges ahhoz a bizonyos szardíniás keverékhez, amellyel téli estéken az egész család jóllakhatik - de tudtommal senki se vitt már haza ilyen nagy mennyiségű keverékhez való anyagot... Inkább egy-két zsemlyécskét fogyasztottak a boltban, és hozzá egy flaskó sört parancsoltak. Azt mondta a főispán, hogy ez Ferenc Józsefnél is így van, takarékoskodik az öregúr.

- Az ördögbe, magam is hallottam ilyesmit - kiáltott fel Ulrik úr, aki kaján mosollyal hallgatta, hogyan szegényedett el a városi élet, mióta ő onnan „kihúzta a lábát". (A káröröm még a beteg embereket is megvigasztalja.)

- Ajánlanám, ha a tekintetes úr is mérsékletesebben élne. Éppen elég ebédre egy kis vajas kenyér, persze a hozzá való delikateszek, amelyek az étvágyat kielégítik - mondta Esztragon kisasszony. - Egy-két harapás, egy-két falat, egy-két szívvidámító íz a szájba!...

(A ravasz Csapó Gizella nyikorgatta a száraz lóbőrt a padláson.)

Ulrik úr megrettenve nézett körül, aztán így szólt Esztragon kisasszonyhoz:

- Köszönöm, fiam, az ajánlkozást, de hát a cselédeimet mégse táplálhatom delikatesszel. Azok egészséges, bő gyomrú, nagy étvágyú emberek, akik egész nap dolgoznak.

Flegman, aki természetesen egész idő alatt a kulcslyuknál hallgatódzott, elérkezettnek látta az időt, hogy belépjen. Az Illemkönyv volt a kezében, s arra hivatkozott.

- A délelőtti vizithez ölts zsakettet...

De hamar észrevette, hogy rossz helyen nyitotta fel, és a könyvet zsebébe süllyesztette:

- Nem gondolná, tekintetes úr, hogy itt volna ideje a reggelizésnek? Rendeltem három tükörtojást pecsenyezaftban, három tojásból rántottát szalonnával, zöldpaprikával és mellé újhagymával. Cipót debreceniesen süttettem. És egy kis hordó sört is megcsapoltattam, mert éppen tegnap erre járt egy söröskocsi.

- Hát csak egyetek, fiaim, nekem nem szabad az ilyen ételekhez nyúlni, amelyek szomjúságot okoznak. Én majd csak tejet iszom itt magamban.

Esztragon kisasszony nehéz szívvel távozott a beteg úriembertől. Mikor az ajtó bezáródott, Ulrik úr felsóhajtott:

- Ki tudná, hogy volna jobb? Mindenesetre megnézem azt a három ökörszemet a pecsenyezsírban - szólt, és a reggelizőasztalhoz indult.

(1929)

Disznóölés a Margitszigeten

Vidámodjunk fel néha - mondom magamban, amikor a Régi kastély környékén járkálok a Margitszigeten -, gondoljunk jó karácsonyokra is.

Hát legelőször az engedélyeket kellett megszerezni a disznóöléshez, miután a disznó másfél mázsásan Alsódabasról falusi szekéren megérkezett, és a Régi kastély ama szobájába zártuk éjszakára, ahol valamikor a nádorispánné komornái laktak. Ilyen óla még nem volt dabasi disznónak, de a szalonba mégse kvártélyozhattuk őkelmét, bár elég feltűnést keltett röfögésével a Margitszigeten.

A disznó megérkezésének napján kendővel jelt adtunk Drapcsiknak, a bocskoros csónakosnak az óbudai partra. Vízi fuvarosunk már tudta, hogy hozhatja Reichenfeldtől a kellő fűszereket, felszedheti csónakjába az óbudai hentest is, akivel a disznóölés körülményeit megbeszéltük.

- Rendben vannak az engedélyek? - kérdezte a hentes, miután a disznónál látogatást tett.

Kéznél volt mind a három engedély. Egyik a Sziget kormányzóságától, a másik az óbudai tűzoltóságtól, a harmadik Geuss Dániel dunai kapitánytól. Megrakhatjuk a valódi disznóöléshez szükséges tüzet a Régi kastély udvarán, a tűzoltók nem rohannak ide, hogy eloltsák.

- Csak egy kis hóesés is lenne - mondta az óbudai hentes, amikor a disznóöléshez szükséges dolgokat mind szemügyre vette.

- Lesz az is - felelt Drapcsik, a hajós, vastag orrával az esti levegőben szimatolva, mert a hajós természetesen nem ment többé vissza Óbudára, amíg a disznóölés be nem fejeződik.

A hajósnak igaza volt. Amikor a hajnali harangszó, az ádventi áthangzott a Dunán, valóban megeredt a jó finom hóesés.

- Ezt szereti a disznó - mond a hentes, az udvar közepén meztelen karral állván, csizmaszárában késével. - Eresszétek ki a disznót az udvarra.

Drapcsik intézte a disznó elővezetését, de nem valami nagyon imponálhatott a falusi disznónak, mert az nyomban felborította a hajóst, és az udvarra futamodván, hangos röfögéssel vágtatott neki a sziget bokrainak, bozótjának, kertjeinek, rétjeinek. Nagy disznó volt, úgy rohant, mintha otthon volna Dabason. Megkergette a szabadon járó őzikét, felugrasztotta fekvő helyzetéből Szent Margit nyulát, megriasztotta a kertésznéket, sikongattak láttára a lányok a virágházaknál, szembeszállott Polónyi Dezső kutyáival, futamodásra bírta Paulay Erzsébetet, aki akkor a szigeti sétákon tanulta szerepeit, észrevétette magát Ódry Árpáddal, aki itt csak Shakespeare figuráival szeretne találkozni. Már éppen készülődtünk, hogy a helybeli rendőrség vezetőjét, Bosnyákovics urat értesítjük a disznóveszedelemről, amikor az óbudai hentes sikeresen elkapta a falusi disznó fülét. A disznó megállott, négyen-öten vetették rá magukat, és így sikerült a halálraítéltet visszavezetni a Régi kastély udvarára, a kivégzés helyére.

- Hm – mondta az óbudai hentes, amikor a disznóval végzett. - Soha életemben ilyen kutya döggel nem volt dolgom, elszakította a mellényemet.

Igaz, hogy a hentes mellénye azelőtt is szakadt volt, igaz az is, hogy az óbudai hentes minden disznóöléskor ezt mondja, de hát nemhiába hoztak Dabasról két hordó bort a disznóval együtt, az igazi óbudai hentes ért a hordó megszúrásához is. A hordónak nem volt eszébe megszökni, békén tűrte, hogy vérét vegyék. S eközben a szalmaláng felcsapott a disznó körül, hiába

reménykedtek a kora reggeli járókelők, hogy a disznó majd megint kiszökik a tűzből. A finom falusi szalma ragyogva égett a disznó körül, falusi származású cselédeim táncos lábakkal jártak a tűzrakás körül, Paulay Erzsébet végleg elfelejtette színházi szerepét, és hosszant állott a kertben, a szomszédok is mind dobtak szalmát a tűzre, egy kéményseprőlegény is előkerült valahonnan, bár egyébkor nem látni, mint újévkor.

- Szép disznó - mondogatták az arra járó kocsisok, akik a disznópörkölés láttára leugráltak bakjaikról, és falusias tanácsokkal segítettek. Nagyon jó dolognak mondják csizmatalppal belépni az elhamvadt szalmába: még jobb dolog a megpörkölt disznófülből vagy farokból egy darabkát harapni. Kálnay László, öreg vidéki író barátom is előkerült ekkorára, és mindenféle klasszikus deákmondásokkal segített a hentesnek teendőjében. A fűszereket szomszédasszonyunk, a kedves Földes Imréné kóstolgatta, mert a legnagyobb szerencsétlenség kerekedne abból, ha Reichenfeld hamisított paprikát küldött volna a disznóöléshez. A cinkék fütyürésztek a fekete bokorban, és a gyalogúton ugyancsak fütyürészve közelgett Szép Ernő, aki ebben az időben inspektor volt az Alsó-szigeten, és szeretett részt venni a társadalmi eseményekben. Szürke felöltőjét kölcsönbe vették lakásán olyan pesti dámák is, akiket a költő személyesen nem ismert, de annál inkább barátai. Persze, az alsó-szigeti fejedelem, Polónyi Dezső se maradt el, és dörgő hangon intézkedett az udvaron, mert idáig csak ő tartott disznótort a szigeten:

- Lenkey Gusztit nem szabad kifelejteni a meghívandók névsorából!

...S a disznó ezalatt gyönyörűen, rózsaszínűen, megmosakodva, megfürdötten emelkedett ki a szalmarakás hamvaiból. Most már alaposabban szemügyre lehetett venni őkelmét, mint kondor bundájában, talán a legszebb látványosság volt egy fertályóráig a Szigeten, mert az emberek nagy elismeréssel emlegették.

S emlegeti még manapság is néhány régi vendég azokat a kolbászokat, amelyeket a katonai marsok dobolásával aprított az óbudai hentes bárdjaival. Emlegeti néhány hálás emlékezet a friss hurkákat, amelyek olyan bűvölően sisteregtek, hogy darabidőre az egész életet és az egész ködbe veszett Budapestet elfelejtették. Emlegeti a boldogult József nádorispán nagy fogadóterme a szalonnákat, füstölt húsokat, amelyeket más hely híján itt felakasztottunk. És emlegeti a szigeti disznótor felejthetetlen illatait, amely illatok darabidőre lepipálták a rózsakertek emlékezetes illatát.

- Mikor kergetünk megint falusi disznót a Margitszigeten? - kérdezgetik az öregebb rendőrök, amikor a tél zúzmarája telepedik ősz bajszukra.

(1929)

Komócsy, pecsenyéje

Volt róla elnevezve vesepecsenye a Szerviták terén a kocsmában, de ligeti sétány is, ahol a nagybányai nők lestek a holdvilágot. Olyan nagy kalapot viselt, mint a vándorpiktorok, amikor faluzni mentek, egyébként pedig sohasem terjedt annyira a népszerűsége, hogy fél esztendőnél tovább maradhatott volna bármelyik lakásban: a pesti háziurak akkoriban sem jártak a Petőfi Társaság üléseire, ahol ő alelnök volt, ellenben fertálykor követelődztek a lakbér miatt. Élte a múlt század végi boldogtalan magyar írók és költők egyhangú, szegény életét. Örömnapja volt a Karikás Mihály neve napja a Kispipában, vagy a „petőfisták" lakomája az István főhercegben, amikor mindig akadt valaki, aki felköszöntötte a költőt.

Általában ebben az időben az egyik vacsorától a másik vacsoráig terjedt a Magyar Költők időszámítása. Az ebédelést az uraknak találták ki, napközben denevérré dermedt a költő, mint Beöthy Laci, Lanka Guszti, Balázs Sándor, Indali Gyula szelleme - a kontók még álltak a „Vérynél", ahol a Nagyok hitelbe megittak „sok drága bort", a Kecskeméti utcában a boltok megrongált cégtáblái mutatták az útirányt, amelyben a nyolcvanas években hazafelé vonult a költők társasága, miután jól kibúsulták magukat a Szőlővesszőnél. A modernebb költő sem akart hátrább maradni őseinél, élte azok boldogtalan, gyötrelmes életét, mert mást nem tehetett, Reviczky Gyula nyomorúságos halála az Üllői úti klinikán nem javította meg a poéták erkölcseit Vajon ki nem akart e korszakban ifjan, dicsőségesen, elhagyatva, Reviczky Gyula módjára meghalni? Csak tegyék a szívükre a kezüket a régi költők, akik Bulyovszky

Lillába vagy Pálmay Ilkába voltak egykor szerelmesek, hányszor gondoltak az ifjonti halálra és a síron túli dicsőséges könnyre, gyászra?

Komócsy József vacsorázó költő volt. A Lövész utcai Capdebóházból a Szervita téri Kispipáig haladva, rendszerint társaságot gyűjtött, amelynek a körében megünnepelte az estét. A Bátoriban, a Fiumében mindig akadtak írók, akik itt a jó szerencsét lestek, „Józsi bátyánknak" nem kellett egyedül elkölteni vacsoráját.

Aki a régi Pipa ételcéduláira emlékszik, bizonyosan látta a „Komócsy-vesepecsenyét" is az élvezetek között felsorolva, de a költő csak nagy ritkán evett a saját pecsenyéjéből. Az íróvilágban a különböző kispörköltek, kisgulyások, pájslik voltak akkor divatban, megéljenezték azt a gazdag embert, aki vesepecsenyét hozatott.

Nagy hírnévnek örvendett Karikás Mihály kocsmája, mert a benne lakó írók és költők úgy zengtek róla, mint a mennyországról. Szent Mihály napján rendszerint megjelent a *Kispipa Híradó* című alkalmi lap, amelyet az öblös Déri Gyula szerkesztett. Nem csoda, ha Karikás Mihály vénségére megunta a költőket, csinos vagyonkájával a budai jégpálya mellé költözött, és egészségét ápolta, amelyet a sok nyomtatott betű élvezete aláásott

Komócsy József természetesen nagy tekintélynek örvendett a Pipa három udvari szobájában. E vicces, bohókás, tréfás vendégek elnöküknek nevezték a respektusra ügyelő „Józsi bátyánkat", helyet adtak neki az asztalfőn, habár túlságosan komolyan nem vették, amint általában a bor mellett a legnagyobb dolgok is apránként eltörpülnek. Kipirosodott, nevető arcok vették körül az asztalokat, ami jókedv, kocsmai ötlet, életet felejtő derű hiányzott a mind elkomorultabb Pestből, az mind a Pipába szorult. Azt lehetne mondani, itt támadt fel még egyszer a régi Magyarország jókedve. Lehetséges, hogy más kocsmákban is ültek jókedvű cimborák, akik célul tűzték maguk elé, hogy úgy tudjanak nevetni, mint a híres kacagó, piros képű Püspöky Gyuri ügyvéd, de

csak a Pipának volt Komócsy Józsefje, aki féltékeny gonddal elnökölt, hogy a tréfa bántalomig, a jókedv durvaságig ne fejlődjön. Ez volt Komócsy József karrierje, teremtett olyan vidám hangulatot a pesti kocsmaéletben, agglegények, költők, írók keserves világában, hogy a legbúsabb emberek is letettek a halál óhajtásáról, megbuktatta a Reviczky-divatot, barátkozásra tanította az ellenfeleket, a legbelsőbb zárt szobába száműzte azokat az úri „terroristákat", akik a Kürttől a Fiume kávéházig minden nyilvános helyiséget veszélyeztettek.

Hogy mellékesen költő is volt Komócsy József, ezt csak olyankor tudták róla, amikor versei megjelentek, vagy vidéken felolvasást tartott költőtársaival. Nagyon szeretett vidéken járni, mert még abban a korban született, amikor az országban mindenféle vendégszerető házak kapui nyíltak meg a vándorköltő előtt. A pesti szerkesztők lóháton vagy négylovas kocsin jártak előfizetőket gyűjteni lapjaik számára, a költők személyesen látogatták meg verseskönyveik prenumeránsait. Tárt karokkal fogadták mindenütt a Pestről jövő írókat, mintha csak azt a vétket akarta volna jóvátenni a falusi Magyarország, amelyet a kóborló, ifjú Petőfi Sándorral szemben elkövetett. A biztosítási szenzál is költőnek adta ki magát, amikor üzletkötés végett bekopogtatott. Hogyne ünnepelték volna a valódi költőt, a Petőfi Társaság alelnökét, amikor kitette a lábát a Kispipából, és bejárta az országot keresztül-kasul? Nagy kalapjába szerelmesek voltak a nők, fehér asztal melletti derűségébe a férfiak, verseibe a fiatalok. Egyike volt azoknak, akik e kor költői közül fizikailag is érezték a népszerűséget. Sok pohárköszöntőt mondott, de még többet mondtak az ő egészségére. De bármerre az országban övezték fürtjeit szőlőlevéllel és virággal, az özvegy Flór Ferencné tulajdonában lévő, Szervita tér 4. alatti házat sehol sem tudta elfeledni.

(1929)

Villásreggeli

Kérek egy ájnspennert zaftban és egy krigula svecháti sört. Éppen így szólott a vendég a mellettünk levő asztalnál a „Kellnerhez", mire „Barátom" megjegyezte, hogy végre egy jó kis helyre kerültünk, amelyet már évek óta hiába keresett a Belvárosban, nem tudta megtalálni az újonnan nyílt boltok, irodák, kirakatok miatt.

- Már azt kezdtem hinni, hogy nincs is többé korcsma a Belvárosban, a cipészek, kalaposok, művirág-kereskedők minden korcsmárost kistájgeroltak a helyéből. Remek kis korcsmákat tudtam bizonyos átjáróházakban, átjáróudvarokban, amelyeket csak a valódi pesti emberek ismertek, ahol napközben és nyomtalanul el lehetett tűnni, hogy a fene se találja meg az embert. Ezeknek a korcsmáknak semmi nyomuk nem volt az utcán, még csak cégtáblájuk sem, és hozzáértők az udvaron a speditőrök ládái, az üvegkereskedők fadobozai, a folytonosan kiürülő és megtelő udvari raktárak között mégis megtalálták az ajtót, amelyen át rejtelmesen a korcsmába lehetett jutni... Éppen ilyen régi kis belvárosi udvarban akartam villásreggelizni a minap, amikor egy fűzőkereskedésbe nyitottam be, és egy ingre vetkezett asszonyság, aki éppen fűzőt próbált, talán még manapság is azt hiszi, hogy utána nyitottam be a kereskedésbe. Hál' Istennek itt nem fenyeget semmi veszedelem - mondta „Barátom", és megnyugodva körülnézett.

És a szomszéd asztalnál üldögélő vendég eközben már meg is kapta azokat a holmikat, amelyeket fűszeres, szomjas, szinte magának is gyönyörködtető hangon (mintha régen nem hallotta volna hangját ily zamatosnak!) rendelt volt az álmodozó, öreg pincérnél.

- Tessék parancsolni - mondta az öreg pincér ugyancsak azon a fontoskodó nyelven, amelyen pincérek, borbélyok, fiákerosok és hotelportások beszélnek, hogy kellő tekintélyt szerezzenek a maguk kevés szavú mesterségének.

- Friss ez a virstli? - kérdezte a vendég, aki ugyancsak nem látszott mai gyereknek, tudni látszott azokat a szertartásokat, amelyekkel fokozhatná amúgy is kedvesen jött délelőtti étvágyát. (A délelőtti étvágyról az életnek semmiféle rendelkezése nem szoktatja le az emberiséget, hiába okoskodnak az iskolában és hivatalokban.) - Friss ez a virstli?

- Magam láttam, mikor a henteslegény a szatyrában hozta! - felelt az öreg pincér hivatalosan, szavahihetőséggel, mintha egy turistakalauz biztatná az utazót az induláshoz. - Mi huszonnégy pár virstlit és huszonnégy pár szafaládét rendelünk mindennap a hentesnél. Ha a virstli elfogyott, jön a szafaládé. Nálunk vannak olyan vendégek is, akik harminc esztendeje idejárnak gábelfrustukra.

„Gábelfrustuk!" Mily ünnepélyességgel ejtette ki ezt a szót az öreg pincér - mintha életének legkedvesebb, szinte ifjonci emlékei fűződnének ehhez a szóhoz. A mindennapok ifjúságát jelenti valóban a „gábelfrustuk" - a söröshordó akkor kerül elő a maga megbízhatóságában, hogy első puffanását a szomszéd madárkereskedő is meghallja kanárijai, stiglicei, rigói fütyülgetése közben. A csaposlegénynek más a kedve, a poharak vállalkozóan csörömpölnek, a seprő nyomai még mindenütt meglátszanak a korcsmában, a közeli fodrászüzletből még púderozott arccal lépnek be a vendégek a korcsmába, a délelőttök, a „hál' Istennel elmúlt" éjszakák, a reggel szorongásai, káromkodásai, ködéi már eltisztultak, valamerről bepillant a téli nap, és játszik az üvegkereskedő forgácsaival.

Az „ájnspenner" (magyarul: egyfogatú, amely voltaképpen csak a két tagból álló virstlinek a felét jelenti) valóban hozzáigazodott a rózsaszínű, sűrű léhez, amelyben őt feltálalták. Ezekben a pörköltlevekben, amelyeket a virstlihez adtak, hajdanában a város minden korcsmájának karakterét meg lehetett ismerni. A délelőtti korcsmajárók tudják vala, hogy hol és miként készítik a pörkölt alá való lét. Tudták, hol vannak gondoskodó szakácsnék, ahol a

vöröshagyma ízét paradicsommal is enyhítik... Hol nem fukarkodnak a lével, amelynek elfogyasztásához két ropogós császárzsemlyét is el lehet használni, miközben villájával úgy úsztatja a vendég a zsemlyedarabokat, mint a gyermekek a papírhajóikat... Egy pörköltnek a levében benne érződhetett egy egész városfertály szolidsága, tisztessége, megbízhatósága. A paprika minősége pedig itt vizsgázott le igazándiban, amikor a vidékiek már javában gyanúsítják Pestet, hogy itt téglaporral hamisítják a paprikát. (Amint később a parádi vízről, az olcsó pálinkáról, a lisztről is mondogatták, hogy hamisítják őket.)

Az ájnspennert megfelelő tálacskában szolgálta fel az öreg pincér, régimódi porcelánban, amilyent manapság nem is láthatni, szarvasagancsos kést és villát helyezett el evőeszközül, sótartót, paprikatartót, borstartót a vendég közelébe helyezett, a drótfonatú zsemlyéskosarat ugyancsak jó helyre tette, mintha maga is gyönyörködnék abban, hogy az asztalt a vendég örömére felszerelte.

- És a krigli sör? - kérdezte a vendég.

Az öreg pincér csak titokzatosan intett szalvétájával, mint a karácsonyfa díszítése alatt a szomszédba zárt gyerekeknek szokás integetni. - Talán a szomszédból hozatják a sört? - kérdezte a vendég, amely kérdésével bizonyságot tett, hogy vérbeli pesti ember, aki szeret gúnyolódni a vendéglőkkel, ahová voltaképpen mulatozás szempontjából tért be. Az öreg pincér most a mutatóujját emelte fel, s ekkor valóban hangzott is már a kiskorcsma másik szobájából az a diadalmas hang, amelyet először ütnek a rézcsapra, hogy a söröshordót meglékeljék. - Friss csapolás - mondta az öreg pincér azon a hangon, mintha az élet bölcsességére figyelmeztetné a türelmetlent: - Lásd be, hogy javadat akartam - mond a maga elhallgatásával az öreg pincér, de a vendég karakán vénember volt.

- Ez nem gilt - dobogott a zsemledarabkák vezénylése közben -, én már megszoktam, hogy minden korcsmában a „hanzlit" én kapom.

A lélekbúvárok e kifakadás mögött tán minden magyarázatot megtalálhatnának, mi csak maradjunk a friss csapolásnál, amelyhez immár szakértő lépésekkel elvonult az öreg pincér is, mintha ez nála nélkül nem történhetett volna meg. (A legtöbb emberi élet apró teendőkből van összerakva.)

És a megelevenedett, szinte az életörömösséggel habzó söröskorsót olyan ragyogó arccal hozta elő, mint valami újszülöttet, amelynek világrahozatalában neki is része volt.

- Sört szeretnék inni, nem pedig habot - elégedetlenkedett volna a vendég, de a szomjúsága már nem hagyta békében, megragadta az elébe helyezett söröskorsót, miután egyenesre feszített kisujjával kétszer-háromszor kézfogás közben megütögette az üveget. A korsónak arra a helyére célzott, ahonnan véleménye szerint a legkevesebben szoktak inni, a korsó „füle" felett, s ezzel darabidőre elbújt a söröskorsóba.

A korsóból egy másik vendég tért vissza a kis sörház udvari ablaka mellé, egy lecsillapodott arculatú, a nyakáig elválasztott frizurájú, deres bóbitájú, oldalszakállas, keménygalléros, pirosra beretvált állú úriember, aki állására nézve lehetett volna valamely nyugállományban levő tisztviselő is, de magatartása szerint inkább budai háziúrnak látszott, aki átjött bosszankodni Pestre, itt megéhezett, megszomjazott, és egy olyan sörházat keresett fel, amelyről a régi budaiaktól is hallott, akik valaha Pesten megfordultak. A söröskorsóból előbújt vendég már éppen megelégedésének akart kifejezést adni valamely formában, gondolkozni látszott a megfelelő szón, amit ennek az öreg pincérnek emlékbe odavessen, de lebírni a barátságosságot, akármint küzdött önmagával. Nem szabad az embernek elárulni, hogy jól érzi magát, mert nyomban jön a gonosz sors, a vak véletlen, a szemtelen végzet, amely csak a mogorva embereket félti.

És a söröskorsó meghajtása után mogorvaságot színlelő ismerősünknek igaza volt, mint a fejleményekből kiderül. Éppen beleszúrta villáját a virstlibe, hogy azt meghintáztassa a pörköltében, éppen szájához emelte a virstlit, éppen beleharapott, hogy az eddigi szótlan ember is valamiképpen úgy megrettenjen, mintha hirtelen némaság szakadt volna rá. A süketnémák nyelvén kezdett üvölteni, mintha érezte volna a rendkívüliséget: repedezni kezdett a gallérja körül. Egy halálosan megsértett ember hörgése hangzott az asztala felől, szinte kívánatos lett volna, hogy valaki segítene a vendég helyett emberi nyelven megszólalni, hogy megtudhassuk a történteket, amelyek a bekövetkezett zűr-zavarban alig megérthetően bontakoztak ki eleinte. (Mint „Barátom" mondta: az volt az érzése, hogy csak az segíthetné a dolgot, ha egy keménykalapos, lófarkas, köpönyeges pesti konstábler lépne be e helyre a régi múlt időből, és itt rendet akarna csinálni.) Valami nagy baj történt. A virstlibe harapó vendég ugyanis egy kemény tárgyat talált fogai között, amelyet megszemlélvén, azt tapasztalta, hogy az egy emberi kisujjnak a felső ízületében hasonlatos valami, a megfelelő körömmel ellátva. Ezért kiáltott fel kétségbeesésében a vendég, ezért lett éjfél utáni kísértettánca az imént még a villásreggelizés zamatosságában derülő kiskorcsmában, ezért hagyta ott boltjában a csízeket a szomszédos madárkereskedő (egy ugyancsak madárképű emberke), ezért rohant át a művirág-kereskedő (mint valami soha nem látott reszketegség, amelyet galambtojásnyi gömbökkel ékesített hosszú hajtűi megfelelően jelképeztek), ezért szünetelt darabideig az üvegraktár felől hangzó kopácsolás, mert a kopácsolok kiejtették szájukból a szegeket, ezért nyomult előtérbe a házmester, akiről eddig nemigen volt szokásos tudomást venni a kereskedéses belvárosi házban, de a házmester papucsaiban, kötött mellényében, borvirágjaival előjött, mintha a Józsefvárosban volna, és hangosan kezdett intézkedni az esemény felett. A korcsmárosné, tán mondani se kell, nagyot sikoltott, és elájult; az öreg pincér olyan némult nyelven kezdett beszélni,

amelyet senki se értett; a csaposlegény rendelés híján összefont karokkal állott füstbement hordója mellett, és mord tekintettel nézte a skandalumot okozó vendéget. A tányérra helyezett emberi körmöt a vendég asztalán ezalatt mindenki megnézte, aki az eseményről értesült. Nagy feltűnést keltett a házmester kijelentése, aki félig-meddig hivatalos nyelvjárással magyarázta az előhívott rendőrnek (aki céltalanul tartotta kezében könyvecskéjét), hogy ő már régen megmondta a háziúrnak, hogy az udvari korcsmának a létezése teljesen felesleges. Később a furcsa virstli hírére távolabbi utcákból is érkeztek vendégek, akik nagy részben nem is fogyasztottak semmit, csak az emberkörmöt akarták látni. így múlt el a legjobb belvárosi kiskorcsma.

(1929)

Petőfi Zoltán utazásaiból

Most elhagyjuk a fiákerokkal divatozó Pestet, a Barátok terét, és messze megyünk Boronghi vándorszínésszel, messze „boronghunk" - az ordasokat üvöltöztető téli fellegek alá. Velünk jön a zömök, kevés szóval élő Baki is, „aki inkább szökött barátnak látszott", mint komédiásnak. Előttünk a végtelen Hortobágy. Olyan alacsony a fellegség felettünk és olyan mély a szenvedés, amit vándorainkba sikolt a hortobágyi orkán. Három „névtelen aprócsillaggal" utazunk, a harmadik egy vékony, didergő, de lázas szemű fiatalember, Petőfi Zoltán...

Petőfi Zoltán, ez a különös, fakó fiatalember.

Azt írja Krúdy elbeszélése bevezetésében, hogy vannak különös dolgok, amelyekkel nem lehet foglalkozni következmények nélkül. így a kísértetekkel sem. Krúdy költőlelke kísértetként idézi a „fakó" fiatalembert, a csodacsillag után hullott „aprócsillagot", s olyanok is ezek a hortobágyi kegyetlen télbe bandukoló vándorok, mint a kísértetek.

Az író lelket-facsaró hangulata keretbe teszi alakjait. Mennek, mennek, visszafütyülnek a szélnek, szakadt gallérjukat tépi a süvöltés, már majd elfagytak, amikor utoléri őket Tar Mariska fogata. Ki ez a Tar Mariska? Ó, a híres és áldott nőszemély. Lauka Gusztáv írt őróla a Hölgyfutárban...

Miért? Mert debreceni szakácskönyvet szerkesztett.

... És úgy gondolta Krúdy, ha már ezeket a lelkét kísérő kísérteteket a puszta viharába, éhezve, fázva, nyomorú-bús kísértetekként mutatja be, az ő tolla csodát is tehet. Szálljanak fel Tar Mariska kocsijára, kocogjon be velük a kocsi a Tar-kúriára, egyenek, igyanak, borozzanak, mulassanak.

És esznek, isznak, melegednek. Párolog a ludaskása a „fakó" Petőfi-gyermek finom cimpájú, vékony orra alatt... Petrezselyem, gomba, bors ízesíti az ételeket... Micsoda nyúlpecsenye kerül az asztalra!

Drága Krúdy jóságfantáziája: jóllakatja a tolla alá bandukoló kísérteteket!...

A barátnőnél

Vannak bizonyos régi babonás dolgok a világon, amelyekkel nem lehet foglalkozni minden következmény nélkül.

Nem lehet például az elmúlt idők kísérteteiről beszélgetni, írogatni többet a szokásosnál. A kísértet megelevenedik, és egy szép napon valóban visszatér ahhoz, aki hívogatja őt.

Így vissza-visszatér Petőfi Zoltán is, akiről már néhányszor írtam (színdarabot és elbeszélést is). Ez a különös, fakó fiatalember, amikor novemberi időjárás köszönt a világra és a kísértetek elkezdik a maguk járás-kelését. A ködből kilépnek... Megálldogálnak az udvaron... Végigmennek a háztetőn... Éjjel a szoba sarkában megszólalnak, mert nekik mindenhová be lehet lépni, ahol rájuk gondolnak.

Petőfi Zoltán, aki több mint hatvan esztendeje halt meg Pesten: ugyancsak visszajött.

Egy kéziratos asszonyi könyvet kaptam a napokban a postán.

„Ezeket a feljegyzéseket még a nagymama, vagy talán a dédmama írta Petőfi Zoltánról! - írja a küldemény feladója, ugyancsak egy asszonyság. - Én nem tudok vele mit csinálni, ön talán felhasználhatja."

IV.

Íme, ez volt a posta a másvilágról, egy novemberi napon.

A színházban valamikor ugyancsak ezen a novemberi napon játszották „Zoltánka" című színdarabomat, amely Petőfi Zoltánnal foglalkozott. Hány esztendővel ezelőtt? Nem merem megmondani a finom lelkű, odaadó szívű, a lelkes tekintetű és a szív hangján beszélő színésznő miatt, aki a színdarabocskában a női főszerepet játszotta.

Ám hagyjuk a személyes emlékeket. Megint őszi köd ült a világra, és a ködből, az árnyból, a hatvan év előtti messziségből kilép Petőfi Zoltán, olyan kopottan és rongyosan, mint amilyennek egész életében (mindössze huszonegy évig tartott) mutatkozott azok előtt, akik ismerték az üstökös hátramaradt kis halovány csillagát a magyar mennyboltozaton.

Itt vannak az ismeretlen hölgy eddigi ismeretlen feljegyzései... Talán elmulattatja önöket is a kályha mellett, mint ahogyan engem elmulattatott.

Petőfi Zoltán a „Peleskei nótárius" útján ment Debrecenből Pestre, mert hiszen a vándorszínészetnél, amelyet szolgált, a „Peleskei nótáriusból" tanulta meg Magyarország földrajzát.

Csakhogy nem lóháton utazott, mint hajdanában a nótárius, hanem gyalogszerrel, mint szegény vándorszínészhez illik... Vagy mint Petőfi fiához illik, akinek atyja maga is gyalogszerrel utazott ezen a tájon, a Hortobágyon át, az útszéli kocsmák mentén, a Jászságnak tartva és onnan a Tiszát keresve, aminthogy a mai repülőgép is ezt az utat választotta, mint akár a nótárius, akár Petőfi Zoltán, ha a Hortobágyot elérni akarta.

A Hortobágyon, ezen a legnagyobb magyar pusztaságon mindig fúj a szél.

A szél napjainkban a repülőgépet táncoltatja meg, hogy az utasnak a csillagok szikráznak a szeme előtt, még fényes nappali időben is.

Hatvan-hetven esztendővel ezelőtt a szél vándorszínészek vékony köpönyegét forgatta, amidőn a vándorszínészek vállalkoztak arra, hogy Petőfi fiát Pestre kísérik Debrecenből, éppen olyan gyalogszerrel, mint hajdan isteni atyja utazott.

Két vándorszínész vállalkozott arra, hogy Petőfi Zoltánt nem hagyják el utazásában.

Az egyik Boronghi néven játszott a szellős színpadokon, és lantot hordott a köpönyege alatt. Vékony nyakú, a rendesnél magasabb és soványabb emberforma volt, aki szerződés hiányában megengedte magának azt a luxust, hogy kipödrött bajuszt eresszen és ezzel elmulatozzon bánatos életében. A pödrött bajusz a színésznél a munkanélküliséget jelenti.

A másik színészt Baki néven emlegették a zöld színicédulák, amikor néhanapján rákerült a színlapra. Ez a Baki vállas ember volt, aki inkább szökött katonának látszott, mint színésznek. Játszott komikus figurákat, de tragédiát is, mert egy vidéki színésznek mindent kellett tudni.

Ez a két kísérő a dolga miatt akár a világ végéig is elmehetett volna Petőfi Zoltánnal, mert éppen szerződés nélkül állottak itt a novemberi égboltozat alatt, amely alatt már elrepültek az utolsó vándormadarak, a hideget is elbíró vadludak, de a földön még mindig akadtak vándormadarak, akik nem ijedtek meg a közelgő, komor nézésű hófelhőktől, hanem bátran mentek és visszafütyültek a késő őszi szélnek, a fagyos országúton megjelenő sármánynak, a hitvány bokrocskákat oly örömtelién látogató cinkéknek. Visszakárogtak a fejük felett repkedő varjaknak, amelyek lappadtan közeledtek feléjük. Futamodtak a vörösbarna róka után. És versben köszöntötték azokat az útonjárókat, akik szekéren vagy kocsin hajtottak el mellettük. Mert hiszen külsejükre nézve vidám színészlegények voltak bármilyen búbánat lakott is odabent a szívükben, ahová senki se lát.

Egy kocsi aztán felvette őket, akkor éppen, amikor elhagyták a mogorva Hortobágyot, ahol csak komoly, szemükbe húzott fövegű pásztoremberekkel találkoztak, akik nomád foglalkozásuk miatt sohasem hisznek az idegennek.

A kocsi felvette őket - talán akkor is felvette volna, ha nem olyan nevezetes komédiások, mint Petőfi Zoltán, Boronghi és Baki, hanem névtelenebb aprócsillagok.

A kocsiban úri hölgy ült az utazáshoz felkészülődötten, farkas bőréből való lábzsákba dugván a lábait, rókamálas bundába burkolva a tagjait, a két kezét üvegszemű rókafejbe rejtve. Míg fején két kalap is volt az esetleges hóesés ellen. Az egyik kalap, a felső, széles karimájú nyári szalmakalap volt; a másik kalap, az alsó, divatos kalap volt, amilyent a divatlapokban lehetett látni. És mindkét kalap egy kendővel volt állához kötve.

Tar Mariska, jászsági földbirtokosnő volt a vendégszerető hölgy. Már nem éppen olyan fiatal és fürge, mint egy vidéki primadonna, vagy egy lenge költői ideál, vagy a korabeli költőnők, habár Tar Mariska is költőnő volt, amint ez az utazás folyamán kiderült.

Tar Mariska, amikor kocsijában megismerkedett vendégeivel, a köpcös Bakit a bakra ültette, mert neki ott lesz a kocsis mellett a legkeményebb helye. A nyurga és hosszú nyakú Boronghit a szemben levő ülésre tessékelte, míg Petőfi Zoltánt maga mellé ültette a kocsiban, és felajánlotta neki a lábzsákot, ahol a fiatalember lábszárai bőségesen elférhettek Tar Mariska lábszárai mellett.

- Szívesen teszem, mert ismertem uraatyját, mikor még a földön és a Jászságban járt! - mondta egyszerűen Tar Mariska, ahogyan egy falusi asszonyság szokott beszélni. - Bár ő se volt valami nagy izmos, megfelelő külsejű férfinak mondható, jóval derekabb volt, mint maga, fiam.

- Pedig Debrecenben nem koplaltatták - szólt Baki a kocsiülésről visszafordulva, mert éppen azért lett kedve a társalkodásba beleavatkozni, mert az asszonyság valamilyen okból ki akarta abból rekeszteni.

- Valóban, Debrecenben a tenyerükön hordták az asszonyságok! Tejben, vajban, de főleg jó ennivalókban fürösztötték, hogy a földkerekség bármely

színésze cserélhetett volna Zoltánnal! - ismételte meg a nagyobb nyomaték kedvéért Boronghi a szavakat a kis ülésből. - De van olyan természetű ember, aki nem tud felhízni, így például én sem.
- No de jó kunkorgós bajuszt nevelt az úr Debrecenben - felelt vérmes, falusias nevetéssel Tar Mariska.
- Ez is azért volt, mert mindig csak a színház körül csavarogtam, beljebb nem eresztettek! - dörmögött Boronghi.
- Pedig mindent jobban tudtam volna a társulat bármely tagjánál.

Petőfi Zoltán ezalatt az asszonyság boglyakemence melegét terjesztő bundája mellett és lábzsákjában melengette a gyaloglásban kifáradt, átfázott tagjait. Megbecsülhetetlen az ilyen váratlanul érkezett útitárs a novemberi pusztán, amikor az első hónak a szaga már itt kóválygog körülöttünk, néha egy-egy fehér pehely bukik le a nagy magasságból, mintha valamely láthatatlan madár hullatna el egyet-egyet tollazatából.

Tar Mariska kihúzta kezét a derekán viselt rókafejből, és Petőfi Zoltán vállára tette.
- Nem, fiam, nem hiszem el sehogy se, hogy maga ilyen testi állapotban maradhatna ott, ahol az én szakácskönyvem szerint főznek és sütnek. Sohase hallott még Tar Mariska szakácskönyvéről?
- Hallottam, mert sokfelé megfordultam a világban - felelt Zoltán vidéki színész módjára, aki egy kis lódításért nem megy a szomszédba.
- Hát annak a szakácskönyvnek én vagyok a szerzője, mint Lauka Gusztáv, a huncut írta a Hölgyfutárban, én vagyok a poétanője. Ugyanezért szívesen látom az urakat ma este magamnál vacsorára, hogy kézzelfoghatólag is bebizonyítsam, hogy Lauka Gusztáv nem érdemtelenül írta magasztaló sorait a Hölgyfutárban.

Így szólt Tar Mariska a puszta kellős közepén a három kiéhezett vándorszínésznek.

(Igaz, hogy ez nem is történhetett máskor, mint a múlt században!)

A színészek hódolatteljes nyilatkozatokat tettek - ismerjük szegénykék mondanivalóit a múlt időből. Petőfi Zoltán, aki még jóformán gyermek, alig tizenhét esztendős volt, közelebb bújt jótékony szívű pártfogónéjához, miután annak lelkesültsége nemcsak szavaiból, de bundájából is áradt, mert néhány kocsinyom után a hó valóban hullani kezdett, mint azt a varjak megjósolták, fehéren, zamatosan, bőségesen, hogy csak keréknyom maradt feketén ebből az egész nagy világból, míg a földkerekség többi részlete olyan fehér lett, mint egy jótékonykodó asszonyi lélek, aki három vándorkomédiást az országúton szedett fel...

És Tar Mariskának igaza lett abban is, hogy két kalapot tett a fejére, mert a felső, az úgynevezett szalmakalapot csakhamar ujjnyi vastagon borította be a hó, amely olyan tömeggel hullott a magasból, mintha már hetek óta gyűjtötte volna a muníciót a földvár megrohanásához.

Hóemberek között érkezett meg a vastag asszonyság egy tágas udvarra, ahová csak ösztönük szerint találhattak el a lovak, mert a fehér hóeséstől már a délutáni órákban sötét lett.

- Vándorlóknak való idő! - sóhajtott fel Petőfi Zoltán, mint afféle romantikus fiatalember.

- Talán szeretnél odakünn lenni? - kérdezték vasvillatekintettel a színészek.

- Igen, odakünn a viharban és az országúton! Mert Petőfi fiának nem illik meleg szobában lenni, mialatt szakad a hó a világ felett! - kiáltotta Zoltán.

A szobában valóban régimódi boglyakemence eregette melegét a félig paraszti, féli úri lakban, a tanyán, ahová a sors véletlenségéből a vándorszínészek elvetődtek.

- Vajon hány esztendős ez a kemence? - kérdezte Zoltán a szobába lépő Tar Mariskát.

- Már akkor is a helyén állott, amikor uraatyja legutoljára nálunk járt, egy télen, amely éppen úgy kezdődött, mint a mostani - felelt Tar Mariska, és anyáskodó szemmel nézett a fiatalemberre. - De most arra feleljen nekem, fiam, evett Debrecenben kocsonyát?
- Egy tányérral sem! - kiáltotta szikrázó szemmel a két színész: Boronghi és Baki, míg Petőfi Zoltán halkan szólott:
- Őszintén megvallva, nem emlékszem, mert engem sohase érdekeltek különösebben az ételek, éppen atyám ismeretes koplalásai miatt.
- Atyja itt nálunk kocsonyát evett! Nem engedtük útnak éhesen. Kocsonyát evett nyomban, amikor megérkezett, mert hirtelen ez volt kéznél a házban. Ajánlom önnek is, fiam, hogy ne vesse meg azt, amit atyja szeretett.
- Ó, ha valamiben követhetem atyám példáját: akkor én helyemen vagyok! - fogadta fel hirtelen Zoltán, és valóban lelkesség érzett a szavában.
- Akkor tehát kocsonyát fog enni!
A két színész megismételte Tar Mariska szavait:
- Igen! Kocsonyát fogsz enni, Zoltán!
(Ők magukról nem beszéltek, mert olyan emberek voltak, akiknek amúgy se lehet parancsolni. Azt teszik, amit akarnak.)
A ráhintett paprikától kissé piros-barna kocsonyás tányérok tehát megjelentek az asztalon.
- Teremtőm, ne hagyj el! - kiáltotta Baki, hogy Tar Mariska iránt érzett hódolatát kifejezze.
- Ez tündértől való, nem emberi kéztől! - riadt fel Boronghi, amikor az első csontocskát a szájába vette, és először is könnyű fokhagymaszagot érzett, majd a bor és valódi finom borecet ízét. Egy harapásnyi volt minden kocsonyadarab e látszólag vékony ember szájában. Így a második falatnál már teljesen tisztában volt a kocsonya ízével, és ezért gyorsan kiáltotta:

- Becsületemre: nem lehetett több a süldő hat hónaposnál. Még egy szál sörtét se találok a fülében, se az orrában.
- Azt nem is találhat, mert gondom volt rá, hogy alaposan megtisztítsam - mond Tar Mariska nevetve, majd Zoltánhoz fordult és egy újabb darabot nyújtott át neki a villáján. - Magam húztam le róla a bőrt. Vagy talán a körmöt jobban szereti? A titka az egésznek, hogy egy darab marhahúst is főztem, megfelelő marhacsonttal együtt a kocsonya levébe, de a főtt marhahúst már tegnap megettük. Szegény apja a tojást és a sárgarépaszeleteket szerette, amellyel a kocsonyát garníroztam. De mégis találtam egy kedvére való csontot, amelyen aztán lyukat lehetett fúrni, miután a húst lerágta róla, és a csontdarab cukorspárgára fűzve úgy dudorászott, mint egy eleven ember.
- Aztán mit evett tekintetes Petőfi Sándor úr? - kérdezte Baki, miután a maga porciójával a leggyorsabban elkészült, anélkül, hogy az egész idő alatt egyetlen szót is vesztegetett volna az étel dicséretére.
- Aztán ludaskását evett Petőfi Sándor - felelt mindinkább elérzékenyülve Tar Mariska, miután annak az embernek a fiát asztalánál etette, akit legjobban szeretett életében.
- Reménylem, a zúza is benne volt a kásában, nemcsak a lába és szárnya és más haszontalanság? - kérdezte Baki, azoknak az embereknek az elbizakodottságával, akik a legkisebb szerencse megjelenésével elfelejtik régi bánataikat. A szerencse itt van, és örökké mellettünk marad.
- A feje és a nyaka is benne van a zúzáján kívül - mond Tar Mariska, természetesen inkább Zoltánhoz intézve a szót, mint Bakihoz, mert hiszen mit érdekelte őt egy vándorszínész, amilyen százával jár az országúton, de Petőfi Zoltán csak egy van. Egy van, ez a heptikás külsejű, boldogságból fakadt és boldogtalanságra megjelölt arcú fiatalember, akinek homlokán az idő előtti töprenkedéstől korai ráncok támadtak. Aki most itt ül a tanyaház szobájában a politúros bútorok között és a szalmafonott széken, városi almáriom és

parasztláda mellett, mint akár Tar Mariska, aki maga se tudta magáról, hogy parasztasszonynak vagy úriasszonynak számít-e ezen a világon. Költők könyveit olvasta a mécsvilágnál, de hajnalban együtt kelt cselédeivel. Sok asszonyféle volt így a múlt században, vidéki helyen, akinek valakije elveszett a szabadságharcban és az utána következő időkben, akiknek a révén tekintetes asszony lett volna, de nélkülük csak leányasszony maradt.

Fordult egyet, és egy tüneményes tál jelent meg a damaszt asztalterítőn, de fakanalas asztalon (mert az ezüstöt oda kellett adni a hazának) - egy tál jelent meg, amelyből előbb az egészben főtt vöröshagyma látszott, aztán a zöldborsó, majd a rizskása apró, sütőben sült szemei, majd barna gombák és e rakomány mélyén a novemberre már jól megtömött liba zúzája és egyéb aprólékai.

- A nagyapám se evett ilyent! - mond a mind elbizakodottabbá vált Baki az első falat után. Aztán többet nem szólt, de annál hatalmasabban dolgoztak fogai.

A vékony nyakú, kis fejű, de a tartalmasságban nem hátrábbmaradó Boronghi a liba fejét és nyakát vette pártfogásába, és a csontok szopogatása miatt csak néha tehetett egy megjegyzést:

- Bolond madár, miért nem repültél el idejében? - kérdezte a liba fejétől, mikor azt szájába vette.

- A legjobb madarászok mégiscsak a libapásztorok! - emlegette elismeréssel, amikor a liba nyakát vette gondjaiba.

Zoltánnak a zúzát rakta tányérjára Tar Mariska:

- Meggyőződhetik róla, fiam, hogy nem hamis a zúzája, mint a nóta mondja, hanem jó háziasan, petrezselymes, gombás, borsos. És ha netán a sajtot szeretné, van itt mellékletül a tányérkán.

Boronghi, mint afféle korabeli színész, felkapta a tréfát, mint a tyúk a szemet, és nevetve kérdezte a háziasszonytól körüludvarolt Zoltánt:

- Kisasszony, szereti a sajtot?

Zoltán nem felelt. A disznózsíros debreceni koszt után valóban ízlett neki Tar Mariska libahúsa, amit maga az asszonyság is észrevehetett, mert barna szemeit lassan kifényesítették a könnyek, amelyek a jólelkű és jól főző asszonyokat látogatják, amikor munkájuknak eredményét látják.

- Hej, de szép kövér embert tudnék én magából csinálni, fiam, ha darab ideig a vendégem volna! Nincs a maga gyomrának semmi baja, csak a nem neki való konyha - mond Tar Mariska.

A színészek buzgón bólogattak. (Ezt teszik mindig a fehérasztalnál.) Zoltán ellenben így felelt:

- Pestre kell mennem, hív a kötelesség, anyámat kell meglátogatnom.

Tar Mariska egy könnyűt sóhajtott, aztán vérmesen, mint ahogy szokott, felkiáltott:

- Hé, fiúk, akinek még nem fáj a gyomra, az kaphat nyúlpecsenyét!
- Persze, gerincet - ismételte a verítékén át bizakodva mosolygó Baki.
- Mindig nyulat kerestünk az úton, hogy azt megfoghassuk, megsüthessük, megehessük, íme itt találjuk meg, ahol nem is vártuk.

Hideg görhe fejezte be az ebédet, amelyhez most egy pohos, betyárvilágból maradt, zöld cserépkorsóban bort is adott az asztalra Tar Mariska, amilyen bora lehet az asszonynak, aki foglalkozására nézve nem kocsmárosné.

Emlegette is a két színész a szénapadláson a nyúlós, bicskanyitogató, keserves, szőlőmagos, zavaros bort, amelyet bizonyára valami öreg vincellér taposott a tanyán, nem pedig ifjú hajadon.

Emlegette is a két színész a szénában elnyújtózva a Tar Mariska borát, amelynél hitványabbat nem ittak életükben. De emlegette Petőfi Zoltán is, aki fűtött vendégszobában kapott helyet a házban, mert nagyon borivó ember volt már ebben az időben, holott atyja, Tar Mariska vallomása szerint, egyetlen korty bort se ivott a tanyán...

Nem is ihatott ebből a borból! - gondolta Zoltán, amikor szokása szerint atyjához szálltak a gondolatai és az ő nyomát igyekezett követni. - Hol járhatott ő ilyen viharban, mint ez a förgeteges téli éjszaka?

Mert a hófúvás javában sikoltozott és káromkodott, dörömbölt és rázta a kaput, kútostort és háztetőt odakint.

- De holnap átkelünk a Tiszán, mert Pestre kell menni az anyámhoz - ez volt Zoltán utolsó gondolata, mielőtt elaludt volna.

Amíg ugyanakkor egy másik szobában Tar Mariska ült és merengett a házban.

- Szegénykém, a görhéből evett a legjobban, bár egész életében görhét süthetnék neki! - gondolta a nap eseményeiből. Aztán lábujjhegyen felkelt, végigment a házon, a vendégszobába, betakargatta Petőfi Zoltánt a mécsvilág mellett, és egy könyvet helyezett az alvó fejéhez. Petőfi összes költeményei voltak, amelyeket esténként ő szokott olvasgatni, de most a fia fejéhez kell tenni, arra az esetre, ha éjjel felébredne.

De Zoltán nem ébredt fel hajnal előtt, és a hófúvásra következő napos reggelen a vándorszínészek továbbutaztak.

- Az apám sem törődött az időjárással! - mond Petőfi Zoltán, amikor a havas útnak nekiindultak.

(1929)

A déli sör, vagy üdvözlet Tisza Kálmánnak

I.

Néhányan még emlékezhetünk a hosszú körmű úriemberre, körülbelül a nyolcvanas évekből, akinek kellő ápolás és hivatali tekintély folytán olyan hosszúra megnőtt kisujján a köröm, hogy azzal, mint egy hatodik ujjával mindenféle tennivalókat végezhetett. így megpiszkálhatta fogát (ha ugyan nem volt megfelelő szerkezet a mellénye felső zsebében erre a célra), megvakargathatta fülét (amely művelethez ugyancsak gondos szerszám szolgált egyébként), a körömmel benyúlhatott sűrű haja légsűrűjébe, hogy megtalálja azt a helyet, ahol éppen viszketegséget érzett és azt nyomban elmulasztotta. De vacsora utáni zsírfoltocskák eltüntetéséhez is alkalmasak voltak a hosszú körmök másnapon, amikor újra használatba vétettek a kabátok és nadrágok és mellények, amelyeket a gondos ember mindig gondosan vizsgálat tárgyává tett, mielőtt a hivatalban vagy délelőtti sörházban megjelent volna bennük. Hogyan legyen tekintélye egy úriembernek, akinek kabátján ott barnulnak vagy kifakulnak a Károly-napi vagy András-napi vacsorák emlékei? Ezek a foltok észrevétlenül esnek a kabáton - például a hátradüllesztő mellény és tartozékai gombolgatásai közben - vagy a nadrágon egy pohárköszöntő után való felállás közben, de mindez nem mentség a foltok részére, még ha orra bukás után eredtek volna is odakünn az éjben, hazafelé jövet, amikor a mellékutcában mindenki kedvére eshetik el a hóban, a jeges gyalogúton, vagy éppen saját kapuja előtt, ameddig ereje bírta, de az otthon láttára az erők felmondták a szolgálatot. „Úgyse hagynak megfagyni idekünn" - gondolja magában az éjjeljáró ember, amikor virrasztó feleségének a lámpáját

megpillantotta a függönyön át, és az ablakot jól megkocogtatta, mielőtt kényelmesen elterült volna a hóban (néha sárban is).

Szent Mihály tehát házasságának második évében hosszú körmöket kezdett nevelni a kisujjain, mint ezt tisztviselőtársaitól is látta az adóhivatalban, de más hasonló írnokoknál is, akik a múlt században (mikor történhetett volna?) apró emberi hiúságaikat úgy elégítették ki, ahogyan lehet.

A kőműveseknek nincs hosszú körme, de az építésznek már lehet hosszú körme, mert ő nem kézzel, hanem ésszel dolgozik.

Ugyanígy nem lehet hosszú körme a napszámosnak se, mert azt mindennap letördelné, de a napidíjasnak, aki a könnyű tollat forgatja, igen jól áll a keményre, szabályosra nevelt hosszú köröm, mert ebből is láthatja mindenki, hogy úriember.

Azt lehetne mondani, hogy az intelligencia jelvénye volt a kisujjon növesztett hosszú köröm, amikor a kérges kezű, fekete körmű iparosok mozgolódni kezdtek, és Zichy Jenő gróf, az „ipargróf" védelme alatt mindenféle gyűléseket tartottak.

Csak a kezére kellett nézni valakinek, hogy megtudhassuk róla: a társadalom melyik osztályához tartozik?

A kisujjon nevelt hosszú köröm olyan jel volt a hivatalnok kezén, mint akár a még életben maradott „gentry" úrnak kisujján a családi pecsétgyűrű a címerrel: kereskedők kezén a mutató- vagy középső ujjon viselt gót betűs pecsétgyűrű; a szerelmesek ujján a vékony nőies, kék köves gyűrűcske, amelyeket emlékbe kaptak egy alkonyaton, vagy a gyémántgyűrű a disznókereskedők ujján.

Szent Mihály, miután a huszártiszti uniformist levetette, neje, született Sztáray kisasszony kedvéért („nemsokára főhadnagy lehetnék a decemberi kinevezéseknél, amelyek azonban csak újévtől számítanak", gondolta néha magában), miután hivatalnok lett az adónál, azaz napidíjas ugyanott:

illendőnek tartotta, hogy társadalmi helyzetéhez alkalmazkodjon. Hosszú körmöt nevelt a kisujján, hogy a göndörített „zekszerről" és oldalszakállról, valamint az ajak alatt nevelt szakáll-legyecskéről ne is beszéljünk, amelyek, mint afféle ingyenes mulatságok, rendelkezésre állottak neki is, mint minden olyan úriembernek, aki otthon borotválkozott, nem pedig „piszkos borbélyműhelyben, ahonnan csak koszosságot lehet hazahozni, ha egy ismeretlen ember után ül az ember a székbe". Ezért-e vagy másért, özvegy Sztárayné mindig maga beretválta meg a vejét reggelenkint, mielőtt az elindult volna hivatalába. Megfésülte, mint akár otthon az édesanyja valamikor, megnézte körmeit, megnézte fogait.

- A hosszú élethez feltétlenül szükségünk van jó fogakra, mert az élet néha kemény megrágnivalókkal is kedveskedik - mondta özvegy Sztárayné, amikor egy reggelen, álmatlan éj után kihúzta Szent Mihály egy romlandó zápfogát, mintha egy csirkét vágott volna le.
- Ma borsópirét, puha oldalassal főzünk ebédre, hogy ne érezze a foga hiányát - mondta özvegy Sztárayné, mielőtt a szokásos, gyermekes csókolódzás után Szent Mihály elköszönt volna tőle és leányától, aki az idő, a foghúzás, borotválás, fésülés ideje alatt a „paplanos ágyban" nyújtózkodott.
- Mathilde! - rebegte Szent Mihály, nejét megcsókolva, hivatalba menetele előtt.
- Angyalom! - vallott szerelmet anyósának, özvegy Sztáraynénak, miközben ugyancsak megcsókolta a legédesebb, szinte almaízű arcot.

Özvegy Sztárayné hátba vágta imádóját (vejét), a havas udvaron még utánaszólt:

- Jobb volna, ha nem inna sört délben a „Betyár"-nál, mert a fog helye még nem gyógyul be délig.

A hosszú körmű úriemberek a „Betyár"-ba jártak délelőtti sörre.

II.

Szent Mihály tehát korábban jött haza a hivatalból, mint máskor, miután anyósa tanácsára mellőzte a „Betyár" meglátogatását.

Kálnay László helybeli öreg ügyvéd úr, aki szükség esetén, mint korabeli természettudós - a Természettudományi Társaság rendes tagja - orvosi tanácsokkal is szolgált a barátainak, ugyan nem látta be, hogy Szent Mihály miért mellőzi egy „rongyos foghúzás" miatt a porciójára kiszabott három pohár sört, a zónapörköltet, a két sóskiflit (egyet evés előtt, a másikat a pörköltlében való mártogatáshoz), az esetleg frissen érkezett „ringlit", amely „tengeri-sós"állapotában csak segíthet a gyomornak a reá várakozó teendők elvégzésében. Kálnay László köz- és váltóügyvéd és barátai orvosa nem látta be, hogy miért kell e nappali gyönyörűségéről lemondani Szent Mihálynak. (Este amúgy se beszélhetett Szent Mihály korai hazamenetele ellen a „Három Rózsá"-ban, mert tudvalevőleg Szent Mihály fiatal házasember volt.)

De délben szóvá tette a dolgot:

- Már napközben is intézkedik a fehérnép, nemcsak az esti órákban? - kérdezte szemüvege mögül, és az orrcsontján, valamint orrlyukában levő szőrszálak megmozdultak. (De nem úgy császárszakállának fehérlő tájai, ahol a hajzatoknál fogva gyakorta huzigálták reggelenkint az ügyvédi irodai pádimentumán a „piacpénz" és egyebek miatt, miután természettudós létére: felesége volt.)

- Szerelmem, anyósom kívánta így a nap történetét – felelte Szent Mihály, és Kálnay László, a „Betyár" asztaltársaság elnöke maga is megrendült. (Holott nem tartozott a gyáva gyerekek közé, bepálinkázott falusiakat is kiparancsolt a „Betyár"-ból, ha ő és társasága tette ott le a garast.)

- Rózsival valóban nem tanácsos ellenkezni - mond Kálnay László, megsodorván bajszát.

„Rózsi" nevét úgy mondta ki, akár az öreg Tisza Kálmánét, aki akkoriban miniszterelnök volt Magyarországon.

III.

Rózsi - özvegy Sztárayné - valóban szemmel tartotta a káposztaleves (kolbásszal) főzése közben Szent Mihály hazaérkezését.

Piros sláfrokban járt-kelt a konyhában, régi fazekai, sütőtálai, lábasai között, akik annyi jövő-menő vendéget láttak a boldogult Sztáray úr idejében (aki miatt nem lehetett ablakot nyitni, mert a nyitott ablakon át okvetlenül meghívott valakit ebédre a járókelők közül).

Kis fokhagymával is megízesítette a káposztalevest, a benne egészben főtt torzsán, krumplin kívül, és a legfinomabb borecettel (extragánnal) is édesítette, mert a káposztalevesre is ráillik az a mondás, hogy „kutyaharapást szőrivel" kell javítani. Ha savanyú a káposzta (mert hiszen ez a foglalkozása), még savanyúbb találmánnyal kell nekimenni, hogy végül észbe kapjon.

Rózsi (özvegy Sztárayné) káposztalevese mindig olyan ízű volt, hogy az ember nem tudta hirtelen eldönteni magában, hogy édes vagy savanyú kanalat vesz a szájába?

Ha édes volt a káposztaleves, akkor bizonyéra Sztárayné (Rózsi) mosolya is hozzájárult ahhoz, hogy a káposztaleves után még cégéres korhelyek is megfeledkeztek a borivásról. Talán inkább másra szomjúhoztak: mondjuk például egy pohárka gyomorerősítőre, barack vagy szilva levére, amely a meglepett gyomrokban is olyan rendet csinál, mint egy régi világbeli csendbiztos a határban, ahol a lopók már a napraforgómagot is ellopják, pedig a háziaknak szükségük volna rá a világítóolajhoz.

De mégse sikerült úgy a káposztaleves, mint akár az elmúlt héten is, amikor három pohár, esperesgalléros sört ivott Szent Mihály előbb a „Betyár"-ban, mielőtt otthon kanalat vett volna a kezébe.

Szent Mihály nézte kipirult arcú, az őszi hegyoldali bokrok piros-korszakára (úgy október végére) emlékeztető arcú anyósát. Csak az aranysárga bokrok, a kékhamvas kökények hiányoztak körülötte.

Elnézegette horgas orrú, igen előkelő arcú, vajszínű, sárga hajú feleségét, Mathildéját. Ha nem tudná kimondani az „r" betűt: az volna a legtermészetesebb az ilyen megjelenésű hölgy életében. De akkor se lehetne csodálkozni, ha elfelejtene a székéről felállni, mert utálta a testi munkát.

Nézte a káposztalevest, amely e pillanatban legjobban szimbolizálta életét. Mi a fene hiányzik ebből a levesből, hogy barátságos külsője mellett sincs meg a kellő, megszokott íze, amelyért emlékezni lehet rá másnap és harmadnap is?

Amíg anyósáról és feleségéről nem jutott eszébe még csak annyi se, amennyit egy vidéki emlékkönyvbe lehetne írni, a káposztalevesen rövid idő alatt kinyomozta annak fogyatékosságát. Hiányzott belőle a piros paprika, az a kis termetű, gömbölyded, de igen harapós, és a káposzta langyos, naplementei színeiből kipirosló paprika, amely úgy úszik a káposztalében, hogy a kanalak hozzá se mernek nyúlni a kis szörnyeteghez, mint a viperához se mer hozzányúlni akármelyik eleven ember.

Szent Mihály azonban mindig hozzányúlt a paprikához. Részint azért, hogy önmaga előtt kipróbálja régi huszári vitézségét, részint a Sztáray hölgyek előtt vizsgázott így arról, hogy gyomra, kedélye, ereje a régi... Rózsi felkiáltott: „Fiam, az istenért!..." Mathilde ijedten lehunyta a szemét, mintha ő vette volna szájába a mérget.

De most nem volt a káposztalevesben paprika, és nemcsak a káposzta ízén, de az összes illúziókon rontott.

- A foga miatt, Mihály, amelyet ma reggel húztam ki! - mond igazolásul „Rózsi". - Holnap mehet az öreg Kálnayval a pokolba is.

- El is megyek - felelte Szent Mihály, mintha először volna elégedetlen az anyósával.

Az ebéd többi része már nem látszott érdekelni őt, miután kezdetben megharagították.

IV.

A délután meglehetősen mogorván telt el. Szent Mihály azok közé az emberek közé tartozott, akik szeretnek otthon ülni délután, miután hivatalos kötelességeiknek eleget tettek. Szeretett magára venni mindenféle ócska kabátokat, sőt papucsokat és ruhakímélés szempontjából még kifényesedett nadrágokat is, amelyekben bejárta a padlást, pincét, a kamrát, az őszi kertet - mindenütt igazított valamit, amely teendőkhöz elővette a fáskamrában rejtőző szerszámokat. Itt egy öreg szeg helyére új szeget kellett verni, máshol, az ólon, egy korhadt deszkát kellett kicserélni, vagy egy lécet megújítani a kerítésen, amit már régen tervbe vett... Rövid a nap, északnyugat felől mindjárt itt vannak a hófelhők, amelyek már napok óta fenyegetőznek.

Aztán befűteni is kell a vaskályhába, amely tulajdonképpen a legjobb kályha a házban, de mint minden ünnepelt lény: ugyancsak szeszélyes, mint a kényeztetett nők. A kis vaskályha néha csökönyösködött, nem adott választ még Szent Mihálynak se, akármennyit térdepelt előtte. Sztáray bácsi régi, szabadságharcbeli újságjait szívesen lángra lobbantotta, de például a cserfát, az akácfát, amelyet Szent Mihály cipelt be egy kasba a tüzeléshez: nem akarta elfogadni. Olyan sötétfeketét ásított vissza Szent Mihály kedveskedő tűzrakási kísérleteire, hogy Szent Mihálynak egész élete céltalansága eszébe jutott. Istenem! hát így lesz ez most már végesvégig? Nem lesz déli sör és jó barátok köre? Nem lesz íze a káposztalevesnek és özvegy Sztárayné kedveskedésének? Nem lesz kedve a délutáni munkához, és a befűtése a háznak, az alkonyatnak, az estnek se sikerül többé? Kinek zizeg a nedves

akácdarab a zsarátnokon? Kinek pattan a cserfa, amikor a láng végre meggyőzte vastag kérgét arról, hogy ő hatalmasabb, és a hősi cserdarab megadja magát az elmúlásnak?

Szent Mihály guggolt a tűz előtt, számolta a gyufaszálakat, amelyeket hiábavaló kísérletekre elpazarolt, válogatta a boglya fadarabjai közül a szárazabbakat, megalázottan nézegetett a díványon ülő felesége felé, aki úgy ült hárászkendőjében a dívány sarkában és a hideg szobában, mint egy száműzött királyné... Mint Kecskó Natália, akiről ez időben beszélték a regények és újságok... Borpiros arcú anyósára nem is mert pillantást vetni, mert az asszonyság együtt sóhajtozott vele a hiábavaló tűzrakási kísérletek között.

V.

Másnap azonban fogfájás nélkül ébredt Szent Mihály, frissen, ropogósan, egy pohár kávéval és egy kupica barackpálinkával ment a hivatalába, mert tudta, hogy mi lesz a hivatalos óra vége. Sörözés a „Betyár"-ban, szegény hivatalnokok mulatsága, akik a déli sörnél mindennap elmondják valahol azt a legendát, hogy Ferenc József is ugyanezt a sört issza a bécsi Burgban ebben az időben, tehát ez kötelessége minden állami tisztviselőnek. Ferenc József utóvégre csak tudja a magáét...

Ám Szent Mihályt ezen a napon más, kellemesebb meglepetés is érte a „Betyár"-nál.

Álmából való álom, a „csonthús" jelent meg e szerdai napon az étlapon a dióbarnára festett bajszú Guszti pincér kéziratában, és Guszti személyesen is megerősítette, hogy a „nagyságos hadnagy úr" részére valóban volna egy darab csonthús odakint a konyhában.

Kétfertály tizenkettőt mutattak az óramutatók a régi ingaórán a „Betyár"-ban. Némelyek már jóllaktak a sóskiflivel, amelyet egyesek ledörzsöltek a sótól, mielőtt elfogyasztották volna őket. Mások zónapörkölteken, „ájnspenner"-nek is nevezett virstliken, „kis gulyásokon", savanyú pájslikon, „olajos gyűrűkön", esetleg hagymás heringeken törték a fejüket, de Szent Mihály nyomban készen volt a maga tervével, amikor Guszti délelőtti étlapján a „Csonthúst savanyú tormával" megpillantotta. Ezt a sors küldte neki tegnapi önmegtartóztatásáért és egyéb szenvedéseiért, családi bajaiért és fogfájdalmáért. Talán a nem sikerült tűzgyújtásért is. Kálnay László, az elnök szokta mondani, hogy minden jóért, amit az életben élvezünk, előbb verejtékezve kell szenvednünk, íme, megjött a csonthús, amely az előbbi napért kárpótolja Szent Mihályt.

Szerdai nap volt, tehát hetivásáros nap, amikor Friednek, a „Betyár" bérlőjének úgy kellett dolgozni, mintha az öt ujja helyett tíz volna a kezén. A szerda is azok közé a napok közé tartozik, amikor szomjasabbak, éhesebbek a vendégek, mint egyébkor, a gyomrok elfelejtették a vasárnapi dorbézolásokat. A Kálnay László elnöklete alatt gyűlésező asztaltársaságnak azonban szerdán is volt olyan tekintélye, hogy rendelkezését figyelmesen teljesítették.

Guszti általános figyelmet keltve jelent meg Szent Mihály csonthúsával.

- Ez a hús beszélni tud! - mondta Fried az asztalnál megállva.

Félkövér marhahús volt (egy csontdarabbal benne), valóban reszketni látszott a gyönyörűségtől, hogy megfelelő szakértelemmel elfogyasszák. Olyan ember, aki ért az ilyen dolgokhoz, nem pedig valami jöttment, aki közömbösen veszi szájába a legragyogóbb csontmelléki falatokat is, és csupán az a célja, hogy azokat minél hamarabb gyomrába juttassa.

Hiszen végeredményében minden étkezési műveletnek ez a célja, de nagy különbség van egyes emberek között, akik a csonthússal szembekerülnek,

amikor a levesben, zöldséggel garnírozva és mellékelt savanyú tormával megjelenik az asztalon.
- A só és a paprika! - mond Kálnay László, a déli asztaltársaság elnöke, aki minden egyes ételneműt figyelembe vett, amely az asztalra került.
Szent Mihály késsel és villával ült a hússal szemben.
- Előbb néhány korty levest - tanácsolta az elnök, és Szent Mihály nem bánta meg a dolgot.
- Aztán egy kis zöldséget, abból a kelkáposztából, amit befőztek - intézkedett az elnök.
- Most egy villányi tormát a húsra - rendelkezett annak megsózása után.
- Kenyérneműnek ezt a mákos, fonott kalácsot ajánlom - mond végül, hogy Szent Mihály holta napjáig se feledhesse el a csonthúst, amelyet a „Betyár"-hoz címzett vendéglőben egy szerdai napon evett.

Ezenkívül egy gyomorbajos úr is érkezett a társaságba, aki elzöldült arccal nézte a hatalmas marhahús sorsát, amint az eltünedezett Szent Mihály jobb oldali fogai alatt. (Még harmincéves volt, tehát a jobb oldalán evett.)
- Aztán mi lesz otthon ebédre? - kérdezte a gyomorbajos úr szívtépő hangon.
- Csirkeleves, ahogy csak az anyósom tudja megfőzni - felelt Szent Mihály. - Igaz, hogy otthon nem kapok ilyen finom sört, csak savanyú vinkót.

(1929)

Szegény ember malaca

(1930-ban)

Disznóölő Tamás napját megtartották a királyok idejében. A királyság elmúltával is megmaradt jelentősége ennek a napnak, amikor annyi mindenféle régi időbeli dátumot töröltünk ki az emlékezetünkből, hogy ember legyen a talpán, aki manapság is emlékeznék mindazokra a napokra, születési, névnapi, koronázási, fogadalmi évfordulókra, amelyeket tizenöt-húsz esztendő előtt megjegyeztünk Magyarországon. Disznóölő Tamás napja a régi illúzióval jött át változásokon, háborúkon, forradalmakon, nyomorúságokon.

Sok háznál disznót ölnek Tamás napján 1930-ban is, mert a mindnyájunkban rejtőző félelem csillapítására így, disznóöléssel biztosíthatjuk, hogy az „ünnepen" lesz ennivalónk. Tamás napja után következnek ugyanis azok a havas tájból kipirosló ünnepnapok, amelyek fénylő ablakaikkal messziről integetnek, mint várva várt állomáskák téli utazásunkban. Tél van az országban, és akkor se lehetne kedvesebb a födél, ha a száz év előtti farkascsordák járnának manapság is ott, ahol a hegyek kezdődnek.

Az élelmezésre szánt állomások nevei, a karácsony, szilveszter, újév, vízkereszt és a nyomába sugárzó farsang úgy mutatkoznak útitervünkben, hogy meg kell hallgatni Kis bácsi tanácsát, aki disznóölést javasol, hogy a ködben, hóban, borús fellegek alatt elérkezve e mulatságos stációkra ott kolbászt és hurkát találjunk, mint régmúlt ifjúságunkban megraktuk ezeket az állomásokat.

A disznóölés szertartásai alig változtak, mint ahogy az igazán jelentőségteljes dolgok, mint a keresztelő, lakodalom, temetés ceremóniái nem mentek feledésbe.

Disznóölő Tamás napján még járja a hajnali harangszó, amely rorátére hívogatja a híveket; a hajnali harang e napon a disznóölés kezdetét jelenti, mint valamely másvilági beleegyezés ahhoz, hogy az ember visszatérhet harminc-negyven esztendő előtti szokásaihoz.

Amikor Kis bácsi a kését a disznó torkába döfi (annál is mérgesebben, mert az előbb megharapni akarta a fiatal házmesternét), az ember hálát ad magában, hogy elkövetkezett végre a diadalmas kivégzés perce. A disznó hizlalás közben nem döglött meg, bár fővárosi dámák is segítettek a nevelésben. A disznót nem lopták el, pedig sejthető benne annyi tartalom, mint a pesti pénzszekrényekben, amelyeket most a vállukra vetve, mint a cifra szűrt, visznek tovább a fővárosi betyárok. A disznó megérdemelte a miatta való takarékoskodást, a cserépből való kartársába csúsztatott pengőcskéket, a táplálkozása miatt való gondot, a szomszédság és a távolabbi ismerősök érdeklődését, amelyet ölbeli kora óta kivívott magának. Utóvégre nem messzire élt a fővárostól, csak itt Óbudán, és a pesti kirándulók megkérdezték, hogy mit csinál a Templom utcai disznó?

Mikor a disznó halálhörgése elhangzott, az ember ráeszmél, hogy mennyi minden haszna lehet a szalmának, amely nem a legértékesebb földi termények közül való, de a disznóöléskor nélkülözhetetlen. Bár a szabad természeti rajongás a rokokó pásztornőivel kiment a divatból, a Templom utcai disznó körül fővárosi úrhölgyek is rakosgatták a szalmát a harcos reggeli ködben, amelyeket karcosabbá tett a pörköltszag és a megjegyzések, amelyeket disznóöléskor mondani szoktak. Vannak bizonyos fűszeres mondások, amelyek akkor alkalmazhatók, amikor a disznó farkából lenyisszant késével a hentes, mint ahogy a „koriander" is a páchoz való, amikor a sonkák sorsáról

döntenek. Százfélét kell tudni a disznóölésnél, amely tudnivalók még egyetlen könyvben sem írattak meg, csak az emlékezet és a megbízható hagyomány tájékoztatja a tudnivalókban az embereket. Ki tudná például száz ember közül teljes bizonysággal megmondani, hogy mikor éri el a kolbászba való töltelék azt az ízét nyers állapotában, amikor megérett arra, hogy a bélbe töltessék? A nyers hurkavagdalékot megkóstolni se merné akárki, nemhogy ítéletet mondjon. Könnyebb egy színdarabról véleményt alkotni a színházi premieren, mint a fűszerek elegendőségéről a disznó földolgozásánál. Az ember nem győzi magát dicsérni, hogy följegyzett minden tanácsot, amelyet összeszedhetett a disznóölés előtt. A noteszkönyvecske a makrancos nőkkel szemben használható fegyver, különösen, ha a disznósajt kellő elkészítéséről van szó a noteszben. Kár, hogy nincs mindennap disznóölés, amikor a férfiak megmutathatnák a nőknek, hogy ehhez az egyhez, az egyetlenhez a véletlen kedvezéséből sokkal jobban értenek, mint a nők. Hogy milyennek kell lenni egy orjalevesnek: azt sohasem tanulhatja meg egy nő.

Mai életünkben, amikor a disznóhizlaló önmagától vonja meg mindazt, amit egy bizonytalan disznóba fektet, a megnyugtatás mégse késhetik, amikor az ember ráeszmél, hogy az életnek ez a cselekedete még mindig azok közül való, amely megéri az érte való fáradozást. Nagy szó ez, amikor jóformán alig van eredménye annyi fejtörésnek, igyekezetnek, szaladgálásnak és álmatlanságnak. Nagy szó ez a munkanélküliségre, mérgelődésre, káromkodásra, okvetetlenkedő erőszakosságra berendezkedett világunkban, hogy a disznó bizonyos idő múltán le hagyja magát ölni, és visszafizet valamit a gondokból, amelyekért nem is járt iskolát, egyetemet, nem szerzett oklevelet az ember. A disznó még nem állt be a szélhámosok, a lelketlen tőkések, a munka meg nem becsülői, a mai világ hatalmasságai közé, amelyek miatt annyi embernek fő a feje. A disznó megfizeti a rápazarolt fáradságot még

akkor is, ha egész életében „szegény ember malackája" volt a neve a világban, együtt aggódott a gazdijával, vajon lesz-e mindig ennivalója, mint napjainkban mondják: betevő falatja?

A disznó nem csal, az ünnepnapok a tálban találják őt, ahová kívánkozott sorsának megfelelően.

(1930)

Fogynak a kövér emberek

Ó, ti régi szép kövér magyar emberek! Vajon él még közületek valaki, akit én láttam az asztaltól körülbelül fél méternyire ülhetni, a tányérra hajolva deres körszakállal, alatta a nyakcsigolyánál megkötött asztalkendővel, figyelmező tekintettel az egymás után következő ételek sorrendjére, hogy semmi hiba ne essen a különböző tálak felvonulásánál? Pontosan kövessék egymást a pecsenyék, saláták, garnírungok, mintha ettől függött volna az élet nyugalma!

Nem, nem mehettek ők közelebb az asztalhoz fél méterrel, mert közbeesett valami, amit hasnak, haskónak, hasikónak hívtak barátságos szójárással, míg potrohnak vagy pocaknak mondanak az ellenséges nyelvjárások.

Néha úgy ugrott ki, mint egy erkély, szögletesen, mintha mérnök rajzolta volna négyszögbe: máskor enyhén domborodva jött, mint síkság után a hegyek és dombok világa; harmadszor, mint tokaji hegy, váratlanul, erőszakosan csúcsosodott ki a síkvidékből.

Voltak plébánoshasak, csacsihasak, kellemetes kis potrohok, amelyek senkinek se vétettek, hanem enyhe megnyugvást kerestek maguk is a sokadalomban. Ezek a hasak olyanok voltak, mintha csupa szeretetből csatlakoztak volna viselőikhez.

A kihegyesedett hasak az egész világgal való ellenségeskedést, a nagy terjedelmű, elomló potrohok a világ megvetését, a négyszögletes, kiugró hasak a hivatalosságot jelentették, és többnyire megöregedett alszolgabírák viselték.

Más hasa volt az önkéntes tűzoltóság főparancsnokának és más az alispánnak.

A disztinkciót a hasak is érezték.

Egy falusi plébánosnak dehogyis lehetett volna olyan hasa, mint püspökének. A vármegyei várnagy nadrágszíjjal korlátozta hasát, ha az alispánéhoz mert volna hasonlítani.

Többnyire egyenrangú urak engedték meg maguknak, hogy egyforma hasat viseljenek. Soha senki se mondotta, hogy boldogtalan volna a hasa miatt, pedig az eleget akadályozta. Inkább a kemény, felfelé emelkedő, hátravetett vállakkal viselhető hasat szerették, mint az erszény módjára lecsüngő hasat.

- Haspók! - mondták a hátuk mögött.

- Annak van, aki megérdemli! - válaszolták a hastulajdonosok.

Komolyan sohasem láttam olyan férfiút, aki meglévő hasát koplalásokkal vagy egyéb haszontalanságokkal akarta volna elmulasztani.

Itt volt a has, gondját kellett viselni, táplálékkal, simogatásokkal, alkalomadtán hasmelegítőkkel: bolond ember válik meg a vagyonától. Vadászat, turisztika, úszkálás a has mellett is volt. Sőt, nagy hasú emberek könnyebben másztak fel az emlékezetes hegyekre, hogy ott egy barlangocskában elhelyezzék névjegyüket a sok száz mellé, mint például a szívbajos soványak. A kövér ember nem habozott megfürdeni a tóban, mert tudta, hogy a hasa miatt nem merülhet alá. A vadászatoknál pedig emlékezet óta mindig a kövér emberek tettek ki magukért, hogy annál jobban essék a vacsora.

Egy jóravaló kövér embernek másféle porciót szervíroztak a szakácsnak és pincérek a vendéglőben. A fontosabb hivatalok betöltésében is a kövér embereknek volt esélyük Magyarországon.

Egy kövér ember másképpen mondta ki ezt a szót, hogy ÉN! *Én* így szeretem, *én* így óhajtom, *én* így kedvelem - mint a legelszántabb sovány. Súlya volt annak, amit egy kövér ember mondott!

A kövér ember mindig szerencsét jelentett; a hét bő esztendőből jött, a Bibliából.

A kövér ember mindig jókedvet hozott magával.

Talán azért olyan rosszkedvű a világ, mert a kövérek megfogyatkoztak.

Járunk-kelünk a világban, és manapság már csak ritkaságként jönnek nekünk azok az előretolt, szinte faltörő kos módjára haladó hasak, amelyek csaknem felborították azt, akinek nekimentek.

De nem jönnek a barátságos hasak se, amelyek messziről kérdezték már az embertől:

- Hogy van, kedves barátocskám?

Így, kicsinyítve a szót, mert az igazi kövér embernek minden és mindenki kicsi volt, az ételporció is, az emberek is.

- Hogy állunk étvágy dolgában? - kérdezték a nap bármely órájában ezek a legbarátságosabb hasak, és felderült, szinte nekividámodott a vendéglő, ahová az igazi kövér ember előretolta a hasát. A konyhán mindjárt sütni és főzni kezdtek, mert tudták, hogy jött valaki, aki hajlandó elfogyasztani a pecsenyéket, a hordók tartalmát.

Az pedig már igazán gyönyörűséges mulatság volt, amikor az ilyen kitűnő kövér ember belevegyült a táncba is!

Azt hinnék tán, hogy a kövérek nem tudnak táncolni? Ellenkezőleg: táncolni csak egy kövér ember tud, amikor nekilendíti magát, mint egy pergő csiga, amelyet hirtelen még megállítani se lehet. Jobbra-balra dőltek a kövér ember elől az útjába került táncosok, mert ő iramodásában senkinek kitérni nem tudott. Vitte a taktus, a zeneszó, a tánc, mint akár egy nehéz felhőt, amelyet szárnyára kapott a szél.

Tehát a táncban is elsők voltak a kövér emberek!

Kár, hogy derék fajtájuk kezd kiveszni a világból. (1930)

Egy régi fogadó és vendége

Abban az időben, amikor Pest kedves város volt, és a „csé" betűk vannak divatban a mindennapi szójárásokban - mindenki csókoltatott valakit, kézcsókot küldött; csemegén csemcsegve, csinosan csevegett a lakosság; a gavallérok csettintettek ujjaikkal vagy nyelvükkel a jó falatok, pohár borok és a női mosolyok után - abban az időben járt Zárdai, s jobb szemével, amellyel kénye-kedve szerint tudott kancsalítani, zavarba hozhatott volna mindenkit, aki nem védekezett tekintete ellen azzal, hogy diákkenyeret, Szent János-fa gyümölcsét, tört mogyorót, mazsolaszemeket, mézeskalácskákat, sőt fügét és datolyát eszegetett zsebéből.

Zárdai kíméletlen, félelmetes ember volt, többnyire verekedés céljából jött Pestre falusi magányából, ahol hosszadalmas káromkodásokon törte fejét. De emellett hirtelen haragú volt, meglepetésszerűen kiáltott fel az omnibuszon, lóvonaton, kávéházban vagy báli teremben, ahová véletlenül besurrant. Zárdai, bár csak százhatvanhárom centi volt, néha már abban a szerencsében részesült, hogy valamely pesti stációt megelőző állomáson leszállították a vonatról háborgása miatt, de Kőbányáról vagy Rákosról gyalogszerrel is megérkezett a fővárosba. Ha pedig valamely üres alkalmatosságot talált, az út közepére állott pakktáskájával. S így néha fiákeren érkezett a Fehér Lóba, ahol már rettegve várták.

Darab ideig az utcán vagy a kapu alatt birkózott a kocsissal, a portás választotta szét a harcias feleket, mondván:

- Magának is több esze lehetne, Csillag úr, hát maga sose látta a tekintetes urat?

Ekkorára a fogadós saját kezűleg verte be az ablaktáblát, döntötte fel a kis vaskályhát, egeret vagy egyéb utálatosságot helyezett el a ruhásszekrény fiókjában, elvágta a csengettyűzsinórt, és apró szeget szórt a pádimentumra, számítva arra az eshetőségre, hogy Zárdainak mezítláb lesz kedve szaladgálni. Az ajtókulcsot zsebre vágta, mert a vendég amúgy is hozott magával drótot, amellyel ajtaját éjszakára elzárja. A szobafalakba mindenféle lyukak voltak fúrva, amelyeken át mindig szemmel tartották a vendéget, lidércnyomássá tehették álmát, ha nádszálon át görögtüzet fújtak be szobájába, és a szüreti mozsárágyú is kéznél volt, amelyet Zárdai ablaka alatt az udvaron elpukkasztottak, ha Zárdai nagyon nyugtalankodott. A szobalányok süketek lettek, és a bérszolga olyan bambán nézett Zárdai sáros csizmájára, mintha még sohase látott volna olyant.

Így várták Zárdait Pesten, ahol senkinek se kellett már.

A város elfinomult, a férfiak gyatrák lettek, még a rendőrök is fehér kesztyűt viseltek.

- Hm - mondta Zárdai, mikor szobájában elhelyezkedett és kést, pisztolyt helyezett az éjjeliszekrényére. - Talán bizony verekedni se szabad az embernek a saját szobájában?

Nem látott erre nézve semmi különösebb rendelkezést, amikor az ajtóra szegezett szállodai tarifát gyertyavilág mellett tanulmányozta. Majd az ablakából nyomban az udvarra öntötte a mosdótál tartalmát, amint rendbe szedte magát, drótkefével fésülte haját, és hosszú reszelővel kezelte a körmét. A bajszába zsinórt font, és borotválás közben csak azért tartott szünetet, hogy arcának vérzését letörölje.

- Még megérem, hogy egyszer kirabolnak! - kiáltott fel, amikor a szekrényajtót próbálgatta kinyitni. De most már mindegy, s elfoglalta barátságtalan szobáját.

A Fehér Ló nem a legjobb társaságot gyűjtötte akkoriban a vendéglőjébe, de vacsoránál jóformán nem történt semmi feljegyezni való élmény.

A szokásos pörköltet Zárdai a mellényzsebében hordott fűszerekkel, nagyon piros paprikával, borssal, mustárral élvezhetővé keverte, bicskája és kenyere volt, a sörnek amúgy is azt a részletét kedvelte, amelyet utoljára eresztenek ki a hordóból, meglepetés tehát nem érhette; a bort pedig a Lóban sem hamisították abban az időben...

Utasemberek ültek a szomszédságában, akik az éjjeli vonattal voltak hazatérendők, vagy pedig már éjszakai nyugalom után bóbiskoltak. Hiába kötekedett az öreg pincérrel Zárdai, akinek akasztásánál okvetlenül jelen lesz. A fogadós régi szokás szerint a szomszédban járt, ha Zárdai (Alsódabasról) a vendéglőjébe érkezett. Már úgy látszott, hogy Zárdaival megérkezése első estéjén semmi sem történik, céltalanul szidta a pénzügyminisztert, majd később Tisza Kálmánnal együtt sorra vette mindazokat, akiknek nevét a pesti újságban valaha olvasta, megjegyezte, és káromkodásaiban megfelelő helyre tette például Rottenbiller nevét, és sajnálta, hogy nem mondhatta meg a magáét az elköltözöttnek. Éjfél előtt tüntetőleg ásított, mert nem gondoskodtak mulattatásáról, a „fene egye meg azt is, aki valaha az életben beteszi még a lábát ide". Felballagott a lépcsőkön, és a szállodai szobák elé rakott lábtyúkkel elvégezte szokásos mulatságát, jól összekavarván azokat. A saját csizmáját persze sohase tette az ajtó elé.

De éjfél után... Amikor az őszi szél megérkezett a Fehér Ló udvarába!

Talán az első versbe kezdett a duhaj falusi uraság, még csak gyakorolta magát az ágyban való hempergésben, a láb nagyujjával való vitatkozásban, a hátán való horkolásban, a krákogásban, a fulladozásban, a fenékben, a poklokban, annak a veres bajszú búzakereskedőnek a felemlegetésében, aki valahol, valamerre a fogadóban a cipőjét az ajtóhoz vágja, az ostorszíj pattogásához hasonló: Nos? Na? Ne! kiáltásokban, mintha régi rossz emlékek húzogatnák lefelé az ágyról, hogy aztán ott jól megrugdalják, meggyomrozzák, megforgassák, hogy hetekig érezze falujában, hogy Pesten járt; csak az elején volt mindezeknek Zárdai, amikor kopogtatnak az ajtaján.

Eleinte hinni se merte, hogy ilyesmi történhessék vele, kézzel kopogtatnak az ajtón, nem pedig kalapáccsal a falon, mintha szeget vernének be a falba, amely szeggel az alvó vendég koponyáját akarja a titokzatos kéz elérni. (Zárdai mindig a szoba közepére húzta az ágyat, mert tisztában volt a reá várakozó veszedelmekkel, a falból hangzó susogásokkal, sóhajtásokkal iramodó lépésekkel, kaján nevetésekkel, amelyek a rossz álmokat hozzák, amelyekből alig lehet felébredni... Nem: valóban kézzel kopogtattak az ajtaján.)

De éjfél után... Amikor az őszi szél megérkezett Pestre!

Amikor a régi Pesten mindenki elvégezte a dolgát, mert aki eddig se készült el napi teendőjével, a szalonokbeli lengedezéssel, a korcsmai tartózkodással, a hamiskártyázással és más, hasonló esti foglalkozásokkal, az mehetett gyalogosan a koromsötét utcákon, még az éjjeliőr is elbújt előle, ablak még ott sem világított, ahol nagybeteg szenvedett, és szenvedtette a háznépet... De éjfél után kézzel nem szoktak kopogtatni senkinek ajtóján, s ezért a félelmetes Zárdai is megrendült, mikor a kopogtatás ismétlődött.

Ez csak a halál lehet, aki sötétben is lát! - gondolta magában, és kiverte a veríték, mert nem volt elkészülve arra, hogy Pesten, a Fehér Lóban éri utol a szörnyeteg.

- Az Isten szerelmére, kérem, jöjjön segítségemre! - akadozott egy női hang a szállodai ajtó előtt.

Zárdai Alsódabason, ahol előzőleg mindig véresre maratta a szemét, a tekintetét mindenféle égetett borok kóstolgatásával, mielőtt Pestnek vette volna az útját, merthogy az itteni borok legfeljebb kijózanításához voltak alkalmasak. Zárdai hallotta, hogy a nőtlen, elkeseredett, csalódott férfiakat éppen női alakban szokta felkeresni a halál, hogy mintegy vigasztalójuk legyen szenvedéseikért. Nem nyitott tehát ajtót.

A kopogtatás és a hang ismétlődött:

- Zárdai úr a legbátrabb ember a fogadó lakosai között, és azért utasított ide a fogadós, a búzakereskedő, a német utazó és a cigányképű kapus, akinek a bajsza csurog a pedrőtől.

Zárdai még jobban megerősödött a gyanújában, hogy a fogadói népség és vendégség sok csínytevése miatt halálra ítélte, s ilyenformán akarja kihúzni az ágyból.

- Hol van az a híres magyar lovagiasság? - kiáltott fel végső kétségbeeséssel a női hang; majd tusakodás, elfojtott nyögés, néma küzdelem, halálos csend következett, mintha végleg legyőztek volna valakit, talán éppen jeges vizes lepedőbe csavarták, mint már Zárdáit is sokszor fenyegették, ha valakit méltatlanul, igazságtalanul megbántott.

- Isten irgalmazzon nekik! - kiáltott most fel Zárdai, amint kiugrott az ágyból, és mezítláb az ajtó felé törekedett az érthetetlen sötétségben.

Nem törődött azzal, hogy meztelen talpát szegecskék sebezték meg, amikor a pádimentumra hágott; azt se vette figyelembe, hogy homlokával (azon a

helyen, ahol a halánték kezdődik a csecsemőknél) egy falból kinyúló szegbe ütközött. Elvakultan tapogatózott a sötétben, hogy az ismeretlen fekvésű szobában az ajtóig találjon, mert hirtelen tájékozódási képességét is elvesztette, miután félig-meddig az álomból tért magához. Nagyon akadályozta bő, dabasi alsóruhája, amelyet egyenesen az útjába állított valamely láthatatlan kéz; majd olyan ütést kapott a lába nagyujjára, hogy felordított fájdalmában. Azt érezte, hogy nemcsak arca vérzik az esti borotválkozástól, amellyel a lusta emberek módjára a reggeli borotválkozást akarta éppen elkerülni, hogy mindjárt ébredése után elindulhasson Pesten dolgai után, nemcsak arca vérzik, hanem testének más helyén is sebek keletkeznek a fogadói szobában való csatangolástól. Előbb a szekrényt érte el, és mindenáron oda akart benyitni. Majd megállott, hogy eszébe juthasson, hogy a szekrényt már este is zárva tálalta.

- Átkozott fogadósa! - üvöltött, amikor a szekrényajtót ökölcsapásaival döngette.

Hogy, hogy nem, az ablakhoz került, amelynek üvege törött volt, és Zárdai éppen ezért testi ruháiból alkalmazott függönyt az ablakra, és a ruhák most jéghidegek, idegenek voltak, mintha csak előző nap vásárolta volna őket a miskolci ruhakereskedőtől, aki kocsijával Dabasra is ellátogatott.

De éjfél után volt, és az elfojtott női zokogás még mindig hallatszott a szomszédból. Mintha elmenni akarna innen valaki, akit hiába marasztalnak. Egy keserves női hang, amelyet talán élete végéig nem feledhet, aki egyszer hallotta.

Zárdai a mosdótálba lépett, mint valamely verembe, amelynek feneke síkos, és az éjféli ember elvágódott a szobában, mintha egy ajtó szakadt volna ki sarkából és a pádimentumra dőlne. De testi fájdalmát most már nem bánta a felhevült Zárdai. Annál jobb, hogy esése következtében nagyot durrant minden a Fehér Lóban, a segítségért rimánkodó nő legalább megtudhatja,

hogy a segítség már útban van, csak még darab ideig álljon ellent a kínzásoknak.

Hogy és miként jutott az ajtóig: azt nem tudná megmondani. Fejét a kilincsbe vágta, és ugyanott megtalálta azokat a lágy drótokat is, amelyekkel ajtaját rendszerint bekötni szokta. Hallgatag megállapodása volt ez a fogadóssal. Sohase került volna szóba közöttük ez a dolog, ha tán beszéltek volna is egymással. A fogadós az ablakot verte be, hogy megközelíthető legyen Zárdai úr, ha tán felgyújtani akarná a szalmazsákját; a vendég az ajtót kötötte be, hogy fel ne költsék, mielőtt nem akarná. Vajon ki volt a vesztes ebben az esetben? A vendég néha napokig nem hagyta takarítani a szobáját, a fogadós örült, ha a vendég távozása után ép állapotban kapta vissza bútorait. Mint mondani szokták, meghámozták az almát, aztán földre dobták: vajon melyiknek jutott a piszkos része?

Zárdai az ajtóhoz érve most már könnyedén csavargatta a drótot, jobbra és balra, mintha ismerné kezének és drótjának járását. De nem éjfél után, amikor a legtöbb ember idegenben találja magát, ha álmából felkötik. A drót hajladozott, tekergőzött, hálót alkotott, amelyet kibontani tán Herkules sem tudott volna a vak, fekete éjszakában. Csak legalább egy szál gyújtója akadna valahol. Igen ám, de a gyújtót éppen Zárdai rossz természete miatt mellőzték a szobából, és ebbe a vendég is beleegyezett, miután már egyszer az égő pipájával meglehetős kellemetlenséget okozott a Fehér Lóban éjféli órában.

De nincsen olyan héraklészi küzdelem, amelynek előbb-utóbb vége ne szakadna. Az ember, mégpedig Zárdai győzött, a drót eltávolodott helyéről, az ajtót rohammal felnyitotta, és a koromsötét folyosón találta magát. Mintha az egész világ szövetkezett volna a dabasi uraság ellen, egyetlen vendég sem ébredt fel álmából a fogadóban, pedig meglehetős zajt idézett elő, amikor éjfél után mesterkedéséhez kezdett, és most a légáramlásos folyosón állott, és

hallgatózott az iménti segítségkérésre. Olyan csend volt körülötte, mintha a holtak temetkezési helyére került volna.

A búzakereskedő, aki emlékezete szerint a cipőjét az ajtóhoz verdeste, talán megszökött a Fehér Lóból, a fojtogatott nő már régen halott, a bűnös eltávozott. Zárdai dideregve botorkált a folyosón fel és alá, míg végre valahol a földszinten világosság támadt. A ragyás képű szállodai portás, boszorkányosan szétzilált hajjal, kísérteties arccal, minden tagjában remegve nyomakodott fel a lépcsőn, hogy a lépcsőfokok nyikorogtak lábai alatt.

- Valakit a házban kínoznak - mond Zárdai, hogy maga sem ismert a saját hangjára.

A szállodai kapus ellenségesen, dühösen, szikrázó szemmel mérte végig a minden tagjában remegő Zárdait, aki olyan szánalmas állapotban volt, mint soha életében. A falhoz támaszkodott, és rimánkodva nyújtotta kezét a ritkás bajszú, csúnya hajzatú, papucsos, házmesterhangú kapus felé.

- Tessék lefeküdni, mert a rendőrséget hívom - szólt embertelen hangon a szállodai alkalmazott, és a félelmetes, rettegett, harcos, kíméletlen Zárdai gyermekként hagyta magát utasítani szobájába. A kapus vérvörös szeme kísérte távolodó lépteiben, és ugyanekkor a különben jelentéktelen, szolgai alázatosságú, köszöntgetésre termett emberke alakja megnövekedett, mert az ő részén volt a józan igazság.

Zárdai elhagyott szobájába visszaténfergett, nagy sóhajtással bújt el ágyában a takarója alá, és reggelig hallgatta a csúf, őszi szelet, amely sikoltozó hangokat hallatott a négyszögletes udvaron, ahová benyomult olyan helyről, hogy sikoltania kellett, amidőn a Ló szemetes, rongyos, tisztátalan udvarán találta magát. A gonosz szél sikoltott, hogy végre legyőzhessék Pesten a falusi uraságot, aki mindig verekedés céljából járt a fővárosban.

Mindenkinek bámulatára Zárdai, a rettenthetetlen korán reggel összepakolt, és elhagyta a Fehér Lóhoz címzett szállodát. Elutazott, visszatért falujába, és

egyetlen szóval se beszélt pesti kalandjáról, bár többen kérdezősködnek vala a Nemesi Casinóban a pesti időjárásról és a divatról, amint ez már a vidéki embernek szokása. Zárdai sokáig nem borotválkozott, hogy legalább arcával felejtesse a pesti sérüléseket. De a bal vállát hónapokig alig bírta, s nem tudta megmondani, hogy mi történt vele.

...A pestiek kedveskedhettek egymással, mert végre divatba jött a kalapemelésnek az a szertartása is, amikor a konstáblerek köszönnek csak feltett kalpaggal feljebbvalóiknak, ellenben a civil uraságok egymáshoz illesztik lábukat, meghajolnak, és keménykalapjukat derékig emelve fejükről körülbelül addig állanak így mozdulatlanul és nyájasan mosolyogva, amíg magukban húszat olvasnak. S azután is mosolyogva hátratekintgetnek, ha ismerősük már elhaladt mellettük. Ebbe a kedves városba sehogy se illett az őszi szél, se Zárdai.

(1930)

A konyha művészete, Esterházy rostélyosai

Esterházynak - ki tudná már, melyiknek a sok derék úr közül? - mindig egy bizonyos, szaftos rostélyossal (roszbrátnival) kedveskedtek Pesten az egykori vendégfogadósok.

Bizony, nem volt könnyű dolog mindig rostélyost enni, amelynek széle lecsüngött a tányérról, ahogy a rostélyosokat akkor elképzelték, és a valóságban is felszolgálták. Hagymás, leginkább a pörköltéhez hasonló lében tálalták, s minden attól függött, milyen módszer szerint készítették a pörkölt levét azon a bizonyos konyhán. Az öreg Szikszaynál, bár ez szinte hihetetlennek tetszik: passzírozták a hagymát a pörköltben, Esterházy-rostélyosban. De annál kiadósabban adták a jó hosszúra metélt hagymát a lében a hajdani Pipában. (Érződött ez az egész Szervita téren.) A krumpli, ami ugyancsak együtt főtt a rostélyossal a fedél alatt, több ízt hozott a szájba, gyomorba minden más krumplitársánál, jóság dolgában talán csak a libazsíros krumpli versenyzett vele, de ez is télen.

Az egykori Esterházy eszegette a róla elnevezett pecsenyét, amely a világjáró szakácsok révén persze Bécsbe és másfelé is elkerült, természetesen kevesebb szegedi paprikával, mint idehaza. De hát Esterházyt sok országban ismerték nevezetes vagyona révén, sőt gavallér hajlamai miatt (amiért róla példázták a magyar urat, hogy Párizsban is aranyos huszárnadrágban kellett volna járnia a közfelfogás szerint).

Mennyi rostélyost evett meg Esterházy, amíg a világ minden valamirevaló konyhájába eljutott hírneve?

Ki tudná azoknak az ökröknek, teheneknek a számát, amelyet egy régi világbeli úriember elfogyasztott?

Esterházynak különben is darab időre vissza kellett vonulni a konyhai (kulináris) népszerűségtől. Jöttek a kocsigyártók, és nagy, nehéz batárokat neveztek el róla. Mária Terézia óta „Esterházy-batáron" járt minden terjedelmes asszonyság, akinek egy fél tucat szoknyát is kellett viselni. Az „Esterházy-hintó" minden koronázáskor előgördült, ünnepélyes felvonulás nem volt képzelhető nélküle.

Aztán kastélyokat kezdett építeni Esterházy, különösen a Dunántúlon, ahol sokfelé állnak a magas alapzatú, pinceajtóval, előcsarnokkal kezdődő, földszintes, de mégis emeletes tetőzetű, nagyon mutatós, nagy kerttel körülvett, címeres házak, amelyeket „Esterházy"-nak mondanak, különösen, ha vadászterületen feküsznek.

Még sok dolgot lehetne felsorolni, amelyet Esterházyról neveztek el, de feljegyzéseink főleg az étlapokra, ezekre az arannyal, pirossal nyomott menükártyákra vagy kisebb, de ugyancsak ízes vendéglők étrendjeire írattak, a vadkanfő, a nagy farkú, bámuló tekintetű potyka, a fajd, a fácán, a nyúl, a többi vendéglői címerékítmény mellé, amelyek minden időben arra szolgáltak, hogy jó étvágyat hozzanak a vendégeknek arról a tájról, ahol a jó étvágyat osztogatják.

Ott volt Komócsy, a Petőfi-társaság alelnökének vesepecsenyéje évtizedekig a hazafias kiskorcsmák étlapjain, holott Komócsy József maga, nagy kalapjában és felleghajtójában, sőt esőcsináló hírnevével a vidéket járta verseskönyvei eladása céljából.

Itt volt a Wellington-bélszín, amely angolosan sütött ízeivel emlékezetessé tette a nagy férfiú nevét a marhahús kedvelői között, de ráduplázott népszerűségére Rossini, az olasz zeneszerző, aki ugyancsak bélszínből való tournedos-ival, a marhapecsenyére applikált libamáj-szeletecskékkel még édesebbé tette az étvágyas világban gyakran játszott operáit.

- Rossini! - mondtuk, és talán nem is a *Sevillai borbélyra* gondoltunk néha csemcsegve, hanem a szarvasgombával is ízesített bélszínszeletkékre, amelyek ünnepelték a maestro nevét ott is, ahol ő nem jelent meg karnagyi pálcájával.

A balatoni fogas, bár fogalma sem lehet a nagyvilágról: á la Morny szeretett előjönni, mártásokkal a herceg iránt érzett tiszteletből, mintha egy messzi álomból lépne elő, hogy megvalósítson régen képzelt gyomorkalandokat. Volt találkozásom Mencsikoff kabátjával, Girardi, a bécsi színész szalmakalapjával, a rókavadászok piros frakkjával, a hajdani velszi herceg szürke mellényével, amelyről sohase szakadt le az alsó gomb, Szapáry Pali zsakettjével - de a balatoni fogas, ha Morny herceg útmutatása szerint készítették: sok élmény emlékét elhomályosította.

A fogas különben is azon eledelek közé tartozik, amelyek hangulatot kívánnak maguk köré. Bizonyos diszpozíció kell fogyasztásához, tartármártásához, egyedül való ízéhez, pláne, mikor megtudni róla valami természetrajzi könyvből, hogy húsevő hal, amely néha évtizedekig riasztgatja a halastavak elhízott lakóit.

A fogassal való hercegi bánásmódhoz még csak a ráknak van hasonló állapota. Nevezhetnénk ezt á la Szemerének, mert az emésztési szerveit nagy gondban részesítő úriembernek volt egy ráklevese, amelynek tudományát valahonnan a Felső-Tisza mellől hozta, ahol a rák még apró, cigánybarna, szegény; gyors medrű folyóban lakik, örök nélkülözések között, nem pedig oly bőségben, mint zalai rokonai, amelyek időjártával „szólórák" néven jönnek forgalomba.

Szemere úr előbb kiadós marhahúslevest főzetett a rákokhoz, amit úgy kell értelmezni, hogy a szokásos marhahús és társasága mellett egy kakast is belefőzetett a levesbe.

Ezután gondja volt rá, hogy a két métert is ugró, kis, barna, jóformán semmire jónak nem látszó rákocskákat, amelyek csalánon kívül alig ettek egyebet, eleven állapotban jól megkeféljék hozzáértő kezek, amikor a rák úgy fenyegetődzik ollójával, hogy félni kell tőle, csattogtatja farkát, huszárosan emelgeti bajszát. Megszelídíthetetlen kis vadállat a szakácsnő kezében, akinek az a gondja, hogy a rákot éppen legizgalmasabb pillanatában a forró vízbe behajítsa. Nem a legirigylendőbb halál, de a csüggedt, bágyadt, halni vágyó rákok mentesítve vannak alóla. Isten tudja, hová kerülnek ők, akik elgyengültségükben már harcolni se akarnak!

A rák rövid forró vízi szereplése után felpirul, mert nem állja a tüzet. Megadja magát sorsának, amint felbontják, házát kitisztítják, petrezselymes, tojásos rizskásával töltik meg, de ollójához, farkához, sőt kiszopogatnivaló törzséhez nem nyúlnak. Ez a szürcsölés az igazi élvezet a ráklevesben, amelyet a levesben való utólagos főzés után ez az állat valóban megérdemel.

Kinek nem esik jól az olyan rákolló, amelyet meg lehet ropogtatni, kiszopogatni és még mindig találhatni benne apró falatocskákat, amelyekért érdemes valamit tenni.

Így ette Szemere úr a ráklevest, mert kedve volt étvágyával külön foglalkozni, amikor annak ideje elérkezett.

(1932)

Boldog aranyifjak májusa Pesten

I.

Május jöttén...

Meg kell adni, nem utolsó dolog zongoraverkli mellett mulatni május elsején!

A vendéglő udvara rózsaszínű abrosszal van terítve, a homokos kuglizóban az első idei kiskakasok kukorékolnak, a kapun nagyapánk jön be kerek szalmakalapos gigerlinek öltözve, és követi őt az az ezer piros zubbonyos munkáslány, aki ötven esztendő előtt először vonult fel a három 8-asos táblával az Andrássy úton.

A cirkuszból a legöregebb bohócok, a majomemberek, a törpék, a légtornászok vonultak ki, zöld gallyat rak kalapjához a fiákeres, elszabadult luftballon után fut ideálunk, a kis guvernánt, söröshordót kongatnak, mint valamely indulót, a csaposok, és nagyapánk valcert táncol a kertben, mintha erre a napra megbolondult volna az egész tiszteletre méltó múlt idő.

...Legalábbis innen, a verkli mellől nézve, olyannak látszik minden elmúlt május, hogy akkor nem volt szokás egyebet tenni, mint bakkecskévé, „Jancsi"-vá, léggömbbé, eperré vagy idei libává varázslódni minden férfinak és nőnek, aki részt akart venni az élet örömeiben.

Az úrnő együtt nyargalt a szarvas hátán és a körhintán szobalányával; a bakon miniszterek ültek, a polgármester a fa tetején, a lombok közül énekelt.

Egy nap, amikor egeret lehetett fogatni a tudóssal és tanítványával, Wampeticcsel és Barokkaldival, a legzordonabb lélekkel, mint amúgy is ifjúságát élvező világgal.

Innen, a verkli mellől nézelődve, úgy tűnik fel, hogy az elmúlt élet jóformán csak örömökre volt berendezve. Azért állt a Gellérthegy a Duna partján, hogy oda danolni járjunk; azért zöldült a Városliget a Rákos homokján, hogy ott ifjan, öregen megtaláljuk kedvünket; azért volt lábunk, hogy azzal táncoljunk, s szívünk, hogy mindig telve legyen érzelmekkel.

Egy letűnt világ, amelynek látszólag nem volt egyébre gondja, mint a nótákra, amelyek tavasszal az utcára kerültek, a vendéglőkre, amelyek kinyíltak, az erdőkre, amelyek körülvették a várost, a kék égboltra felettünk, asszonyra, dalra és borra. Talán nem is dolgoztak akkor az emberek? - gondolná magában a merengő. - Én legalább nem emlékszem rá, hogy dolgoztam volna, mondja a múlt idő.

II.

Májusi „durchmars"

A Gregoritsnál Parányi István, a hatodik kerületi adókivető bizottság elnöke ült a maga társaságában; hivatalos ünnepélyt (azaz „durchmarsot") tartottak május elsején is, mint akár szilveszterkor, húsvét és pünkösd első napján, általában ünnepnapok előtt, amelyeket át lehetett aludni.

Hat vagy hét olyan hivatalos éjszakázó ünnepélye volt Parányi István társaságának, mint például a május elseje, talán a legfontosabb ünnep az agglegények társaságában, amikor a szabadban, szabad ég alatt, néha ugyan még télikabátban, de leginkább rövid, szürke „übercicher"-ben az első ünnepélyüket megülték.

A Vadászkürtből indult el a társaság, amelynek tagjai voltak a másfél mázsát nyomó, hatalmas beszédű, kék szemű, fehér szakállas és mindig elnöki tekintélyt élvező Parányi Istvánon, a királyi tanácsoson, majd később udvari tanácsoson kívül Löwenstein, a híres fűszeres, Kapy Miklós ny. huszárkapitány, a jeles pezsgőgyár pesti igazgatója, Magyary-Kósa Ferenc gavallér, Kauser Jenő gavallér, Réső Antal Kálmán gavallér, Blau Arnold egykori budapesti tőzsdés és körülbelül minden nevezetesebb pesti úriember, aki bizonyos éjszakákat szeretett ébren, vidám társaságban eltölteni.

Boldogult úrfikoromból való úriemberek voltak ők, akik nem tudtak abban megnyugodni, hogy az élet eljárt felettük, még mindig úgy mulatoztak, mint a nyolcvanas esztendőkben; a tizenkilencedik század gavallérparagrafusai szerint élték napjaikat, többnyire a Váci utcai Nemzeti Szállodában, tetőtől talpig lovagoknak való napjaikat, mint talán a templárisok hajdanában, akik nem ijedtek meg bármilyen vitézi vállalkozástól. Összetartóak voltak, és hatalmas testalkataikkal, különös kiszólásaikkal, verekedésre vagy párbajozásra mindig hajlamosságukkal még mindig azt az időt jelképezték, amikor Róth Karcsi a Váci utcában pofozkodott azokkal, akiknek arca nem volt szimpatikus előtte. „Terroristáknak" is nevezték őket hajdanán, akik egész kávéházakat „vertek ki", székkel vagy asztallábbal, mert állítólag a rendet szerették.

A Kék Macskában, a Beliczaynál vagy a Flóra-termekben tanultak meg táncolni fiatal korukban, és úgy vették a keringőt, mint a bécsi táncmesterek. Ifjú mágnásokat tanítottak meg arra, hogyan kell kifelé fordítani a könyöküket, hogyan kell előkelően sántítani, hogyan kell monoklit feltenni, a sétabotot kézben tartani és a keménykalapot félrevágni, hogy a nyakig elválasztott hajfrizura érvényre jusson.

Egy generáció tanult tőlük hetykeséget, szavak ropogtatását, merev arckifejezést, ruházkodást, gavallértempót, könnyelműséget, kártyázást és biliárdozást.

Igaz, hogy tanult lovagiasságot, jellemet és férfiasságot is, mert különös, semmittevő életmódjuk mellett sem voltak egészen értéktelenek ezek az úriemberek, akik mindig sokat adtak a gavallérbecsületre, a nők iránti tiszteletre (sajnos, ebben a tiszteletben leginkább a velük érintkező félvilági nők részesültek), de komolyan számon tartották a váltólejáratok napjait is Schreibitznál, az uzsorásnál, a vörös Lányinál, a pénzkapacitásnál, a Kispipa és a Somossy Orfeum pincérénél, a kontókat Neuländer szabónál és Pórfi kalaposnál, a szállodai számlákat, mert az hótelier-nek utóbb rossz szokása lett, hogy a reggel hazatérő urak előtt néha lezáratta a szobát, franciakulccsal, hogy azt semmiképpen felnyitni nem lehetett addig, amíg a számlát ki nem egyenlítették.

III.

Bevonulás a vendéglőkertbe

Ők jöttek elő májusnak elsején, mint a régi operettekben az előkelő hercegek, grófok, kékszakállak, inkognitóban utazó fejedelmek a Gregoritsnál, a Zöld Vadásznál, a Druschkánál, a fiákeres kocsmájában (ott, a Víztorony felé), a Kéményseprőnél és az ügetőversenytér felé, annál a nagy szakállú kocsmárosnál, akinek kertjében „egész Budapest" megfordult május elsején, úrnők simultak lovagjaikhoz a rikoltozások közepette, lornyettes dámák nézték elámulva a város tavaszonként felébredő kedvét, Batthyány Elemér és Liptay Béla két kis szobalány között, akik elhatározták, hogy művésznők lesznek, Zubovics Fedor, a legkalandosabb és Bothmer Jenő báró, a

legmulatósabb atléta rendezték a négyest a kertben, amelyhez ropogósan, kiadósan szólott a zongoraverkli.

De mi csak maradjunk barátainknál, a Kürt-beli „aranyifjúságnál", akik a demokratikus mulatozáshoz már éjfélkor kivonultak Parányi István vezérlete alatt, mert ez az öregúr, akit magamban gyakran hasonlítottam a halhatatlan Falstaffhoz, a földkerekség leghíresebb Jankójához, mind pedánsabban tartotta a rendet (igaz, az adókivető bizottságában is), amint évei muladoztak.

A barátság szentségének megsértése volt olyan alkalomról elmaradni, mint amilyen május elsejének a megünneplése volt.

Ki adjon színt, életet, hangulatot ennek a bágyadozó városnak, ha már Parányi „Pista" és társasága se? Utóvégre ők vigyáztak arra évtizedeken keresztül (mint a Vadkanfőnél és Windsorban a *Hattyú hősei),* hogy a városban jó koszt, jó innivaló, barátság és vidám asszonynép is legyen. Ha ők se tartják meg a szertartásokat, a hivatásosan átlumpolt éjszakákat, a már említett „durchmarsokat", ugyan ki tartja meg helyettük, amikor a világ napról napra romlik, a vendéglősök és vendégeik egyre-másra felejtenek a régi ceremóniákból, május elseje egyszer csak úgy fog elmúlni a világból, hogy senkinek se gyújtották meg a vadonatúj szalmakalapját, amelyet a divatfiak először bemutattak, rendszerint hölgyeik kedvenc színeivel felszalagozva?

Ugyanezért, mikor Parányi István csaknem két méter magas és másfél mázsás alakja feltűnt éjfélkor a „Gregorits" (egy városligeti sváb vendéglős) kertjében, nyomában felvirágzott kedvű és kabátú társasága, a daliás, kipödrött bajszú, az életnek csak vidámságaival, a perc örömeivel és a jó hangulatok megbecsülésével törődő gavallérok: minden bizonnyal operettbeli kedély, csaknem „éljenzés" és kardal futamodott végig a már ott mulatozókra, mert az „aranyifjakat" mindenki ismerte Pesten.

A söntésben megdöntötték a söröshordót, a szakácsnő kidugta fejét konyhájából, a vendéglősné olyan vígan pattant elő, mint a Shakespeare-ben. A rákok és halak füttyentésre jöttek elő nedves tartóikból, a kakasok kukorékolni kezdtek, a májusi eprek pezsgőbe (úgynevezett bóléba) kívánkoztak, a citerások belekaptak húrjaikba, a virágárus kisasszonyok kidörzsölték az álmot szemükből, előjött a háziszolga, hogy felállítsa a kuglikat, a kapu előtt Stern Árpád, a szürke lovas éjféli fiákeros letakarta lovait, mert pontosan tudta, hogy innen reggelig nincs megmozdulás.

IV.

Hogyan alakult tovább a mulatság az ünnepélyes bevonulás után?

Az ingujjas vendéglős - mert ingujjas vendéglős nélkül nem volt gilt május elseje - mindenkor sírva jött elő, hogy a hatodik kerületi adókivető bizottság elnöke, Parányi István úr előtt elpanaszolja, hogy ilyen rossz május elsejét még nem ért meg.

- Ti, borhúzók, mindig egyformák maradtok. Így volt már a Vadkanfőnél is - mond az elnök, aki egyébként művelt úriember is volt.

- Hogy áll a sör? - kérdezte Blau Arnold, aki tán legjobban tudta a maga korában, hogy hol, mikor és milyen minőségű sört csapolnak a városban.

- Idei libát látok a spájzcetlin, csak az a kérdés, hogy mit tud a madár - nézegette Kósa Ferkó az étlapot, miközben az akkori kor divatja szerint, mint a velszi herceg szokása volt, kinyitotta mellénye alsó gombját.

Kauser Jenő, aki a nyarat mindig ausztriai fürdőhelyeken töltötte, az uborkasalátára nézve nyilatkozott.

- Ez az az étel, amit a magyarok nem tudnak készíteni. Elfokhagymázzák, holott ez nem volna szükséges.
- Hát rákjaid mit tudnak, vadkanfő barátom? - dördült fel rövid szünet múlva az elnök, mire a vendéglős a csalános kasban előhozta rákjait, amelyek természetesen éjjel még mozgékonyabbak voltak, mint nappal.

A társaság többi tagja ezalatt megvizsgálta a bort, amely szőke volt és telve május ízeivel, mint olyan helyen, ahol gondot fordítanak a pincérek. Mások a kenyeret vették szemügyre, amely kenyér legelőször mutatja meg, hogy milyen vendéglőbe vetődtünk. Egy testes úr a székeket próbálgatta, vajon kibírják-e majd a terhét, ha súlyát az elfogyasztott ételekkel és italokkal növeli? Miután az a fajta pezsgő, amelyet Kapy Miklós úr árult, nem volt kéznél, a fiákerosnak a városba kellett menni, hogy pár kosár butéliát hozzon. Pártos Gyuri, aki piros huszársapkában halt meg, zenészekről intézkedett. Míg maga a fáradhatatlan Elnök éppen Turf Karolinnal, a mindenütt jelen levő virágárus asszonysággal beszélte meg az éjszaka eddigi eseményeit.

A szomszéd asztaloknál is május jöttével viduló társaságok telepedtek meg. Így gyakran lehetett Ady Endrét, Révész Bélát (a piros szegfűvel kabátján), a kezét töprengve dörzsölgető Grainer Jenőt, a ligetbe is hóna alatt könyvcsomaggal járó Mikes Lajost, Bányait, a harctéren elesett Zubolyt és más hírlapírókat, úgynevezett éji népeket látni a május elsejei divatos helyeken, de ők nem tettek egyebet, mint máskor: megvárták a reggelt.

Igaz, hogy ez az éjszaka nem volt alkalmas az irodalmi vitatkozásra, mert még a költői képzelem se tudta utolérni azokat a szokásos eseményeket, amelyek lépten-nyomon történtek. A májusi éjszaka maga csapott fel költőnek, hogy emlékverseket írjon a szívekbe.

Most érkezett meg Jolán asszony nevelt lányaival, akik a legjobb társaságban, többnyire hírlapírók, muzsikusok és poéták társaságában növekedtek. Bármely kisasszony írhatott volna verset is, annyiszor látta, hogyan készülnek a kávéházban a „lapírók" kéziratai. Az elbájoló Andrássy út, a legszagosabb pesti utca jött velük vizitre a városligeti vendéglőbe. Nyomukban „Cerkó" dalai...

Megjönnek, mégpedig a fiákeres lovak hátán üldögélve a szabadnapos főpincérek, miután amúgy is sportbarát mindannyi, aki a városban „főúr" névre hallgat. Virágkoszorúval a nyakában lépdel be Lantos D. Adolf, Pest egykori mulatságrendezője, akinél vidámabb ember aligha volt a városban. (S úgy is halt meg, mint a túlságosan vidám emberek szoktak.) Saját zenekarával vonult fel Dungyerszky Gyakó, a bácskai úriember, aki annyi vidám napot töltött Budapesten. Itt járt amerikai csillagos övvel a derekán Friedmann, aki Ősbudavár igazgatója volt, de még nem nyitotta meg e kora tavaszi napon kapuit. De ki győzné felsorolni azokat a régi, kedves pesti embereket, akik szinte becsületbeli kötelességüknek tartották, hogy május első éjszakáján részt vegyenek a „népies" mulatságokban, mint vezérei az ünnepélynek? Gálos Kálmán, az idegenforgalmi iroda igazgatója, megjelenik a népszerűsége tetőpontján álló Krausz Simi társaságában éppen úgy, mint például Purt Iván, a kispapok szemináriumi igazgatója, vagy P. főügyész úr, Bárczy polgármester, mikor a „nép" mulatott.

V.

A fiákerosok csárdájában

És ilyenkor, májusi éjen, nem is volt szokás egy helyben ülni, már csak a hűvösödő levegő miatt sem, ugyanezért Parányi úr és társasága felkerekedett,

mögöttük Stern Árpáddal, az elmaradhatatlan „simli" fiákerossal, hogy bejárják a ligetet, mint a gyermekmesében Alice a csodák világát.

Végig a Stefánián, amerre a hajnal nyújtogatta szürke fátylait, kocsik és emberek. A padokon pajkos nők, kipödrött urak, gavallérok és facér mesterlegények, urak és hordárok, grófok és cigányok, primadonnák és szobalányok... Minden sarkon valamit mérnek, virslit vagy sört, mert hiszen arra is éppen olyan szükség van, mint az eperbóléra (amelyet állítólag csak Budán tudnak készíteni, de május elsején tudtak Pesten is). A lombok és virágok szagaival versenyeznek a nők illatszerei, mert olyan világ volt, hogy arcfestés helyett a legkisebb masamód is inkább parfümözte magát. Divat volt, hogy egy nőnemű lény beszagosítson egy egész utcát, amelyen végigment.

És azon a helyen, ahol a Víztorony áll, ahol lassítani szoktak a leggyorsabb fiákerek, állott egy kocsma, mint egy piros virág. Itt volt a leghangosabb a dal, itt előzködtek a verklisek, itt járta bolondját a tánc, ez volt a bérkocsisok tanyája, akik még tekintélyes emberek voltak ez idő tájt. Külön kocsmákat nyitottak nekik a városban is. Itt ropta a valcert a púpos Béla, Rikárd és Ottó, Oroszlán Farkas és Oszkár, a nevezetes éjjeli fiákerosok, talán jobban is járták, mint az urak, mert hiszen az urak voltaképpen tőlük tanultak táncolni.

Midőn Parányi István és társasága befordult a fiákerosok csárdájába, Stern, felejtve csapot-papot, szolgálatot: leugrott a bakról, s ugyancsak a táncba vetette magát, mintha megmenteni akarná a becsületet. Ringtak, lengtek, a valcerfordulóknál bal lábra mindig biccentettek, majd felugrottak az ostoros legények, ahogyan Bécsben táncolták a valcert annak fénykorában. „Legszebb tánc a valcertánc..." - hangzott az együgyű nóta, de vajon nem ilyen együgyű maga az egész élet, ha meggondoljuk a dolgot?

A fiákerosok kocsmájába letelepedő úriemberek itt érezték magukat kedvükre. Itt kezdődtek az igazi mulatságok az idevaló hölgyek mulattatására, amikor a tánctudományon kívül egyéb tudományokat is be lehetett mutatni. Így például harmonika mellett énekelni százesztendős vagy ifjabb nótákat. (Parányi tanácsos úr mester volt ebben is.) Söröshordókat emelgetni, amelyre itt volt Bothmer Jenő huszárkapitány (aki majd innen az állatkertbe megy a farkasai ketrecébe, belépve oda azzal az úriemberrel, aki erre vállalkozik). Majd birkózással a füvön híres, erős fiákerosokkal, amelyekben nagyon szeretett részt venni Blau Arnold tőzsdei alkusz is. És sok más bravúr következett, amíg az urak megelégelték a májusi mulatságot, és valamely városi sörházba, gyakran a Bécsi Sörházba vitették magukat fiákeresekkel, hogy kipihenjék az éj fáradalmait. Felvirágozott kocsijuk végigrobogott a városon, ahol mindenki virágot hordott és mosolygott.

(1932)

Kérek egy feketét!

A feketekávé szakértője, Vay Sándor (Sarolta) grófnő, aki férfiruhában, vasalt nadrágban és félrecsapott keménykalapban járna itt egykor a világot, a jó feketekávéról azt mondta:

- Többet kell neki tudni, mint a bornak. Még a legzavarosabb embert is meg kell okosítani neki.

Ugyanebből a szempontból Vay Sándor (Sarolta) kávékereskedő lett Fiumében, és úgy élte világát, mint a kávé meghatalmazott minisztere (ügynöke), sok „feketéhez" való kávészemecskéket adván el Magyarországon. Többnyire „bála"-számra.

De Vay Sándor író is volt, ugyanezért meglehetős történetei voltak a kávékereskedelemről:

- Az egyetlen üzlet, ahol nem lehet csalni, mert a jó kávékereskedő egyetlen harapásra megismeri mindazt a húszfajta kávét, ami a földön terem! - így beszélt Vay Sándor a régi belvárosi kávéházban, és a mai nemzedéket (a háború előttit), amely igazán divatba hozta a kávéfogyasztást, Vay Sándor gróf tanítgatta a különböző kávék ízeire.

Ugyanekkor azonban borúsan mondogatta:

- A pesti nyilvános helyek közül igazában a Török Császárnál és a Vén Kávéforrásnál, ezekben a régen bezárt kávéházakban tudtak kávét főzni.
- Akkoriban a kávézás még nem volt olyan hétköznapi teendő, amit mindenki megengedhet magának ebéd után.
- Az élet általában ünnepélyesebb volt, így a kávézáshoz is nagyobb ceremóniával láttak neki a vendégnek, mint napjainkban. Amint megtörölte száját az ebédtől, a pesti polgár elballagott a maga kávéházába, és ott a lehető

legkomótosabban helyezkedett el. A kávét percnyi pontossággal főzték a konyhán ezalatt, mert nemcsak a kávéfőző legény, de maga a gazda is értett a kávéfőzéshez. A múlt századbeli pesti vendégnek pedig csak egyetlen kortyot kellett kóstolnia a kávéból, hogy annak minőségét nyomban megállapítsa.

- Voltak olyan vendégek, akik a kávénak már az illatáról, úgynevezett aromájáról tudtak ítélkezni. A finnyásabbak azt is megmondták, hogy Ceylonból, Kubából vagy Törökországból származott a kávészem.

- Nem hörpintették a kávét, mint napjainkban a kávéházak sietős népe, amely minden különösebb figyelem nélkül hajintja a gallérja mögé a híg feketét, hanem kortyonkint élvezték, megvárták a friss főzetet, addig elszívogatták csibukjaikat, amely minden valamirevaló polgárnak volt a maga kávéházában.

- Talán azért is mondták Pestre az idegen utazók, hogy annak lakossága jórészt kávéházban tölti napjait, mert itt igyekeztek jó kávét főzni.

- Az meg éppen ünnepély volt, ha a piros betűs napokon a kis findzsákba valódi török kávét töltetett magának a vendég.

- A török kávét a nyilvános helyeken azok az ügyes tulajdonosok vezették be, akiknek volt érzékük a finomságok iránt. A zaccos, jó szagú, különös ízű „török kávé" mellett valóban úrnak, boldognak, sőt kitüntetett egyénnek érezhette magát a pesti polgár. A „török kávé" felszolgálásánál másként hajoltak meg a pincérek, más volt a kávés és kávékisasszony mosolya. Törökösen főzött kávét az élet ünnepnapjain engedhetett meg magának az ember.

- Már kisebb jelentőségű volt a kávéfőzésnek az a módja, amit ugyancsak Pesten gyakoroltak a kedves vendéglősök, akik a kávéfőző edényt a vendég asztalára helyezték, és a legszebb zenehangokat, a forrásnak hangjait indították meg masinájukban. De ilyen asztal mellett, amelyen kávéfőző masina zubogott, ugyancsak megkedvesedett a társaság, ám a magányos

vendég is elandaloghatott a múlt idők szép napjain, mert hiszen a kávéfőző masina telve volt barátságos hangokkal.

- Így kávézgattunk Pesten, amikor minden valamirevaló utcában, utcasarkon kávéház nyílott, a kávéfőzők versengtek a „jó feketék" főzésében. Eötvös Károlyt csibukjával és kis csészéjével a kirakatba ültették az Andrássy úton, a Redoutban a nagyszakállas pesti polgármester ellenőrizze, milyen kávét főznek a lakosságnak.

- A feketekávé mellett beszélték meg a pestiek mindazt, ami a mindennapok történetéből az embereket érdekelte. A fekete jó volt, jók voltak az események is, a politikában kedvező szelek fújdogáltak, a bécsi tőzsdei jelentés szilárd volt, a színházban sikere volt a primadonnának... De ha a feketekávé nem sikerült a konyhán, akkor aztán beborult az egész világnak, a kávéval együtt nem ízlett többé semmi se aznap. A polgár hazament, és otthon itta meg feketekávéját, amit csak betegség esetén szokott tenni.

- Ismétlem - monda Vay Sándor (Sarolta) gróf, aki a tárcaírás mellett kávékereskedő is volt Pesten -, akkor volt minden rendben, amikor az emberek azon vitatkoztak, hogyan kell a jó feketekávét főzni. És erről módszereiket, titkaikat előadták.

- De azért ritka ember tud jó feketét főzni.

(1932)

Ujházi levese

Mit tudjátok ti, hogy milyen a jó uborkasaláta! - kezdte Ujházi Ede, aki a Nemzeti Színházon kívül is művész volt a dolgok előadásában, különösen, ha ételek minőségéről volt szó.

Az uborkasaláta nőnemű dolog volt, tehát a férfiak fogyasztották.

Így Ujházi Ede is, akinek megtermett alakjára, félrecsapott kalapjára, szinte originálisnak mondható étvágyára emlékezhetnek mindazok, akik a legjobb színház deszkáin kívül való fellépéseiben is láthatták a művészt, mint például a Nemzetivel szomszédos Szikszay és Pannónia éttermekben, ahol ifjú korához híven a kispörkölteknek - a „zónának" nevezett akkori „filléres" eledeleknek volt a híve, mert Baross Gábor már ezt is kitalálta a mostani vasútigazgatóság előtt.

Később, koszorúi szaporodásakor, más étkezőhelyekre is ellátogatott a nagy művész, aki a közönség általános szeretetén kívül leginkább a vendéglősök és más társadalmilag hasznos polgárok (mint például a bérkocsisok) szerető hangulatát élvezte akkori éveiben. Minden vendéglős felkelt a törzsasztaltól, ha Ujházi Ede a helyiségbe lépett, speciális étvágygerjesztő hangulatok jöttek vele, már csak az utcai plakátok révén is, amelyeken arcképe díszelgett egy bizonyos rum népszerűsítése szempontjából. Ugyancsak megállott minden üres konfertábilis, ha Ujházit gyalog látta mendegélni a pesti aszfalton, holott néha az öregedő művész egészségügyi szempontból is gyalogszerrel tette meg azt a távolságot, amely például a Gambrinushoz címzett vendéglőt a New York kávéháztól elválasztotta.

A hajdani Gambrinusban vendég volt ő, törzsasztala ki-mérhetetlen, mert néha annyian összegyülekeztek vala tiszteletére, hogy a belső szoba csupa Ujházi-hívekkel volt telve, míg odakint a katonabanda kipödrött karnagya a népnek való indulókat játszatta bakáival. Lárma, pohárcsörgés, a söröshordó gyakori kongatása és népies kedély jellemezte azt a sörházat, de a belső teremben, amely spanyolfallal volt elválasztva a külsőtől, már javában hordták azt a finom levest, amelyet Újháziról, az életművészről neveztek el.

Ujházi Ede, akár akarta, akár nem, gyakorta kénytelen volt a róla elnevezett levest fogyasztani.

Milyen volt a híres leves?

Műbarátok - akik még bőségesen találtattak a színészet körül - fogyasztják vala Ujházi levesét, mintha az valamely vallásos szertartás volna.

A csirkével, tésztával és zöldséggel teli levesestálba dugja a fejét Herzl Dóri, a lipótvárosi fiskális, akit rózsaszínű arcával nemhiába mondanak örökifjúnak. Gyermeteg, mindig barátságra hajlamos, az élet mélyebb problémáival nem törődő kedéllyel szedegette az Ujházi-leves falatjait tányérjára. A combnak vagy a mellnek éppen úgy megörvendezett, mint egy közéletben eldurranó anekdotának, amelynek bőséges birtokában voltak az Újházi-társaság tagjai.

Kohner Jenő báró - bizonyára még emlékeznek erre a budapesti illúzióra - rendszerint hatalmas étvággyal indult Ujházi leveseinek. Hinnéd, hogy egy Pickwick-regénybeli úriember gyömöszöli szalvétáját mosolygó álla alá. (Hiszen az élet, az étvágy és a firma körülményei csupa kedveskedéssel vették körül ezt a legnyájasabb úriembert, akinél csendesebb, alaposabb, helyénvaló életderültséggel kevesen mosolyoghattak Magyarországon az élet égi tájai felé.)

„Jenő báró", mint hívei nevezték, nem volt megvetője a jó falatoknak, így az Ujházi-találmányú leveseknek se, csak a csirkemájat reklamálta, mert minden bohémeskedő allűrje mellett rendszerető ember volt. Sohase maradt el egyetlen napra se a „firma" irodájából, bár gondosabb kezek működtek közre ott, mint Dombey és Fiánál.

Ujházi-levesének csirkeaprólékát mindenkor hajlamos volt megöntözni baráti koccintásokkal... Azokból a réges-régi pesti mesemondásokból való, széles vállú, tarka mellényes hősökből való volt ő, akik ennek a városnak üdveit, örömeit, szívességeit, barátságait élvezhették, és a halál kellő időben jött el értük, mielőtt kedvük elapadt volna.

Ugyancsak baráti kötelezettséggel kanalazta Ujházi levesét Gyöngyössy miniszteri tanácsos úr, az ifjú és sokra hivatott Petrovics Elek, barátunk, a „kőgazdag" Kucsváry Dezső, akinek részvényei valamely holdbeli kőbányában voltak eltemetkezve, ugyanezért Budapesten többnyire hitelből élt, de legalább nívósán, mint korszaka megkövetelte. Az ifjú (és szatirikus) Molnár Ferenc verset írt „Deskóról", akinek jöttével lesz pezsgő és aszú az asztalon - természetesen a világhírű író fantáziáihoz tartozott ez is, mint annyi gyönyörű színpadi elképzelés, amely azóta remek tollából fakadt.

„Kőgazdag Kuncsi" inkább tanácsadó volt, mint rendelő azokban az úri társaságokban, ahol szerencséje volt megfordulni.

Valódi emberismerettel, szinte hajszálnyi bizonyossággal tudta kormányozni a körülötte levő étvágyakat, hangulatokat, lakoma utáni elnehezedéseket. Ugyancsak a nagyszerű Pickwick Club tagjai közé számíthatna, ha Boz megismerkedik vele. Boz-Dickens távollétében saját szakállára, illetőleg Vilmos császáriasan kipödrött bajszára szervezte az esti összejöveteleket, mert igénytelen erszénye mellett is fenntartotta magának azt a jogot, hogy megállapítsa azt, hogy „innen hova megyünk?"

- *Hova megyünk?* - hangzott a régi boldog Budapesten a kérdés, talán nyomban azután, ahogy a társaság megtelepedett, mert „gyorsabban" éltünk, mint akár Puskin regényhősei, akiknek sohase volt gyors irama az életnek.

Még a flegmatikus Kálnoki Izor („Nokli") javában szopogatta az Ujházi-leves jércecsontjait, babrált a paradicsomsalátában (amelyet hajdanában különösen valamely családi - veszprémi - recept szerint készítettek abban a városligeti vendéglőben, ahol a pesti Pickwickek ugyancsak üléseiket szokták tartani a meleg idő jöttével), mikor Márton Miksa doktor, aki néhány perc előtt szállott le a postakocsiról, amely Londonból a vidéki kirándulásra szállította, étvágyasan, friss mondanivalókkal, a csak tőle hallható élcekkel megrakodva és mindig baráti készséggel, amellyel hajlandóbb volt gyomoregyensúlyát feláldozni baráti kérésére, mint akár a legszenvedélyesebb Ujházi-klubtag. A látszólagosan hibás tekintetű Doktor olyan dolgok elmondásába fogott, amelyet nem értettek meg mások, mint „szakértők", a szenvedélyes bibliofilek, gyűjtők, ritkaságok barátai, festmények, könyvek és színésznők örök bolondjai, az élet esőzuhatagaiból tető alá elhelyezkedett úriemberek, akik, bár gondoltak az elmúlásra is, ezt az időpontot nem tartották alkalmasnak az elgondolkozásra.

Jött Márton Miksa, nagy ünnepélyességgel, különböző hozzáértő megjegyzések kíséretében elfogyasztotta Ujházi-levesét... „Ede ebédel" - mondta a régi álmoskönyv szerint. „Mit ebédel Ede?" - „Régi állatkerti szarkákat!" - felelt önmagának, miközben a csontokat előbb hófehérre szopogatta, végül hatalmas fogsorával felaprózta, mert szerette volna tudni, hogy mi van a csontok belsejében. (Ugyancsak ilyen kíváncsiságot árult el a velős csontok irányában is, amelyeknek szabaddá vált okuláréján át

szemügyre vette a világot, pirított kenyeret majszolt, és lelkendezve dicsérte a színdarabokat, amelyekben Ujházi Ede fellépett.)

Volt egy szerepe, ahol a legbölcsebb embert játszotta, aki valaha ezen a földön járt: *Constantin abbé.* Sírva és nevetve, megalázva és a mennyei felhők közé emelkedve jöttek ki előadásáról a régi Rákóczi útra a színház nézői.

Már megint olyant művelt Edénk, hogy Stuart Mária angol királynő ültette volna asztalához, de itt Pesten meg kellett elégednie, mint a klasszikus színművészek utolsójának, a városligeti vendéglővel, ahol a konfertábliból kilépve, olyan felejthetetlen léptekkel jelent meg, mint utána egyetlen vendég sem.

Egy csodálatos, a legfinomabb kultúrát élvező, a legeurópaibb Magyarország (a béke boldog éveiben) kísérte tekintetével a legnagyobb hisztriót, aki ezen a földön született; kézmozdulata, szemrebbenése, arcának legkisebb mozdulata, testtartásának még csak árnyalata is a legelérhetetlenebb shakespeare-i álomból valók voltak, ahogy az „avoni hattyú" gondolta ki magában azt a színészt, akit színdarabjában a királynő tiszteletére a Globe színházban felléptet.

Ahogy én néztem, valamely közömbösen távoli asztaltól a városligeti vendéglőben (ahol tiszteletére a legjobb levest főzték) azt a nagy művészt, csendesen gondoltam magamban, hogy bár debreceni-fi volt, a vándorszínészet és a színészházasság örömtelenségeivel megismerkedett, az aranyértékben, szinte Victoria-aranyértékben elgondolható nagy művészt egyszer Angliában kellene felléptetni, ahol ugyan az imént struflis csizmát viseltek az urak az ascoti versenyeken, a ladyk nyeregből intézték el mondanivalójukat, Kis Dorritok szaladgáltak az omnibuszok között az utcákon, Rothermere lord nagyapja szerkesztette azt az angol lapot, amelyet az egész birodalomban olvastak; a velszi herceg más teendő hiányában

(mindent elvégzett Gladstone) a mellénye alsó gombjának a kinyitásával irányította a rettenetes Angliában és a titokzatosságok Indiájában a divatot; itt, Angliában, a Globe színház maradékában volna deszka a csodálatos művésznek, ahol minden emberi értelmet kifejező csodálatosságával felléphetne.

A történelemnek kellene nézni Ujházi Edét, amikor ugyancsak a történelemből való mozdulataival fellép a deszkára, vagy pedig pohár sört parancsol az egykori Tyúkketrec vendéglőben, ahol esténként megjelent öreg, egyfogatú kocsijával, szivarcsutkájával szájában, Crampton mester kalapban, megbízhatatlanul lobogó kék-fehér pettyes nyakkendővel, mindenkor a róla elnevezett levest ette, szeme életörömet sugárzott, és mozdulataiban az a hallatlan gyakorlottság, amelyet csak a színész tud, aki egy félszázadon át közönségnek mutatta keze kifejezéseit, mint abban a szerepében tette, ahol egymagában „dolgozott" csaknem órahosszáig a színpadon egy kihallgatásra jelentkező öreg hivatalnok szerepében.

- A-oá! - kiáltott fel Edénk, az étlapra pillantva a városligeti, ugyancsak katonabandás vendéglő hársai alatt, ahol nemrég még dezséri Bachó vonatta dalait. De már Egyiptomba költözött az alkirály meghívására, aki szerette zenéjét.

Így a katonabanda helyett öreg pincérek fogadták Edét útjában a lakomázókkal megrakott asztalok között, ahol a művész előadás után végigballagott. Megnézegette a különböző sülteket a vendégek tányérjain, barátságos lett, ha valamerre levesét (az Ujházi-levest) fedezte fel, volt pillantása a legigénytelenebb saláta számára is, mint ahogy egy mindentudó, nagy művész azt is tudja, hogy mikor kell egy másodpercig a karzatnak játszani, ahonnan a tapsok mennydörgése ered.

Minden rendben volna - monda megszokott asztalához letelepülve, mintha belefáradt volna az idei libák, ráklevesek, csirágok, újburgonyák, jéggel garnírozott kovászos uborkák, málnák, gombák, piskóták szemléletébe, a köszöngetések fogadásába, amelyekkel jártában kísérték, a lelkendezésbe, amely a konyha felől áramlott felé, ahonnan minden sült kappan hozzá akart futamodni, a pincérek szolgálatkészségébe, amellyel levesét akarnák szervírozni, a vendéglős barátságosságába, aki legfinomabb falataival akarta megkínálni. Mintha belefáradt volna az ételek fogyasztásába, a kötelező étvágyasságba, a tengeri rák elköltésébe, a malacpecsenye megítélésébe s általában az egész bíráskodásba, amely kijárt neki Budapest étvágya felett élete utolsó éveiben. Felkiáltott.

- Minden rendben volna, de uborkasalátát nem tudnak Pesten készíteni.

Amely vallomásában talán igaza is volt, mert ez az az eledel, amelyhez nem elegendő a szakácsok tudománya, hanem teljes emberszeretet, az étvágynak különböző ismerete, a lelki diszpozíció eltalálása, a hangulat felhasználása szükségeltetik hozzá. Ujházi Ede nem is próbált soha uborkasalátát enni (miután egyszer nagyon beteg lett tőle), megmaradt levesénél.

(1932)

Májusi csodák

A gyomor örömeiben

I.

Mint azt már régen megállapították, május hónap a szerelem, azaz az emberi megújhodásnak hónapja. Minden májusban szokatlan érzelmek költöznek a legjobban lelakatolt, örök rabságra ítélt szívekbe is. Ha másképpen nem: újra kezd szeretni a szív május jöttével, holott azt hittük, hogy már túlestünk az úgynevezett nagy érzelmeken - kezdte Szindbád mondanivalóját.

- Természetes, hogy a szív leghűségesebb társa életünk fenntartásában, a gyomor szintén változatosság után vágyakozik május, az igazi tavasz jöttével. Ez a gyomor, amely a téli ételek, a nehéz zsírosak, friss vagy füstölt, de mindenesetre fűszeres ételek feldolgozását, megemésztését, a szervezetben való szétosztását olyan buzgalommal végezte, mint egy igásló: ez a gyomor ugyancsak szabadítani akar a tél emlékeitől.

- A szívünk mellett gondunk legyen a gyomrunkra is, amikor május, az újjászületés korszaka elkövetkezett.

Így Szindbád, aki meglehetős bölcs ember volt, amikor a gyomor, a konyha, a táplálkozás dolgairól kezdett véleményt mondani, de annál gyarlóbb, sőt naivabb, amikor a szív-szerelem ügyei kerültek megbeszélés alá. Mindig a szerelmeseknek adott igazat.

De most táplálkozásról van szó, követhetjük tehát Szindbádot.

II.

- Májusban az ételek ifjú hercegi családja jön látogatóba gyomrunkhoz, amely annyira szomjazta a megifjodást - mond Szindbád a gyomorbajos Úriembernek, aki a szabadban, jó szagú fák, hársak, platánok, orgonafák alatt, egy pirossal, kékkel és más ringató színekkel terített vendéglőben mellé csatlakozott.

- Bizonyára a magánháztartások is megérzik május jelenvalóságát, mert eddigi konyhai receptjeiken változtatnak - szólt közbe az Úriember, miután már ismerte Szindbádot, aki a körülötte levő (vendéglői) életet szokta magasztalni, miután élete nagy részét vendéglőben (vagy mint ő mondta: „korcsmában") töltötte.

- Ó, a „magánháztartások" - sóhajtott fel Szindbád, amint a gyönyörű múlt időre terelődött figyelme, és eszébe jutottak az esztendők, amikor boldogan kanalazott kis házikókban zöldborsólevest, spárgalevest, kaporlevest, karalábélevest, sóskalevest, karfiollevest, idei burgonyalevest (majoránnával) és birkagulyást, amellyel a „magánháztartások" a május jöttét rendszerint megünneplik. Igen, minden jó volt, különösen a zöldséges csirkebecsinált. De már engedelmével, mélyen tisztelt nagyságos uram, előnyben kell részesíteni a májusban szokásos zellerlevesnél is például a ráklevest - amelyet „magánháztartások" nemigen tálalhatnak -, a töltött karalábé helyett az idei libapecsenyét, kapros uborkasalátával, hogy az eperről és velejáró italokról ne is beszéljünk.

- Tudom - felelt az Úriember -, hogy ön mindig a vendéglősnek pártján van, akik bőségesebben vásárolhatnak foglalkozásuk folytán, mint a szegény háziasszonyok...

- Ez nem pártkérdés, uram, de a gyomornak egyszerű tiltakozása például amaz ünnepnapi ebéd ellen, amelyet a „magánháztartásban" például a családfő

születésnapján tálalnak, ha a születésnap május havára esik. Igaz, hogy ilyen napra megvásárolják a fiatal libát, de mennyi minden történik az ilyen fiatal libával, amíg az embernek a kedve is elmehet tőle. Csinálnak belőle libaaprólék-levest, utána tálalnak libamájas rizottót. Majd jön maga a libapecsenye.

Nem, uram, még az idei libából is sok az ilyen mindenféle. És még estére is fenyegetőzik a hideg liba, de most már a déli uborkasaláta helyett majonézes fejes salátával. Míg a vendéglőben hálát ad az Istennek a vendég, ha már a libapecsenyétől egyszer megszabadult. Nem mindennapi tápláléknak való.

- Igaza van - felelt az Úriember. - De mit meg nem tenne az ember a baráti házak kedvéért, hogy kellemes emléket hagyjon maga után! Ám most mondja meg ön, Szindbád úr, miként gondolna egy jól sikerült májusi ebédet, ha a születésnapja például május havára esne.

III.

- Előre kell bocsátani, hogy nem májusban születtem, így pusztán elméletileg foglalkozhatom a kérdéssel - mond Szindbád, körültekintve a kerti vendéglő virágzó fáin, néhány szippantást véve magába az étvágygerjesztő levegőből (mert ebéd előtti idő volt, amikor az ember még szeret beszélgetni az eljövendőkről), a lombok alatt a tavasz illataival együtt úszkáltak a konyha illatai.

Az Úriember, mint olyan, akinek a gyomrával állandó viszálykodása volt, elengedte volna a konyhai illatokat, de Szindbád némi rábeszéléssel magyarázta:

- Vajon nem a hercegek levesével, a ráklevessel kellene kezdeni az ünnepélyt?

- Valóban ráklevest főznek a konyhán, mert ez nagy felfordulással jár - felelte az Úriember, miután körülnézett a konyhán. - A szakácsnénak be van kötve az ujja, amelyet a rákollók megcsíptek, a szolgáló pedig rákhéjat tör a mozsárban.
- Szerencse, hogy egyéb baj nem történt, mert a rákleves főzésénél szinte elkerülhetetlen a Veszekedés, miután annyi munkát ró a konyhai személyzetre, mint talán egyetlen leves sem a világon. (Igaz, megéri a fáradságot.)
Szindbád mondanivalóját így folytatta:
- Vannak asszonyságok, némely vendéglősnek is, akik a rákok elkészítésének módját a világért sem bíznák senkire attól a pillanattól kezdve, amikor a fekete vendégek, természetesen halk nyüzsgéssel, amely életkedvüket jelenti, nád-kosárban vagy kasban, bőséges csalánban megérkeznek a házhoz. Már akkor megkezdődik velük a tennivaló, amikor még a kasban henteregnek, amikor szét kell választani őket, külön az apró, úgynevezett tiszai rákokat (amelyeknek ízletességével nem versenyezhetik semmi, százat is meg lehet belőlük enni egy nyári délután, de lábvizet kell használni fogyasztásuk közben). Külön a nagyobbfajta, úgynevezett „szólórákokat" (zalai rákokat), amelyeknek hazájuk a Dunántúl. Ezekből a nagyobb fajta rákokból készül igazában a leves, amelyhez az apró rákok csak a tölteléket adják.
- Ne siessük el a dolgot - szólt közbe az Úriember. - Hogyan főzték meg a rákot?
- Természetesen marhahúslevesben, miután előbb eleven állapotban úgy megkefélték őt, mint valami huszárcsizmát. Persze a rák nem szereti, ha a hasát kefélik, kapkod is az ollójával a kéz felé, amely a hátánál fogva tartja, valamint a kefélő kéz után, de ez már elkerülhetetlen. Fürdetést is kap, mielőtt helyét elfoglalhatná a lázadó, lobogó húslevesben.

- Eleven állapotban megy a kínhalálba? - kérdé az Úriember nagy szemeket meresztve.
- Hát itt vannak némely eltérések a szokások között. Némelyek, különösen jobbszívű asszonyságok a forró levesbe való bedobása előtt végeznek a rákkal, tudniillik előbb kirántják helyéből a rák farkát, ami múlhatatlan halált okoz. Én a magam részéről az olyan rákot szeretem, amely eleven állapotban, kalimpálózva kerül a lángoló fazékba. Egyetlen romlott, döglőfélben levő rák is elronthatja a nagyszerűnek ígérkező levest. A forró húsleves amúgy is egy perc alatt végez a rákkal, amely már ekkor megnyugodva várja a fazékban a sót, köménymagot, zöldpetrezselymet, miegyebet, amelynek társaságában félóráig főlni kell a lázongó fazékban. Mire innen kijön, különösen az apróbb fajta, olyan engedelmes, hogy mindent lehet vele tenni. Farkát, ollóját letépni, héjából a fekete és a keserű részek helyébe petrezselymes, tojásos rizskását tölteni. Csak a sárga részeket kell benne hagyni. Ezután visszamegy a rák a leszűrt húslevesbe, és nyugodtan fő tovább, amíg tálalásra kerül. Némelyek nagyon szeretik szopogatni a hasaalját, az ollóját, a farkát, a töltelékét kanállal veszik ki, és kanálnyi levessel fogyasztják. Ez a kis rák, a tiszai kis rák története.

IV.

- De megálljunk csak! - kiáltott fel az Úriember, aki figyelemmel kísérte Szindbád elbeszélését. - Ön nagy rákokról is beszélt. Mi történt a nagy rákokkal?
A számonkérésre Szindbád így válaszolt:
- Itt van az a pont, ahol a ráklevesek egymástól való különbözőségét meg lehet állapítani. A nagy rákok megeszik a kicsinyeket.

- Még főtt állapotukban is? - kérdezte hitetlenkedve az Úriember.
- Ekkor leginkább, mert a kis rákoknak nincs hová menekülniük, menthetetlenül belekerülnek mindenestől a nagy rákok héjába. Tudniillik a szakácsné az apró rákot csak tölteléknek használja, amely töltelékkel - húsával és csontjával, vajjal és grízeslisztte l, rizskásával és rántással - a nagy rák héját megtölti, és tejfellel, tojással tálalja a csontlében a nagy rák húsával együtt. Egyszerű áldozat lesz a kis rák mellett. Ha nem tudnánk különös ízeiről a múlt időből, amikor még egymagában szerepelt a Felső-Tisza mentén; ha nem tudnánk, hogy ízesség dolgában (miután folyóból való) vetekedik az állóvizekben hízó nagy rákkal; ha nem tudnánk, hogy a lusta nagy rák mellett ő ugrik ki, mint a gumilabda a csalánfészekből és a kasból - talán nem is hinnénk már neki, miután ideje lejárt. Most válogathat, mélyen tisztelt nagyságos uram, hogy mely leves megkóstolásával kezdjük meg az annyi csodálatosságot ígérő május hónapot!
Mondta Szindbád, és maga is gondolkozóba esett.

(1932)

Régi magyar írók ebédje

Hogyan élt egy régi magyar író?
A régiség alatt harminc-negyven esztendőnyi időtávlatot gondolok; a magyar író fogalma alatt azt a munkálkodásából élő, kopott ruházatú úriembert értem, akinek a tollán kívül nem volt egyebe. Versekből, elbeszélésekből, regényekből akart megélni, éppen ezért érdemes csodálatos életével foglalkozni.

Néha Budán lakott, de ez nem volt célszerű az akkor még kötelező hídpénz miatt. Hídpénz, alagútpénz hiányában néha az összekötő vasúti hídon kellett átmenni a Dunán, ami tekintélyes gyaloglást jelentett.

Azért inkább a Józsefvárosban szeretett megtelepedni, mégpedig lehetőleg olyan házban, amelyben más író, de még hasonló foglalkozású kvártélyos sem lakott kívüle. Éppen elég volt egy író egy házba, akinek viselt dolgain el lehetett mulatni a polgároknak (mert a munkálatokat akkor sem olvasták).

Így például érdemes volt megfigyelni, hogy még az ősz hajú, sőt néha elpotrohosodott írók is többnyire reggel, azaz kapunyitás után jártak haza. Nem gyarapították a házmester jövedelmét, mint más későn járó emberek.

De mikor már teljes bizonyossággal otthon voltak, bezárult az ajtó mögöttük, akkor is úgy viselkedtek, mintha nem volnának otthon. Mindenféle cédulákat akasztottak az ajtajukra. „Leveleket és más küldeményeket átvesz a kisasszony." Vagy: „Mindjárt jövök!" Vagy: „Vidékre utazott." (Amint álmában szeretett volna.) De kiakasztottak olyan táblát is, amilyent a boltosok szoktak az üzleteikre: „Gyászeset miatt zárva."

Csodálatosképpen nem szerették ezek az írók, ha a külvilág tudta, hogy otthon vannak.

Talán attól féltek, hogy munkájukban zavarják őket? Nemigen félhettek ettől, mert hiszen azt többnyire kávéházban végezték, de ha otthonukban dolgoztak is, akkor se volt annyi teendőjük, hogy abban akadályozták volna.

Valamely más okának kellett lenni, hogy elbújtak látogatóik elől.

Az írók ugyanis kitapasztalták, hogy kellemetes, örömet okozó, vagy nevezetesebb szerencsét hozó látogatás nem érheti őket. A levélhordó a jó híreket tartalmazó leveleket mindig más címekre viszi. A lakodalmas vagy bugyellárissal járó látogatók ugyancsak a szomszédba járnak. Az íróknak látogatói kis suszterinasok, követeléseiket szorgalmazó mosónők, néha korcsmárosok voltak mindenféle megőrzött cédulákkal, amelyekre jóformán senki se emlékezett rajtuk kívül.

Ezért bújt el a régi magyar író odvában, ahonnan aggodalmasan figyelte az ajtaja előtt elhangzó lépéseket.

Közben üldögélt íróasztalánál vagy ágyszélén, és mindig valamiben törte a fejét.

Néha úgy törte, hogy két kézbe kellett azt venni, hogy szét ne hulljon attól a malomtól, amelynek zakatolása odabent elkezdődött.

- Mi lesz az ebéddel? - kérdezték mindenféle hangok az író körül.

Erre kellett volna felelni a bölcs vagy bohókás fejnek, mint mindennap megismétlődő kérdésre. Az úgynevezett jótékony gondolatok, a megsegítő ötletek, a szerencsés felfedezések ilyenkor olyan nehezen jönnek meg, hogy már az ebéd ideje is elmúlik, amikor az író ráeszmél, hol is kellett volna ebédelni.

(Persze hogy itt a házban - ahol kisvendéglő is volt, mint a legtöbb józsefvárosi házban -, ahol az író már egyszer-másszor megfordult,

bemutatkozott, mint új lakó, parolázott a vendéglőssel, megbeszélte vele a politikai helyzetet, a közéleti viszonyokat, az adók ügyét és a meleg vagy hideg időjárást. Ezen a vendéglősön látszott, hogy van némi sejtelme az írói mesterségről, mert márciusi ünnepségeken mindig meghallgatta a szavalatokat, amelyekben az írók saját műveiket adják elő. Az étlapján is szerepet játszott Komócsy vesepecsenyéje, ez a Komócsy pedig író volt, aki sokat használt korcsmajárásaival az irodalom népszerűsítésének, lám, még pecsenyét is neveztek el róla.)

De ebéd ideje elmúlott, a kisvendéglőben leszedték az asztalokat, a háromórás harangszó is megszólalt ama számos tornyok egyikében, amely a Józsefvárosból kiemelkedik, az íróasztalon a papírvágó kés megette a magáét, felszeletelte azokat a keskeny papirosokat, amelyekre az írók írni szoktak, a tintatartó egy bagolyfő komolyságával nézett a még mindig tétlenkedő íróra, a toll engedelmesen várta sorsát, talán a rothadt alma is kéznél volt, amelyet az író ama német költő módjára szagolgatni szokott munka közben.

Csak az ihlet nem mozdult, nem lendült, éji lepke módjára pihent valamely falsarokban, miközben a régi magyar író elgondolkozott azokon a költeményeken, regényeken, amelyeket idáig írt, de, íme, most ebédhez sem tudják segíteni.

Felnyúlt a könyvespolcra, és levette onnan azt a sok év előtt megjelent könyvét, amely első sikerét hozta, amelyért eltették emlékezetükbe az olvasók nevét, amely természetesen némi pénzecskét is hozott a házhoz.

Elolvasta a könyvét újra, hangosan is némely részletét, hogy földszintes ablaka alatt a józsefvárosi udvarban, az ecetfák alatt összeállottak a lakók, főként az asszonyságok, akik nagy érdeklődéssel hallgatták az író előadását, mert hiszen ő tudta művét legjobban hangsúlyozni. Az író háziasszonya

büszke kezdett lenni lakójára, amint a hallgatóságon végigtekintett. A házbeli vendéglős kidugta sapkás fejét a söntésből. „Persze, az én vendégemet mindenki meghallgathatja." A takarítóasszonyság, akivel némi kalandja volt a régi magyar írónak (mert hiszen dámákat nem ismerhetett), az előadás alatt úgy sírt, hogy nincs olyan temetés... Így múlott el a régi magyar író napja, amikor különböző körülmények folytán nem ebédelt.

(1932)

A nagy étvágyú ember

vagy hogyan lakott jól a Pátri Pesten

„Aki jól imádkozik, az jól is él" - mondja Szent Ágoston. Szűcs Gyula (ha ugyan e néven ismerik?), „Szűcs Pátri" mindig imádkozott, leginkább kártyázás közben, midőn kálvinista ember létére a mennybéli szenteket hívta félhangon segítségül, hogy bizonyos, a nyeréshez szükséges kártyákat, királyokat, filkókat és kilenceseket vastag, párnás markai közé kaphassa az égi hatalmasságoktól.

És ha buzgó imádsága eredménnyel járt, a kártyajáték végén nem tartózkodott attól, hogy minden eledelből, amely az étlapon előfordult, dupla porciót engedjen meg magának. Szűcs Pátri végigette az étlapot, mégpedig duplán rendelve az adagokat.

(Pátrinak, azaz földinek azért nevezte a közvélemény, mert olyan barátságos ember volt, hogy bármilyen vidékbeli embernek a megismerkedés után nyomban földije lett, jöhetett a Tiszántúlról vagy a Dunántúlról. Sohasem tudódott ki, hol született Pátri igazában.)

- Gyerünk Szikszayhoz - indítványozta Pátri, aki hajdanában ifjúsági vezér volt, és a jogászokat vitte tüntetni Tisza Kálmán ellen. Az abcúgoló ifjakat rendszerint a Kerepesi út és a Múzeum körút sarkán várták Máltás, Bérezi és a többi korabeli kapitányok, Pátri tehát élete végéig nem felejtette a sarkon lévő Szikszay vendéglőt. (Sokat dulakodott ezen a tájon.)

Pátri bevonulásakor a Szikszay-féle sörházba harminc évvel fiatalodott meg.

A régi vendéglőn áthaladva, jobbra-balra köszöngetve az egykori „egyetemi polgártársaknak", a különböző vidékről való „földieknek", útját az

úgynevezett „Rondó"-nak, azaz a sarokra nyíló, kör alakú szobának vette, amelynek ablakaiban a nap minden órájában valamely pesti nevezetes férfiú foglalt helyet, mert csak ilyennek volt szabad az asztalhoz leülni.

Pátri a szalvétát felkötötte nyakába, amelyhez külön gallért kellett csináltatni, amilyen számú a boltban nem volt kapható, mégpedig bogra kötvén az asztalkendőt, hogy az egykönnyen el ne hagyhassa helyét.

Bár az öreg pincérek már körülállották asztalát, nem mulasztotta el a kés fokával megkocogtatni a poharat, mintha önmagának is jelt adna valamilyen ceremóniához.

- Itt vagyunk, Pátri úr! - felelték a pincérek.

- De nem látom az étlapot - felelt Pátri, miközben vastag ujjait kinyújtotta a malacfejjel, borosüvegekkel, rózsakoszorúval illusztrált étlap felé.

Pátri végigolvasta az étlapot, mintha először látott volna hasonló jelentést a konyha állapotáról. Félhangon ismételte magában az ételek neveit, a garnírungokét, a salátákét, de még a sajtokét is.

- Frissen csapolt udvari sör! - kiáltott fel az étlap végén. - De azt már adhat egy pohárral, kellner barátom. És valami jó kenyeret, rozskenyeret, amit búbos kemencében, falun sütöttek. Lehetőleg a kenyérnek a csücskét, mert az van a legjobban megsütve.

Egy pincér kivált az asztal körüli csoportosulásból, és elment a sörért és kenyérért.

- Hát ez mind szép - mondta tovább az étlapot újra silabizálva, mintha legalábbis azt a hadijelentést tanulmányozná, amely az osztrák-török háború idején kelt, és amely után a „Plevnai oroszlánnak", az oroszverő török pasának Pátri díszkardot vitt a magyar ifjúság élén.

- De maguknak (a tulajdonosoknak és pincéreknek) tudni kellene, hogy nem minden ember egyforma, akinek csak oda kell írni az étlapra a feladatokat: ma

roszbrátnit eszel, holnap vesepecsenyét kell enned, holnapután disznókarmenádlit káposztával... Némely emberben van veleszületett egyéniség is, mert a gusztusok különbözők. Én például az egész étlapon nem találok kedvemre való ételt ebben a percben - mond ravaszkásan hunyorgatva apró szemeivel Pátri, amelyek arca duzzadtsága miatt még apróbbnak látszottak, mint ahogy a természet megalkotta őket, és ebben a pillanatban majdnem kopogtak az éhségtől, mikor Pátri étlapot tanulmányozott.

- A csillagokat is lehozzuk a tekintetes úrnak - mond Ehm János, Szikszay egykori főpincére a csoporthoz lépve, amely a Pátri asztala körül a pincérségből alakult.

- Maga az, János? - kiáltott fel Pátri színlelt meglepetéssel, holott titkon egész idő alatt a főpincérből tulajdonossá avanzsírozott Jánost várta, akinek kedvező és protekciós elbírálása alá az étlappal pörét átadni akarta.

- Maga az az ember, aki engem meg fog érteni, mert itt a kellner uraknak hiába beszélek. Egy kaptafára vesznek ők mindenkit, holott én mégiscsak más vagyok, mint a többi.

„Igen - gondolta magában a régi pincér -, az úr borította fel mindig az egykori Szabadi kávéházban (a mostani Fiume helyén) a bankadó asztalát, amikor ott már összegyűlt a bankó, és valaki hirtelen eloltotta a gázt."

Az első rendelés megtörténik

- Hát tudja, János, én szatmári rendőrkapitány koromban a szolgálatom miatt megszoktam azt, hogy ne akkor egyek, amikor a toronyban a levest meghúzzák, hanem akkor, midőn ráérek. Ilyenformán az én gyomrom nem olyan, mint a mások gyomra. Most például nekem valami olyasmire volna

gusztusom, ami a villásreggeliből maradt. Csak egy kis porció székelygulyást, teszem azt. Vagy valami kispörkölt, de zsírosan, levesesen. Nem bánnám, ha egy csipetnyi gulyásmaradék volna a konyhán délelőttről, persze csontos húsokkal, húslevessel felöntve, némi zöldséggel, esetleg egy velőskonccal. Csak pájslit ne ajánljon nekem, János, mert az csak frissen jó.

- Hát majd tányérban szolgáljuk fel a gulyáslevest!

- Mélytányérban, hogy ne lássam a levestől Szikszay monogramját - mond Pátri, aki valamely okból haragudni látszott az öreg Szikszayra, a régi tulajdonosra, hogy még monogramját se akarta többé látni.

Amíg János elment a „kisgulyás" iránt intézkedni a konyhába, Pátri felemelte a söröspoharat, és annak „krágliját" fejcsóválva nézegette:

- Borzasztó sokat nyerhetnek maguk a sörön, hogy ennyi habot adnak hozzá - mond, és a füles pohár tartalmát egyetlen hajtással eltüntette kapa után ültetett, agyagszínű bajsza mögött.

Pátri nem volt iszákos ember, de éhsége idején minden elfogyaszthatót eltüntetett az asztalról. Ugyanígy járt a kenyérdarab, amelyet addig farigcsált késével, sózott, paprikázott, majszolt, amíg a puszta tenyere maradt a kenyérdarab helyén. Közben mindig a legáhítatosabban nézett maga elé (mint akár kártyázás közben), mintha a mennybéli szenteket hívná segítségül, hogy a felmelegített gulyásleves minél sikerültebb legyen. Nem nézett se jobbra, se balra „drukkjában", mert, mint mondani szokta, nem akart olyant látni, ami elvenné étvágyát. Sőt, a kenyérdarab elfogyasztása után áhítatosan összekulcsolta két kezét hasán, mint a legártatlanabb ember, aki nem azért van itt, hogy egyen-igyon, hanem csak áhítatosság kedvéért tért be a vendéglőbe.

A levesestányér széléig ért a gulyásleves, amely a Pátri tiszteletére a konyhából elővarázsolódott.

Piros volt, mint a naplemente, és olyan illat szállt vele, mint a legkedvesebb szakácsnéval, akinek az ember jókedvében házasságot ígér. Hirtelen nem lehetett megítélni, hogy a hús, krumpli, csipetke, zöldség, velős csont több-e benne, mint a lé.

- Húslevessel, tiszta bouillonnal öntötték fel - monda János, aki követte küldeményét.

A Pátri végigsimította nyakába kötött szalvétáját, az ételes tányért keze ügyébe helyezte, a kanálnak csak a hegyét dugta bele, hogy semmi veszendőbe ne menjen.

- Janitor koromban meghálálom - mond régimódiasan, midőn az első kanál leeresztése után ugyancsak behunyta szemét, mintha a hatást vizsgálgatná, amelyet bensőjében a paprikás lé előidéz. A hatás nem volt a legkedvezőtlenebbnek mondható, mert a Pátri két-három kanál lassú elfogyasztása után mindinkább gyorsította a tempót. A húsdarabok, krumplival, tésztával, zöldséggel keverten megdolgoztatták hiányos fogaival, de tán akkor is ilyen tempóban evett volna, ha egyetlen fog sincs szájában. A gyomrából ugyanis valószínűleg viharos éljen kiáltások hangzottak fel nagy lelkesedéssel. A gyomor később adja be a kulcsot, mint a fogak. Pláne a Pátri gyomra, amely tán még a másvilágon is tovább korgott.

Mentek, mendegéltek a kanál tartalmai, közben csak annyi időre állt meg a munka, amíg a Pátri bal kezével egy darab kenyeret tört, amelyet mintegy mérséklés céljából leeresztett a bepakolt holmik közé, habár a tészta és a krumpli eléggé felszívja a gyomorterhelő zsiradékokat. De akárhogy vesszük a dolgokat, a kenyérre okvetlenül szükség van az emésztés terén.

...Miután Pátri a második rendelésnél olyan kedvező elbánást nem remélhetett, mint az első rendelésnél, fogta magát, megtörölte száját, és igen áhítatos arccal így szólott:
- Fizetek egy kis gábelfrüstököt!
Sietett, mintha dolga lett volna valahol.

Az öreg Szikszay

Kákabélű emberek az elfogyasztott gulyásporcióval bőségesen jóllaktak volna, de nem így a Pátri, akinek voltaképpen csak most jött meg az igazi étvágya.

Útját a Kálvin térre vette, ahol az öreg Szikszay bukása után egy kisebb vendéglőben újra talpra próbált állani, miután nem lehetett többé a lebontás előtt álló Nemzeti Színház vendéglőse.

Az öreg Szikszay mélabús arcú ember volt, talán azért is, mert az egyik szeme hibás volt. Ugyan hibás szemmel sem őelőtte, sem őutána senki se lehetett volna vendéglős Pesten, ahol a vendéglősöket mégiscsak inkább tudtuk elképzelni mosolygó, saját kosztjukon meggömbölyödött, az életnek csupán derült oldalait példázó embereknek, mint afféle melankolikus, sőt ecetízű férfiúnak, mint amilyen az öreg Szikszay volt, akinek nevét egész Magyarországon tisztelettel és helyeslően emlegették.

Az öreg Szikszay látszólag közömbösen fogadta a Pátrit, miután már nem reménykedett abban, hogy akár a Pátri, akár ő maga valaha megint divatba jöhessenek, de szava nyájas volt, mint régi vendéglősöké.
- Mégiscsak jó dolog, hogy a képviselőházban néha szünetet tartanak. Az ember láthatja régi ismerőseit, akik különben sohase keresnék fel - mond.
- Nem ülésezhetünk mindig, sok a jóból is megárt - felelt a Pátri, aki mint afféle kiszolgált országos kortes, öregségére terembiztos lett a

képviselőházban, és ezen hivatalánál fogva bizonyos tekintélynek örvendett azokon a helyeken, ahol a képviselőház dolgait figyelemmel kísérik.
- Manapság már alig látok egyet is a képviselő urak közül, kicsi nekik ez a vendéglő.
- Pedig a főztje bizonyosan vetekszik a régivel - felelt a Pátri, miután az udvari, sötétes vendégszobában egy asztalnál, a csízmadár kalitkája alatt elhelyezkedett; szerette a madárfüttyöt evés közben.
- Hát lássuk csak az étlapot, idézzük vissza a múlt idők szép emlékeit, mikor még kendnek se volt ilyen varjúszürke a feje.

Pátri ugyan nem mondhatta, hogy az ő feje is megszürkült, inkább megkopaszodott, amelyről azonban itt-ott kiserkedt valamely rozsdás fűhöz hasonló hajzat. Nem volt férfiszépségnek mondható, sőt éppen ellenkezőleg... Mégis ő volt valaha az ország legnagyobb kortese.

Nagyon komolyan, mint valami csíziót olvasta végig az étlapot, miközben hangosan megismételte egyes ételek nevét, mintha valamely láthatatlan kisbírótól kérdezné, hogy vajon szabad-e neki abból az ételből enni?

Az öreg vendéglős lehorgasztott fővel állott mellette, és nem ajánlott semmi nevezetességet, mint akinek amúgy is Hekuba már a világ.

De Pátri nem ezen az álláspónton volt, hanem egyszerre csak csattintott a szájával, mintha most jött volna rá az igazira, amit eddig magában gondolt:
- Hajdanában, mikor sokáig tartottak az ülések a régi Sándor utcában, előfordult, hogy csak úgy uzsonnaidőre vergődtünk be a Szikszayba fenemód kiéhezve, mert Drechlernél, a képviselőház vendéglősénél, mi, függetlenségi érzelmű emberek sohase tudtunk kedvünkre enni.
- Kormánypárti volt egész életében. Különben nem is lehetett volna vendéglős az Andrássy úton.

- Szent igaz! - helyeselt a Pátri. - Diktumfaktum, az ebédidő elmúltával érkeztünk meg, néha csak úgy öt óra után. De hát ilyenkor se maradhatunk éhesen. Volt, aki megelégedett egy kis rántottával, másik egy-két porció sódarral, a harmadik valami déli maradékkal, de nekem már akkor is különös gusztusom volt az ilyen dolgokban. Minden ember másforma. Különben nem lehetne megismerni őket.
Szikszay életuntan bólintott. A Pátri folytatta:
- Az én gyomrom minden időben a meleg ételt szerette, csak kénytelenségből fogyasztottam hideget, egy darab szalonnát, szalámit, miegymást. Volt abban az időben valami bécsi virstlije a régi Szikszaynak. Bécsi volt, de kivételesen jó volt. Abból egy párat megenni olyan paradicsomos, sűrű zaftban, megfelelő krumplival tetézve, esetleg egy darabka sertéspecsenyével, csak akkorával, mint az ujjam (Pátri mutatta az ujját), friss péksüteménnyel éppen elegendő volt ahhoz, hogy az ember vacsoráig kihúzza az időt. Különben is máma a régi Szikszayban, ott a Kerepesi úton ebédeltem, azért maradtam éhkoppon.
- Vajda János, a költő úr is ezt szokta mondani, amikor onnan idejön - mond némi felvillanással esőverte arcán az öreg Szikszay, és már ment is intézkedni, hogy a Pátri ne csalatkozzon reménységben, amely e helyre vezérelte őt.
Pátri most már engedett előbbeni ájtatos magatartásából, miután láthatólag könnyen sikerültek a dolgok. Az udvari étteremben szundikáló vagy csámcsogó régi vendégek bámulatára a madárkalitka felé fordult, és bókolva a láthatatlan madárkának mindenféle rekedt füttyöket eregetett, kedveskedve a madárka felé, mintha így akarna hízelegni az ügyében eljáró gazdának.
- Kedves kis madár! - mond leereszkedően a kefefejű borfiúhoz, aki körülötte settenkedett.
Mire a borfiú kijelentette, hogy a kalitkában nincs madár.

A vásárcsarnokban

A virstli valóban jól sikerülhetett - meg volt tetézve egész darabban levő krumplival és egy darab frissen sült karmenádlival, valamint piros paradicsommal, amúgy „rácosan", mint Pátri később megállapíthatta -, mert Pátri most már egy „hosszúlépés" felhajtása után egy darabig szokott áhítatos arckifejezésével nézett maga elé, mint aki megemlékezik gondolatban mindazokról a szentekről, akik kálvinista létére (neje katolikus volt) se hagyták cserben, csak aztán indítványozta a fizetést a fehér mellénye zsebéből ezüstforintos megkongatásával.

- Volt egy pár virstlim... Igaz, hogy nem jöttem négy lovon Pestre, mint Sárkány, aki aztán gyalog itt maradt a pesti kávéházakban, és cukorbajt kapott, hanem csak úgy tógás, pataki deák módjára, de nem kell addig félni, míg az édes, legédesebb komámuram keze nem reszket - mond borravaló helyett a kopottas pincéreknek, akik az elszegényedett Szikszay-féle étteremben búcsúztak a vendégtől, amint az sóhajtva ment el, mintha a szíve marasztalná, de szólítja a kötelessége.

Pátri nagydarab ember volt (felül a mázsán, hál' istennek, mint megnyugvással mondogatta), de mégse keltett valamely különösebb feltűnést, amikor a közeli Nagyvásárcsarnok vendéglőjébe bevonult, mert itt ugyancsak terjedelmes kofaasszonyok, piros arcú élelmiszerárusok, lovaglónadrágjaikban a szétpattanásig feszülő mészárosok és hentesek tanyáztak, akik a másnapi piac lehetőségét beszélték meg. Legfeljebb a Pátri termetéhez sehogy se illő, mogyoró nagyságú orra (egy ló rúgása miatt maradt piciny) mulattatta volna a kofaasszonyokat, ha Pátri a nőneműekkel törődött volna. De egészen másban törte a fejét.

A vásárcsarnokok vendéglőjében mindig híres konyha volt, mert frissiben kapta a vendéglős az élelmiszereket. Az új zöldség tavasszal és a kis malac a hideg időjárás beálltával itt jelentkezett először. De minden idénynek megvoltak a maga friss gyönyörűségei, amelyeket okos ember a vásárcsarnoki vendéglőben először üdvözölhetett.

Ugyancsak a hajnali vásárnyitás miatt itt főztek először útonjáróknak való eledeleket, itt készült el leghamarább a pörkölt és a tokány, amelyet még az úgynevezett fehérterítékes részben is a saját bicskájukkal eszegettek a vendégek. Itt nem lehetett „rosszat" főzni, mert hiszen szakértő volt jóformán mindenki. A mészáros és hentes abból a húsból evett, amit ő adott el az imént a vendéglősnek, csak az elkészülés módján múlott az egész dolog. A kofák számon kérték kacsáikat, jércéiket, amelyeket hajnalban a vásárcsarnoki konyhára szállítottak. Pesti okos emberek tudták azt, hogy a vásárcsarnoki vendéglőben a legkitűnőbb minőségű élelmiszerből főzik a mindennapi kosztot, ugyanezért beódalogtak. Ilyen „okos embernek" érezte magát a Pátri is, amikor a vendéglőben körülnézett, minden vendégnek bekukkantva a tányérjába, hogy mit eszik, mint ahogy gyakorlott vendég rendszerint abból az ételből szeretne enni maga is, amelyből a vendéglős eszik.

A vendéglős, ez idő tájt Klivényinek hívták, a kassza melletti asztalnál valami pörköltfélét evett.

- Reggelre úgyis frisset főzünk, valakinek meg kell enni a maradékot - mondta a vendéglős, midőn a Pátri régi ismerősként asztalához telepedett. (Nagyon szeretett a „kasszák" közelében üldögélni.)

A vendéglősnek a régi szokások betartása szerint őszpiros orra, szürke bajsza, jó kedélye volt; a Pátri sehogyan se tudta őt megszánni azért, hogy a pörköltmaradékot fogyasztotta, a „resztlit", mint Pátri mondta.

- Mindig az a legjobb, ami a tál fenekén marad!

- Oben liegt Schmalz! (Felül úszik a zsír) - vágott vissza Klivényi, a Pátri irigykedő tekintetét vizsgálva.
- Ez lehetséges az életben vagy a hamiskártyásoknál - felelt a Pátri visszagondolva kártyás korára. - De a pörköltfélénél ez egészen másként van. Az fő át legjobban, ami alul van, nem baj, ha kissé odakozmásodik. Bizonyos, hogy fótién pörköltet, amely a legtöbb gyomorbajnak az okozója, nem lehet a tál fenekén találni.

- Persze a szegény vendégek az ilyen eledelekből nem kapnak - monda darab idő múlva sóhajtva a Pátri, miután szokásos áhítatos hangulatába ringatózott, és a mennybéli szenteket hívta segítségül.

- Dehogynem, ha van olyan, aki elfogyasztja! Ezek a kofák itt mind kényeskedők, a pénzükért azt szeretnék, hogy az ember egész nap frissen főzzön nekik. Megszagolják az ételt, és eltolják. Itt nem lehet tegnapi holmit eladni, mert egytől egyig értik a módját. Nehéz a vásárcsarnoki vendéglős helyzete.

Pátri gyönyörűséggel hallgatta a vendéglősi panaszokat, és a legnagyobb megértéssel bólongatott. Addig „gilt" a vendéglős, ameddig panaszkodik. Amikor elkezd kucsírozni, mint ebben az időben a pesti vendéglősök és kávések szokása volt (amely szokás Bécsből plántálódott Pestre), amúgy se lehetett többé szóba állani a vendéglőssel.

A piros orrú vendéglős ezalatt egy fémedénnyel tért vissza, amelynek fenekén még némi pörköltmaradványok látszottak, mégpedig komoly marhapörkölt maradványai. A lábast az asztalra helyezte, és piros orrával ránevetett a Pátrira.

- Csak így családiasan fogjuk a maradékot elfogyasztani, mert külön már nem érdemes tálalni. Sokkal kevesebb ez már, mintsem porciózni lehessen - mondta.

A Pátri a legnagyobb érdeklődéssel kísérte az eseményeket. Mellénygombjait nyomogatta, papírszalvétát tűzött a nyakába, és akkora darab kenyeret vágott, mint a hüvelykujja.

- Az emberek nem tudják, hogy mi a jó - kiáltott fel, midőn az asztal közepén álló lábasból a húsdarabokat a porhanyóssá vált burgonyával halászgatni kezdte zsebkésével.

A vendéglős a másik oldalról darab ideig segített neki, mert a Pátri megdicsőült arca, különös, szinte szokatlan csemcsegése a lábas felett a holt embernek is gusztust csinált volna. Van abban valami ünnepélyes eljárás: konyhaedényből fogyasztani az ételt, amelyet pincérek máskor frakkban, fehér abroszon és porcelánon szolgálnak. Talán senki se volt a vendéglőben, de még más pesti vendéglőben sem, aki annyira élvezte volna az ételt, mint Pátri, aki a lábast végre keze ügyébe kapta, abban egy darabban főtt piros paprikát fedezett fel, amelyet egy darabig kerülgetett, mint veszedelmes jószágot, de végtére nem tudott ellenállni az ingernek, és a paprikát egy harapással bekapta, midőn a hús elfogyott.

- Ez is isten teremtménye - mondta áhítatosan.

A vendéglős várta, hogy valami hatása lesz a paprikának, de Pátrinak csak a szemei lettek kisebbek.

- Természetesen a vendégem volt, Pátri bácsi - mond a vendéglős, midőn a vendég asszonyos, sokrekeszű aprópénzes tárcájával kezdett bíbelődni.

Pátri megkeresi a kosztját

Pátri megelégedetten vette útját a Váci utcai Korona kávéháznak, ahová a hasonszőrű régi emberek jártak, de Pátri szokása szerint nem a kávéházba nyitott be, hanem a kávéház mellett levő kis sörházba, ahonnan átjárás volt az udvaron át a kávéházba. Régi belvárosi ház régi szokása szerint a vendéglő közvetlen a kávéház mellett volt, ne kellessen a vendégeknek messzire menni azokról a helyekről, ahol napjaikat eltöltötték. A vendéglőben alkonyati csendesség - mert estefelé járt az idő -, a konyhán aludt a tűz, a pincér a sarokasztalnál bóbiskolt, az élet zaja a szomszédos kávéházból hallatszott a biliárdgolyók csattogása alakjában.

Gyertyaszentelő napja volt éppen, Pátri a téli hidegtől felhevülve mondta a vendéglőbe lépvén:

- Mindent ettem már, csak káposztát nem, pedig ilyen téli napon az elkerülhetetlen.

Fridolin, a pincér, helyeslően nézett a letelepedő vendégre.

- Nálunk mindig van töltött káposzta, de az most hideg. Fel kell melegíteni, Pátri úr.

- A világért se! - kiáltott fel a svungba jött vendég. - Hozzon csak egy tölteléket, Fridolin, amúgy fagyosan, hidegen, némi káposztával, mert úgyis ég a gyomrom.

Fridolin, a Korona kávéház örök Fridolinja nagy szemeket meresztett, ritka vendég kívánta tőle a káposztát fagyosan, habár már előfordult vidéki úriembereknél.

A parancs: parancs. Fridolin felgyújtott egy gázlángot, és egy darab hideg tölteléket hideg káposztával a vendég elé helyezett. A Pátri egyedül volt a

vendéglőben, összes, eddig nélkülözött kényelmét megengedte magának. Mellényét kigombolta, más ruhadarabjával egyetemben. Az egyik cúgos cipőjét letolta a lábáról az asztal alatt. Kedve szerint csámcsogott, mintha ez gyönyörűséget okozott volna neki.

- Ez volt a legjobb falat, amit életemben ettem - mondta, midőn átballagott a kávéházba, és egy forintot „tett" fel a biliárdjátszmára, amelyet egy híres biliárdkozák éppen akkor vívott egy kezdő játékossal. Napi kosztját így megkereste, elégedetten, a mennybéli szenteknek hálát adva, malmozott ujjaival.

(1932)

Ne legyünk rosszak

Milyen legyen a vendég?

Élt valamikor egy „papi úriember" (mint civil barátai ezzel a különös kifejezéssel megjelölték) itt, nem messzire a fővárostól, Visegrád községben, télen-nyáron egy villaépületben (a boldogult Lányi Emánuel szilárd építkezésében). Télen többnyire sokesztendős napkeleti tudományokat tárgyaló könyveket forgatva - miután harminckét keleti nyelven értett és olvasott -, míg nyáron, amikor a Duna menti Visegrád mellett siklanak, lengedeznek, megálldogálnak a csónakok és hajók: többnyire baráti körben töltvén napjait.

Indítványoztam, hogy mostani megemlékezésünkben hagyjuk ki a hosszú, visegrádi, havas, téli estéket, amikor a „papi úriember" harminckét nyelven írott keleti könyvek olvasgatásával töltötte idejét (valószínűleg azért, hogy másnap a budapesti egyetem hittudományi karán megfelelő előadást tarthasson hallgatóinak), maradjunk a vidámabb tavaszi és nyári napoknál, amikor a csónakok és hajók kikötöttek a visegrádi öblöcskében a nagy Dunán, és nem a legrosszabb szándékú tisztelettevők vonultak a község végén álldogáló villaház felé, ahol Kanyurszky György „nagyságos úr" lakott. (Mert egyetemi professzor korában is megmaradt „nagyságos úrnak" Visegrádon.)

Kanyurszky György, a „papi úriember", barátságos házat tartott Visegrádon.

Amint kitavaszodott az idő: vendégek nélkül nem volt elképzelhető a háza - mégpedig komoly, meggondolt, tempós, lassú, nem sietős vendégekkel, akik néha úgy tűntek fel, mintha nem is a Magyar Folyam Részvénytársaság hajóján, hanem Dickens postakocsiján, a „Pickwick Club"-ból érkeztek volna.

Kanyurszky György, a keleti nyelvek tanára a budapesti egyetemen, csak a „rendes" vendégeket (mint ő maga monda: a „kompakt" vendégeket) kedvelte, akik nem egykét napra „rándultak" ki Visegrádra, hanem legalábbis annyi időre, amíg a visegrádi programnak java része lejátszódott. Elsősorban enni kellett.

Az új paradicsomos káposzta megjelenése

Hol szedte össze Kanyurszky György (előbb nagy társadalmi réteg „Gyurkája", később „Gyuri bácsija") a megfelelő vendégeket?

Nem „találomra" hívta meg őket, hanem hosszabb tanulmányozás után.

Ezekre a tanulmányozásokra szolgáltak azok a téli napok és esték, amelyeket Kanyurszky György hivatalos állásánál fogva a főváros területén töltött. A Duna zajlott: az egyetemen előadásokat kellett tartani régi perzsa vagy indiai vagy egyiptomi iratok tartalmáról („amit amúgy se értettek meg a bikficek"), Kanyurszky György nem mehetett haza Visegrádra. Természetesen nem tartott külön lakást a fővárosban, mert ez pazarlás lett volna, ugyanezért a fővárosban töltött napjait és éjszakáit azoknak az embereknek a tanulmányozására szentelte, akiket majd tavaszi időben (mikor a közlekedés már könnyebb Visegrád és Budapest között) vagy nyáridőben (amikor a semmire se jó Egyetem „mert mindent amúgy is magának kell tanulni az embernek, nem az iskolában" kapui zárva vannak). S így vendéglőről vendéglőre, kávéházról kávéházra vándorolgatott embertanulmányozási szempontból a fővárosban töltött éjszakákon. De nappal is, ha professzori teendői megengedték.

Kereste a jó étvágyú embereket, akiket majd vendégül láthat.

Finom, kicsit szatirikus arcával (mint az igazi jó emberek arca, akik főként magukat nevetik ki) megjelengetett mindenféle olyan józsefvárosi vendéglőben, amelyek híresek voltak a kosztjukról és a bennük székelő asztaltársaságokról.

Hozzáértőknek nem kell sokáig magyarázni, hogy evés közben mennyire kiismerhetők az emberek, amikor önfeledten, unottan vagy étvágytalanul, de kötelességszerűleg adják át magukat a táplálkozási folyamatnak.

Kanyurszky György sohase törődött tovább az első megpillantásnál azzal az „emberével", aki például mogorván bánt a felszolgáló pincérrel vagy ellenséges szemmel vizsgálgatta az asztalra került ételt, mintha abban legalábbis patkányméreg volna elrejtve. Nem törődött azokkal a vendéglői emberekkel sem, akik hosszú állal, mély, de nem szívből jövő hangon felelik unottan a pincér felkínálkozására, hogy: „Ahogyan gondolja, kedves barátom." S nyomban az esti lapot veszik elő a frakkjuk zsebéből, hogy tovább olvasgassanak.

Kanyurszky György a józsefvárosi (ferencvárosi, sőt belvárosi) tanulmányútjain azokkal a korcsmai vendégekkel érzett szívrokonságot, akik nyájasan, megelégedetten, minden gondjukat és bajukat egy másodperc alatt feledve telepedtek le a vendéglői asztalhoz, és lehetőleg jámbor ábrázattal, néha a zsebből elővont szemüveg használatával fogtak neki az étlap tanulmányozásának. Végigolvasták az étlapot - mintha minden felsorolt ételnek az ízét képzeletükben elgondolták volna -, megkérdezték a pincért a meggondolásra méltó ételek állapota felől („tud valamit az a kacsa?" „hány napos ez a felsálszelet?"), aztán bizonyos életöröm nyilvánításával csaptak fel egy ételnél, mondjuk: az új káposztánál (frissen sült karmenádlival) annak említésekor. „Valóban? Már új káposztájuk van a konyhán?" -„Mégpedig új

paradicsommal!" - felelt ünnepélyesen a pincér. A vendég szótlanul bólintott a megilletődéstől, mire Kanyurszky György érdeklődve közelebb húzódott.

Ez a vendég az ő embere. Hiszen neki van a legjobb új káposztája egész Magyarországon. De titka van az új káposztának.

„Ne legyünk rosszak!"

Mint az előzményekből látható, Kanyurszky György, hajdanában a keleti nyelvek tanára a budapesti egyetemi hittudományi karon, nem volt az aszkézis (a koplalás) barátja, holott ő maga sovány, önmegtartóztató alakjával és viselkedésével már életében szentté lett. Nagy gyönyörűsége telt abban, ha embertársai esznek, mégpedig olyan örömmel, mint a természet rendelte.

- Perzsául tízmillió ember tud a világon. De vajon tud-e tízmillió ember úgy enni, ahogy a természet rendje megköveteli? Az embereket enni kell megtanítani. Minden évszakban, ami a világkalendárium szerint a legegészségesebb. Nyomban jobbak lesznek az emberek! - mondogatta, amikor tanulmányútjaiban valóban sikerült megismerkednie néhány jóravaló, neki megfelelő úriemberrel, aki hallgatagon, a jóllakás után való dagadt szemmel és arccal helyeselte a professzor elméletét: Ne legyünk rosszak!

- Ne legyünk rosszak - ismételte „Gyuri bácsi", midőn megfelelő új ismeretségre tett szert pesti kalandozásaiban. (Hetenkint három egymás után következő napon tartotta előadásait is.) - Látom, hogy kedves barátom híve az új káposztának, talán más ételeknek is, s ez nekem nagyon tetszik a mai világban, amikor az emberek tulajdonképpen úgy élnek, mint a szamarak, akik nem tudják megbecsülni azt, amit az élettől kapnak.

- Igen - felelt Képessy ügyvéd úr a józsefvárosi Putnoki-féle vendéglőben, ahol „Gyuri bácsival" megismerkedett. - Bevallom gyöngeségemet, szeretek bizonyos ételeket, amelyek így tavasz felé frissek.
Kanyurszky folytatta:
- Láttam mindent. Láttam, hogyan kezeli az ételt, amely elébe került. Csak tisztelet jár annak, aki valóban tudja élvezni az ételek ízeit, zamatait, tartalmait. Sajnos, én magam kisevő vagyok, ugyanezen becsülöm nagyra azokat, kik igazándiban tudnak enni.
- Régebben nekem is jobb étvágyam volt! - felelt mentegetőzve Képessy ügyvéd úr.
- Megengedem, kedves barátom, de mostani étvágya is elegendő arra nézve, hogy felkérhessem, érdeklődjön házam, személyem, magatartásom iránt. S ha kedve van, legyen a vendégem a legközelebbi vasárnapon (a hétfőt is beleszámítva) visegrádi házamban, ott majd megmutatjuk, hogy milyennek kell lenni az igazi paradicsomos káposztának.
- Hát milyennek? - kérdezte a Putnoki-féle régi józsefvárosi vendéglőben Képessy ügyvéd úr, aki ebéd után azt hitte, hogy a világ legjobb paradicsomos káposztájával lakott jól.
- Majd Visegrádon megtudod, kedves barátom, ha vasárnap szerencséltetsz a látogatásoddal - felelt Kanyurszky György, és továbbment, újabb vendéglőket és újabb kiváló vendégeket keresve, akiknek majd érdemes főzetni vasárnap Visegrádon.

Így bevetődött az írók klubjába (sajnos, csupa kákabélű emberrel találkozott), a Baross kávéházban székelő sakk klubba, ahol maga is sakkozgatott néha huszonnégy óra hosszáig, mert háromnapos pesti tartózkodása alatt erre is volt ideje: különböző vendéglőkbe, ahol jó étvágyú

úriembereket keresett, akiknek úrias magaviselettel tartott, de „komplett" étvágyukban gyönyörködhessen.

Míg Képessy ügyvéd úr a Putnoki-féle vendéglőben visszagondolva az előbbi meghívásra, így gondolkozott magában:

- Lehetséges, hogy a paradicsomos káposzta dolgában az öreg Gyuri bácsinak igaza van. Az ilyen keleti emberek többet tudnak, mint a helybeliek.

S komoly megfontolás tárgyává tette, vajon ne üljön-e fel hajóra vasárnap reggel, hogy Kanyurszky György tanár urat Visegrádon meglátogassa? Csonttá, velővé, vérré vállott szokások rabja volt Képessy ügyvéd úr is, vasárnap a Magyar Atlétikai Club margitszigeti házában szokott ebédelni. De „Gyuri bácsi" őt is megzavarta pesti kalandozásai idején. Paradicsomos új káposztáról volt szó. Meg kell gondolni a dolgot

De mi lesz a diópálinkával?

Minden csak szakértelem dolga az életben. A keleti nyelvekhez én értek, a konyha minőségéhez és bizonyosan a jogi ügyekhez is Képessy barátom ért - mondogatta magában Kanyurszky tanár úr, amikor az ügyvéd ígéretét lekötötte a legközelebbi vasárnapra. („Gyuri bácsi" ugyanis akkoriban fogadott fel új háztartásvezetőnőt, egy távoli rokonát, akivel a hátralévő életéveit koszt dolgában vidáman rendben tartani óhajtotta. Ezért volt szükség elsősorban az idegen szakértőre, nem pedig valamely elfogult ismerősre.)

Miután a tél folyamán a megállott zsebóráját elvitte egy óráshoz a Dob utcába, akivel héber nyelven szokott beszélgetni, mivel az órás azelőtt rabbinövendék volt; miután elvégezte bevásárlásait a Váci utcai nagytrafikban a cigarettatöltéshez való háromféle dohánynemű közül; miután Calderoninál

megvizsgálta a legújabb találmányú időjósló készüléket, de megfelelőt nem talált közöttük - még egy gond maradt vissza, amely az új gazdasszony levizsgáztatásán kívül a fővárosi tartózkodása alatt állandóan mögötte ballagott.

Ez a gond pedig nem volt más, mint a diópálinka-szakértőnek a feltalálása.

„Gyuri bácsi" visegrádi kertjében ugyanis vén diófák ontották termésüket esztendőnkint, amely termésből természetesen diópálinka is lett azon kívül, amit az egerek megettek. „Gyuri bácsi" maga személyében nem volt pálinkaszakértő, bár szívesen koccintott a vendégeivel, mikor azok elfoglalták helyüket az ebédlőasztalnál és étvágyjavítás szempontjából egy pohárka pálinkát ittak (amíg a párolgó leves a konyhából beérkezik). Nos, az elmúlt esztendőben is megfelelő mennyiségű diópálinkát rakott el Kanyurszky tanár úr, amely pálinkának majd az lesz a hivatása, hogy a tavasz és nyár folyamán érkező vendégeket elmulattassa - de nem volt még bizonyítványa a tavalyi pálinkának. Semmiféle szakértői bizonylata nem volt, mert nem is került felbontásra az első üveg. Még érni kellett neki...

Az órásnál, a trafikosnál, a műszerésznél ez a gond olyan alattomossággal lappangott Kanyurszky tanár úr háta mögött, hogy néha és hirtelen verejtékezni kezdett a fejebúbja.

- A kiskését! (Ez volt a legnagyobb indulatszava.) A diópálinkáról egészen megfeledkeztem.

Pedig a „dióhoz" igazán szakértő kellett, mert a kamrában volt belőle legalább kétszáz üveggel.

No, de ahol a legnagyobb a baj, ott van legközelebb a segítség. A segítővel Kanyurszky tanár úr a régi Báthory-féle kávéházban ismerkedett meg, amely Kálvin téri kávéházban körülbelül mindenki megfordult, akit az éjféli vagy éjfél utáni óra a Belvárosban ébren talált. Jó, nagy kávéház volt a Báthory;

felvevőképességéről csak annyit mondhatunk, hogy éjfél utáni otthont adott mindazoknak, akik akár a szomszédos Elked, akár a Vámház körúti Kis Szikszay és a Vásárcsarnok-féle vendéglőkben megunták a korcsmai életet és kávéházi élet után vágyakoztak éjfélkor. Persze, jöttek a Báthoryba az egyéb vidékekről is, mert fokhagymás pirítósának és zöld borának hírneve messzire kiterjedt a városban. Az akkori ínyencek egy-egy „Báthory-pirítós" kedvéért szép utakat tettek meg. Kártyázni, biliárdozni, újságot olvasni, társalogni, politizálni mindig kényelmesen lehetett a kávéház nagy, kerek asztala körül álldogáló nádfotelekben, mert zenészek hál' Istennek nem jártak a kávéházba. (A szemközt levő Ringer kávéház volt a tanyájuk.)

Szóval, ezen a nobilis helyen, ahol Kanyurszky tanár úrra éppen úgy várakozott a sakkpartnere, mint más pesti kávéházakban, ahol a tanár úr pesti időzései alatt megfordult: itt a Báthoryban találta meg azt a szakértőt, aki majd diópálinkájáról véleményt fog mondani.

Éjfél után valóban lengedezve, könnyed, boldognak mondható léptekkel, mint egy mennyei küldönc lépdelt be a Báthoryba Kanyurszky György embere, akit a sakkozó tanár úr nyomban észrevett sarokasztala mellől. Puha, félrevágni való kalapja volt és olyan cvikkere (szemüvegcsíptetője), mintha csak a vicc kedvéért viselte volna, hol alatta, hol felette nézelődvén bizonytalan tekintetével, lemosolyogva a világot. Talán évek óta senki olyan hódolattal nem köszönt az idősöcske kasszírnőnek, mint a zöld köpenyes úriember, aki korára nézve közelebb lehetett az ötvenhez, mint a negyvenkilenchez. És köszönésében is volt valamely tréfás színezet. Pláne akkor tűnt ki tréfás kedélye, amikor megszólalt (az elsiető kövér főpincérhez intézvén szavait):

- A feketekávét rummal szeretem! - mondta olyan bájosan, mintha előre szerelmet vallott volna a távollévő feketekávénak.

Egy hosszú, újságolvasáshoz való márványasztalnál helyezkedett el, de esze ágába se jutott újságot olvasni. Vidoran nézelődött körül a kávéházban, mintha mindenkit ismert volna.

- Régen volt az, amikor jogászkoromban verekedni jártam ide - mondta Seemann Károlynak, a pókhasú főpincérnek, akinek a legnagyobb bugyellárisa volt Budapesten, telve számlacédulákkal, amelyeket évtizedeken át őrizgetett.

- Majd mindjárt megnézem az esztendőt és a napot, amikor utoljára szerencsénk volt doktor úrhoz!

- Bagatell! Spongyát rá, mint a színházban a hosszú Solymosi mondja. Itt van öt flóres, és kvittek vagyunk a régi biliárdszámlákért - felelt a vendég a legbarátságosabban, legnyájasabban, mintha évtizedek óta valóban csak jogászkori adósságára gondolt volna.

A tanár úr különös érdeklődése

Bár a bonyodalmas sakkparti (miután két ellenfél és egy bástya „fór" adásával játszotta partiját a keleti nyelvek professzora, másként nem kaphatván partnert játékához) lekötötte volna minden figyelmét a Báthory kávéházban, Kanyurszky professzor úr félszemmel állandóan figyelte a vendéget, aki régi jogászkori adósságát fizeti meg, amikor éjfél után véletlenül betéved a Báthoryba.

Nem lehet mindennapi ember - gondolta magában, amit nyilván nem tehetett meg odáig, amíg hangos vendéglői társaság központjában üldögélt, és tréfára tréfával, anekdotára anekdotával, pohárköszöntőre pohárköszöntővel kellett

felelni. (A szomszédos Elked-féle vendéglőben töltötte az estéjét, ahol Vajda János után következő fiatal költők szerettek tanácskozni.) A füstös mennyezetre nézett, és ezen idő alatt a következő dolgokat rendelte asztalára - többnyire Seemann Károllyal közölvén óhajtásait:

A feketekávé után - amely nyilván tartalmas boroknak nyomatéka volt - egy palack sört vett magához a vendég, mégpedig a sörgyár „kiviteli" (export) söréből, aranynyomásos cédulával ellátott üvegéből, amelyben parafa dugó zárta el az üveg nyakát a szokásos pléhkupak helyett.

A sörrel végezvén „bundás" pirítós kenyérre támadt gusztusa, amelynek közepébe fogvájó volt szúrva, a fogvájón pedig egy gerezd fokhagyma. Egyébként jó zsíros volt a pirítós kenyér, hogy nem is lehetett csodálkozni, amikor a vendég, elfogyasztása után, azt kérdezte Seemann Károlytól:

- Van még abból a vadkerti zöld borból, amit itt egyszer Parádi vízzel ittam?

Természetesen volt még a vadkerti zöld borból, mert az ilyesmi sohase fogy ki egy jó kávéházból.

A főpincér egyszerre két Parádi vizes üveget állított tálcán a vendég elé, mert a zöld bort régi Parádi vizes üvegben szolgálták fel. Csak a dugaszolásában volt különbség. A zöld boros palack dugaszáról hiányzott a Parádi víz égetett bélyegzője.

A cvikkeres vendég eközben mind vidorabban nézegetett a mennyezet felé, mintha a legkedvesebb gondolatai jöttek volna. Amikor az ásványvizet a zöld borral (amely ízre nézve meglehetős savanyú volt, amilyennek hajnalban illik a bornak lenni) kevergette, sose öntött több vizet a borba, mint amennyit szükséges volt.

S így elérte, hogy a két palackocskát egyszerre ürítette ki.

A művelet után így szólt Károlyhoz:

- Tudja, kedves barátom, mihez volna „gusztusom"?
- Slágerhez - felelt a pohos főpincér szemrebbenés nélkül. - A mi slágerünk a párizsi ecettel, olajjal, hagymával feldolgozva. Külön gyártja nekünk a párizsit a hentesünk.
- Ki a hentesük? - kérdezte a vendég.

A kövér pincér mondott valami ferencvárosi hentesnevet, de a vendég igazában erre már nem ügyelt, mert hirtelen újabb gondolata támadt.
- Helyes. Párizsit fogok enni ecettel, olajjal, kicsit megborsozott, karikára vágott hagymával. De közben nem mondhatok le egy pohárka diópálinkáról.

Így szólt a vendég, és ugyanakkor elvonta tekintetét a mennyezetről: a kávéházi kasszában ülő idősebb és terjedelmesebb hölgy felé irányította, mintha megértést keresne. A hölgy mosolyogva és igenlően intett a kávéházi kasszából, és mint egy régi operaénekesnő, oly dallamosan mondta:
- Hogyne volna diópálinka a Báthory kávéházban! Habár ez más kávéházakban nem szokásos.

A vendég megitta a diópálinkát, megette a nyomon következő párizsit ecettel, olajjal, hagymával, ismét elfogyasztott egy palack „kiviteli" sört, s ezután így szólt Seemann Károlyhoz:
- Azt hiszem, hogy a legjobb lesz a diópálinkánál maradni, vén diófa vagyok magam is. Kérek dupla porciót a dióból - mondta a vendég, és olyan vidoran nézett körül a Báthory kávéházban, mintha csak ebben a percben érkezett volna meg valamely messzi, külföldi utazásból, amikor helyrehozta egészségügyi állapotát, elfelejtette viszontagságait, szomorú élményeit, megint ifjú, tetterős, vállalkozásra hajlamos férfiú lett, aki kötekedve nézett szét a hajnalodó láthatáron.

De ebben a percben mellé lépett Kanyurszky György, szürke, magasra szabott, fekete gombos mellényben, kaucsukgallérjában, szárnyas, szürke

kabátjában, hogy mindenki felismerhesse felszentelt papi mivoltát - miután a sakkozást abbahagyta.
- Gyuri bácsi! - kiáltott fel a vendég, amikor a vállán érezte a keleti tudományok professzorának a kezét.
- Ne legyünk rosszak! - intette a korhelykedésnek, részegeskedésnek, romlásnak induló vendéget Kanyurszky György tanár úr. - Kávéházi diópálinka helyett ihatsz nálam Visegrádon valódi házilag készült, családi diópálinkát, amennyi csak jólesik. Most hagyd abba a pálinkázást. Játsszál velem egy sakkpartit, amíg a hajó reggel indul.

A vendég - ha még mindig nem tudnák, hogy ki volt ő: a régi Budapest egyik legvidámabb alakja, doktor Lányi Adolár (szó szerint: Adolár ügyvéd, költő, hírlapíró, minden könnyelműségeknek összeesküvője, „ősbohém", mint mondani szokták, korhely és kártyás, régi verekedő és szerelmes versek dalnoka, aki csak a Báthory kávéházban fordulhatott elő), a vendég eltolta maga elől a pálinkáspoharat:
- Igazad van, Gyuri bácsi, szégyen volna így nyilvánosan lerészegedni. Inkább sakkozzunk. De előre is bejelentem, hogy én a sakkpartit csak egy ezüstforint fogadása mellett játszom, amely ezüstforintot be kell tenni a sakktábla alá.
- Kívánságod teljesedik - felelt Kanyurszky György, a zsebére ütött, ahol ezüstforintosok csörögtek, miután aznap vette fel tanári fizetését a budapesti egyetemen.

Így szerzett szakértőt diópálinkájához.

(1933)

Farsangi és böjti örömünk: a hal

Február nagy jelentőségű

A hónapok közül február mindig emlékezetes hónapja marad az esztendőnek, akármilyen lesz a világ. Ekkorra esik farsang vége, rendszerint a hónap közepére, ugyanezért február ama furcsa hónapok közé tartozik, amelynek egyik felében bakkecskeléptekkel járunk, nem szégyellünk semmit, amivel jókedvünket megmutathatnánk; ellenben a hónap második felében szokás szerint hamut hintünk homlokunkra, sok szánom-bánással kezdjük ham-vazószerdán a hat hétig tartó böjtöt, amelyből majd a húsvét fog megváltani.

De egyelőre ne menjünk ilyen messzire, mert ha az ember mindig arra gondolna, hogy mi lesz, sohase tudna örülni a jelennek, főleg február farsangjának, mikorára már azok is megbolondulnak, akik januárban még tartózkodók voltak, keveset ettek a halból, keveset ittak a borból, legfeljebb disznótorban felejtkeztek meg egy kicsit magukról januárban. De februárban már csak azok maradnak otthon, akik jégen a lábukat kificamították, mint a jelen sorok szerzője is, aki innen, a kályha mellől, a karosszékből, a csendességből próbálja megmagyarázni február jelentőségét az emberi életben.

Egy furfangos dolog

A farsangi tánchoz nem sok közünk van (legfeljebb ahhoz a tánchoz, amelyet a terített asztal láttára vagy pohárral a kezükben járnak el a jókedvű emberek, mikor virstli- vagy pereckoszorút akasztanak a nyakukba a téli vásár

lacikonyháján), de annál több közünk van a farsangi táncot előidéző hangulatcsinálókhoz, így a jó ételekhez és italokhoz.

Az ételek közül határozottan a halak dominálnak februárban. (A disznótor már böjt előtt nagy ártatlanul igyekszik eltűnni, mintha semmi köze se lett volna a tél mértéktelenségeihez.) De a hal olyan természetű jószág, hogy akár a befagyott folyóban, akár a kalendáriumban átsiklik a húsos időből a böjtös napokra, farsangi gyertyaszentelőtől, húshagyó keddtől, amikor a hal igazában megkezdi uralmát - hamvazószerdára.

A folyókon ugyan még korántsem látni az olvadást, a Felső-Tiszán mindennap léket kell vágni, hogy a kecsegét megfoghassuk villámgyors útjában; február közepe derék téli időnek számít Magyarországon, pláne olyan esztendőben, amikor későn kezdődött a tél. Itt-ott még egy kései hófúvás is meglátogatja azokat, akik már nagy bátran utaznak szánkójukon vagy szekerükön az utolsó bálokra, amelyeket mindenhol lebonyolítanak. Ilyenkor bizony meg kell elégedni a farsangi halak közül a zsebben cipelt szardíniával vagy az útszéli fogadós hagymás heringjével, mert az igazi jó paprikás halat nem tudják készíteni más háznál, mint ahová indultunk, de a hófúvás meg-akadályozott. Olyan egyszerű ezt a halpaprikást csinálni, mikor hivatalos receptjét hallják (amely legrövidebben így hangzik):

„Többféle halat veszünk, egyenlő darabokra vágjuk, másfél óráig sóban hagyjuk állni, aztán lábasban bőven hagymát finomra vágva, vajon kissé megpároljuk, adunk jó késhegynyi paprikát bele, aztán a halat félóráig fedő alatt pároljuk, végre egy kanál vizet és tejfölt öntünk rá. Mikor felforrt, asztalra adjuk."

Ugyebár, ez úgy hangzik, mint az egyszeregy, csak a gyanakvó fantázia gondolna valamely „pisztrángra" a többféle hal emlegetésénél, mert mégiscsak

biztosabb volna, ha tudnánk, hogy miféle halakat vegyünk. „Semmi esetre se a nemes halakat, a kecsegét, a pisztrángot, a fogast; hanem elégedjünk meg a harcsával, potykával, csukával a paprikásnál" - mondják a tanácsadók, mert halfőzéshez minden ember értene, holott az ötszázadik tudja igazában.

E jó tanácsadók okozzák, hogy nem élvezhetjük egyszerű halpaprikásnak a legnemesebb halakat, pedig tán ez volna a halpaprikás titka.

Mikor szép a hal?

Igaz, hogy a Balatonon, hazánk másik haltermő helyén már javában szabad a víz, amikor a Tiszán, a tokaji híd alatt még korcsolyáznak, de nem kevésbé nagy kunsztot érdemel a balatoni halak elkészítése, pláne, mikor jókora kocsikázás után, a Bakonyon, Veszprémen, Várpalotán át közelítettük meg, hogy valahogy ki ne hagyjunk egy lányos házat útközben. Pedig olyan egyszerű a balatoni lány, mint a balatoni hal. Minden balatoni lányban van valami a Kisfaludyak muzsikájából, amely sohase múlik el. Minden balatoni halban van valami az ősök egyszerűségéből, amikor itt még pogány magyarok bujdostak a nádasokban.

A fogasnak elkészítése módjáról ezt a pár hevenyészen odavetett szót találom egy helyen:

„Megtisztított fogast bevagdossuk, jól megsózzuk kívül belől. Egy tepsibe adunk 4-5 darab vajat, rátesszük a fogast, körülötte karikákra vágott burgonyát helyezünk, és még egypár szelet vajat a tetejébe. Körülbelől háromnegyed óra hosszáig sütjük, tálaláskor haltálra adjuk, salátával, petrezselyemmel díszítjük."

Kolumbusz tojása! Ezt aztán tudja mindenki. Ugyanilyen egyszerű elkészítési módot ajánlanak a kecsegének és pisztrángnak, a rántott harcsának, a tejfölös potykának, a húsevő csukának, de még egyszerűbbet az angolnának.

Az ember olvassa ezeket a recepteket: mehetnékje támad a konyha felé, hogy saját kezűleg lásson hozzá a halak elkészítéséhez, mert az a férfiemberre nézve nem lealázó, hanem éppen ellenkezőleg: kitüntető. A legnagyobb urak foglalkoztak mindig a halfőzéssel, a halvásárral, mert ott aztán igazán kell vigyázni; talán jobban, mint a baromfinál. Nem szabad akármilyen hitvány halat megvenni, mert ahol a hitvány hal, akad finom falat is. Főleg, nem szabad közel mennünk a népgyűléseket előidéző mázsás harcsákhoz, amelyeket olykor a halászok a Dunából emelnek ki. Az ilyen nagy tömeg hal nem is gusztusos, és nem is lehet egyenletesen jó.

Én a magam részéről gyakran jártam a hal- és rákpiacot, ha finom csemegére volt gusztusom. Az élő halban éppen úgy el lehet gyönyörködni, mint a sült halban: nem lehet pontosan megmondani, mikor szebb a kirántott harcsa, tojásban vagy morzsában, vagy a halkereskedő kádjában.

A királyok és a hercegek a hal mellett

Február tehát örömeivel, a farsangi táncok, bolondságok, kirúgások, önfeledkezések és kedves emlékek után, a február igazi örömeivel, amelyek mégiscsak a gyomrán át jutnak el az emberbe: a halaknak kedvez. Mondják, a viza ilyenkor rakja ki ikráit, ilyenkor gyűjtik a kaviárokat, ahol terem.

A szakácskönyvek farsangi oldalairól a hizlalt baromfiak, fánkok, torták mellől leginkább a halastálak, halaskasok, hálók és halfőző edények

mosolyognak ránk, mintha a farsang, de inkább a böjt, el se volna képzelhető náluk nélkül. Mindenki érzi előre a halak pácait, amelynek savanyúnak kell lenniök, mert csak akkor valódiak. A legtöbb száj elgondolja előre az aszpikok, kocsonyák gyöngyhűvösségeit, a különböző mártások, a ritka majonézek és a rendkívüli tartárok tartalmait; a gombákat, amelyeket bizonyos módon elkészített fogashoz adnak, mert ne higgyük ám, hogy csak annyi elkészítési módja van a halnak, amelyet felsoroltunk. Mi a legegyszerűbbet vettük, hogy lássuk, milyen könnyedén el lehet bánni a hallal, de hozzáértők szerint magának a fogasnak ötven elkészítési módja van, amelyet tudni kell egy szakácsnak, bármily régen találta ki egy francia herceg, hogyan egyesítse az erdők gyümölcseinek ízét a vizek teremtményeivel. A kecsegét magát Felső-Szabolcs vármegyében tudják sütni-főzni. Pedig az igazi halkocsonyához, a hideg halakhoz, az estélyek, büfék, királyi konyhák kecsegekocsonyáihoz nem is nyúlnak vidéken, hagyják azt a pesti szakácsoknak.

Azt lehetne mondani, hogy a halnak éppen annyi elkészítési módja van, mint akár a marhahúsnak, pedig ezzel foglalkoztak a legtöbbet a világ fennállása óta. De amint látjuk, a hal nem hagyja magát. Az esztendő tizenkét hónapjából egy hónapot kivág a maga számára.

(1933)

A gábli története

Tudom**,** hogy nehéz feladatra vállalkoztam, amikor az úgynevezett gábliról, a villásreggeliről, a férfiak ebéd előtti étkezéséről írnék, mert az asszonyok megállapítása szerint a gábli már sok bajnak volt az okozója, de minden bizonnyal a déli étvágytalanságnak, amelyből legkönnyebben támadnak a családi veszekedések.

Belátom, hogy így van. Nem kicsinylem, se nem nagyítom a gábli fontosságát (mert némely embernek a gábli csak fokozni szokta étvágyát az ebédhez), mások se veszíthetik el étvágyukat véglegesen, hogy megfeledkezzenek a déli harangszóról, azt csak úgy eresszék el a fülük mellett, mint akit a délidő már nem érdekel. Nem kell két porciót enni, és töméntelen sört inni a gábli idején, mindjárt nincs semmi baj.

De hát éppen az jelenti a gábli veszedelmességét, hogy olyan időpontra esik, amikor az embernek legjobban esik az étel.

A közhasználati időbeosztás szerint a legtöbb percentje az embernek körülbelül reggel hét óra felé kezd ébredezni, mozgolódni, a külső világ iránt érdeklődni. A hivatalok körülbelül nyolc óra után kezdődnek, éppen elegendő időnk van a felöltözéshez, borotválkozáshoz, kávézáshoz, esetleg két tojáshoz, vajhoz, édességhez, teához, szalonnához, szalámihoz, sódarfaladékhoz, hirtelen sült kolbászhoz vagy az egy-két pohárka seprőpálinkához, tegnapi száraz zsemlével, amely reggelinek ugyancsak nagy pártja van az országban.

Őszintén megvallva: nincsen olyan lehetetlenség, amelyet én ne ajánlanék reggelire. Még attól se ijednék meg, ha valaki fagyos töltött káposztát akarna enni, mert reggel a legfrissebb a gyomor. Csak figyeljük meg, hogyan pakolja befelé a száraz zsemléket, estéről maradt kenyérdarabokat, sajtmaradékokat is, a máskor megvetett seprőpálinkának pedig evoét kiált.

Sajnos, a reggeli étkezés, amelynek oly nagy híve vagyok, mint valamely egészséges szektának: nem mindenhol vihető keresztül. A vendéglősök - a piacok, vásárok, vasúti pályaudvarok és hajókikötők környékét kivéve - mindenütt később kelnek. Láttam már olyan vendéglőt is, ahol kilenc órakor csapoltak. Ezért csak menjünk nyugodtan a mindennapi dolgunkra a magunk két zsemléjével és kávécskájával, nemsokára kárpótolni fogjuk magunkat.

A gábli kezdete

Ha nagyon pontosan meg akarjuk állapítani, a gábli délelőtt tíz órakor kezdődik. Ekkorára érkeznek meg, talán még vehemensebben a reggeli gyomrok, a kiskávéval és pálinkával elcsitított gyomrok, a szemek szikráznak, mindenféle pörköltszagok, gulyásillatok szálldosnak a levegőben a vendéglők táján, és a fül csapolás, söröshordók pufogtatását hallja mindenfelől a városban.

Mindennap így történik, és mindennap szenzáció, újdonság, meglepetés, csiklandó inger a délelőtti korcsma, ahová az ember mindig úgy néz be, mintha már nagyon régen nem járt volna korcsmában (pedig talán az estén). Még a korcsmacégérek is vígabban integetnek, és a vendég észreveszi a ház kapujára festett habos söröskorsót, amely néha olyan messzire nyúlik ki az utca közepére, mintha a pléh-táblára kellene figyelni minden embernek.

A vendéglőbe való belépés délelőtt egészen más, mint este. Az ember valahogy újnak érzi a pincért, a fogast, a széket, amelyen elhelyezkedik, az abroszt, amelyre rákönyököl, és a sörről pedig meg van győződve, hogy azt csak neki csapolták. Nem akarok illúziókat rontani, de nem mehetünk el minden megjegyzés nélkül az ilyen kifejezések mellett: „az én déli söröm", „az én poharam", „az én gáblim"... Mintha a vendég egyedül volna élvezője a megcsapolt hordónak, pedig ugyanígy figyelnek mások is a buzgó sárga lére, amely különböző kunsztokat tud az ügyes csaposlegény keze alatt. Az első poharakat rendszerint félreteszik a habosságuk miatt. Igen sok helyen maga a vendéglős issza meg az első pohárral, mint valami színpadon, amikor vendégei mind ráfigyelnek. Ha valaki érti a sörét, ő csak érti az ebadta! - gondolná az ember, pedig minden vendéglőben akadnak, akik még jobban értenek a sörhöz.

Igen, hát igyunk meg egy fél pohár sört magunk is, ha már bejöttünk a vendéglőbe. Füles pohár a száj elé, sóskifli a kézbe, most már meg lehet nézni, hogy mi az az étlapon, amit a kövér pincér úgy kínál: „Egy kis reggelit, kérem szépen?"

A zónapörkölt

A reggeli étlap rendesen más papiroson van, mint a déli, mert ez az illendőség. Nem lehet a vendéget azzal zavarni, hogy mi lesz délben, amikor a reggeli előtt áll. És valljuk meg, ízlésesebb is, hogy a reggeli ételek egymás között maradnak, legalább könnyebben választ közülük az ember.

Habár vannak sietős emberek, akik rá se néznek az étlapra, csak odavágják:

- Egy zónapörköltet kérek.

Ezek azok az emberek, akik sehonnan se késnek el, minden dolgukat pompásan elvégzik, nem sokat törődnek a világgal, legfeljebb azon bosszankodnak, ha a vasúti menetrend változik. Ezeknek az embereknek mindegy, hogy borjúból, marhából vagy sertésből van a pörkölt, a tokány. Csak az a fontos, hogy a kellő piros lét a zsemledarab úsztatása végett megtalálják, a villájukkal krumplit hányjanak, és a három-négy darab húsocska engedelmesen várja, hogyan őrlik meg a fogak.

Az ilyen vendéggel nem sok öröme telik a pincérnek sem, mert ha véletlenül elfogyott volna a zónapörkölt (vásár vagy képviselő-választás esetén), a vendég éppen úgy megelégedne egy pár szaftos virstlivel vagy kisgulyással, amiről azonban nagyobb tisztelettel kell mindenkor szólni, mint a pörköltekről, mert a gulyás már komolyabb elmélyedést kíván az élethez, mint a pörkölt. Legalábbis asztalkendőt szokás hozzá kötni, kés, villa, kanál használtatik fogyasztásához, és levével egyszerre hitet tesz a vendéglő és szakácsnője mellett.

Míg a pörkölttel lehet félrevezetni, mert sok függ az ember éhségétől, az öreg sertéstől vagy mócsingos marhától, de a malactól is, amely néhanapján pörkölt alakjában megjelenik az étlapon, hogy az ember nem hisz a szemének, pedig hát valóság. Mondom, a pörköltfélékkel még lehet furfangoskodni, vonatkésésre, mészárosra, időjárásra hivatkozni, ha úgy sikerült. De a kisgulyásnál már feltétlenül be kell mutatni a szakácsnénak, hogy mit tud, már nincs többé kifogás, mert a vendéglő hírneve forog kockán, ha csak egy fél reszelt krumpli vagy egy kanál paprika is hiányzik belőle. A húsát tán jobban megválogatjuk, mint a pecsenyéket, én legalább úgy tennék, ha vendéglős volnék, mert többen viszik el vendéglőm hírét a gulyásevők, mint a pecsenyebarátok. A pecsenyének természete, hogy jó legyen, hacsak nem az ördög öreganyja sütötte, de a gulyás ünnepély, ha nagyon jó.

A legjobb gulyást Szentlőrincen ettem a szabadban, Szemere Miklós céllövészeti ünnepélyén. Négyféle húsból főzték, vesepecsenyéből, hátszínből, felsálból, rostélyosból. Ököruszonyt, szegyét, csontot nem kell hozzá venni. De igen jó gulyáslevest adtak valamikor a püspökladányi, miskolci, kanizsai, szombathelyi vasúti restaurációkban, ahová délben érnek a vonatok, és az ember kellően össze van rázkódva.

Mi van még az étlapon?

Hát itt van még a pincérek és étlapok szótárából a pájsli. Nem ajánlom egyetlen háziasszonynak se, hogy versenyre akarjon kelni a vendéglői pájslival, a savanyú tüdővel, mert biztos kudarc éri. A pájsli azok közé az ételek közé tartozik, amelyeket nem tudnak máshol csinálni, mint vendéglőben - például a hirtelen natúrszeletet sem. A töltött paprika, a palacsinta, a töltött gomba csak otthon jó, de engedjék meg a pájslinak, hogy élvezhetősége kedvéért megmaradjon a vendéglőben. Korhelykedések után jó, mégpedig apróbbra vágott a hosszú laskánál, bő lében, igen citromosan, piros pecsenyezsírral leöntve, esetleg gombóccal, mint a régi világban csinálták. Igaz, hogy viszont semmi se tud nagyobb bosszúságot okozni, mintha a pájsli nem sikerül, mert a pájsli élvezetéhez bizonyos előkészülettel ül le az ember, a jóllakás mellett gyógyulni is akar, mint például a káposztalevestől. De Magyarországon tudnak főzni. És így nagyon kis vidéki állomásnak kell lenni, ahol a pájsli nem sikerül. És itt is akad mindig két tojás, akár tükörnek, akár félkeménynek megfőzve pecsenye- vagy pörköltzsírban.

Vannak étlapok a gábli idején, amelyeken egy bűvös szó ragadja meg a legtöbb figyelmet. Ez a szó pedig nem más, mint ez: tányérhús. - Tányérhús! - mondjuk, és el van döntve gábelfrüstükünk sorsa.

A tányérhús nem más, mint korán feltett „tehénhús", az első főzet levessel, zöldséggel, mikor még csak a répafélék puhák, ám a burgonyák a levesben, de a karalábék, a vöröshagymák nincsenek még kellően átfőzve. De a kel levele, bimbója, a zeller már igen jó a leveshús mellé, valamint az ecetes torma vagy a paradicsommártás is. Ugyancsak azok közé az ételek közé tartozik, amelyekkel nem érdemes otthon megpróbálkozni. Étvágy, alkalom és megfelelő spitz-hús vagy csonthús kell hozzá, hogy a tányérhús időre sikerüljön. Ideje a tizenegy óra, mint általában a tokánynak, báránypaprikásnak, a főtt kolbásznak és a komoly marhapörköltnek szokott lenni.

Tizenegy óra! Ez a gábli pontos ideje az egész földkerekségen. Nem lehet rajta változtatni, nyugodjunk meg benne.

(1933)

A húsvéti sódar titkai

I.

A húsvéti sonkáról való feljegyzésemben engedelmükkel, Kiskerti urat idézem, aki az én gyermekkoromban az ország legjobb evőjének hírében állott.

Bár a métermázsától nem messzire esett korpulenciában, minden népünnepélyen felmászott a csúszós pózna hegyére diadalmi sikerért felakasztott szafaládékoszorúért.

(Bevallás szerint ez az étel ízlett neki legjobban.)

Egy híres disznóölés (és a terítékre kerülő hurka-kolbász s orjaleves) kedvéért reggeltől estig szánkázott olyan hófödte tájakon, melyeken nádasok húzódtak, bennük farkasok lappangtak, amelyek nemrégiben téptek szét az országúton egy vándorlegényt, akiből csak egy rongyos csizmaszár maradt.

De vonatra is ült, hogy például Püspökladányban vagy Szolnokon (az egykori híres vasúti restaurációkban) megkóstolja az új vasúti vendéglős főztjét, borát, sörét, pálinkáját.

Minden ételről tudta, hol főzik azt a legjobban; minden italról tudta, hol lehet azt hamisítani, eredeti állapotban fogyasztani; minden közönséges napról, mint valami alapos szakácskönyv (de ünnepnapról pláne), tudta, hogy mit, miként, mily körülmények között szokás akkor fogyasztani, hogy az ember hosszú életű lehessen!

Úgy sohasem lakott jól, a jóllakást olyan értelemben véve, hogy eldűljön utána, mint egy köbös zsák, holott a legtöbb ember azt szokta cselekedni, ha megfelelő ételnemű kerül elébe. Kiskerti a legjobb falatok elfogyasztása

közben gondolt arra, hogy másnap is kell ebédelni. Ez volt a titka örökös jó étvágyának. (Ezenkívül az alvással is ilyenformán volt: mindig hagyott magának egy fertályórányi szundításra való állapotot, akár ebéd előtti üldögélései közben, mert okos ember ebéd előtt is alszik.)

II.

Kiskerti a húsvéti sonkáról a következőket mondta:

- A húsvéti sonkának igazi ideje volna előkészületéig, rendbehozataláig, tálalásáig, megfelelő fogyasztásáig az a negyvennapi idő, amit közönséges nagyböjtnek nevezünk.

Így mondja az elmélet, de a praktikus élet már régen bebizonyította, hogy a negyvennapos idő kevés egy sódarnak a létrejöveteléhez. A sódar a legkényesebb része a disznónak, korántsem élvezhető amúgy frissiben, mint a kolbász vagy a hurka, amelyek melegiben learatják az ünneplésüket, mint akár a színészek, akik előadás közben megjelennek, hogy a tapsokat átvegyék.

A sódarhoz bizonyos klasszikusság, idő múlása szükséges, hogy valóban élvezhetővé váljék, igaz, hogy élvezhető idejében aztán úgy megveri a többi élelmiszereket, a gyomornak örömeit, hogy versenytárs nélkül marad.

Nincsen élelmiszer, amely a megunhatatlan, szinte örök életű sódarral versenyezhetne. Olyan, mint a költők közül Shakespeare, aki minden időben mindent tud, és mindig élvezhető, míg más divatos költőkről nem mondható el ugyanaz. A kolbász már régen kiszáradt, a hurka még tartogatja magát, de már ő se az igazi, amikor a havak, hidegek, dermesztő idők elmúlnak, és beköszönt a húsvét, a sonkának ünnepélye, amely aztán szinte beláthatatlan terjedelmű.

- Mit csinál a sódar az idő alatt, amíg a hivatalos időszámítás szerint négy hétig, de valójában hét-nyolc hétig húsvéti szereplésre készülődik? - kérdeztük Kiskertit, hogy ne kalandozzon el messzire a témától.

- A sódar ifjúkorát az úgynevezett pácban tölti - felelt Kiskerti azzal az elgondolással, amellyel egy élettörténetet szokás elkezdeni. - Igaz, hogy nagy különbség van a különböző sódarok ifjúkora között, mint akár az emberek ifjúkora között. Faluhelyen született sódar még félig nyers állapotban is tartalmazhat olyan ízeket (különösen olyankor, ha hosszadalmas utazás után eszünk belőle), amely ízeket a városi sódarban nemigen találhatunk.

Nemhiába találták ki ezt a mondást, hogy „szívesen látjuk egy kis hazaira". Ez a „hazai" jelentette az otthon pácolt sódarnak különbvalóságát a boltokban árult sódarokétól, mert jóformán minden háznak, ahol disznót hizlaltak, külön receptje volt a sonkapác elkészítésére nézve. Ennek tulajdonítható, hogy egyik háznál jobb volt a sódar, mint a másiknál.

- Ebben az országban, ahol annyi mindenféle és idővel általánossá vált szabályt találtak ki az ételek minőségére és elkészítési módjára nézve: éppen a sonkapác elkészítésére nézve ne hoztak volna törvényt? - kérdeztük hitetlenkedve Kiskerti urat.

- Nem, fiam, sajnos, nem hoztak törvényt, és még minden háznál a maguk legjobb tudásuk vagy ősi, de mindig helyeselhető hagyományuk szerint készítik a sonkapácot. A nagymamák itt hagytak egy receptet a sonkapácról, és az unokák vakon igazodnak a recepthez. Pedig nem ártana újat tanítani, ami jobb, mint a régi.

Meglepő nyilatkozat volt ez Kiskerti részéről, aki tudvalevőleg mindenben szerette a hagyományok tiszteletét, akár sódarpácolásról, akár más életbe vágó eljárásokról volt szó.

III.

- Hogyan? Az öregek nem tudtak volna sódart pácolni? - kérdeztem megrökönyödve.

- Nem tudtak sonkát pácolni - felelt megingatott fejjel Kiskerti. - Még talán az elülső, az úgynevezett kissódaraik, ezek a karajjal és egyéb húsneművel egy időben pácolható és füstölhető húsneműik, amelyeknek idejük valóban nem több a nagyböjti négy hétnél, tehát gyakran használhatók akár váratlan utazás vagy előre be nem jelentett vendég érkezésekor is, ezen a kisebb sódarok (amelyeket egy jó étvágyú ember akár egymagában is elfogyaszthatott) megtehették a magukét.

Rövid pácolás, rövid ideig tartó füstölés, még rövidebb ideig tartó szereplés után megtették a maguk kötelességét, nem sok maradt belőlük, mert akár paszulyban kifőzve, akár levesben, ha a levük nem volt túlságosan sós, de leves vagy káposzta nélkül, egykedvű falatozás közben elvégezték a rájuk bízott étvágyak kielégítését.

- De most vegyük a hátulsó sódart, amely igazában sódarnak nevezhető - mond Kiskerti emelkedettebb hangon. - A hátulsó sódart, amely húsvéti sódarnak alkalmas; és a tojások bőséges kíséretében legalábbis egy álló hétig, de pár napig bizonyosan állja a helyét a tálban, a szalvéta alatt, és mindenkinek egyformán szolgálatára áll! Most vegyük a valódi húsvéti sódart, amely annál jobb, minél nagyobb. Amely az egész család, de látogatóba jött rokonság, atyafiság, barátság étvágyát is ki tudja elégíteni!... Amelyet büszke áhítattal tesznek kosárba a templom hajójában a kövezetre, amikor a szentelés ideje elkövetkezett... Amelyről azt mondja az ember, amikor megpillantja, megkóstolja, szóval: szemmel és szájjal megbecsülte: „Érdemes volt a nagyböjtöt, a vele járó szabályokat, kivételes önmegtartóztatásokat, néha

fájdalmasan ható koplalásokat becsületesen megtartani, mert íme, megérkezett a jutalom!"

- Milyen legyen a húsvéti sódar, amely valóban jutalomként érkezik meg húsvét vasárnapján? - kérdeztük Kiskerti urat, aki talán legjobban tudja ezeket a dolgokat az országban.

- Ismétlem, hogy feltétlenül hátulsó sódar legyen! Egy kis első sonkát akár az első húsvéti napon elfogyaszthatnak, de a hátulsó sódarral mégse bírnak el egyetlen nap alatt. Marad belőle hétfőre, keddre, sőt talán továbbra is, mert az ember csak jóllakik a sódar ízével.

IV.

- És milyen titka van a húsvéti sódarnak, hogy kifogástalan legyen? Ha már nagyságban, külsőben s egyéb minőségben eleget tett a szabályoknak? - kérdeztük.

- A salétrom és az idő! - felelt Kiskerti. - Én mindig erősen kenem be salétrommal, különösen a csontmelléken, a húsvéti alkalomra szánt sódaromat. És már hat, de ha a sódar nagysága elég tekintélyes, akkor nyolc hét előtt, farsangban gondoskodom róla, hogy a sódar elegendő időt tölthessen tennivalóiban. Tennivalói közé tartozik a salétromozás után való napon annak a pácnak felvétele, amely marékszámra vett sóból, korianderből, borókamagból, sárga cukorból, darált fokhagymából, babérlevelekből és öt-hat fej vöröshagymából készült. Ezt a keveréket bizony szárazon kell felvennie a sódarnak, és alatta 4-5 napig pihennie, mert csak akkor kapja meg azt a sós vizet, amely aztán beborítja a teknőben, amelyet száraz helyen ringatok, kamarában vagy padláson, mindenesetre lakat alatt tartván az ajtót, hogy a kíváncsi szomszédnak ne jöjjön kedve idő előtt nyúlni a sódarhoz.

- A kíváncsi szomszéd amúgy is tudja, hogy mikor kerül használható állapotba a sódar.
- Nem - felelt Kiskerti. - Ezt az állapotot tulajdonképpen csak magunk tudjuk, miután naponta megforgattuk a sódart a maga pácában. Mindennap más és más oldalán kell neki tölteni idejét. Talán ez a szabály a legjelentősebb a pácolás alatt levő sódar idejében. Ha nyolc hétig tartana az eljárás, akkor is mindennap új pozícióban kell neki feküdni a pácban. A sódart nem lehet elhanyagolni, mert az ember saját magát károsítja vele. Ápolni kell őkelmét ebben a kritikus időpontban.
- Ígérjük, hogy ápoljuk - feleltünk Kiskerti komoly szavaira.
- A sódar további élete, amikor hetek múltával a pácoló-teknőből kikerül, már nem olyan érdekes, hogy sok mondanivalónk lehetne róla. Füstre megy, ahol előtte már a kolbászok, hurkák, karajok, sajtok eltöltötték a maguk egy-két hetes idejét. Üres a kémény, és a legnagyobb sódar is kényelmesen berendezkedhet a maga három-négy heti idejére, amelyet a füstön kell tölteni. Ez az idő már nem alkalmas arra, hogy mindennap megtekintsük sódarunkat, egyedül kell tölteni napjait. Éppen elég, hogy a kalendáriumban jegyezzük meg a napot, amikor a húsvéti sódar a füstre kerül. Itt éldegél magányosan, zöldcsütörtökig, nagypéntekig vagy nagyszombatig, amíg az embernek eszébe jut, hogy húsvéti elemózsiáról is kell gondoskodni. A jól kifüstölt sódar most már az asszonyok gondjába kerül, ők főzik lassú víz vagy lobogó tűz mellett a tojásokkal együtt őkelmét. Nagy kár volna érte, ha elsóztuk volna. Igaz, hogy ezzel a régiek nem törődtek.

Így fejezte be Kiskerti, az ország egyik szakértője a húsvéti sódarról való előadását. Érdemes feljegyezni, mert a legmodernebb életmódnak is helyet adott elgondolásában. (1933)

Kis Dániel napja

A krumplileves szerencséje

Már látom, hogy megint rajtad van a háztartás napja, és nem a Mamán! - szólt Szent Mihály feleségéhez, született Sztáray Mathilde-hoz, akit általában „Matyinak" neveztek, csak a nagyzoló, urasági életet még nem felejtett Szent Mihály szólította mindig Mathilde-nak. Mert úgy érezte, hogy respektust csak úgy gerjeszthet maga iránt az ember, ha a respektust mások iránt is megtartja.

A bevezető szavakat akkor mondta Szent Mihály, mikor a terített asztal mellé telepedett a hivatalából hazajövet.

- Vajon miből látja, hogy rajtam van a háztartás napja? - kérdezte Mathilde.

- Látom először az orrodon, amely megint olyan szerencsétlenséget mutat, mintha a disznó betegedett volna meg. Másodszor látom, hogy a só és a paprika hiányzik az asztalról, hogy majd a fene egyen meg engem, amikor az első kanál levest a számba veszem.

- Csak krumplileves van - felelt alattomosan Mathilde.

- Azt kell csak igazán tudni főzni! - kiáltotta Szent Mihály. - Húslevest, tyúklevest, orjalevest minden asszonyszemély tud főzni, ha megvannak hozzá a megfelelő húsok, csontok. De jó krumplilevest megfőzni, az az igazi tudomány. Tettél bele petrezselyemlevelet, egészben főtt vöröshagymát, egy cseppnyi fokhagymát és főleg tejfelt? Tudom, hogy mindig máshol jár az eszed, valamit elfelejtettél.

- Semmit se felejtettem el. Hanem abban igazad van, hogy azért is szomorú vagyok, mert a disznó beteg, nem akar enni - felelt még alattomosabban Mathilde.

Szent Mihály, aki apró kenyérszeleteket vagdosott a félbarna cipóból, hogy azokat sóban, paprikában meghempergetve az ebéd előtti szertartást elvégezze, erre persze csak kirúgta a széket maga alól.

- Tyű, a királejzumát! - horkant fel. - A disznó beteg, és nekem nem mondjátok?

- Nem mertük, mert tudjuk, milyen mérges ember.

- Hát hogy az istennyilába' ne volnék mérges, amikor a disznó, amit Tamás napján akartunk leölni, már most nem akar enni?

Özvegy Sztárayné ekkor belépett a szobába, a régi regényes alakjában, mert ebédre mindig valami trinet vett magára, ha mást nem, mint egy újonnan vasalt zsebkendőt vett a kezébe. A hangja is úgy skálázott, mintha mindig szerelemről vagy más mennybéli érzelmekről beszélne:

- A disznó nem ismeri a kalendáriumot, előbb lakott jól ezzel a földi élettel a maga túlbuzgóságából, Szent Mihály, mint Tamás napjára. Most már nem tehetünk mást, mint hogy leöljük. Már üzentem is Kis Dánielnek, az alvégi csizmadiának, aki nálunk, már boldogult férjem idejében ezeket a műveleteket intézte, hogy hajnalra itt legyen. Maga pedig legfeljebb korábban jön haza a Három Rózsából, mint egyébként szokott! - mond özvegy Sztárayné (Rózsi) azon az elbűvölő hangján, amelyen harminc esztendeig féken tartotta a nagy szakállú Sztáray (Sztari) urat, most pedig vagy két esztendeje a vejét.

Szent Mihály megrendült, mint mindig, mikor remek anyósát meglátta, és a régi huszártiszt figyelmességével hallgatta az asszonyság szavait, mintha hirtelen egy bálteremmé (talán éppen az agarászbál termévé) változott volna a métergerendás szoba, mint valami varázslatra, amikor a megfelelő igét kimondják.

- Tehát holnap disznóölés lesz nálunk? - kiáltott fel. - Akkor mind egy kutya, hogy milyen a mai ebéd, spórolunk holnapra!

(Így menekült meg a krumplileves és társa Szent Mihály szigorú bírálatától.)

Mathilde öröme

Szent Mihály délután néhányszor megkergette az elkehesedett disznót az udvaron, mégpedig vasvillával.

A korán leereszkedett, késő őszi ködben szaladt a disznó sövénynek (nyírfából és fűzfából, valamint sásból volt), eperfának, szilvafának, a szivattyús kút mellett álldogáló szomorúfűznek, de Szent Mihály nem kegyelmezett „Jánosnak", tudniillik a disznónak, amit egy potrohos termetű ellenségről nevezett el, mert az rossz véleménnyel volt a huszártisztekről, akik a lóról leszállva az adóhivatalnál foglaltak állást.

- Mi lesz a világból, ha minden kicsapott tiszt az adóhivatalhoz kerül? - konspirált a nagy hasú János a Három Rózsa piros terítékes asztalánál, a szomszédos asztalnál, ahol Szent Mihály tartotta barátaival, az adóhivatalnokokkal a szokásos esti összejöveteleket.

- Most leszúrja őkelmét Kis Dániel, a csizmadia! - mond megelégedetten Szent Mihály, amikor véleménye szerint a disznót eléggé felfrissítette a másnapi kivégzéshez.

...Pedig maradt még abban élő, hogy másnap hajnalban, amikor „hál' Istennek" való időjárásra virradtunk - becsületesen fagyott az éjjel, a dér belepte a háztetőt, ködoszlop állt a kertben, a hajnali harangszó nagyon messziről hallatszott, mintha megsiketült volna az egész világ - másnap reggel, amikor a disznó megérezte vesztét, és óljából kiszabadulva

körülfutamodta az udvart, úgy hányta le magáról a kis termetű, borostás állú, igen kemény bajszú és elég izmos csizmadiát, mint egy elefánt a tigrist.

Ez a hajnali harc az ölők és a disznó között határtalanul felizgatta a jelenlévőket. (Még Kis Dánielt is, aki pedig szokva lehetett az ilyen hajnali csatákhoz.)

Szent Mihály, az egykori huszártiszt a régi, hadgyakorlati lovasrohamoknak a lázát érezte tagjaiban, amint a disznó után iramodott. „Kard ki, kard!" - ismételgette tán magában a rajta-rajtáknál szokásos vezényszót, ahogy a fiatal tiszteket tanítgatják az öreg kapitányok, akik jobban szeretnek már bő ülepes, hosszú nadrágjaikban a gyakorlótér közepén állni és onnan vezényelni. De Szent Mihály fiatal ember volt, felizgatta még a disznóval vívott csata is. Rohant a disznó után, amíg az bolond fejjel keresztül-kasul száguldott a Sztáray-ház udvarán, rohant, mintha most akarná meghódítani igazában feleségét (aki egy hosszú köpenyegben betegesen didergett az ámbituson), vagy pedig anyósát, aki ismeretes, piros posztó sláfrokkjában, a vér felfogásához szükséges lábassal és fakanállal kezében álldogált az udvaron, menyecskésen bekötött fejjel, cinkét fogott, piros arcával, könyökig felgyürkőzve és ropogósan, amilyen a borpiros reggel volt, amelyet a hentes, özvegy Sztárayné és Szent Mihály már az udvarra lépés előtt egy-egy korty barackpálinkával nyitottak meg, míg Mathilde a maga adagját későbbre tartogatta.

A régi lovagok küzdöttek oly ambícióval hölgyeik előtt a tornatéren, mint Szent Mihály küzdött a disznóval felesége és anyósa előtt.

- Csak a fülét, tekintetes úr - kiáltotta a harcos nyomába futamodó Kis Dániel, mint afféle gyáva „csiszlik", aki nem mer szembekerülni ellenfelével,

a disznóval, de majd hajlandó lesz leterített áldozatának a kegyelemdöfést megadni.

Így futamodott el a disznó felhevült állapotában az udvaron özvegy Sztárayné (Rózsi) mellett is, aki a fakanállal úgy orron vágta, hogy a bolond állat meghökkent, és megállt, mintha megismerte volna azt a kezet, amely idáig finom, hízónak való eledelekkel etette. Ebben a percben már nyakán volt Szent Mihály, megragadva a két fülét, majd Kis Dániel segítségével a földhöz teremtette a disznót és ráült. S ugyancsak melléje huppant a maga kilencven és egynéhány kilójával özvegy Sztárayné is, míg Kis Dániel a csizmaszárból elővont hegyes, éles disznóölő késsel borotválni kezdte a disznó nyakán azt a helyet, ahol majd a szúrást megejti.

A disznó kimerülten hörgött a három ember súlya alatt. Mathilde tenyerével befogta a füleit, mint valami ágyúlövés előtt. Pedig most már oly gyorsan mentek az események, hogy azokat többé emberi hatalom meg nem állíthatta.

A disznó szakálla - bizony elég koszos volt - lehullott Kis Dániel kése alatt, és most jött a kezének az a mozdulata, amelyet csak gyakorlott disznóölők tudnak, amikor a hegyes kést nekifeszítette a disznó nyakának, mintha valami másvilági erő szállott volna a kis termetű ember karjába. Döfött, a kés alatt roppant az eleven test; félig visszahúzta a kést, újra döfött, majd megforgatta azt odabent a disznó szívében... Cudar munka, Szent Mihály nem is vállalkozott volna rá, mert születni kell az ilyen műveletre.

Hogy a disznó mekkorát visított a szörnyű döfésre, azt tán el se lehet mondani. Ha nem ül özvegy Sztárayné (Rózsi) Szent Mihály mellett a disznó hátán, ő maga talán elengedte volna a disznót, késsel a torkában, mint ahogy némely disznóval, különösen az erős kannal már megtörtént.

- Ide a lábast! - kiáltotta Kis Dániel, mint egy hadvezér, amikor kellő megforgatás után visszahúzta a kést, és a vér olyan habosan, tajtékozva,

buzogva kezdett omlani, a disznó minden küszködésére bővebben, patakban, szinte szikrázva, mint a vér szokott, ha kellő utat nyitnak neki a szabadba.

- Sót ide! - vezényelt még egy utolsót Kis Dániel. (Persze, kéznél volt a só.)

De ezzel az utolsó vezényszóval be is fejeződött a mokány képű, kemény fekete bajuszú Kis Dánielnek vezető szerepe a mai napra.

A disznó még egyet hördült, aztán a vezényletet, mint az előrelátható volt, Szent Mihály anyósa vette át. Ő kavargatta és sózta a lábosokban felfogott vért, olyan szakértelemmel, mintha egész életében csak ezt csinálta volna.

- Hurka lesz belőle! - mondta örömteljesen, amikor egyik lábas a másik után megtelt vérrel.

Szent Mihály szinte érezte a véres hurka ízét már a fogai között, amikor az elnyúlt disznó teteme mellől a vérrel telt lábasok útnak indultak Mathilde kezében, aki a megfelelő helyre rakta őket. Nem szívesen, nem kedvesen, nem rajongással, mint a többi jelenlévő végezte rábízott tennivalóját, mert mint született úrinő, megvetette a cselédi munkát, de engedett a kényszernek...

- Örülj, hogy nem veled szúrattuk le a disznót! - kiáltotta tréfásan Szent Mihály fanyalgó felesége után, mikor az a vérrel teli lábasokat az udvarról behordta a konyhába.

Az első hó és Szent Mihály feladata

Az idő még olyan korai volt, hogy a ködből, a dérből, az ecetfa virága színű, télpiros tájról még csak ekkor találtak ide a sárga és kék mellénykés madárkák a szilvafákra, eperfákra. A ház előtt elvezető országúton hegyesen füttyentett az a madárka, amely a lovak és kocsik után szokott menni. A folyókon tán akkor ereszkedtek útnak, a víz sodrával a vadkacsák... Igen korai reggel volt,

de mint az ölés után felizgult ember, Kis Dániel nem vette rossz néven azt a két deci tartalmú poharat, amelyet savanyú vinkóval megtöltve a ház igazi úrnője, özvegy Sztárayné átnyújtott neki...

Egy bajuszszál (ez a fekete bajuszok sorsa) a pohárba pottyant a bor felhajtása közben.

- Inkább a borba, mint a hurkába! - mond a hentes áhítatosan, amely szóval csak bizalmat kelthetett maga iránt.

Szalmazsúpok hevertek a közelben, deres, száraz, jó zsúpok, ezekből ágyazta meg Kis Dániel a halálba küldött disznó ravatalát. Milyen kedves volt az, hogy a sebesült nyak, általában a disznó feje körül kis boglyát, mint valami kis oltárocskát épített; de külön boglyát a disznó farkához is, mint ez régi falusi hentesek szokása, akik a disznó fülével és farkával akarnak legelőször kedveskedni a háziaknak.

Pirosat lobbant a szalma lángja a disznó körül, mint akár özvegy Sztárayné szeme fellobbant, amikor ezt a gyermekkorára emlékeztető szertartást nézte.

- Mennyire becsüli Kis úr a disznót? - kérdezte Szent Mihály, hogy ő is kedvében járjon a piszkafájára támaszkodó hentesnek, mint ő járt a háziak kedvében.

- Lesz egy mázsa az ártány. De inkább több, mint kevesebb - mond Kis Dániel elmerengve nézve a tűzbe, a szalmalángba, amilyent már annyiszor láthatott életében. De akárhányszor látja, mindig felmelegszik tőle a lelke közepéig, mert hiszen mégiscsak hentes volt.

És ekkor, hogy teljesen örömösen kezdődjön a nap, a borongó égből megindult az első hó ebben az esztendőben.

Mintha csak a disznóölés tüze csalogatta volna le a magasságból a hópelyheket, amelyek mind sűrűbben kezdtek hullani a tűzre, ahol halkan sisteregtek egyet, mielőtt kimúltak.

A haldoklót is megállítja tán másodpercekre kiszabott útjában az első hó megérkezése, amikor szinte váratlanul fehéredni kezd az udvar reménytelen barnasága, a háztető gyásza, a kerítés magánya; mintha egy mennybéli vendég jött volna a hosszú ősztől elszomorodott tárgyak megvigasztalására.

- Most már nincs semmi baj - mond Kis Dániel, a süvegét megigazítva a fején.

És a szalmazsúp is talán vidámabban lángolt a disznó felett, mint idáig.

Özvegy Sztárayné térült-fordult a konyha, a kamra és a disznóólés színhelye körül, mindig jobban ropogtak lábnyomai a frissen esett hóban, terjedelmesebb lett a talp helye, mélyebb a saroké.

- Fordítsuk már hátára azt a disznót, mert még odasül - mondta a piszkafával komolyan őrködő Kis Dániel.

A hentes engedelmeskedett.

- Hát legyen - mondta nevetve. - Gerincre, te koca! A disznó négy lábát az ég felé mutatta.

- Jó négy sonkája van - dicsérte Kis Dániel a disznót, a hasa aljára szórva a szalmát, különösen a hátsó két lába közé, ahol pejpirosan lobbant fel a disznó szőrzete a kormosodó hóesésben. Még egy hitvány karódarabot is tett a szétfeszített két sonka közé, hogy az alaposabban megpörkölődjék a tűzben.

- Ilyen az élet! - mondta nevetve Sztárayné, és már hordta is a forró vizet nagy kannában a konyhából, amire majd a disznó megberetválásánál lesz szükség. Kis Dániel a csizmaszárán fente a késeket, a nagy pelyhekben hulló hó lenyomta a füstöt, minden és mindenki fehér volt már az udvaron, leghamarább a náderesz, aztán a szilvafák, eperfák, de még a piros gyümölcsű ecetfa is, csak a láng volt lángoló, amely a megfeketedett disznó teteme felett táncolt, mert valóban oka volt az örömre. A disznó hasaaljából olyan falatok kerülnek

ki rövidesen, amelyektől elájulhat a veremben várakozó hordóskáposzta, de még a káposztafej is, amelyet négy részre vágva tettek el télire, hogy majd örömet okozzon a háznak.
- Csak majd a füstre vele! - mondta Kis Dániel, amikor a forró víz segítségével a sertés megborotválásához látott.
- Majd előbb a szükséges orvosságokat - felelt özvegy Sztárayné, amikor a gangra mutatott, ahol a fedett helyen egy papírzacskó-hadsereget pillantott meg Szent Mihály, aki ábrándos ember létére nem is gondolt arra, hogy mennyi minden kell a disznóöléshez. Nemcsak a hentes meg a kése, hanem talán minden fűszerszám, amit a boltban árulnak.
- Orjaleves ebédre, és természetesen karmenádli - figyelmeztette Kis Dánielt özvegy Sztárayné, amikor a fehérre vakart, sokszor leforrázott disznó felbontására került sor.

De a hentes régi ember volt, tudta a módját a dolgoknak. .. Ugyanezért egy darabot levágott a farkából, egy darabot a füléből a megpörkölt disznónak, és a darabokat tenyerén a háziak felé nyújtotta. Szent Mihály, mint akár gyermekkorában, a fülét választotta, amelyet ő fogott az eleven disznón.
- Hol van a fiatal tekintetes asszony? - kérdezte Kis Dániel, körülnézve Mathilde után.

A fiatal tekintetes asszony nem mutatkozott sehol, mert bánatára a konyhán a különböző, ilyenkor nagyon is sürgős teendőket kellett végeznie. Holtszomorú volt, mert sejtelme se volt a disznóölés ceremóniáiról, nem tanulta meg idejében a szertartásokat, amelyeket a későbbi életkorban nem lehet megtanulni. így tehát leginkább csak arra ügyelt, hogy legyen elegendő forró víz kéznél.
- Ó, Istenem, milyen szerencsétlen vagyok, a Mama megint elhódítja darab időre Szent Mihályt! - mondogatta a tűz mellett üldögélve, és a nagy fazekakra

felügyelve, amelyeknek rendeltetését nem tudta. Mert természetesen minden edény, amely a házban található volt, glédában állott a disznóölés napján özvegy Sztárayné rendelkezéséből.

- Rózsi, maga egy nagyszerű asszony! - mond Szent Mihály, a papírba burkolt fűszerszámok seregét megpillantva.

- Régen készülődöm a mai napra - felelt özvegy Sztárayné. - De most lássuk, hogy milyen belülről a disznó.

Így szólt, miután Kis Dániel ott állott, nagy késével a disznó hasa alját felhasítva, aztán felboncolva, minden részének kiszámítva a helyét, miután a disznó olyan állat, hogy minden porcikája jóízű.

- Várjunk, előbb egy pohár bort iszunk - mond özvegy Sztárayné a jó asszonyok gondosságával, a vejének, a hentesnek és magának töltve az idei borból, nagy poharakba a zöld cserépkancsóból, hogy a bor csaknem kiloccsant a frissen esett hóra.

De mégse loccsant ki, mert Kis Dániel egyetlen hajtással végzett vele sörtés bajsza alatt, csak krákogása mutatta, hogy a bor céljába talált.

A toronyban reggeli miséhez harangoztak, szél jött a fürdőház felől a hóeséssel, amely már kavargatni kezdte az addig egyenletesen hulló havat. Megkergette a szélesen elterpeszkedve érkező hópelyheket, mielőtt azok elfoglalták volna helyeiket a faboglyán, a kis faházikón, amely az udvar sarkában állott félrecsapott, bolondos deszkatetőjével (mert az ilyen építményeknek nem szabnak örök életet az emberek, pedig mindennap van rá szükségük), a kertben véges-végig, amerre a régen elszerencsétlenedett ribizli- és pöszmétebokrok nyúltak: viharosan fehér lett a mindenség.

- No, most benne vagyunk az igazi disznóöléshez való időjárásban - mond Szent Mihály, jó nagyot szippantva az időből.

Mellette állott anyósa, özvegy Sztárayné, fél kézzel vállára támaszkodva, mert majdnem egymagasságú volt Szent Mihállyal, amikor Kis Dániel a disznó felbontásához fogott, természetesen vigyázva a belekre, a gyomorra, amelyek majd a hurka és kolbász (és disznósajt) elkészítéséhez lesznek alkalmasak.

Özvegy Sztárayné, miután a párolgó disznó belsejébe pillantott volna, megelégedetten és reményteljesen, azon a drágalátos orgonázó hangján, amely úgy hangzott, mintha mindig valamely himnuszt mondott volna, így szólt Szent Mihályhoz:

- Miután személyzetünk nincs, és mi különben is mással leszünk elfoglalva: a belek alapos kimosását magára bízzuk, Mihály. Elvállalja?

- Nagyon szívesen, miután ma úgyse megyek hivatalba - felelt Szent Mihály, pedig tudta, hogy nem lesz könnyű dolga.

Kis Dániel hatalmasan dolgozott a disznón, míg a hó mind sűrűbben hullott.

Már fehér lett tőle Sztárayné menyecskésen bekötött feje is, pedig soha fiatalabbnak nem látszott, mint disznóöléskor.

(1933)

Hónapos retek kalandjai

Bármilyen mostohán bánik is velem sorsom, tavaszkor, minden tavaszkor azt mondja valaki, hogy: „szeretlek" - mond Szindbád (régi barátunk), és csendes megelégedéssel nézett az asztalterítőre abban a régi budai vendéglőben, amely nem messzire esett a Retek utcától.

Lélektudomány és a tapasztalat megállapítása szerint minden magányos vendég (mint Szindbádunk) asztalánál üldögél egy láthatatlan asztaltárs, akihez szavait intézhetné a magányos vendég: a láthatatlan asztaltárs a következőképpen válaszolt:

- Ez a szerelmet valló egyéniség bizonyára nem más, mint uraságod szabója vagy kalaposa, aki tavasz jöttével szíve érzelmeit elmondandja?

- Se nem szabóm, se nem kalaposom a tavasz, a tél elmúlásának kedves hírnöke, hanem „hónapos retek" őnagysága, mintha egy regénykönyv lapjairól lépne elém.

- Halljuk, mit mondott „hónapos retek" őnagysága? - kérdezte a láthatatlan asztaltárs.

- Azt mondta, hogy szeretlek - felelt Szindbád nem minden meghatottság nélkül. - Ugyanis a korai, tavaszi termények azok, amelyek leginkább elárulják érzelmeiket, mint akár a tapasztalatlan, fiatal nők elárulják magukat a szerelmi vallomásra.

Szindbád láthatatlan asztaltársa ekkor így szólt:

- Miután már megfelelő táplálékot szedett magába uraságod gyomra, levesek és húsok raktára lett; illendő, hogy a tavasz regényességeinek is áldozzunk, amely regényességek között (mint valamely évenként megújhodó „első szerelem"), a különböző ételszerelmek között nagy szerepe van a „hónapos reteknek".

- Annak a felejthetetlen, piros bőrű „hónapos reteknek", amely a kora tavaszi kert veteményeinek társaságában, az ő gyönyörűséges színével, ízével, friss, szűzies ropogásával úgy jön elénk, mint valóban az „első szerelem?" - kérdezte Szindbád láthatatlan asztaltársát.
- Igen - felelt az asztaltárs, akit lehetne Emlékynek is nevezni -, a „hónapos retek", különösen liptai túróval, puha sajttal vagy első sódarral keverve, mindig megteszi a maga szolgálatát. Én valamikor az élet gyönyörű körülményei, mint például a kirándulás alkalmával, mindig a „hónapos retek" (és hasonló tavaszi bolondságok) pártján voltam. Igaz, hogy a tavaszi időben nyúlványossá váló sajt sem ízénél, sem szagánál fogva nem csábít csókolódzásra. Ámde, ha pici, piros, az életörömtől dagadozó életörömök vidám, kis termetű emberek életkedvéhez hasonlatos boldogságával fogyasztjuk a tavasz első hónapjaiban szokásos piros retket a garnírozott „liptói" túróval - „hónapos retket" vajjal, szalámival vagy egyéb társasággal, akkor észrevehetjük, hogy életkedvünk éppen úgy beköszöntött, mint a megnevezhetetlen, gyönyörű tavasz, a „hónapos retek" idénye.
- Sok szó férhetne ehhez a megállapításhoz - mond Szindbád. - Csak maradjunk most annál a megállapításnál, hogy a „hónapos retek" liptói túróval körítve: vajon miért igényel még különösebb fogyasztási rendszert az egyéb ételeknél?
- Nagyon egyszerű a dolog. Mert tavasz van - felelt Szindbád asztaltársa. - Amint én ismerem a világot, úgy tapasztaltam, hogy annak a gömbölyded, hosszú bajuszú, különös ízű jövevénynek, amilyen a „hónapos retek" (amely egyesíti magában az élet minden ropogós, piros színnel, frissen, gyönyörűen ígérkező élvezetét beköszöntő tavaszkor, amikor a fekete föld alól oly tündökölve jön elő, mint az új élet), annak a meglepő jövevénynek - a

„hónapos reteknek" más célja is van a feltűnésen kívül. Igaz, hogy szeret csókolódzni; tavaszi hangulatot terjeszteni; szeret öreg kofaasszonyok sátraiban vagy tündöklő bolthelyiségekben, kerti földben vagy almos sárban, téltől tavaszig várakozni arra, hogy mikor jött meg az ideje. A nagyétű Szűcs Pátri vagy herceg Festetich Tasziló, Küry Klára mindig ropogós fogaival vagy az ország legnagyobb evője: bizonyos Földvári úr, akit sokan ismertek felejthetetlen cúgos cipőben a legjobb és leggazdagabban főző pesti éttermekből - a nagy-ehető Hadik Sándor vagy a kisétű, de változatos Szemere Miklós idejéből.

- Nagyon egyszerű dolog, mikor hosszú, fehér tél után a fekete földből kijön a retek. Életünk bús eseményeit a nagy hasú Szűcs Pátriban vagy a röpke, de zamatos Küry Kláriba vetett bizalmainkat még nem veszítettük el.

- A „hónapos retek", amelyet ismerőseink eddegéltek - vajjal vagy kaviárral, sóval vagy fekete kenyérrel -, a drágalátos piros, egészséges, a tavaszt jelképező, az újonnan jelentő életet hirdető „hónapos retek" régi sajtjaival felvonul, olyankor mindig a „hónapos retek" barátjára, a tatai, a régi Esterházyra gondolok, aki így szólt a „hónapos retekről":

- Szép volna, ha az emberek vágya teljesülne. De mit csináljunk a régi „retekkel", amely tavalyról itt maradt, és mindig az elmúlt esztendőt jelképezi?

- A téli retket ki kell dobni - feleltünk a tatai Esterházynak.

(1933)

Egy farsangi leves hiteles története

A csík kosárba kerül

A csík olyan naiv teremtés, hogy a róka a lompos farkával, az ember a nádcsomó téli virágjával megfoghatja, és kihozhatja a léken át a téli tavakból (tiszai kiöntésekből, nádasok befagyott vizeiből). Ez a naivsága a csíknak onnan ered, hogy a világtól távol, a halak társadalmán is kívül tölti napjait, sejtelme sincs az életről azokon a magányos helyeken, ahol róka ül a jégen, és azt a pillanatot lesi, mikor ereszthetí le a farkát a lékbe, hogy a csík tömegesen belekapaszkodhasson a vörös csalétekbe. Igaz, hogy a róka alattomosan nyomban abbahagyja a törvénytelen halászatot, ha nádvágó, jégvágó vagy más téli emberek közelednek, de a csíknak sorsán ez már nem sokat változtat, mert az emberek veszik át a róka helyét. A csík rátapad a nád bugájára, mint a róka farkára.

S így menthetetlenül a kasba, szatyorba, kosárba kerül, amelyet az emberek hordanak magukkal a csíkhalászathoz.

Ott van az ujjnyi nagyságú fekete halacska, amelynek ízéről sohase feledkezik meg, aki egyszer megkóstolta.

- No, lesz öröm a városban - mondják a téli emberek a maguk ködös hangján, mikor a kosarakat megtöltik a jég alól jött, bajuszkát viselő, igen fürge s eleven halacskákkal. Mert a csíkot nem eszi meg, aki fogja.

Megérkezés a konyhába

A legfinomabb csík a Felső-Tisza környékén terem, ahol a halak általában a leggyorsabbak, és így a legízletesebbek. A kecsege diktálja itt a tempót az

összes halféléknek, így a csíknak is, de mit ér szegény a gyorsaságával, ha már egyszer az emberek karjukra vagy hátukra vették, és belépnek vele a konyhába, ahol az asszonynép között mindig nagy felfordulást idéz elő a fekete halacskák megjelenése. (Majd mindjárt meglátjuk, miért.)

A csíkot ritkán árulják pénzért; ügyvédnek, orvosnak, hatóságnak, földesúrnak szokás ajándékba vinni, honorárium érte egy kis dohány, amelynek szállítási ideje ugyancsak egybeesik a csík idejével.

A csík hideg vízbe kerül a konyhán, és ott várja sorsát, amelyről most már a háziak gondoskodnak.

Mindenekelőtt megfelelő káposztáról kell gondoskodni, amelynek társaságában a csík megjelenhessen. Némelyek, s ezek vannak többségben, a káposztaleveshez ragaszkodnak a csík sorsában. Persze, annak a káposztalevesnek olyannak kell lenni, hogy már jóformán készen álljon, apróra vágott torzsákkal, levesekkel, a kellő húsokkal, malac körmével, kis csülökkel, dagadóval, egy-egy darabka kolbásszal, a kellő csontokkal, amelyekről ugyan főzés közben lemállott a hús, de a csontokat megszopogatni nem ártalmas, sőt a jó fogúaknak megrágásuk is ajánlható. (Farsangban a sok tejen hizlalt pulyka, kappan, bárány és borjú korszakában, amikor a kényesebbek a tejen hizlalt borjúból még sonkát is főznek - farsangban aztán olyannak kell lenni a káposztalevesnek, hogy az minden igényt kielégítsen. De a csíkos káposztaleveshez pláne szükséges, hogy tartalmassága mellett is bő leve legyen, amiről a jó háziasszony úgy gondoskodik, hogy utánatöltögeti a káposztalét.)

De levesen kívül készítenek másféle ágyat is a csíknak bizonyos házaknál. Láttam már töltött káposztát, igaz, hogy csak lakodalomban, amelyben még csíkot is főztek. Más, közönségesebb káposzták se idegenkednek a csíktól, de mi már csak maradjunk a bő levű káposztalevesnél, amely ott forr, fortyog,

párolog erős tűz alatt a tűzhely közepén, minden fazékfedél-emelésre rendkívüli szagokkal látja el a házat, még az utcán elmenők is megállnak a jó káposztaleves illatára. (Hátha még tudnák, hogy csík is kerül belé!)

Az elevenen való megfőzés

Kevesen próbálták, mit jelent az elevenen való megfőzés, de a csík ezt minden farsangban megpróbálja, amikor asztalra kerül. Mikor legforróbb a leves, mikor izzik a vaskarika a káposztafazék alatt: akkor ütött a csíknak utolsó órája. Kiveszik őket a hideg vízből, és ahogy vannak, egyszerre a lihegő levesbe öntik őket...

Hej, micsoda zenebona kezdődik erre a konyhában!

A néma csík, amelynek hangját eddig még a halakkal beszélgető bibliai szentek sem hallották, a néma halacska a tüzes levesbe jutván, egyszerre megszólal, mégpedig olyan cincogó, visító kiáltással, mintha kisgyermekek sikoltanának segítségért. A visítás halk, fájdalmas zümmögésbe merül egy másodperc múlva, de ez az idő éppen elegendő az érzékeny asszonynépnek, hogy kimeneküljön a konyhából, százfelé futamodván a fájdalmas hang elől. Csak a tapasztalt öregasszonyok maradnak a káposztásfazék mellett, mert azt magára hagyni mégsem illik, mikor ilyen nagy munkát végzett, pillanatok alatt végezvén félszáznyi vidám, fürge életecskével.

És a tapasztalt asszonyság a kanalával meg is ütögeti a fazék oldalát, mintegy jelezvén, hogy a tálalás ideje elkövetkezett, a fazék félrevonul a lobogó tűzről, és csak oldalvást pöfög, fortyog, duruzsol nem mindennapi tartalmával.

A leves elfogyasztása

Most már csak az kell, hogy megfelelő száj is akadjon a leves elfogyasztásához.

Nagyon jó, ha olyan emberek ülik körül az asztalt, akik idejüket idáig a szabad levegőn töltötték, mondjuk, nagyobb szánutat tettek a hóesésben, vagy vadászaton jártak. Kipirultak a hidegtől, éhesek, mint a farkasok, ugyanezért zsebkésükkel kenyérszeleteket vagdosnak, amelyeket megsóznak, megpaprikáznak. Így várják a káposztalevest.

És kenyérmajszolgatás, esetleg otthon főtt pálinka fogyasztása közben az asztalra kerül a piros leves, tarkázva a fekete csíkocskákkal, amelyek olyan engedelmesen indulnak el útjukra az első kanalakkal, hogy az emberek felkiáltanak:

- Tavalyi farsang óta nem volt ilyen leves az asztalon.

- Nem is lehet ez mindennap - feleli a bölcs ember, aki ott ül minden asztalnál.

(1933)

Mit ebédelt Ferenc József?

(A bécsi csonthús legendája)

Egy jó falatért nem lehet sajnálni az utat

Végre vegyük vizsgálat alá a „bécsi csonthúsnak" a dolgát, mert még mindig vannak vendéglők Pesten (amelyek különösen tiszteletreméltó múltra tekinthetnek vissza), vannak vasúti állomások, különösen az ország nyugati határa felé vivő útvonalon, ahol a restaurációban, az állomási vendéglőben, amelyeknek étlapján délidőben a szokásosnál nagyobb betűkkel szerepel a „bécsi csonthús".

Családi háztartások köréből hallottuk, ahol egyébként minden lehető erőfeszítéssel azon vannak, hogy a családfő étvágyas kedve kielégüljön, tehát komolyan igyekeznek a Páter Familiárisz gusztusa szerint megszerkeszteni a mindennapi ebédet - családi háztartások körében mondják, hogy a „bécsi csonthússal" még napjainkban is ugyanazt a küzdelmet vívják a magánháztartások, mint akár a régi időben, amikor jogosan törvényszerűleg és versenyképességének teljében méltán volt ellenfele minden háziasszonyi igyekvésnek a „bécsi csonthús".

Nézzük meg, hogy milyen volt ő abban az időben, amikor kedvéért, egy jó hangulatú ebéd, egy alaposnak látszó étvágy mulattatására érdemes volt eljárogatni olyan vendéglőkbe, amelyek különben nem estek útba, de közismertek voltak marhahúsukról - vagy pedig néha vonatra ülni reggel (a kettes számú gyorsvonatra), hogy már a déli harangozás előtt ott ülhessen az ember a Sachernél, a Cáriban vagy Meissi és Chandosznál, vagy az Imperiálban, ahol a híres marhahúsokat árulták. Az egyes számú vonat délután

öt órakor jött Budapestre, addig komótosan meg lehetett ebédelni (marhahúst fogyasztani), a bécsi ismerősökkel megbeszélni az eseményeket, sőt esetleg egy kávéházban is üldögélni, amelynek ablakai a Ringre nyílnak. Nézzük, milyen volt akkor a marhahús, amikor Pesten szakemberek komolyan vitatkoztak arról, hogy vajon a „Braun"-nál vagy a „Panni"-ban, a „Kürt"-ben vagy a Szikszaynál adják a legjobb leveshúst. És nézzük meg manapság a „bécsi csonthúst".

Sáborszky és Társa szerepe

Készülődni kellett hozzá, mint valamely ünnepélyhez. A legtöbben már a szakértő öreg pincérrel beszélték meg, hogy a marhának melyik része kerül ma terítékre. A bordás rész meglehetősen omlósnak volt mondható - különösen akkor, ha kellő időig főtt, és a csontokról szinte magától válott le a zaftos hús - míg a késsel metélésre való lapockarészek ugyan táplálóbbak voltak, de néha keménynek, inasnak bizonyultak. Sokan a szegyrészeket is szerették, mert természetszerűleg puhára főttek, de nagyon sok hívük volt az úgynevezett „spitzhúsoknak", ezeknek a vékonyra szelt falatoknak, amelyek paradicsommártással mindig megtették a magukét. (A délelőtti „tányérhúsokról" most nem beszélünk, nagyon elkalandoznánk témánktól - a bécsi csonthúsokról van szó igazában.)

Ferenc József az igazi „csonthúst" szerette, és ette is majdnem élete végnapjáig.

Ez a hús a Hofburg-beli dolgozószobájában, a kihallgatási szünetek között, de Budán, sőt másfelé is (mert elég vagyonos ember volt, hogy ezt a luxust megengedhesse magának), többnyire magyar marhából való volt, amelyet

Sáborszky és Társa, hajdani híres marhakereskedő cég liferált a bécsi udvari konyhának. Voltak ugyan mészárosok is, akik a levágott marhát kellően feldolgozták, de az élő marhát Sáborszky és Társának, két bécsi kereskedőnek kellett szállítani, mégpedig Magyarországból. Sáborszky és Társa természetszerűleg gulyaszámra vette a marhát Magyarországon, amelyet régi szokás szerint gyalogos emberekkel hajtatott fel Bécsbe. A marha ugyan utazás közben leromlott, mégis „hizlalt" marhahús volt a neve, amikor a kereskedők forgalomba hozták. Mire a Hortobágyról, Nyírségből vagy más távoli országrészekből a gyönyörű magyar ökrök megérkeztek a bécsi külvárosba, ahol Sáborszky és Társa emberei várták a szállítmányt, persze felényire apadt a gyalogszerrel hajtott marha kiadóssága, de Ferenc Józsefnek még így is ízlett.

A magyar marhának nincs párja a világon. A hagyomány szerint Árpád honfoglaló hadai hajtották a szarvasmarhákat Ázsiából... A hagyományok tiszteletben való tartása mellett idézzük Sáborszky és Társa, régen elmúlt bécsi marhakereskedő cég feljegyzéseit, amely a bécsi vásáron a magyar marha árusításával érte a legnagyobb üzleti sikereit.

A „bécsi marhahús" körülbelül ötvenesztendős fogalom (vagy tán régibb), Ferenc József és monarchiája nagyon segített, hogy a Magyarországon „tehénhúsnak" vagy „ökörhúsnak", „leveshúsnak" vagy röviden „főtt húsnak" nevezett eledel népszerű legyen, és költői szülessenek.

Egy és két óra között

Ferenc József mindennapi marhahúsát a következőképpen fogyasztotta el.

Bármiként alakultak a napi teendők, kihallgatások, miniszterekkel, politikussal: politikai viszonyokkal való bajlódások; új bárók kinevezései;

valamint a hadseregben szükséges változások teendői: Ferenc József déli egy órakor szünetet tartott. Nem is lehetett volna ez másként olyan férfiúnál, aki egész életében reggeltől délig dolgozott. A pihenés joga megilleti a birodalmak urait is. Pláne Ferenc Józsefet, aki egy (újra) elképzelhetetlen monarchiát tartott rendben.

A király tudvalevőleg hajnalban kelt, amikor csupán családi kávé (kuglóffal) volt a tápláléka, délig körülbelül egyhuzamban dolgozott, déli harangozáskor korsó sört ivott, és többnyire tormás virstlit hozatott az irodájától nem messzire eső kisvendéglőből; a kihallgatások, tanácskozások tovább folytak a dolgozószobában; minden régi, megbízható ember a helyén, a magyar miniszterek váltakozva jártak az osztrák miniszterekkel, horvát képviselők, magyar püspökök, új és régi nemesek, ortodox papok, nemzetiségi vezérek és külföldi hercegek, akiknek egy császárral dolguk van, üldögéltek az előszobában.

Néha a pápai követ, akit külön kellett fogadni, különösen a magyar egyházpolitika idejében, amikor az öreg Wekerle, ez a nagy terjedelmű pesti úriember ostromolta mindenféle lehetetlen kívánságokkal a császári dolgozószobát. Agliardinak hívták a pápai nunciust, bizonyosan felvették arra a listára, ahol az egyház vértanúit jegyzi fel, mert Agliardi bőséges támadásokban részesült az akkor fénykorát élő budapesti liberális sajtótól.

Azonban még a pápai nuncius megjelenése és várakozása se akadályozta meg Ferenc Józsefet abban, hogy ebédjét, szokásos „bécsi csonthúsát" egy és két óra között elfogyassza. Nem is annyira étvágyasságból, hanem leginkább azért, mert szerette a rendet maga körül.

Mind kevesebben élnek már azok közül, akik I. Ferenc József körül személyes szolgálatot teljesítettek, de bizonyos hagyományok (elbeszélések,

legendák) révén a szokásos ebéd lefolyását így lehet visszaidézni a múlt időből.

A herceg és a csonthús

Éppen a bosnyák mohamedán küldöttséggel végzett őfelsége, mert a bosnyák mohamedánok - Hilmi efendi, a reisz ül ólema, Nezir efendi, Nureddin efendi, akik a cs. és kir. szarajevói konzul (Oliva Carlos) vezetése mellett minden esztendőben elhozták a bosnyákok és hercegócok hódolatát Ferenc József elé - a bosnyák mohamedánok mindig különös fogadtatásban részesültek az udvarnál. Most is csaknem félóráig vették igénybe az uralkodó idejét, míg nagy hajbókolások után (háromszor hajoltak meg, háromszor tették a homlokukhoz kezüket) végre eltávoztak.

- No, Pápay, ki van még odakint? - kérdezte a visszamaradott kabinetirodai főnököt Ferenc József.

- Báró Sennyey Pál és gróf Apponyi Albert, felséges uram. Most lettek konfráterek az aradi minorita atyáknál...

- A konfráterek várhatnak!

Ez a válasz azt jelentette, hogy a kis tábori asztalkát, amelyen Ferenc József hivatali dolgai közepette ebédelt, meg lehet teríteni, jöhet a gébelfrüstök után az ebéd, amelyet okos ember akkor se mulaszt el, ha nincs is valamely különösebb étvágya (legfeljebb izgalmas zergevadászaton a tiroli hegyek között).

A hagyományok azt mondják, hogy ezelőtt ötven esztendővel (1833-ban), amikor herceg Hohenlohe-Schillingfürst volt Ferenc József főudvarmestere, a herceg nem engedte meg, hogy más szolgálja fel az ebédet a bécsi Hofburg vagy a budai Vár dolgozószobájában, mint ő maga személyesen. Igaz, hogy

ilyenkor az egész családot kellett pótolnia, mert a királyné rendszerint lovagolni járt a déli órákban. Mária Valéria, a legkedvesebb, akivel Ferenc József talán legszívesebben ebédelt volna, kikocsizott. Rudolf és Stefánia vizitekbe, dezsönékre járt a megfelelő családokhoz. Ferenc József egyedül ebédelt, és ezt az alkalmat sohase mulasztotta el Hohenlohe-Schillingfürst herceg, hogy ura körül tevékenykedjen. A herceg már idősebb úriember volt, amúgy is komoly versenytársai voltak az úri gazda kiszolgálása körül, így Fratricsevic Ignác lovassági tábornok, a magyar testőrség kapitánya, aki minden alkalmat felhasznált, hogy szolgálatkészségét ura előtt bizonyítsa, Mandel báró, a főhadsegéd, aki a kocsiban mindig Ferenc József mellett ült; Christalnigg gróf, a szárnysegéd, aki mindig a szomszédos szobákban alkalmatlankodott (talán hallgatódzott) és főként báró Popp vezérőrnagy, a katonai iroda főnöke, aki mindennap a legaggodalmasabban és a legnagyobb fontosságával informálta az uralkodót a monarchia katonai állapotáról. Valóban nem csodálható, hogy a főudvarmesternek legmagasabb rangja mellett is saját lelkiismerete és ambíciója megnyugtatására lakáji teendőket kellett vállalni ura kiszolgálása körül.

- Ugyan, herceg! - mondta Ferenc József a vénülő szolgának, mikor az a „bécsi csonthúst" az asztalkára tette.

Szép darab marhahús volt

Bizonyára készült előbb belőle leves is, amelyet pirosan, sáfrányosan, zöldségesen és hosszú laskával az inasok szobájában helyeztek asztalra tizenkét óra előtt öt perccel, hogy arra az időre, amikor a harangszó rákezdi verseit, mindenki elfoglalhassa helyét a sárga abrosszal terített, hosszú asztal

mellett, és meghallgassa az udvari káplán, komornyikok és testőrök, kapusok és burgzsandárok gyóntatójának áhítatos imádkozását. Kriegsau udvari káplán úr sohasem engedte meg a tányérok és evőeszközök csörömpölését, a leves szürcsölését és a szokásos marhahús fogyasztását az udvari személyzetnek azelőtt, mielőtt imáját elmondta volna. Kincs az ilyen káplán az udvarnál, ahol természetszerűleg évszázados fegyelmet és hagyományt kell tiszteletben tartani. Már az első Ferdinánd és Lipót és Ferenc császárok alatt így imádkoztatták meg ebéd előtt az első Kriegsau plébános urak az inasokat, habár a cselédség igazában sohasem rajong a leveshúsért. Ferenc József magában ebédelt.

Levest férfikorának derekán nemigen fogyasztott, mert a gyermekek és öregek tápláléka nem volt szimpatikus előtte. Különben is lehetőleg kevés folyadékot fogyasztott, ellentétben sok környékbeli királlyal, így az orosz cárral, az akkori német császárral (a gégerákossal), Obrenovics Milánnal, a román királlyal és más európai fejedelmekkel. Inkább Viktória angol királynő példája tetszett neki, aki a legegészségesebb életet élte...

(Pohár [vagy korsó] sörét már megitta ebéd előtt, mint egy bennszülött bécsi úriembernek kötelessége, amikor döngetni kezdik a söröshordókat a birodalom fővárosában, ebédre inkább bort ivott.)

Igaz, hogy ez a marhakacsa, amelyet bordáival, zöldségeivel, alatta úszó levével, tálnyi ecetes tormájával télen-nyáron mellékletül adott és „fiatalhagymájával", tegnapi kenyérmellékletével és még paradicsommártásával a főudvarmester Ferenc Józsefnek szervírozott - nem volt mondható a legszárazabb eledelnek. Úszott saját levesében, egy magyar ökröt főztek meg mindennap, és ennek a húsnak a legérdemesebb részét természetesen Ferenc Józsefnek tálalták.

Marhahúst (mint akár halat) legjobban egyedül fogyaszthatni, csak a baromfiakhoz, vadpecsenyékhez, a konyhaművészet mesterséges remekeihez, így a tavaszi szalonkákhoz kell társaság, akivel a fogyasztó az étel minőségét megbeszéli. De a marhahús természetes ízével hat, és porcikáihoz, amelyek kóstolgatva kezdődnek, még az ecetes torma se a legfontosabb társaság, legfeljebb a só. Az első falatoknak kell megmutatni: vajon érdemes-e mind beljebb hatolni a bordák közé (sőt a bordák alá), ahol a színhús remegve, zaftosan és forrón várja megmártását a hideg, ecetes tormában vagy a forró paradicsommártásban. A marhahússal nem lehet beszélgetni, neki magának kell kitenni magáért messzi földről jött ízével. Igaz, hogy fontosak a különböző zöldségek, így tavaszonként az új karfiolok, karalábék, répák, sőt kelkáposzták és petrezselymek a hús környékén, a krumplik és fiatal hagymácskák, amelyeket külön kell megrágni és elfogyasztani, és utánuk egy kanállal a hús alatti levesből vagy a paradicsommártásból fogyasztani... Igaz, hogy fontos a háromdecinyi fehérbor is, amely kristályüvegecskéjében csihogva gibicel a csonthús elfogyasztásához; a kenyér, amely puhára pirítva esetleg velős csont tartalmát várná, de velős csontot nem lehet enni mindennap, mert a marhavelő igazában megterheli a gyomrot. (Délután pedig jön Simor János, az esztergomi hercegprímás, aki mindig valamely újabb dolgokkal zaklatja az uralkodót, és megtagadni alig lehet valamit a kedves bíbornoktól.)

„Nem csinált a húsevésből kultuszt"

Vajon munkába vette a bécsi csonthús bordáit I. Ferenc József is, mint a csonthúsoknak igazi barátai szokták?

Amikor az omlós húsok elfogyasztása, a leveszöldségek és a garnírungok elfogyasztása után, a leves kikanalazása után még a bordákat is szokás széttördelni, hogy a csontmelléki húsocskák is megtalálják a kedves szájízeket? Nem valószínű, hogy Ferenc József elfoglaltsága közepette ráért volna ilyen aprólékos munkára: ezenkívül az udvari konyhából valószínűleg akkora porció leveshúst küldött a konyhamester az uralkodó asztalára, hogy az jóllakhatott a színhússal.

(Habár némelyek azt mondják, hogy a bécsi csonthúsnak nem is a hús a titka, hanem a csont. Igazi csonthúsbarát a színhúst levágja, és féloldalra helyezi mindaddig, amíg a csontokkal nem végzett. Különösen hangzik ez, de így van: az igazi csonthúsnak a csontmelléki része izgató igazán. Hiszen elmegy közben egy-egy falat remegő színhús is a többi között a villa hegyén, de a legmulatságosabbak mégiscsak azok a húsfoszlányok, darabocskák, amelyeket késsel kell lekapargatni a csontokról és esetleg, apróságuknál fogva kanállal [és paradicsommártással] a szájban elhagyni. Már láttam olyan csonthúsbarátot, aki a színhúst a tányérján vagy a tálban felejtette, de a csontokat simára tisztította.)

Ferenc József, mint bölcs emberhez illik, váltakozva evett a színhúsból és a csontmelléki részekből, hol ecetes tormát, hol paradicsommártást használván az étel ízesítéséhez. De ha velős csontot is szolgáltak fel a hús mellé, természetesen a velős csontnak adott előnyt, mint akár legnévtelenebb alattvalója birodalmában.

Egy igazi csonthúsbarát előtt nem is lehetett ideális az a körülmény, hogy a csengetésre a csonthús, amely oly nagy várakozást keltett, csak félig elfogyasztva került ki Ferenc József dolgozószobájából. „Nem csinált a húsevésből kultuszt!" - mondták róla azok, akik a marhahúsevésből szinte vallási szertartást rendeztek.

...Csak pénteken változott a felséges úr programja, valamint vasárnaponként, amely napot jó polgár létére ő is családja körében szeretett tölteni. (Ha sürgős ügyek elintézése végett be is ment dolgozószobájába, csak délfelé szokta ezt tenni vasárnap. Kossuth Ferencet és a koalíciót egy vasárnapi napra rendelte magához, mielőtt kinevezte volna. Azt mondják, ezt nem bocsátotta meg a koalíciós uraknak, akik miatt a vasárnapját fel kellett áldoznia.)

Más az íze...

Az idők változtak; napjainkban senki se biztathatja magát se a Jockey-clubban, se a pesti kiskorcsmában azzal az étvágygerjesztő gondolattal, hogy azért eszünk „bécsi csonthúst", mert Ferenc József is ezt látja jónak fogyasztani.
(Mint ahogy a virzsíniaszivart is az ő kedvéért szívtuk.)

Azóta a csonthús is sokat vesztett jelentőségéből, amelyet életünkre gyakorolt. Nem is járunk el utána más városrészekbe, de a kedvéért aztán vonatra ülni már igazán nem szokás. Régimódi vendéglőben, ahol a „bécsi csonthúst" ma is nagy betűkkel írják az étlapra, bágyadtan intünk:

- Úgyis meddő kísérlet maradna, ellenállni neki - mondjuk, de már nem rajongunk és lelkesedünk érte. Más az íze a húsnak. A csontnak. Talán mert nem tudjuk kellően megrágni.

(1933)

Régi Magyarország csemegéje

Még én is hallottam a szíves meghívást:

- Snepfet eszünk holnap, legyen szerencsénk vacsorára!
- Ki lőtte a snepfeket?
- Ki más, mint Szent Mihály? (Vagy Szent József, ahogy a családban az apát nevezték, akinek kötelessége volt minden jóval, így tavaszi szalonkával ellátni familiáris és baráti körét.)

Holott Mihály (egykor Miksa) vagy József (egykor Jóska) már öreg úriember volt a régi Magyarországon is, nem könnyen állt a nedves, még hóleves márciusi erdővágásban, amely felett a vándorló szalonkák, dél felől jövet, egy másodpercnyi idő alatt elvonultak, mindig a vizesebb, mocsarasabb területet keresvén, ahol majd tanyát vernek. Se Mihálynak, se Józsefnek nem tett valami nagy egészségi szolgálatot a nedves tavaszi estében vagy hajnalban való vadászles, de mit is gondolkozott volna ezen az ember, mikor „nóbel passzió"-ról, úri kedvtelésről és a régi urasági életünkhöz hozzá tartozó szalonkalesről volt szó március közepe, tavasz jöttének tájékán? A fiatalok elmentek tavaszi sétákra fehéredő fák közé (később a háborúba), míg a meglettebb úriemberek snepfvadászattal ünnepelték a tavaszt.

Napjainkban mind kevesebbet hallunk a tavaszi szalonkáról (amely nem is túlságosan ízletes, még ha a belével együtt tálalják is, ami az ínyencek öröme). A konyhai művészetek nagyjai, így a szakácskönyv kitűnő szerkesztői ugyan tartják magukat a hagyományokhoz, amikor az „Oculi" körüli napokban nem mulasztják el figyelmeztetni közönségüket az ilyenkor szokásos szalonka élvezetéről, de mindig többen és többen járnak közöttünk olyan emberek, akik

még sohasem ettek szalonkát, és még csak nem is kívánkoznak annak megízleléséhez. Legyintenek, ha a régi világbeli szalonkaevés szóba kerül. „Kenyér legyen, ne szalonka, mert a szalonkával még senki se lakott jól" - mondják, és a másik oldalukra fordulnak a Mihályok és Józsefek, mert már ők se Miskák, se Jóskák, mióta az élet oly rettenetesen elkomolyodott felettük.

Bár, mondom, nem divat a szalonkáról beszélni, meg kell emlékezni a sarat kedvelő, hosszú csőrű vadmadárról még napjainkban is, mert a szép múlt időnek (a háború előtti Magyarországnak) némi glóriája jelenik meg annak homlokán, aki elmondhatja:

- Én még ettem szalonkát. Én még lőttem szalonkát.

A snepf itt repül most is az erdővágások felett a maga tavaszi vándorútjában, mint ama beláthatatlan idők óta mindig, mióta madarak vannak a világon és Magyarországon... S máris hagyomány, legenda, mese lett volna belőle, amelyről csak az öregeknek szabad beszélni?

A régi vadászati naptárak ugyan engedélyezik márciusban a siketfajd és nyírfajd lövését is, de vajon hallani napjainkban a siketfajd- vagy a nyírfajdpecsenyéről? Legfeljebb az állatkertet látogató gyerekek beszélnek e különös madarakról.

A kor történelmének pulzustartói már régen megállapították, hogy valamely egészen új korszak, mint akár a vízözön utáni következik a huszadik században az emberiségre.

A megálmodhatatlanul következő események az emberiség pulzustartóinak adnak igazat. Vajúdás, nyögés, betegség az egész világ.

De most felmerül a kérdés, hogy felgyógyulván a világ a bajokból merre fordítja a szekere rúdját.

Lehetséges, hogy valamely egészen új rendszert talál ki a dolgok rendbejövetele után, de sokkal valószínűbb, hogy ott folytatja a dolgokat, ahol

1914-ben abbahagyta. A béke, szabadság és emberi jólét ápolását. Igaz, hogy akkorára elmúlik az a nemzedék, amely még a békét látta és élvezte, de talán akkor is akadnak majd tudósok, akik március közepén felkiáltanak:

- Hopp, itt van a szalonka vándorlásának ideje. Illik, hogy szalonkát együnk.

S az új, jövendőbeli Miskák és Jóskák megint csak elindulnak az erdővágásokra, felhúzzák a vízálló vadászcsizmákat, megállnak leshelyükön, és ma még százfelé, a gondok rengetegébe tévelygő gondolatukat egyetlen dologra irányíthatják: vajon húz-e a szalonka az erdő felett?

A szalonka húz, és a régi barátságos meghívás megint elhangzik:

- Legyen szerencsénk holnap vacsorára. Snepfet eszünk.

(1933)

Mit igényel az ember az élettől?

Levél a szerkesztőhöz

A nagy író hátrahagyott írásaiból

Mélyen tisztelt Szerkesztő Barátom! A mai igénytelen ember után bátor vagyok emlékezetedbe idézni, mint valamely délibábot, amelyet félig álmélkodva láttunk valahol, azt a békebeli úriembert is, aki helyzeténél fogva megfelelő igényekkel lépett fel az élettel szemben:

szeretett frissen, üdén, lehetőleg mindennap megfürödve, borbéllyal érintkezve, ragyogó fehérneműben és dohányszagmentes ruhában, váltakozó cipőben, sőt az időjáráshoz szabott kalapban elindulni otthonából; mindennap felvidámodva kezdvén az életet, bizakodva szállott be a sarkon álló komfortábilisba, a reggeli utáni szivarjának füstjét szép karikákban engedte ki a kocsi nyitott ablakán, nézdelte a reggelenként megújhodott várost, a tiszta utcákat, a májusi lombokat, a barátságos, friss arcokat, a dolgaik után sietők ruganyos lépteit; elgondolkozhatott, hogy az élet tulajdonképpen mindennap kezdődik, a szegényekből egy szerencsés ötlet révén másnapra gazdag emberek lehetnek, egy jó találkozás megváltoztathatja a sorsokat, egy mosoly, egy barátság, egy vonzalom felfrissítheti a legpetyhüdtebbeket is; szeretett hivatalába menni, boltjába megérkezni, üzleti íróasztala mellé ülni, mert körülbelül tudta előre, hogy főnökétől csak megelégedést kifejező nyilatkozatot hall, a boltjában a vevők már elkezdték mindennapi látogatásaikat, az íróasztalán olyan leveleket talált, amelyekre kellemes volt válaszolni; szeretett napközben sétát tenni a városban, hogy megnézhesse a

legutolsó divatot, a kedves embereket, sétálás közben fecsegni nőkkel csekélységekről, és az utcai kirakatok áruiból megvásárolgatni a kedvére valókat; szerette megtudakolni, hová lehet kora tavasszal elutazni, hogy megelőzze az időjárást, esetleg beállott az Egyiptomba kirándulók közé, de akkor már bizonyosan tudta, hogy a közelgő nyarat mely fürdőhelyen töltendi, ahol a meghatározott napra várta szállása; szeretett ebéd után lepihenni, délután hölgyekkel kirándulni a tavaszi budai hegyek közé, amikor az egyfogatú bérkocsit kétfogatú pótolta, mert hölggyel ilyenbe kell szállni, felvidulni a természet szépségein, a nők csacskaságain, a kirándulóhelyek uzsonnáin, majd estve átöltözni a színházi előadáshoz vagy a megszokott vacsorához, a klubban vagy a Duna-parti hotelben; szeretett álmodozni arról, hogy ez vagy amaz a terve beválik, és megvásárolhatja azt a kis budai palotát vagy Andrássy úti házat, ahol megfelelő nyugdíjas korában, a világtól kissé félrevonultan, csupán régészeti, művészeti, irodalmi hajlamainak áldozva, antik tárgyakat, kiszemelt képeket, régi, jó könyveket vagy ritka perzsaszőnyegeket gyűjtögetve, barátságos környezetben, mindig inkább a holnapnak élve, mint a mának, jó konyha, jó pince mellett, adósságok terhe nélkül töltheti életét, amelynek befejezésére nem is számított; de ha mégis elkövetkezett volna valamely olyan idő, amikor rendelkeznie kellett lelkéről, nem mulasztotta el az engesztelő gyászmisék megrendelését, lehetőleg személyesen is ösmert plébánosuknál, valamint a földi javairól való intézkedést több napon és éjszakán át megkoncipiált végrendelkezésben, amikor pontosan felsorolta ingóit és ingatlanait, amelyeket az életben gyűjtött, osztozkodott családjával, hozzátartozóival, barátaival, a jótékonysági egyletekkel, akadémiával, társadalmi szövetséggel és mindenkivel, akivel az életben kellemes összeköttetése volt. Voltaképpen nem akart mást az élettől, mint azt gondtalanul eltölteni, és barátságos emléket hagyni maga után. (1932)

A fűszerekről

Hát azt a tormát nem ismeri, amit paprikás-, uborkás-, céklásüvegekbe szoktak elrakni? Aminek aztán télidőben olyan íze lesz, hogy az ember megbékül az egész világgal? Mindig mondtam én, hogy itt nem értenek a konyhavezetéshez, hiába talpal a fogadós reggeltől estig, a pincétől a padlásig. Azért jövök ide komplett felszereléssel, ha enni akarok. Az egyik mellényzsebemben van a piros száraz paprika, amelyet a bicskámmal rámetélek minden ételre vagy ételbe, ami elém kerül, mert ez a paprika olyan erős, hogy még azt az ételt is megjavítja, amitől másnapra hasfájást kaphatna az ember. A zsebemben van az a kisfejű vöröshagyma, amellyel egyetlen harapással lehet végezni, de nem mondom senkinek, hogy hol lehet őt beszerezni, mert akkor odatódulna az egész város. Itt van a mellényzsebemben a valódi fokhagyma, amelyet olyan kereskedőnél szoktam vásárolni, aki biztos tudomásom szerint személyesen jár Makóra. Van nálam mindig valódi külföldi bors, amely nélkül vese velővel el sem képzelhető, és a felöltőmben mindig akad olyan kis mustárosüveg, amilyen a vendéglőben bizonyára nincs, mert a vendéglős urak lusták elfáradni olyan helyekre, ahol a legjobb portékát mérik.

(1932)

Receptek

Sült tökkarikák

Tökkarikákat sózva, kevés borssal lisztben megforgatunk. Simán vagy palacsintatésztában sütjük ki. Tejfölös kapormártás vagy paradicsomsaláta való hozzá.

Suhantott leves

10-15 dkg füstölt szalonnát kis kockákra vágunk. Gyengén megpirítjuk. Késhegynyi pirospaprikát teszünk rá, majd felereszt jük. Annyi kávéskanál tarhonyát teszünk bele, ahány személyre főzzük. Tejfellel tálaljuk.

Marinírozott hal

Erős ecetes vízbe borsot, babérlevelet, sót, karikára vágott vöröshagymát teszünk. Felforraljuk, majd a kihűlt rántott haldarabokra öntjük. Tálaláskor kevés olajjal meghintjük. Hidegen tálaljuk.

Lerakott kel

Jól megmosott kelt sós vízben megfőzünk. Szitán lecsöpögtetjük. Negyedekre vágva, levelekre szétszedve vajjal kikent, tűzálló tálba rakjuk. A sorok közé kis vajdarabokat teszünk. A tetejére bőven öntünk tejfelt, és szórunk zsemlyemorzsát. Sütőben 15 percig sütjük.

Tejfeles kelbimbó

A jól megmosott, sós vízben megfőtt kelbimbót tűzálló tálba tesszük, vajat, tejfelt, zsemlyemorzsát teszünk rá. Kb. 15 percig sütjük. Tálaláskor finom rá a reszelt parmezánsajt.

Tojásos burgonya

1-2 kg megfőzött, megtört burgonyát 3-4 kemény, apróra vágott tojással keverünk össze. Olvasztott vajjal vagy zsírral jól összekeverjük. Bármelyik salátával kitűnő.

Paradicsomos padlizsán

A meghámozott padlizsánokat kockára vágjuk, és pár karikára vágott paradicsommal, vöröshagymával együtt sózva, borsozva, saját levében födő alatt megpároljuk.

Almás rizs

A rizst szokásos módon megfőzzük tejben. Közben beleteszünk apróra vágott almát, édesítőt, reszelt citromhéjat, esetleg kis fahéjat.

Savanyú tojás

Sűrű, barna rántott levesbe babérlevelet, édesítőt, esetleg kevés majoránnát teszünk. Forrás alatt, személyenként 1-2 tojást ütünk bele, óvatosan, hogy egyben maradjanak. Végül kevés ecettel vagy citrommal savanyítjuk. Előételnek vagy hígabban levesnek kitűnő.

Tűzdelt vesepecsenye

A vesepecsenyének néhány napig jégen kell állnia. Besózzuk, füstölt szalonnával megtűzdeljük. Zsírral kikent tepsiben puhára sütjük. (Sütés közben gyakran meglocsoljuk.)

Paradicsomos csirke

A csirkét megtisztítjuk, feldaraboljuk és szalonnaszeletekkel pároljuk. Sózzuk. Mikor már majdnem kész, középsűrű paradicsommártást öntünk rá, s még kicsit pároljuk.

Túrós pogácsa

Egynegyed kg lisztből, ugyanannyi átpasszírozott túróból, ugyanannyi margarinból, kevés sóból, 1 dkg tejben áztatott élesztőből tésztát gyúrunk. Jól kidolgozzuk, háromszor kinyújtjuk, közben-közben pihentetve. Majd ujjvastagra nyújtjuk, kiszaggatjuk és félórai pihentetés után kisütjük.

Mandulás rudacskák

15 dkg vajat, 15 dkg cukrot, 15 dkg lisztet és 15 dkg hámozott, darált mandulát addig gyúrunk, míg nyújtható lesz. Fél cm vastag rudacskákat vágunk. Megsütjük, vaníliás cukorral hintjük meg.

Tartalom

A has ezeregyéjszakája
A jó étvágy titkai
Töltött káposzta Bécsben
Fogadó a régi világhoz
Magyar hasak
Szüreti dal
Magyaros vendégszeretet
A pesti koszt
A vendéglátás
Akik azért utaznak messze földre, hogy jól megebédeljenek
A vendéglők költője
A piac illata
A csarnok környékén
A csarnok hölgye
Csárda a Kiskunságban
Nyíri csárda
Inkább haskó fájjon, mint leveske maradjon
Valamely szívhez szóló történet
A söröző emlékkönyvébe
Az üveglopó
Ferenc József bora
Egy pohár borovicska és következményei
Egy koplalóművész emlékkönyvébe
Isten veletek, ti boldog Vendelinek!

Az ember, aki mustármag volt
A kidobott vendég
Kálnay László
Varjúleves
Dudorászi
Utolsó szivar az Arabs Szürkénél
A rákleves
Szépvadászné tabáni kocsmái
Delikatesz
Disznóölés a Margitszigeten
Komocsy pecsenyéje
Villásreggeli
Petőfi Zoltán utazásaiból
A déli sör, vagy üdvözlet Tisza Kálmánnak
Szegény ember malaca
Fogynak a kövér emberek
Egy régi fogadó és vendége
A konyha művészete, Esterházy rostélyosai
Boldog aranyifjak májusa Pesten
Kérek egy feketét!
Ujházi levese
Májusi csodák
Régi magyar író ebédje
A nagy étvágyú ember
Ne legyünk rosszak
Farsangi és böjti örömünk: a hal
A gábli története

A húsvéti sódar titkai
Kis Dániel napja
Hónapos retek kalandjai
Egy farsangi leves hiteles története
Mit ebédelt Ferenc József?
Régi Magyarország csemegéje
Mit igényel az ember az élettől?
A fűszerekről
Receptek
Tartalom

Kiadta a Tericum Kiadó Kft. 1037 Budapest, Bécsi út 67. Felelős kiadó a Tericum Kiadó igazgatója
A kötetet tervezte Pavlov Anna Nyomdai előkészítés: Pozitív Logika Grafikai Stúdió Szedés: Mór Mariann Korrektor: Nácsai Katalin
Nyomta és kötötte a Reálszisztéma Dabasi Nyomda Rt. Felelős nyomdavezető: Mádi Lajos vezérigazgató
ISBN 963 8453 71 0